

**Selvitys Lahden
KULTTUURI-
HISTORIALLISTE
ARVOKKAISTA
KOHTEISTA**

Julkaisija:

- * Lahden kaupunginmuseo

Toimittaja:

- * Riitta Niskanen

Teksti:

- * Riitta Niskanen

Selvitystyöryhmä:

- * Raimo Airamo
tekninen virasto, maankäyttö.
1.6.2000 alkaen

- * Antti Hankkio
tekninen virasto, maankäyttö.
31.5.2000 asti

- * Jorma Kettunen
rakennusvalvontavirasto
30.11.1999 asti

- * Riitta Niskanen
kaupunginmuseo

- * Pekka Päivärinne
tekninen virasto, maankäyttö

- * Päivi Siikaniemi
kaupunginmuseo

- * Markku Sivonen
rakennusvalvontavirasto
1.12.1999 alkaen

- * Eijas Waltari
rakennusvalvontavirasto

Valokuvat:

- * Tapio Ruokoranta,
ellei toisin mainita.
Kaikki valokuvat ovat
Lahden kaupunginmuseon
kuva-arkistossa.

Kartat:

- * Eija Truedsson
tekninen virasto, maankäyttö

Taitto:

- * Pirkko Hacklin
ISBN 951-849-521-1

Paino:

- * Salpausselän Kirjapaino, Kukkila 2000

.....
Kansi:

Arkkitehti Unto Ojonen: Koivu ja tähti
Takan koriste entisessä kaupunginjohtajan
huoneistossa, Aleksanterinkatu 29
Piirros ja kannen suunnittelu: Pirkko Hacklin

Lahden kaupunki on laatinut kulttuurihistoriallisesti arvokkaista kohteistaan ennen käsillä olevaa luetteloa neljä selvitystä: vuonna 1971 kaupunginmuseo täydensi Muinaistieteellisen toimikunnan, nykyisen Museoviraston samana vuonna tekemää kartoitusta sekä laati perusteellisemmat selvitykset vuosina 1976 ja 1977. Vuonna 1983 julkaistiin selvityksistä laajin, seitsemisenkymmentä kohdetta sisältänyt esitys. Se tehtiin kaupunginmuseon ja kaupunkisuunnitteluviraston yhteistyönä. Julkaisulla on ollut suuri merkitys rakennetun ympäristön kulttuuriarvojen puolestapuhujana, ja osa sen kohteista on saanut myös suojelukaavan. Toisaalta luettelon kohteista on tuhoutunut kokonaan Ali-Juhakkalan kartano ja Mäkelän tilan rakennukset sekä suuri osa Vesijärven sataman vanhoista asuintaloista, ja lukuisat kohteet ovat kärsineet lisärakentamisen, laajennusten, purkutoimien ja taitamattomien korjausten seurauksena.

Syksyllä 1998 kaupunginmuseo päätti uudistaa luettelon. Museo valmisteli esityksen noin kolmesta sadasta arvokohteesta, minkä jälkeen selvitystyöryhmä valitsi luetteloön lopulliset 260 rakennusta ja rakennettua ympäristöä. Selvitystyöryhmän puheenjohtajana oli tutkija Päivi Siikaniemi ja sihteerinä tutkija Riitta Niskanen museosta. Jäseninä olivat rakennusvalvontaviraston edustajina rakennuslakimies Eljas Waltari ja rakennuslupapäällikkö Jorma Kettunen 30.11.1999 saakka, sen jälkeen rakennuslupapäällikkö Markku Sivonen, teknisen viraston maankäytön edustajina asemakaava-arkkitehti Pekka Päivärinne, varamiehenä maankäytön johtaja Veli-Pekka Toivonen, ja yleiskaava-arkkitehti Antti Hankkio 31.5.2000 saakka, varamiehenä yleiskaava-arkkitehti Raimo Airamo, josta tuli 1.6. varsinainen jäsen.

Museonjohtaja Jouko Heinonen määritteli tavoitteeksi kaikkien ennen vuotta 1946 rakennettujen talojen luokittamisen kulttuurihistoriallisesti arvokkaiksi. Tutkimuksen jälkeen todettiin, että kaikkia tällaisia rakennuksia, kuten esimerkiksi yksittäisiä ulkorakennuksia, ei kannata sisällyttää luetteloön. Otos on kuitenkin erittäin kattava. Karsitumiseen ovat vaikuttaneet muun muassa pitkällä olevat kaavoitus suunnitelmat, rakennuksen ja ympäristön tila sekä rakennustyyppin yleisyys ja edustavuus. Erityisesti keskustan

ulkopuolelta on pyritty löytämään suhteellisen ehjiä, laajahkoja kokonaisuuksia.

Luettelo on otettu myös rajavuoden jälkeen syntynyttä arkkitehtuuria. Perusteena on ollut rakennustaiteellinen taso, rakennustyyppin tai kokonaisuuden harvinaisuus, kaupunkikuvallinen merkittävyys ja kulttuurihistoriallinen kiinnostavuus.

Päijät-Hämeen maakuntamuseo / Lahden kaupunginmuseo solmi Museoviraston kanssa vuonna 1996 yhteistyösopimuksen, jonka mukaan kaupunginmuseo vastaa Päijät-Hämeen alueen rakennustutkimuksesta ja -inventoinneista sekä kulttuurihistoriallisesti arvokkaita rakennuksia koskevista lausunnoista. Tältä pohjalta kaupunginmuseo on nyt uusinnut luettelon rakennustaiteellisesti, kulttuurihistoriallisesti ja muulla niihin rinnastettavalla perusteella arvokkaista kohteista. Edellinen, kaupunginmuseon ja kaupunkisuunnittelun yhteistyönä syntynyt luettelo julkaistiin vuonna 1983, mutta sen tiedot ovat paljolti vanhentuneet, ja osa kohteista on jopa purettu.

Luettelo on tarkoitettu tutkijoiden, kaavoittajien ja rakennuslupaviranomaisten apuneuvoksi sekä kaikkien kotiseudustaan kiinnostuneiden lahtelaisten käyttöön. Museo toivoo, että julkaisu kannustaisi kaikkia kaupunkilaisia, niin viranomaisia, päättäjiä kuin yksityisiä kiinteistönomistajia, vaalimaan ympäristöään ja kantamaan huolta kulttuuriperinnön säilymisestä.

Kaupunginmuseon ohella kohdevalintaan ovat selvitystyöryhmän jäseninä osallistuneet rakennusvalvontaviraston ja teknisen viraston maankäytön edustajat. Museo esittää sydämelliset kiitokset rakennuslakimies Eljas Waltarille, rakennuslupapäällikkö Jorma Kettuselle, rakennuslupapäällikkö Markku Sivoselle, yleiskaava-arkkitehti Antti Hankkiolle, yleiskaava-arkkitehti Raimo Airamolle ja asemakaava-arkkitehti Pekka Päivärinteelle yksimielisestä, hedelmällisestä ja virikkeellisestä yhteistyöstä.

Tutkimustyö ja julkaisun toimittaminen ovat vaatineet kääntymistä monien arkistojen ja viranomaisten puoleen. Muita unohtamatta on tässä mainittava erityisesti Hämeenlinnan maakunta-arkiston tutkija Kari Korpi, Lahden rakennusvalvontaviraston toimistos sihteeri Sirkka Nissinen sekä Lahden kaupunginmuseon kuva-arkiston toimistos sihteeri Riitta Hänninen. Karttamateriaalin on toimittanut teknisen viraston maa- ja karttapalvelut. Lukuisat yksityishenkilöt ovat edesauttaneet tutkimustyötä haastatteluihin suostumalla sekä luovuttamalla käyttöömme valokuvia ja rakennuspiirustuksia. Kaupunginhallitus myönsi julkaisun painotyöhön tarvittavat varat. Kiitämme lämpimästi kaikkia.

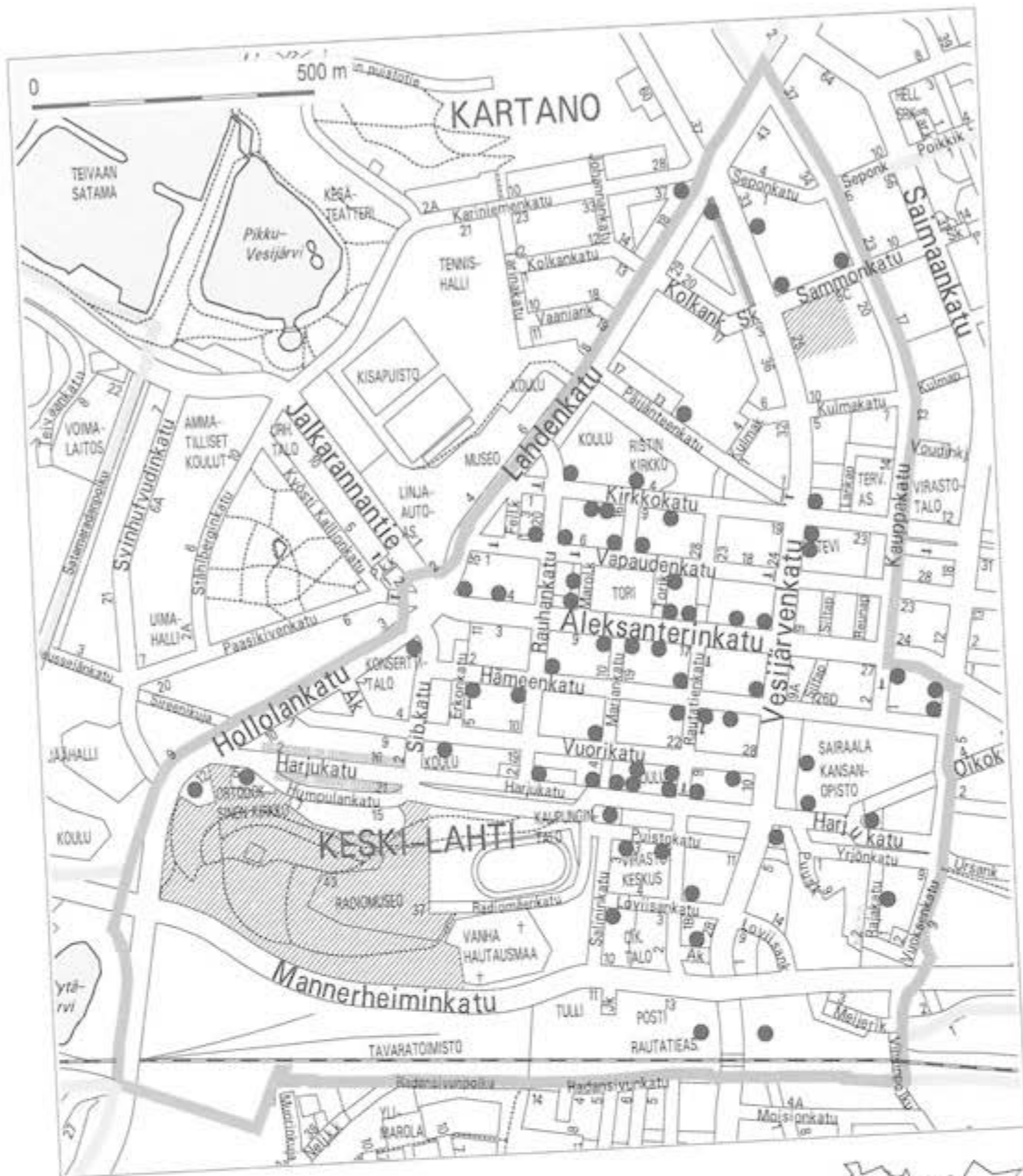
Museon tutkijat, Päivi Siikaniemi selvitystyöryhmän puheenjohtajana ja Riitta Niskanen sen sihteerinä ja tutkimuksen tekijänä ansaitsevat kiitokset pitkästä ja vaativasta työstä.

*Lahdessa marraskuulla 2000
Museonjohtaja Jouko Heinonen*

Sisältö

LAHDEN KARTTA 4	JÄRVENPÄÄ 126
ESIPUHE 5	KOLAVA 128
SAATTEEKSI 6	KUJALA 130
KESKI-LAHTI 8	KERINKALLIO 132
KARTANO 50	ÄMMÄLÄ 136
PAAVOLA 62	RENKOMÄKI 138
NIEMI 74	NIKKILÄ 144
KIVERIÖ 80	LAUNE 144
KIVIMAA 84	ASEMANTAUSTA 152
MUKKULA 88	SOPENKORPI 160
KILPIÄINEN 92	HENNALA 164
PESÄKALLIO 96	JOKIMAA 168
KYTÖLÄ 98	OKEROINEN 170
VIUHA 100	KÄRPÄNEN 174
KUNNAS 102	PIRTTIHARJU 178
AHTIALA 106	SALPAUSSELKÄ 180
KOISKALA 110	JALKARANTA 184
MYLLYPOHJA 114	LÄHTEET 193
MÖYSÄ 116	HAKEMISTO 199

KESKI-LAHTI

LAHDEN ENSIMMÄINEN ASEMAKAAVA

LAHDEN KAUPUNGINMUSEON KUVA-ARKISTO

LAHDEN KESKUSTAA NOIN VUONNA 1924

Lahden kylän tuhouduttua tulipalossa lähes kokonaan kesäkuun 19. päivänä 1877 ryhdyttiin kylän aluetta nopeasti kaavoittamaan. Tämän takana oli kaupunkihanke, joka jäi kuitenkin toistaiseksi toteutumatta. Lahdesta tuli kauppalta vuonna 1878.

Lääninarkkitehti Alfred Caween laati vuonna 1878 asemakaavan, johon sisältyi 22 korttelia. Se oli laajuudeltaan 43 hehtaaria. Kaava oli tyypillinen empireajan suorakulmainen, lähes symmetrinen ruutusommitelma. Sitä rajoittivat kaikilta neljältä ilmansuunnalta Rajakadut, joista Etelä-Rajakatu on nyt nimeltään Harjukatu, Pohjois-Rajakatu Päijänteenkatu ja osittain Lahdenkatu, Länsi-Rajakatu Erkonkatu ja osittain Lahdenkatu sekä Itä-Rajakatu Vesijärvenkatu. Tämä alue on nykyisinkin Lahden ydinkeskusta.

Caweenin katuverkosto perustui hierarkiaan. Aleksanderinkatu oli kauppalan pääkatu, jonka Caween sijoitti suunnilleen keskiaikaisperäisen Turun ja Viipurin välisen Yliisen Viipurintien paikalle. Sitä kohtisuoraan hahmoteltiin Maariankatu. Molemmat olivat leveydeltään 50 kyynärää eli noin 30 metriä. Rajakadut ja Kirkkokatu olivat noin 24 metriä ja kaikki muut kadut 15 metriä leveitä. Korttelit oli jaettu tontteihin palokujin, joista on jäljellä enää yksi, Hämeenkadulla Rajasen puutalon vieressä.

Sommitelman keskellä oli kauppatori, joka sijoitettiin Yliisen Viipurintien ja etelään johtaneen maantien risteykseen. Lahden tori edustaa tyypiltään kahden puolittain rakentamatta jätetyn korttelin välistä aukiota. Se on kaavoitetun alueen kokoon nähden poikkeuksellisen suuri. Caweenin kaavassa aukion nimenä on Aleksanderin tori. Torin länsipuolinen kortteli määrättiin

varattavaksi kruunun käyttöön, siis julkisen rakennuksen paikaksi. Se on nykyisin pääosin puistona.

Torin pohjoispuolella, Maariankadun päätteellä oli kirkko ja kirkkotori. Etelässä Maariankadun päätteeksi oli suunniteltu hautausmaa. Pohjois-Rajakadun diagonaalisten osien sekä Kirkkokadun ja Nikolainkadun, nykyisen Vapaudenkadun väliin kolmijoihin Caween piirsi pienet puistot.

Caweenin kaava on toteutunut ja säilynyt katuverkostoineen, puistoineen ja katunimistöineen suhteellisen hyvin. Tilavaikutelma on katujen leveyksien ja rakennuskorkeuksien lisääntyessä muuttunut. Eriaiset pysäköinti-, kävelykatu- ja aukiosuunnitelmat ovat paikoin rikkoneet ruuduston visuaalista ja funktionaalista luonnetta.

Mariankadun seremonia-akseli on maassamme aintulaatuinen. Caweenin kaavassa hahmoteltu kirkonpaikka rakentui jo 1890, kun arkkitehti Albert Mellinin suunnittelema puukirkko valmistui. Kadun toiseen päähän rakennettiin 1912 kaupungintalo arkkitehti Armas Lindgrenin suosituksen perusteella. Hän katsoi, että Mariankadun tyhjäan häipyvä perspektiivi vaatisi "domineeraavan tornin". Kaupungintalo ja Ristinkirkko, kumpikin omalla mäellään, sekä niiden väliin jäävä toriaukio muodostavat hienon kaupunkitilallisen aiheen. Torin äärelle sijoitettu Hakkapeliitta-patsas on tälle akselille liian massiivinen.

Lahden ensimmäinen asemakaava, Mariankadun seremonia-akseli, toriaukio ja torin ympäristön rakennukset ovat kaupunkikuvan ydin. Niiden ominaisuutteen säilyttäminen on keskustan kulttuurihistoriallisen ja rakennustaiteellisen arvon kannalta ensiarvoisen tärkeää. ■

RISTINKIRKKO *Kirkkokatu 4*

Ristinkirkko on Lahden kaupunkikeskustan keskeinen asemakaavallinen, rakennustaiteellinen ja symbolinen aihe.

Kirkon paikka on määritelty jo Alfred Caweenin kauppalaan varten vuonna 1878 laatimassa kaavassa, joka oli Lahden ensimmäinen asemakaava. Vuonna 1890

paikalle pystytettiin ensimmäinen kirkko. Se osoittautui pieneksi jo 1920-luvulla, jolloin alkoi keskustelu uudesta kirkosta. Vanha Keski-Lahden puukirkko purettiin 1977.

Akateemikko Alvar Aalto kutsuttiin suunnittelemaan uutta pääkirkkoa osittain Suomen tunnetuimpana arkkitehtina, osittain siksi, että hän oli vuonna 1949 voittanut Lahden keskuskirkosta järjestetyn, järjestyksessä toisen, arkkitehtikilpailun. Ensimmäiset luonnokset valmistuivat 1970. Lahden kirkkosuunnitelmat olivat Aallon työpöydällä hänen noustessaan sen äärestä viimeisen kerran keväällä 1976. Kirkko valmistui 1978.

Kirkkosuunnitelman ydin on viuhkanmuotoinen sali, aihe, joka oli arkkitehdille läheinen 1950-luvulta lähtien. Sommitelma kulminoituu alttarin yksinkertaisessa puuristissä, joka sekin on Aallon toimiston työ. Salin valkea yleisväri ja eri suunnista lankeava luonnonvalo ovat niin ikään olennaisia aineettomuutta tavoittelevassa arkkitehtuurissa. Puistolla ja sen vanhoilla puilla on tärkeä osa myös sisätilassa.

Aalto halusi rikkoa Mariankadun symmetrian sijoittamalla kirkontornin sivuun keskusakselista. Sen sijaan hän sijoitti keskiakselille ristin muotoisen ikkunasommitelman, jonka 52 aukkoa kuvaavat kirkkovuoden viikkojen määrää. Julkisivumateriaaliksi valittiin tummaksi poltettu tiili, jota myös Eliel Saarinen käytti kaupungintalossa keskusakselin toisessa päässä. Viereinen yhteiskoulu on niin ikään samaa materiaalia. Kirkkopiha ympäröitiin tiilimuurilla vanhaan suomalaiseen tapaan.

Kirkko on kulttuurihistoriallisesti ja rakennustaiteellisesti sekä kaupunkikuvan kannalta erittäin merkittävä. Se on mainittu vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa arvokkaana kohteena.

KAUPUNGINTALO *Harjukatu 31*

Kaupungintalon suunnittelusta järjestettiin kutsukilpailu vuonna 1910. Kilpailun voitti arkkitehti Eliel Saarinen, jonka lopulliset suunnitelmat valmistuivat seuraavana vuonna. Kaupungintalo valmistui vuoden 1912 lopussa.

Taloon sijoitettiin muun muassa pormestari ja maistraatti, raastuvanoikeus, kaupunginkanslia, valtuuston istuntosali, teknillisten asiain konttori, pastorinkanslia, kirjasto, poliisilaitos, palokunta sekä palomiesten asuntoja.

Alunperin kaupungintalo suunniteltiin rakennettavaksi julkiselle rakennukselle varatuille tonteille nykyiselle alatorille, mutta asiaa valmistellut valiokunta päätyi kuitenkin ehdottamaan Mariankadun puiston jatkeena

olevaa paikkaa, jota arkkitehti Armas Lindgren häneltä pyydetyssä lausunnossa painavasti kannatti: sijainti oli erinomainen, koska kaupungintalosta tulisi Mariankadun pääteaihe ja kaupunkimaiseman dominantti, ja sen torni näkyisi mäeltä kaikkiin neljään ilmansuuntaan.

Kaupungintalo muodostaakin yhdessä kirkon ja niitä yhdistävän Mariankadun seremonia-akselin kanssa Lahden ruutukeskustan juhlanan ytimen.

Saarinen valitsi kaupungintalon julkisivumateriaaliksi kauniin tummaksi poltetun tiilen, joka tuotettiin Ruotsista. Mariankadulta katsottuna rakennussommitelman keskus on porrastettu torni, mutta Harjukadun puolella arkkitehti on korostanut valtuustosalia, jonka ikkunat on massiivisesti reunustettu kuparikonistein. Ikkunoiden

alapuolella on koristeellinen syvä portaali, joka keskiaikaisvaikutteisen holvin kautta välittää ulko- ja sisätilan toisiinsa.

Vuosisadan vaihteen arkkitehtuurikäsitteeseen kuului olennaisesti kokonaistaideteoksen ajatus, ja sisä- ja ulkotilan tuli edustaa kiinteästi samaa muotokieltä. Saarinen suunnitteli kaupungintalon interiöörit vastaamaan sen ulkoarkkitehtuuria. Sisätiloissa on käytetty jugendin vahvoja värejä ja luonnonornamenteja. Suuri osa huonekaluista ja valaisimista on Saarisen piirtämiä.

Saarinen osallistui myös kaupungintalon puiston suunnitteluun, mutta puisto toteutettiin kuitenkin pääasiassa kaupunginpuutarhuri Johan Laurilan suunnitelmien pohjalta.

Vuonna 1934 kaupunginarkkitehti Kaarlo Könönen piirsi kaupungintalon eteläsivun sulkeneen laajennus-

osan, joka toteutettiin Saarisen hengessä. Laajennus valmistui 1935. Rakennuksessa on tehty myös lukuisasti muutostöitä toimintojen vaihtuessa.

Kaupungintalo on vuosien varrella vaurioitunut useita kertoja, ensimmäisen kerran jo vuoden 1918 sodassa. Joulukuussa 1939 rakennukseen osui palopommi, ja torni ja ullakkokerros tuhoutuivat. Lahden kummi-kaupunki Västerås osallistui suurella lahjoituksella talon korjauksiin. Vuonna 1981 kaupungintalo paloi pahoin, ja tämän jälkeen rakennus korjattiin ja restauroitiin perusteellisesti kaupungin teknisen viraston arkkitehdin Satu Päivärin suunnitelmien mukaan.

Kaupungintalo sisustuksineen on kulttuurihistoriallisesti ja rakennustaiteellisesti erittäin arvokas ja kaupunkikuvan kannalta merkittävä. Se on suojeltu asemakaavalla 1967. ■

KONSERTTITALO *Sibeliuksenkatu 8 – Hollolankatu 2*

Helsinkiäiset arkkitehdit Heikki ja Kaija Siren voittivat vuonna 1952 Viipurin Musiikkiopiston Omakotisäätiön Lahden konserttitalosta järjestämän kutsukilpailun. Konserttitalo valmistui 1954.

Rakennuksen tilaohjelma oli kirjava ja tontti ahdas. Taloon sijoitettiin konserttisalin lisäksi musiikkiopisto harjoitussaleineen, ravintola, hotelli, keilahalli, musiikkiopiston johtajan asunto, tavaratalo sekä joitakin kaupahuoneistoja, "viimeksi mainitut meikäläisiä oloja kuvaavasti ekonomisena edellytyksenä tämänlaatuiselle taidelaitokselle", kuten Heikki Siren on todennut. Konserttisalissa toimi myös elokuvateatteri. Arkkitehtien taidot näkyvät ratkaisussa, joilla tilaongelmat voitettiin: esimerkiksi konserttisalin seinää kannattava pilaristo toimii Hollolankadun puolella katutilaa rytmittävänä arkadikäytävänä.

Konserttisali on kapean viuhkan muotoinen. Se on mitoitettu noin 600 hengelle. Lämpöistä ja ravintolasta

avautuu panoraamamainen näköala kaupungille - teema, jota arkkitehdit käyttivät myös vuosikymmentä myöhemmin suunnittelemassaan Linzin konserttitalossa Brucknerhausissa. Ulkoarkkitehtuuria leimaa kaksijakoisuus: musiikkiopiston tilat sijoitettiin kymmenkerroksiseen torniosaan, ja matalassa kulmaosassa oli tavaratalo, ravintola- ja lämpiötiloja sekä konserttisali. Sali näkyy ulkopuolelle veistosmaisena simpukanmuotona. Muutoin arkkitehtuuri on funktionalistisen pidättyväistä. Seinäpintoja on jäsenetty lasitiilillä. Alunperäisarkkitehtuuriin liittyivät myös tyylikkää, harkiten sijoitetut neonvalomainokset.

Nykyään konserttitalo on Päijät-Hämeen konservatorion käytössä. Siinä toimi 1967 - 1990 myös kaupunginkirjasto. Rakennuksessa on tehty joitakin sisäisiä muutoksia.

Konserttitalo on mainittu arvokkaana rakennuksena vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa. ■

ASUIN-, LIIKE- JA TEHDASRAKENNUS *Aleksanterinkatu 2 – Lahdenkatu 13*

ALEKSANTERINKATU 2 VUONNA 1960

Orimattilan Kutomo on perustettu vuonna 1918 Orimattilaan, mistä se kolmen vuoden kuluttua siirtyi Lahteen. Vuonna 1934 yritys rakennutti Aleksanterinkadun ja Lahdenkadun kulmaan kaksikerroksisen talon, jossa oli kaksi työhuonetta, konttori, näyttelyhalli, varasto ja kaksi myymälää. Rakennuksen suunnitteli lahtelainen arkkitehti Kaarlo Könönen.

Vuonna 1940 Könönen suunnitteli suuret laajennukset. Pihalle tehtiin talousrakennus, johon sijoitettiin talonmiehen asunto sekä tehtaan kuivaamo ja värjäämö. Aleksanterinkadun varteen rakennettiin kuusikerroksinen asuntoja ja konttortiloja käsittävä osa. Vanha matala rakennusosa korotettiin uuden kaltaiseksi vuonna 1946 jälleen Könösen suunnitelmin. Siihen sijoitettiin kutomosaleja. Lahdenkadun puolelta rakennusta jatkettiin vanhan julkisivun mukaisesti vuonna 1962, arkkitehtina Könönen. Tällöin rakennus sai nykyisen hahmon-

sa. Könönen on sommitelmassaan toistanut yksinkertaisesti Aleksanterinkatu 4:n klassistisen jäsentelyn, jolloin katumiljöö on luontevasti jatkuva ja tasapainoinen.

Orimattilan Kutomo ajautui konkurssiin vuonna 1977. Arkkitehdit Erik Liljeblad ja Sulo Järvinen suunnittelivat 1980 rakennukseen sisäisiä muutoksia, kun Lahden työväenopisto sai käyttöönsä kutomosalit. Julkisivuun on tehty lukuisia muutoksia, viimeksi vuonna

2000, jolloin ullakko otettiin asuinkäyttöön. Samassa yhteydessä piharakennus purettiin.

Orimattilan Kutomon talolla, erityisesti sen kullatornilla on huomattava merkitys kaupunkikuvan kannalta. Se on ydinkeskustan katumuurin rajakohta, joka leimaa pääkadun alkupäätä lännestä tultaessa. Rakennus on myös arkkitehtonisesti ja teollisuushistoriallisesti arvokas. ■

ASUIN- JA LIIKERAKENNUS Aleksanterinkatu 4

Helsinkiläinen arkkitehti Eino Forsman suunnitteli Asunto-osakeyhtiö Lahden talon vuonna 1936. Rakennus valmistui saman vuoden lopussa. Talo edustaa niukkaa myöhäistä klassismia, jota ilmentävät julkisivua jäsentävät matalalla kapiteelilla varustetut pilasterit. Ikkunat ovat alunperin olleet keskeltä pystyjakoiset. Talossa on alusta lähtien toiminut elokuvateatteri. Teatterin tiloja on muutettu huomattavasti.

Rakennus on tyyliinsä harvalukuisia edustajia Lahdessa. Myös sen suhteellisen hyvin säilyneet porrashuoneet hisseineen ovat arvokkaat. ■

LIIKERAKENNUS Aleksanterinkatu 8

Starckjohannin liiketalon suunnitteli helsinkiläinen Martta Martikainen-Ypyän, Ragnar Ypyän ja Veikko Malmion arkkitehtitoimisto vuonna 1949. Kauppahuone siirtyi Viipurista Lahteen sodan jälkeen. Talo valmistui 1950. Se luetaan yhdeksi suomalaisen modernismin merkkiteoksista.

Talo rakennettiin pääkadun varteen, kauppatorin ja alatorin puiston viereen. Sen ilmava vähäeleinen muotokieli sekä ulko- ja sisätilan vuorovaikutusta korostava arkkitehtuuri ovat seurausta vaativasta, liikenteen ja kaupankäynnin leimaamasta sijoituspaikasta. Starckjohann oli myös edelläkävijä rautakaupan itsepalvelu-myyntissä, ja liiketalon läpinäkyvyys oli tässä valtti. Starckjohann oli Lahden ensimmäinen tavaratalo. Liikkeen Viipurin ajoilta peräisin ollut jouluikkunatraditio oli myös osa lahtelaista katukuvaa.

Rakennuksen kantava suunnitteluidea ja lukuisat hienostuneet yksityiskohdat hävisivät, kun arkkitehti Veikko Maimio teki muutospiirustukset tilojen siirtymässä Postipankille 1978. Aineettomat lasijulkisivut sekä sisätiloissa tyyliille tyypilliset kaartuvat parvikaiteet ja ylimmän kerroksen paneloinnit väistyivät pankkiarkkitehtuurin tieltä. Arvokas julkisivurappaus, johon on painettu Starckjohannin Merkuriuksen siipiä ja I-palkkia kuvaava liikemerkki, on kuitenkin säilynyt.

Liiketalon herkästi koristeltu tiilijulkisivu suunniteltiin osaksi alatorin puistoa, jonne Starckjohann lahjoitti kaksi veistostakin.

Rakennus mainitaan vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa arvokkaana kohteena. ■

PIRJO KAARIKKO

HEIKKI HAVAS

STARCKJOHANNIN TALON ALKUPERÄINEN ULKOASU JA SISUSTUSTA

YLEINEN KÄYMÄLÄ *Marolankatu*

Lahden kaupunginarkkitehti Arvi Lepikkö piirsi torikäymälän vuonna 1951. Rakennus valmistui seuraavana vuonna. Käymälää oli kaavailtu alatorin alle jo 1940-luvun alkupuolelta lähtien.

Käymälärakennus on taitavasti kätkeyty kadun ja puiston rajakohtaan. Maanpäällisinä rakenteina ovat ai-noastaan portaikot ja aikakaudelle tyyppillisistä liuskeki-vistä rakennetut pengerrykset, jotka linjaavat sulavasti kauppatorin ja alatorin tasoeron. Liuskekivi tarjoaa kau-niin taustan alatorin puistokasveille ja muodostaa tasa-painoisen kokonaisuuden entisen Starckjohannin talon tiilisen puistojuukisivun kanssa. Vanha torikäymälä on tärkeä osa kauppatorin ja alatorin maisemaa. Sitä ei tulisi peittää liiallisilla mainos- ja terassi- ym. rakenteilla.

Rakennus on vuodesta 1994 toiminut ravintolana, mutta sen sisustuksessa on säilynyt hieman vanhaa torikäymälää, nimittäin harmaa laattalattia ja pieni lip-puluukku.

Torikäymälän alkuperäisarkkitehtuuria on syytä vaalia. ■

JOUNKO TOLVANEN

ALATORI JA YLEINEN KÄYMÄLÄ VUONNA 1959

LIIKERAKENNUS *Aleksanterinkatu 11*

Hollolan Säästöpankki rakennutti kookkaan liike-talon torin varteen vuonna 1943. Suunnitelmat ovat tamperelaisen arkkitehdin Jaakko Tähtisen vuonna 1942 laatimat. Rakennus on seitsenkerroksinen. Sen terrastirapattua julkisivua elävöittävät pienet sirot par-vekkeet, jotka on sijoitettu Aleksanterinkadun ja Marian-kadun kulmaan. Ylin kerros on taaksevedetty.

Rakennuksessa on tehty lukuisia sisäisiä muutoksia. Myös oviaukkojen paikkaa ja ilmettä on vaihdettu. Julki-sivu on kuitenkin säilynyt hyvin. Rakennuksella on suuri merkitys toriympäristön kannalta. ■

LIKERAKENNUS Aleksanterinkatu 10–Torikatu 1

Kansallis-Osake-Pankki rakennutti itselleen toimitalon kauppatorin vierelle vuonna 1913. Renessanssipalatsia mukailevan, Kurun vaaleanharmaasta graniitista rakennetun liiketalon suunnitteli pankin luottoarkkitehti, helsinkiläinen Vilho Penttilä vuonna 1911. Pankin tilat sijoitettiin katukerrokseen, toisessa kerroksessa oli posti. Rakennuksessa oli lisäksi joitakin liikehuoneistoja sekä asuntoja.

Pankkitalo oli poikkeuksellisen mahtava syntyäkseen. Sen massiivinen hahmo hallitsi ympäristöään voimakkaasti, ja sen hieno ulkoveistoskoristelu oli harvinaislaatuinen. Kuvanveistäjä Into Saxelinin neljästä Aleksanterinkadun puoleisen sisäänkäynnin yläpuolelle sijoitetusta veistoksesta on jäljellä enää kaksi, merenkulkua ja kauppaa kuvaavat. Muut kaksi kuvasivat teollisuutta ja maanviljelystä. Julkisivujen koristeveistokset teki kuvanveistäjä Gunnar Finne.

Pankkisali, vestibyyli ja johtajien huoneet olivat loisteliaasti sisustetut Penttilän suunnitelmien mukaan. Sisäkoristelut olivat Finnen sekä maalarimestari Salomon Wuorion käsialaa. Vuonna 1964 pankki purki puolet Aleksanterinkadun puoleisesta rakennusmassasta, jolloin julkisivun symmetria ja tasapaino järkkäyivät. Ainituinen sisustus tuhoutui. Rakennuksen aukotuksia on muutettu myös useaan otteeseen.

Pankkipalatsi on muutostenkin jälkeen kulttuurihistoriallisesti, rakennustaiteellisesti ja ympäristön kannalta erittäin merkittävä. Vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa se mainitaan arvokkaana kohteena. ■

KANSALLIS-OSAKE-PANKIN ALEKSANTERINKADUN PUOLEINEN JULKISIVU ENNEN VUOTTA 1964

LIKERAKENNUS Aleksanterinkatu 10–Rautatiekatu 24

Kansallis-Osake-Pankki laajensi toimitaloaan vuonna 1964 helsinkiläisen arkkitehdin Viljo Revellin laatimien piirustusten mukaan. Hän voitti lisärakennuksesta vuonna 1961 järjestetyn kutsukilpailun.

Revell suunnitteli Penttilän renessanssityylisen palatsin rinnalle äärimmäisen pelkistetyn nauhajulkisivun, jonka teho perustuu tarkkaan harkittuihin mittasuhteisiin ja syvyysuuntaisen volyymin heittämiin varjoihin.

Uudenkaupungin graniitista rakennettuun taloon sijoitettiin uusi pankkisali sekä jonkin verran muuta liike- ja toimistotilaa sekä asuntoja. Rakennuksen katukerros toimi suureksi osaksi valopihana.

Pankkisali on koko sommitelman keskus. Palvelutiskit kiertävät monumentaalista tilaa, jonka keskellä on valokuilu. Katto nousee veistoksellisiin portain ylöspäin antaen epäsuoraa päivänvaloa salille. Takaseinällä on kuvanveistäjä Laila Pullisen suurikokoinen kuparireliefi Korhoa korolle vuodelta 1968.

Vuonna 1988 valopiha rakennettiin umpeen. Pankkisalin tilavaikutelmaa on niin ikään häiritty muun muassa tukkimalla valokuilu.

Huolimatta muutoksista rakennus on edelleen kulttuurihistoriallisesti ja rakennustaiteellisesti merkittävä. Vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa talo mainitaan arvokkaana kohteena. ■

ASUIN- JA LIIKERAKENNUS

Aleksanterinkatu 13 – Mariankatu 21

Fagerholmin talona ja Teräksen talona tunnettu asuin- ja liikerakennus valmistui 1928 helsinkiläisten arkkitehtien Jussi ja Toivo Paatelán samana vuonna laatimien piirustusten mukaan.

Samalla paikalla olleen, vuonna 1908 rakennetun kivitalon kantavia osia jätettiin uudisrakennuksen itäpäädyn sisään. Tälle kohtaa Paatelat suunnittelivat elokuvateatterin, joka yleisölle järjestetyn nimikilpailun tuloksena nimettiin Kuva-Pirtiksi. Elokuvateatterin sisustus oli korkeatasoinen.

Talo edustaa 1920-luvun klassismia. Se on poikkeuksellisen koristeellinen tämän tyyliin rakennukseksi Lahdessa. Räystäään meanderinauha, seinätöndöt ja -relieffit sekä kulmausten ja toisen kerroksen ikkunoiden akantuslehdet viittaavat osittain ajan art deco -virtaukseen.

Rakennuksessa on tehty lukuisia muutoksia, kuten arkkitehti Olli Pöyryn marmorista, kuparista ja teakista

suunnittelema kahvila Sinuhen sisäänkäynti vuonna 1957 sekä talon tyylinmukaisen pieniruutuisen ikkunajon poistaminen vuonna 1969. Ovien sijaintia on vuosien kuluessa muutettu niin ikään. Ensimmäinen katu-kahvila toteutettiin 1972 rakennusarkkitehti Martti Järvisen piirustusten mukaan. Ikkunajako palautettiin vuoden 1997 remontissa, ja tällä toimenpiteellä oli suuri merkitys talon rakennustaiteelliselle arvolle.

Rakennus on kulttuurihistoriallisesti, rakennustaiteellisesti ja kauppatorin ympäristön kannalta erittäin arvokas. Se suojeltiin vuonna 1983. ■

ASUIN- JA LIIKERAKENNUS

Aleksanterinkatu 15

LAHDEN KAUPUNGINMUSEON KUVA-ARKISTO

Sodanjälkeisen vaurastumisen ja uuden liike-arkkitehtuurin ilmentymänä torin laidalle nousi vuonna 1952 helsinkiläisen arkkitehdin Ole Gripenbergin 1950–1951 suunnittelema Pankinportti. Siihen sijoittui Helsingin Osakepankki, joka oli vuodesta 1919 toiminut samalla paikalla olleessa puutalossa.

Pankinporttiin suunniteltiin Lahden ensimmäinen valopiha. Porttiaukon jännemitta oli 12 metriä, mitä pidettiin aikanaan teknisenä harvinaisuutena. Rakennukseen suunniteltiin tasaväliset kapeat ikkunat ja kevyet väliseinät, joten se oli sängen joustava muutoksille. Näin ennakoitiin keskustan muuttumista yksinomaan liikealueeksi, mikä oli tuolloin Lahden kaupunkisuunnittelijoiden tavoitteena.

Aleksanterinkadun puoleisen julkisivun ikkunajaoitus sekä ikkunoiden koko ja muoto alaosan kupariaaltopelteineen muodostavat tarkkaan lasketun tehokkaan rytmin. Myös alkuperäinen yksikerroksinen valopiha oli ilmeikäs; myymälöiden sisäänkäynnit ja näyteikkunat oli laskostettu vitriinimäisiksi syvennyksiksi.

Rakennusta on muuteltu vuosien kuluessa runsaasti. Valopihan vitriinit poistettiin itäsiivestä 1969 ja länsisiivestä 1973. Rakennusarkkitehti Heikki Hollo piirsi 1973 valopihaosalle toisen kerroksen. Vuonna 1980 hän suunnitteli pääjulkisivun parvekkeisiin uudet kaitteet.

Rakennuksen alkuperäisarkkitehtuuri on vaalimisen arvoista. ■

SEURAHUONE Aleksanterinkatu 14

Helsinkiläinen arkkitehti Väinö Vähäkallio suunnitteli Seurahuoneelle vuonna 1931 pääkadun varrelle uudisrakennuksen, johon ravintola ja hotelli muuttivat Aholan talosta Harjukadun ja Rautatienkadun kulmasta seuraavana vuonna.

Uusi hotelli oli komea klassistinen rakennus, jonka katukerroksessa oli näyttävä sisäänkäynti katoksineen sekä myymälöitä. Toinen kerros oli juhla-kerros, jossa sijaitsivat ravintolat. Arkkitehti oli detaljoinut tämän kerroksen muista poikkeavaksi suurin ikkunoin. Kaksi ylintä kerrosta oli varattu majoitukseen.

Lahten Teollisuusseura osti Seurahuoneen ja teetti vuonna 1949 arkkitehti Kaarlo Könösellä piirustukset rakennuksen laajentamiseksi ja korottamiseksi. Pihan puolelle rakennettiin kolmikerroksinen siipi. Talon fasadi jäi suunnilleen ennalleen, mutta rakennusta korotettiin yhdellä, aikaisemman suunnitelman mukaisella kerroksella sekä parvekekerroksella. Rakennustyöt valmistuivat 1950.

LAHDEN KAUPUNGINMUSEON KUVA-ARKISTO

SEURAHUONE 1950-LUVULLA

Rakennuksen ikkunoita on muutettu vuosien saatossa useasti, viimeksi 1981, jolloin rakennusarkkitehti Tapio Blåfield suunnitteli taloon kaksiruutuiset ikkunat.

Hotellin alkuperäisen julkisivun jaottelu ja rytmi hävisivät lopullisesti 1997, kun rakennusarkkitehti Arto Simonen piirsi alakerran ravintolasalin aukeavat lasiseinämät.

Seurahuone on kulttuurihistoriallisesti arvokas. Entistävät muutokset erityisesti katatasoa ylempien ikkunoiden kohdalla sekä ovikatoksessa ovat suotavia. ■

ASUIN- JA LIIKERAKENNUS Aleksanterinkatu 16 – Vesijärvenkatu 20

Helsinkiläinen arkkitehti Erkki Huttunen suunnitteli Asunto-osakeyhtiö Kulmalan vuonna 1940 tehtailija Anders Enok Frigrenin toimeksiannosta. Rakennus valmistui 1942.

Talo on kuusikerroksinen ja tornin osalta kahdeksan-kerroksinen. Kaupunki myöntyi korkean tornin rakentamiseen sota-ajan vaikean asuntopulan vuoksi. Tornia perustettiin myös siten, että se yhdessä Aleksanterinkadun toiselle puolelle kaavaillun tornin kanssa muodostaisi kaupungin pääkadulle johdattavan porttiaiheen samalla tavoin kuin kadun alkupäässä.

Liike-, toimisto- ja asuintilat on julkisivuissa jäsennelty selvästi erottuviksi. Muutoin arkkitehtuuri on funktionalistisen pidättyväistä ainoina korostenaan kulmienpyöritykset, kaksi pientä ranskalaista parveketta ja erkkeri. Huttunen, yksi suomalaisen funktionalismin merkkihahmoja, toteutti Kulmalassa suunnittelunsa ydinajatusta: arkkitehtuuriin on pyrittävä vaikuttavaan sommitelmaan, jossa ei ole mitään liikaa, joka on suoraa ja sileää,

jossa katse pääsee esteettä etenemään ja jonka levollisissa suhteissa silmä lepää.

Vuonna 1986 rakennuksen sisäpiha muutettiin katetuksi valopihaksi avaamalla siihen kadulta käytävät. Tontin sisäosan rakennusoikeutta lisättiin. Suunnitelmat laati rakennusarkkitehti Jorma Teerenmaa.

Rakennuksen olennaisia piirteitä, muodonannon niukkuutta ja yksityiskohtien merkityksellistä luonnetta kannattaa vaalia. ■

ASUIN- JA LIIKERAKENNUS Aleksanterinkatu 29 – Kauppakatu 3

OLAVINLINNA RAKENTEILLA
VUONNA 1950.

LAHDEN KAUPUNGINHUOSTON KUVA-ARKISTO

Kaupungin virkailijoille tarkoitetun asuintalon suunnitteli lahtelainen arkkitehti Unto Ojosen vuonna 1949. Rakennus valmistui seuraavana vuonna. Taloon asettuivat asumaan muun muassa molemmat kaupunginjohtajat, ja talo saikin kaupunginjohtaja Olavi Kajalan mukaan nimen Olavinlinna.

Rakennusta leimaa kadunkulman voimakas vertikaalialihe. Erilaisia ikkunamuotoja on käytetty hillitysti elävöittämään julkisivua. Kauppakadun puolelle on muotoiltu kaksi kevyttä erkkeriä, joiden välissä on pyöreämuotoiset parvekkeet. Räystäslinja on porrastettu. Sen värin Ojosen valitsi aina tarkasti; Olavinlinnassa alkuperäinen väri on hennon vaaleanvihreä.

Ojosen tapaan myös sisätilat suunniteltiin yksityiskohtiin ja mittasuhteisiin paneutuen. A-portaan ala-

tasanteella on suurikokoinen koivua ja tähteä kuvaava sementtimosaikkiteos. Erityistä huomiota arkkitehti kiinnitti kaupunginjohtajien asuntoihin. Kajalan kaksikerroksinen huoneisto sisälsi yksityiset ja edustustilat. Toisen kerroksen vierashuoneeseen johtavat tammiset kierreportaat Ojosen muotoili veistosmaisesti korkean huonetilan korosteeksi. Vierashuoneessa on jalavalla viilutettu yksilöllisesti suunniteltu komero- ja hyllyseinä. Huoneessa on myös takka, jonka otsikossa on porrashuoneen tasanteelta tuttu koivua ja tähteä kuvaava maalattu reliefi. Takan kuvioon on lisätty myös joki. Huoneiston länsiseinä avautuu kokonaan ikkunaksi, josta on panoraamamainen näkymä yli kaupungin. Valitettavasti tämä harvinainen interiööri on jaettu kahdeksi huoneistoksi. Jotkut sisustusyksityiskohtat ovat myös korjauksissa vuosien myötä tärvääntyneet. Ojosen suunnittelemat omintakeiset saunasisustukset on niin ikään purettu.

Rakennuksen alkuperäisiä muoto-, materiaali- ja värivalintoja on syytä vaalia sekä sisä- että ulkotiloissa. Vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa rakennus mainitaan arvokkaana kohteena. ■

ASUIN- JA LIIKERAKENNUS Aleksanterinkatu 31 – Saimaankatu 10

Asunto-osakeyhtiö Naapurin on rakennuttanut Lahden Teollisuusseura vuonna 1950. Arkkitehti Unto Ojosen suunnitelmat ovat vuodelta 1949. Hän on myös antanut talolle sen kodikkaan nimen: raken-

nus tehtiin naapuriksi hänen aikaisemmin piirtämilleen Olavinlinnalle ja Veljeskodille. Asunto-osakeyhtiö oli tarkoitettu pääasiassa Teollisuusseuran jäsenille sekä seuran omistaman Seurahuoneen työntekijöille.

Rakennus rajaa kadunkulman pyöreällä nurkalla, jota Saimaankadun toisella puolella täydentää Veljeskodin sulava kulmaus. Olavinlinna, Naapuri ja Veljeskoti muodostavat yhtenäisen, urbaanin katumuurin, jonka jokainen osa on kuitenkin persoonallisesti sommiteltu omaksi yksilökseen. Naapurin terrastirapattua julkisivua koristavat pienten ranskalaisten parvekkeiden keveät metallikaiteet.

Asunnoissa on huolellisesti harkittuja sisustusyksityiskohtia, kuten kauniita takkoja. Kulmahuoneistojen olohuoneet avautuvat valoisalle sisäpihalle suurten ateljeemaisten ikkunoiden välityksellä.

Rakennuksen alkuperäispiirteitä ja -materiaaleja on syytä vaalia. Vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa rakennus mainitaan arvokkaana kohteena. ■

Helsinkiiläinen arkkitehtitoimisto Nyström-Petrelius - Penttilä suunnitteli Lahden yhteiskoulun ensimmäisen osan 1898. Suunnitelma on arkkitehti Vilho Penttilän käsialaa. Rakennus valmistui 1899.

Yhteiskoulu on maamme ensimmäisiä uusgoottilaista tyyliä noudattavia koulurakennuksia. Penttilä on saattanut saada kimmokkeen poikkeukselliselle tyyli-valinnalleen Berliinin teollisuusnäyttelystä, jossa hän vieraili 1896. Penttilä oli siellä erityisen innostunut tiilen käytöstä rakentamisessa sekä eräistä uusgoottilaisista näyttelyrakennuksista. Yhteiskoulua varten Lahden kauppalaan perustettiin tiilitehdas, jossa lyötiin tiiliä kesinä 1897 ja 1898. Rakennuksen tiilimamentikka on rikasta. Se vuorottelee julkisivuissa vaaleiden rappauskonsteiden ja luonnonkiven kanssa.

Koulu perustuu T:n muotoiselle käytäväratkaisulle, jonka pohjana lienee ollut rakennushallituksen ja kouluhallituksen huoneohjelma. Sisustuksen yksityiskohtia, kuten rautaisia porraskaiterita, puuleikattuja ovia, koristelaattoja ja pylväänpäitä on säilynyt runsaasti, mutta sisätilojen värit ovat alkuperäisistä poikkeavat. Juhlasalin jugenduuni on myös uusi ja tyyliiltään vieras lisä. Se on peräisin Arkkitehtitoimisto Lappalaisen vuonna 1994 suunnitteleman peruskorjauksen ajalta.

Koulurakennusta on korjattu aika ajoin muutenkin. Jo 1907 vahtimestarin asunto muutettiin luokahuoneiksi. 1950-luvulla tehtiin useita remonteja sekä toteutettiin ensimmäinen lisärakennus.

Vanha Museo, yhteiskoulun ensimmäinen rakennusvaihe, alkuperäisine kiinteine sisustuksineen on erittäin arvokas. Rakennuksella on vuodelta 1992 peräisin oleva suojelukaava. ■

LAHDEN YHTEISKOULU *Kirkkokatu 2*

SEURAKUNTATALO *Kirkkokatu 5*

Pitkään kypsytelty seurakuntatalohanke alkoi toteutua vuonna 1937, kun Lahden evankelis-luterilainen seurakunta tilasi sitä varten suunnitelmat helsinkiläiseltä Yrjö A. Waskiselta, monia vastaavia suunnitelmia laatineelta arkkitehdiltä. Piirustukset valmistuivat 1939 ja itse seurakuntatalo seuraavana vuonna.

Seurakuntatalo tehtiin alunperin kaksikerroksiseksi. Se on klassistinen, symmetrinen, pelkistetty rakennus, jonka ainoa koroste on leveä ja syvä portaali tammi-ovineen. Portaalin seinillä on kuvanveistäjä Aarre Aaltonen mustiin graniittitondoihin sijoitetut pronssireliefit, jotka kuvaavat kylväjää ja viljanleikkaajaa. Taiteilija Antti Salmenlinna teki lisäksi seurakuntalaivaa ja enkeliä esittäviä kattomaalaukset tuulikaappiin. Taideteokset hankittiin 1940-luvun alussa.

Helsinkiläinen arkkitehti Erkko Virkkunen laati suunnitelmat seurakuntatalon korottamiseksi kahdella kerroksella 1968 - 1969. Lisätilaan sijoitettiin toimistoja. Rakennusta levennettiin myös molemmilta sivuiltaan

noin kolmella metrillä, ja näin talon kummaltakin puolen jouduttiin poistamaan Waskisen suunnittelemat takorautaportit.

Rakennusta kannattaa vaalia sen kerroksellisuuden huomioon ottaen, mutta esimerkiksi seurakuntasalin entistäviä muutoksia on syytä harkita. Kiinteät taideteokset ovat oleellinen ja merkittävä osa rakennusta. ■

ASUIN- JA LIIKERAKENNUS *Kirkkokatu 7*

Nykyisin Missio-kaupan tai Savion talona tunnettu, Elias Simolinin rakennuttama talo valmistui vuonna 1905. Sen suunnittelijaa ei ole pystytty selvittämään, mutta julkisivun detaljointi ja lahtelainen rakentamishistoria yleensä tuovat mieleen Matti Wuolteen, joka tuohon aikaan suunnitteli lukuisia rakennuksia Lahteen.

Alunperin talo ulottui Mariankadun kulmaan saakka, mutta vuonna 1950 sen itäpäästä purettiin runsas kol-

mannes. Rakennuksen vaatimatonta jugendia edustava ulkoarkkitehtuuri on säilynyt hyvin. Sisälle on tehty muutoksia, mutta todennäköisesti huonejako on suhteellisen alkuperäinen. Sisällä on myös säilynyt kauniita detaljeja, kuten porraskaiteet, helat, ovet ja ikkunakarmit sekä koristemaalauksfragmentteja.

Talo on erittäin harvinainen esimerkki Lahden kauppalakauden rakennuksista. Sen sisä- ja ulkoarkkitehtuuria yksityiskohtineen kannattaa vaalia. ■

ASUIN- JA LIIKERAKENNUS *Kirkkokatu 11*

Helsinkiläinen arkkitehti Arvo Muroma suunnitteli osittain viisi- ja osittain kuusikerroksisen asuin- ja liikerakennuksen Kirkkokatu 11:een vuonna 1939. Talo valmistui jo samana vuonna.

Rakennus sijoittuu tyyliään klassismin ja funktionaalismin välimaastoon, ja sen yksityiskohdissa on myös häivähdys koristeellista art decota. Julkisivun korosteena on nauhaikkunaerkkeri, jonka kohdalta rakennus on kuusikerroksinen. Arkkitehti on käyttänyt hyvin samankaltaista julkisivujaottelua ja nauhaikkunaerkkeriä

kaksi vuotta aikaisemmin suunnittelemassaan talossa Vapaudenkatu 10:ssä.

Tontti rakennettiin hyvin tiiviisti: tontin eteläsivulla oli kaksikerroksinen varastosiiپی ja tontin keskellä kolmi-kerroksinen asuinsiiپی. Jo talon rakennusvuonna rakennusmestari Veikko Toivola suunnitteli varastosiiپیeen keilaradan. 1996 rakennusarkkitehti Tuula Rantala suunnitteli eteläiseen siiپیeen asuntoja.

Rakennus on tyyliinsä ja aikakautensa harvinainen edustaja Lahdessa, ja sellaisena sitä kannattaa vaalia. ■

ASUIN- JA LIIKERAKENNUS *Rauhankatu 18–Vapaudenkatu 2–Fellmaninkatu 1*

Helsinkiläinen arkkitehti Gösta Juslén suunnitteli kookkaan asuin- ja liiketalon Alatorin kulmaan vuonna 1939. Talo valmistui samana vuonna.

Rakennus on nelikerroksinen. Rauhankadun puoleisessa päädyssä on korkea torniosia. Tornin korosteena on pyöreästi muotoillut parvekkeet. Rakennus on terrastirapattu, ja katutason julkisivuissa on käytetty myös kauniita tummia klinkkereitä. Parvekkeet on korjattu vanhan mallin mukaan vuonna 2000.

Lahtelainen arkkitehti Unto Ojonen suunnitteli kuusikerroksisen liisärakennuksen Fellmanninkadun puolelle vuonna 1957. Hän noudatti alkuperäistä arkkitehtuuria, mutta yksinkertaisti esimerkiksi parvekkeiden muotoilua. Laajennus valmistui 1959.

Alatorin kulma on kaupunkikuvallisesti Lahden merkittävimpiä paikkoja. Juslénin funktionalistinen palapeli muodostaa mielenkiintoisen parin Starckjohannin vuo-

VAPAUDENKATU 2 VUONNA 1975

sikymmentä nuoremman rakennuksen kanssa. Kulma-
rakennuksen arkkitehtuuria hiottuine yksityiskohtineen on syytä vaalia. Vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa se mainitaan arvokkaana kohteena. ■

Tontilla on kaksi rakennusta. Puu-Kotila ja Kivi-Kotila. Puu-Kotila Rauhankatu 17:ssä on rakennettu vuonna 1903. Suunnittelija on tuntematon.

Rakennus edustaa vuosisadan alun tyyppistä vaati-matonta puurakennusta Lahdessa. Sen ikkunoita on todennäköisesti muutettu yksinkertaisemmiksi, muuten alkuperäinen ulkonäkö on säilynyt verraten hyvin Rauhankadun puoleisia kauniita peiliovia myöten. Vuonna 1938 Rakennustoimisto Vilho Rekola suunnitteli muutoksia kellarikerroksen kattilahuoneeseen, jolloin rakennuksen eteläpuoleinen sokkeli muutettiin luonnonkivistä betoniseksi. Samalla pihan puolella sijainnutta suurehkoa kuistia pienennettiin huomattavasti.

Puu-Kotila edustaa Hämeenkatu 17:ssä sijaitsevan Rajasen talon ohella ainoana Lahden kauppala-aikaista puurakentamista.

Tamperelainen arkkitehti Wivi Lönn suunnitteli Asunto-osakeyhtiö Kotilan talon ulkorakennuksineen vuonna 1910. Erillinen liiteri ja makkilaitos valmistuivat tontin itälaitaan samana vuonna ja asuinrakennus seuraavana vuonna. Ulkokuone on myöhemmin purettu.

Rakennus edustaa rauhallista jälkijugendia, jossa on jo vahvoja viitteitä klassismista. Talon koristeaiheet ovat erityisesti julkisivussa niukkoja. Fasadin muotoilu perustuu voimakkaaseen kulmatorniin, kahteen erkkeriin ja räystäslinjan jäsenöintiin. Talon alkuperäinen väri oli keltainen. Lönnin suunnitelma oli aikanaan hyvin edistysellinen: talon pihanpuoleisille ulkoseinille tehtiin pienet puuhissit, joilla halot nostettiin asuntoihin. Huoneistoihin rakennettiin myös kylpyhuoneet.

Rakennus on merkittävä yhtenä tyylinsä harvalukuisista edustajista Lahdessa sekä poikkeuksellisen korkeatasoisen arkkitehtuurinsa ansiosta. Se on arvokas myös ensimmäisen omaa arkkitehtitoimistoa johtaneen suomalaisen naisarkkitehdin työnäytteenä. Talon alkuperäistä ulko- ja sisäarkkitehtuuria tulee huolellisesti vaalia.

Rakennukset on mainittu vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa arvokkaina kohteina. ■

Arkkitehdit Valter Jung ja Emil Fabritius suunnittelivat Hollolan Säästöpankin talon vuonna 1907. Nelikerroksinen rakennus valmistui 1909. Tämän talon suunnittelun yhteydessä alkoi arkkitehti Uno Alancon ura Lahdessa. Hän perusti hieman myöhemmin arkkitehtitoimiston, joka oli kaupungin ensimmäinen. Alanco on ollut hahmottelemassa ainakin rakennuksen leijonaveistoksia.

Julkisivun keskellä oli komea leijonaportaali, joka jatkui risaliittina ja wieniläisjugendin henkisenä torniaiheena. Fasadin symmetria rikkoutui vuonna 1924, kun rakennusmestari Albert Koivisto laati piirustukset pieneen laajennukseen talon itäpuolelle. Neljä vuotta myöhemmin pankki muutti Vapaudenkadun ja Mariankadun kulmaan rakennettuun laajennusosaan, jonka piirsi arkkitehti Väinö Vähäkallio. Uusklassinen laajennus poikkesi alkuperäisestä jugendtyylistä, mutta vanha rakennus säilytti kuitenkin fasadinsa, ja uuden rakennuksen räystäskorkeus oli sen kanssa sama. Vuonna 1939 arkkitehti Veikko Leistén suunnitteli rakennukselle uuden asun. Hän poisti alkuperäisestä talosta jugendpiirteet lukuun ottamatta leijonaportaalia, lisäsi koko rakennukseen yhden kerroksen ja kulmaosaan kolme kerrosta. Leisténin suunnitelmaa ei toteutettu tuolloin, mutta vuonna 1954 rakennusta korotettiin sen pohjalta arkkitehti Kaarlo Könösen piirustusten mukaan. Jugendfasadista jäi jäljelle ainoastaan portaali ja kivijalka, jotka ovat arvokkaita toriympäristön kannalta. Koko taloa korotettiin kahdella ja kulmaosaa kolmella kerroksella. Mariankadun molemmin puolin olevat rakennukset muodostavat näin porttiaiheeseen kirkonmäelle. Rakennus on osa kaupungin keskeistä toriympäristöä.

Pankki myi alkuperäisen huoneistonsa vuonna 1928 Lahden NNNKY:lle, jonka käytössä se on edelleen. Entinen pankkisali on säilynyt erittäin hyvin. Se on korjattu entistään vuonna 2000. Jugendintieriööri on paikallisesti harvinaisen merkittävä.

Vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa rakennus on mainittu arvokkaana kohteena. ■

ASUIN- JA LIIKERAKENNUS Vapaudenkatu 10–Mariankatu 23

Helsinkiäinen arkkitehti Arvo Muroma suunnitteli torin kulman asuin- ja liiketalon sekä sen piharakennuksen vuonna 1937. Rakennukset valmistuivat seuraavana vuonna.

Talo on Vapaudenkadun puolelta viisi- ja Mariankadun puolelta kuusikerroksinen. Torniosa on seitsenkerroksinen. Piharakennus on kaksikerroksinen. Sen ensimmäiseen kerrokseen sijoitettiin autovajoja ja toiseen kerrokseen ampumarata.

Rakennus edustaa klassismin ja funktionalismin taidekohtaa. Siinä on käytetty klassistisia koristeaiheita, kuten Mariankadun puoleiset seinäreliefit ja ovidekoratiot, mutta massoitteleva ja tornin ikkunavyöhykkeet viittaavat jo funktionalismiin.

Torni ja sen vastinpari Mariankadun toisella puolella merkitsevät kirkonmäen porttimaisesti. Rakennus on arvokas osana kauppatorin ympäristöä. ■

ASUIN- JA LIIKERAKENNUS Torikatu 3–Vapaudenkatu 9–Rautatienkatu 26

Toritalo Oy:n ensimmäinen vaihe suunniteltiin ja rakennettiin vuonna 1923. Hanketta oli ajamassa muun muassa Lahden pormestari Otto Lyytikäinen, joka tilasi talon piirustukset professori Eliel Saariselta. Suunnitelmat laadittiin Saarisen toimistossa, mutta niistä lienee ainakin loppuvaiheessa ollut vastuussa toimistossa työskennellyt arkkitehti Frans Nyberg, koska Saarinen oli tuohon aikaan kiinni kansainvälisissä tehtävissä ja muutti helmikuussa 1923 Yhdysvaltoihin.

Rakennus sijoitettiin kauppatorin ja Rautatienkadun väliin niin, että kummaltakin kadulta oli sisäänkäynnit. Päädyissä oli kolmikerroksiset rakennusosat, ja niiden välissä oli yksikerroksinen kauppahalli.

Vuonna 1928 Tampereen Osake-Pankki rakensi halliosan ympärille torin varteen suuren asuin- ja liiketalon. Suunnitelmat laati tamperelainen rakennusmestari Heikki Tiitola vuonna 1927. Rakennuksesta tehtiin nelikerroksinen. Kauppahalli ja sen päädyt jäivät sinällään uuden osan sisään. Julkisivut muutettiin uuden suunnitelman mukaisiksi.

Rakennuksen valmistuessa sen laajennusosan piirustuksia laadittiin jo Tiitolan toimistossa. Piirustukset ovat signeeraamattomat. Toritalon Vapaudenkadun ja Rautatienkadun puoleinen osa valmistui vuoden 1928 lopussa. Uudesta asuin- ja liiketalosta tuli yhtenäinen nelikerroksinen, torin kulmalta viisikerroksinen, tyyliltään klassistinen sommitelma.

Rakennus tunnetaan Suomen Pankin talona. Pankki omisti sen 1941–1996.

1960-luvulla pieniruutuiset ikkunat vaihdettiin talon tyyliin sopimattomiksi yksiruutuisiksi ikkunoiksi, mikä

heikentää sen rakennustaiteellista arvoa. Kiinteistöä korjattiin 1990-luvun lopussa, mutta ikkunoita ei vaihdettu.

Rakennus on kulttuurihistoriallisesti, rakennustaiteellisesti sekä kauppatorin ympäristön kannalta erittäin merkittävä. Vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa se mainitaan arvokkaana kohteena. ■

HELSINGIN SANOMAT

ASUINRAKENNUS JA PIHARAKENNUS Hämeenkatu 1

Helsinkiäinen arkkitehti Yrjö Sadeniemi piirsi vuonna 1912 Asunto-osakeyhtiö Perhetalon nelikerroksisen asuinrakennuksen Hämeenkadun ja Lahdenkadun, nykyisen Erkonkadun kulmaan. Rakennus valmistui 1913. Sadeniemi suunnitteli rakennuksen niin, että sitä olisi helppo jatkaa molempien katujen suuntaan, mutta ajatusta ei toteutettu.

Rakennuksessa oli kolme varsinaista asuinkerrosta, joissa jokaisessa oli suuri yhden perheen asunto. Pohjakerroksessa oli kaksi pientä asuntoa, puukellari ja pesutupa. Vuonna 1913 Sadeniemi suunnitteli julkisivun keskelle toiseen kerrokseen Lahdenkadun puolelle näyttävän parvekkeen.

Vuonna 1924 Lahden seurakunta osti rakennuksen seurakuntataloksi. 1929 talon pihalle tehtiin

ulkorakennus Itä-Hämeen Maanviljelysseuran rakennustoimiston piirustusten mukaan. 1973 seurakuntien rakennusmestari Eelis Artell suunnitteli siihen uudet ovet.

Nykyisin Pappilana tunnettuun seurakuntien toimistorakennukseen tehtiin peruskorjaus vuonna 1984. Kiinteistöpäällikkö Seppo Souto suunnitteli silloin muun muassa entistäviä muutoksia talon julkisivuun. Sisäisiä muutoksia on tehty, mutta talon alkuperäinen huonejako on vielä hyvin hahmotettavissa.

Toimistotalon sisä- ja ulkoarkkitehtuurin jugendpiirteitä sekä piharakennusta on syytä vaalia. Vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa rakennus mainitaan arvokkaana kohteena. ■

ASUIN- JA LIIKERAKENNUS Hämeenkatu 5 – Rauhankatu 8

Matti Wuolle suunnitteli vuonna 1907 asuin- ja liikerakennuksen Hämeenkadun ja Rauhankadun kulmaan. Se tunnettiin ensin Mattilan talona rakennuttajansa mukaan, sitten Etelä-Suomen Sanomien talona. Rakennus valmistui 1908.

ETELÄ-SUOMEN SANOMIEN TALO 1900-LUVUN ALKUPUOLELLA

Wuolle piirsi varsin koristeellisen kolmikerroksisen jugendrakennuksen, jossa on runsaasti erilaisia ikkunoita, frontoneja, erkkereitä sekä siro torni kadunkulman korosteena. Rakennuksen julkisivut ovat säilyneet erittäin hyvin. Sisältä se on muutettu täysin porrashuonetta lukuun ottamatta.

Etelä-Suomen Sanomien haltuun talo tuli vuonna 1919. Lehden toimitus ja latomo muuttivat pois vuonna 1972, mutta rakennus säilyi lehden konttorin hallussa vuoteen 1998.

Rakennus on Lahden vanhin säilynyt jugendtalo ja tyylinsä harvoja edustajia kaupungissa. Sen alkuperäistä arkkitehtuuria on syytä vaalia. Vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa rakennus mainitaan arvokkaana kohteena. ■

**ASUIN- JA
LIIKERAKENNUS
SEKÄ
PIHARAKENNUS**

*Rauhankatu 9–
Hämeenkatu 8*

LAHDEN KAUPUNGINPUSEON KUVIA-ARKKISTO

Milenin ja myöhemmin Tuomisen talona tunnetun kolmikerroksisen rakennuksen suunnitteli viipurilainen arkkitehti Paavo Uotila vuonna 1910. Rakennus valmistui 1911.

Talossa on Uotilalle tyypillisiä jugendpiirteitä, joita on myös runsaasti hänen samoihin aikoihin Viipuriin suunnittelemissaan asuin- ja liiketaloissa: vertikaalisuus, persoonallisesti muotoillut frontonit, kivimosaiikkikoristeet ovi- ja ikkuna-aukkojen ympärillä sekä erilaiset tornit, joihin arkkitehti sommitteli mitä moninaisimpia pääteaiheita.

Vuonna 1910 lahtelainen rakennusmestari Antti Wilho Lundström (myöhemmin Lounas) suunnitteli

tontin itä- ja pohjoislaitaan kookkaan L:n muotoisen ulkorakennuksen. Sen eteläpäätyyn insinööri Väinö Louhio piirsi 1934 pienen teollisuusrakennuksen Uudelle Päita- ja Esiliinatehtaalle. Vuoden 1910 ulkorakennuksesta on vielä itäinen siipi jäljellä, samoin Louhion suunnitteleman tehdasrakennuksen pohjoinen osa.

Rakennuksissa ei ole tehty suuria korjauksia. Ne ovat harvinainen esimerkki sekä ulko- että sisätiloiltaan yksityiskohtia myöten lähes alkuperäisessä asussaan säilyneestä kokonaisuudesta. Vuonna 1979 laaditussa kaavassa on suojeltu partsi päärakennuksen julkisivut ja vesikatto, myös sen porrashuoneet. Ulkorakennus on niin ikään vaalimisen arvoinen. ■

ASUIN-, LIIKE- JA TEHDASRAKENNUS Hämeenkatu 21

Helsinkiläinen arkkitehti Arvo Muroma suunnitteli suuren kaupunkitalon Hämeenkadun varteen vuonna 1938. Rakennus valmistui samana vuonna.

Rakennus on H:n muotoinen. Sen asuin- ja liikeosa on nelikerroksinen ja tehdasosa kolmikerroksinen. Nii- tä yhdistää nelikerroksinen siipi. Tehdas rakennettiin Saarion Virvoke Oy:lle, joka valmisti kaljaa ja virvoitusjuomia. Nykyisin tehdas on verstas- ja asuinkäytössä. Sen pohjakerroksessa on Lahden Mieskuoron harjoitussali.

Korkeat ikkunat ja jotkut koristemuodot viittaavat vielä klassismiin, muuten rakennuksessa voi jo nähdä uuden funktionalistisen otteen valtaavan alaa, ensimmäisiä kertoja Lahdessa. Nämä tyylipiirteet ovat vaalimisen arvoisia. ■

ASUIN- JA LIIKERAKENNUS

Hämeenkatu 34

Asunto-osakeyhtiö Salpauksen viisikerroksisen talon suunnitteli vuonna 1945 arkkitehti Helge Hedman helsinkiläisestä Arvo O. Aallon ja Niilo Kokon arkkitehtitoimistosta. Rakennus valmistui seuraavana vuonna.

Rakennus rajaa korttelia Hämeenkadun ja Saimaankadun puolelta. Yhdessä Unto Ojosen suunnitteleminen Aleksanterinkatu 29:n ja 31:n kanssa se muodostaa komean yhtenäisen rakennusmuurin, jonka sisälle jää suojaisa korttelipiha. Talo on ajan tapaan verhottu terrastirappauksella, ja sen muuten niukkoja julkisivuja on elävöitetty jälkifunktionalismin romanttisilla yksityiskohdilla, kuten pienillä kaari-ikkunoilla ja keveästi taivutetuilla kädensijoilla. Ote on selvästi pidättyvämpi kuin Ojosella.

Talon kellarikerroksessa toimi yleinen sauna, joka muutettiin toimistokäyttöön vuonna 1972.

Rakennus on arvokas osana massiivista korttelimuuria sekä aikakautensa edustajana. ■

LAHDEN KANSAKOULU Vuorikatu 13

Lahden kansakoulun, nykyisen Vuorikadun koulun piirsi hämeenlinnalainen arkkitehti Henrik Helin vuonna 1900. Koulu valmistui 1902. Se oli Lahden kauppalan ensimmäinen kansakoulu. Helin suunnitteli uusrenessanssityylisen koulurakennuksen, joka oli valmistuessaan sangen kookas. Tarkoitus olikin, että käyttämättömiin tiloihin sijoitettaisiin kaupungin virastoja. Koulu osoittautui kuitenkin ahtaaksi hyvin pian, ja sitä laajennettiin jo vuonna 1909. Koulu rakennettiin kaupungin omistaman tilitehtaan raaka-aineista.

1800-luvun lopussa kouluhallitus alkoi kiinnittää huomiota koulujen hygieenisiin ja esteettisiin ominaisuuksiin. Helinin kouluarkkitehtuuri noudattelee uusia suunnitteluperiaatteita. Ikkunat ovat kookkaat valonsaannin turvaamiseksi. Insinööri W. O. Lille suunnitteli

vuonna 1901 laatimassaan asemakaavassa koulun eteen laajan puiston, ja koulurakennus sijoittuu näin edustavalle paikalle laakean mäen laelle puiston päätteeksi.

Vuoden 1909 laajennuksen suunnitteli lahtelainen arkkitehti Uno Alanco. Hän piirsi eleettömän kaksikerroksisen siipirakennuksen koulun pohjoispuolelle. Koulun laajennusta valmistellut toimikunta piti tärkeänä, että vanhan koulurakennuksen fasadia ei muutettaisi.

Vuosina 1982 - 1983 koulu korjattiin entistään ja tyylinmukaisia piirteitä varjellen. Portaikoissa ja eteisessä on säilynyt seinä- ja kattomaalauksia.

Rakennuksella on suuri kulttuurihistoriallinen, rakennustaiteellinen ja kaupunkikuvallinen arvo. Se sai suojelukaavan 1980.

LAHDEN KANSAKOULU
NOIN VUONNA 1912

ASUINRAKENNUS Vuorikatu 27

Millerin talona tunnetun rakennuksen suunnitteli helsinkiläinen arkkitehti Runar Eklund vuonna 1925. Talo valmistui seuraavana vuonna.

Talon rakennuttaja oli Lahden piirieläinlääkäri Karl Miller, joka asui ja piti vastaanottoaan rakennuksessa. Asuintalon itäpuolella oli ulkorakennus, jossa sijaitsi muun muassa talonmiehen asunto, leikkaussali, talli ja autovajat. Rakennusten välissä oli komealla portilla varustettu kiviaita. Ulkorakennus ja aita on purettu 1960- tai 1970-luvulla. ■

Millerin talo edustaa klassismia. Sen Vuorikadun puoleista julkisivua leimaa suunkokoinen graniittiportaali, jossa on piirteitä myös uusbarokista.

Rakennus oli Millerin kuoleman jälkeen vuodesta 1935 lähtien ensin hänen leskensä ja sitten joidenkin lyhytaikaisten omistajien hallussa, kunnes kaupunki osti sen 1963. Vuodesta 1978 siinä on toiminut kaupunginmuseon toimisto.

Talon tyylinmukaisia piirteitä on syytä vaalia. 1996 laaditussa yleiskaavassa se mainitaan arvokkaana kohteena.

LUTHER-KIRKKO Vuorikatu 37

Helsinkiläinen arkkitehti Leevi Aarnio suunnitteli Lahden luterilaisen evankeliumiyhdistyksen rukoushuoneen vuonna 1936, ja rakennus valmistui seuraavana vuonna. Talo on nelikerroksinen, mutta pihan puolella oleva kirkkosali on kahden kerroksen korkuinen. Kirkon ankaran yksinkertaisessa muurimaisessa julkisivussa korostuvat kookas ja syvä portaali kauniisti veistettyine tammiövineen sekä ikkunapuitteiden omintakeinen jako.

Helsinkiläinen arkkitehtitoimisto Salminen ja Varala suunnitteli vuonna 1987 peruskorjauksen, jossa tehtiin sisäisiä muutoksia muun muassa alttarilla. Kirkkosalissa on kuitenkin säilynyt 1930-luvun harras tunnelma sekä runsaasti kauniita yksityiskohtia, kuten klassistiset pylväät.

Rakennuksen alkuperäistä 1930-luvun iimettä on syytä vaalia. ■

ASUIN- JA VERSTASRAKENNUS *Hollolankatu 12*

PIIJO KAAKKOSSI

Rakennuksen on suunnitellut vuonna 1922 lahtelainen rakennusmestari August Nieminen myöhäisjugendin henkeen. Alunperin talon pohjakerroksessa sijaitsi peltiseppä Antti Vaahdon verstaas, ja toisessa kerroksessa oli hänen perheensä asuintilat. Verstaan ja asunnon välillä kulki pieni hissi, joka on säilynyt.

Vuonna 1946 arkkitehti Kaarlo Könönen teki rakennukseen muutoksia lastenseimeä varten. Tuolloin lisättiin muun muassa kuisti eteläseinustalle. Seimi toimi rakennuksessa 1940 – 1980. Sen jälkeen rakennus on ollut päihdeongelmaisten käytössä.

Rakennus on keskustassa harvinainen sekä tyyliinsä edustajana että historiansa vuoksi. Se on suojeltu asemakaavalla vuonna 1988.

ORTODOKSIINEN KIRKKO *Harjukatu 5*

Lahden Pyhän Kolminaisuuden kirkon on suunnitellut helsinkiläinen arkkitehti Toivo Paatela vuonna 1953. Paatelan käsialaa ovat monet muutkin 1950-luvun ortodoksikirkot ja -rukoushuoneet, jotka muodostavat kiinnostavan jatkumon 1920-luvun klassismille Suomessa. Kirkko valmistui 1955.

Seurakunnan toivomuksen mukaisesti arkkitehti piti suunnitelmansa esikuvana Viipurin Elian kirkkoa. Alunperin tontille sijoitettiin varsinainen kirkkorakennus sekä pappila. Vuonna 1978 rakennettiin seurakuntasali. Samal-

la kirkko korjattiin perusteellisesti. Kirkon ulkomaalaus uusittiin 1996, jolloin se sai takaisin vaalean kalkkipintansa.

Kirkkoon on sijoitettu monia esineitä menetetyin Karjalan kirkkoista. Ikoneita on muun muassa Viipurista, Sortavalasta, Salmista ja Soanlahdelta, metalliset kirkkoliput ja kattokruunut ovat vanhasta Valamosta.

Kirkkorakennus on kulttuurihistoriallisesti ja rakennustaiteellisesti arvokas. Se on myös Harjukadun päätteenä kaupunkikuvallisesti merkittävä. Rakennus sai suojelukaavan 1988. ■

TALINO LAUTAMAKI

HARJUKADUN LÄNSIOSAN PIENTALOALUE

Viipurilainen arkkitehti Otto-Iivari Meurman kaavoitti Lahden läntiset osat vuonna 1931. Kaupunginarkkitehti Kaarlo Könönen laati 1936 Harjukadun länsipäähän asemakaavamuutoksen, ja pientaloalue on muotoutunut sen pohjalta. Suurin osa taloista on rakennettu 1937 ja 1938. Monet kadun taloista ovat lahtelaisen rakennusmestarin Pauli Leiskallion käsiä.

Rakennukset sijaitsevat kiinni katulinjassa. Talousrakennukset ja puutarhat ovat talojen takana. Asuinrakennukset ovat kaksikerroksisia ja satulakattoisia, detailjoillitaan toisistaan erottuvia pääasiassa kahden perheen taloja. Yhtenäisestä rakennuskannasta poikkeava vuonna 1951 valmistunut helluntaiseurakunnan rukoushuone, joka 1970-luvulla muutettiin kaupungin nuorisotaloksi, sekä Harjukatu 2:n talo, joka on vanhaa, tulipalossa 1985 tuhoutunutta asuintaloa mukaileva uudisrakennus. Sen on suunnitellut 1988 rakennusarkkitehti Veikko Gröhn.

Alueen yhtenäisyys sekä mittakaavassa että riittävässä määrin myös detaljitasolla on olennainen suojelutavoite, johon ei ole täysin päästy huolimatta vuonna 1988 voimaan tulleesta suojelukaavasta ja 1986 laaditusta rakentamishjeistosta. ■

PUHELINYHDISTYKSEN TALO *Harjukatu 28 – Rauhankatu 1*

Lahden Keskinäisen Puhelinyhdistyksen toimitalon suunnitteli vuonna 1919 helsinkiläinen arkkitehti Väinö Vähäkallio. Talo valmistui 1920. Puhelinyhdistys oli toiminut samalla paikalla jo perustamisestaan, vuodesta 1906 saakka.

Talo on Kansallis-Osake-Pankin graniittilinnan ohella varhaisimpia näytteitä lahtelaisesta yritysarkkitehtuurista. Alunperin se oli kaksikerroksinen, jyrkän kaksiosaisen aumakaton eli säterikaton peittämä rakennus.

Vuonna 1947 arkkitehti Kaarlo Könönen suunnitteli rakennukseen yhden kerroksen korotuksen ja muuttokattomuodon tavalliseksi aumakatoksi.

Puhelinyhdistyksen talo on harvinainen esimerkki rakennuksesta, joka on palvellut saman yhtiön toimitilana yhtäjaksoisesti rakentamisestaan saakka. Se on liikennehistoriallisesti ja rakennustaiteellisesti merkittävä ja mainitaan myös vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa arvokkaana kohteena. ■

ASUIN- JA LIIKE- RAKENNUS

Harjukatu 32 – Mariankatu 2

TAUNO LAUTAHATTI

Lahtelainen arkkitehti Unto Ojonen suunnitteli Harjukadun ja Mariankadun kulmassa olevan viisikerroksisen asuin- ja liiketalon vuonna 1954. Rakennus valmistui 1955.

Paikka oli vaativa, liittyihän rakennus suoraan kaupungintalon miljööseen, puistoon, vuosisadan alun rakennuskantaan sekä toisaalla jyrkästi laskeviin katuihin. Samalla sen tehtävänä oli tukea kaupungintaloa Mariankadun monumentaaliakselin päätteellä. Ojonen ratkaisi vaikean tehtävän oivallisesti: sekä massoitteultaan että materiaaleiltaan rakennus täydentää korkeatasoi-

sesti ympäristöään. Arkkitehti on säilyttänyt ympäristön vanhan materiaalin, tiilen, mutta vaihtanut sen punaisesta keltaiseen osoittaakseen uuden rakennuskerroksen rajan. Harjukadun ja Mariankadun kulmaus on muotoiltu portaittaiseksi ja umpinaiseksi kaupungintalon korostamiseksi.

Vuonna 1996 talossa toteutettiin julkisivumuutos, jossa vaihdettiin julkisivupellitysten profiilia ja väriä. Muutos ei ole eduksi rakennuksen arkkitehtuurille. Rakennus on merkittävä rakennustaiteellisesti ja osana kaupungintalon ympäristöä. ■

KOULURAKENNUS Harjukatu 36 – Vuorikatu 29

Professori Eliel Saarinen piirsi Lahden Tyttökoulun punatiilirakennuksen vuonna 1922. Piirustukset on päivätty ja signeerattu Hvitträskissä. Talo valmistui 1923. Harjukadun julkisivussa Saarinen muunteli hillitysti vuosikymmentä aikaisemmin suunnittelemansa kaupungintalon muotokieltä mutta niin, että koulurakennus tukee monumentaalisuunnitelmaa. Koulurakennukselle antaa oman luonteen hienolla suhdetajulla toteutettu epäsymmetria, leveä portaali ja porrastettu kattolista. Koulupihan julkisivu on voimakkaammin, linnamaisesti sommiteltu.

Koulun U:n muotoisella pohjakaavalla on tavoitettu kiinteys ja mahdollisimman lyhyet käytävät. Sisäarkkitehtuurissa oli alunperin runsaasti kauniita yksityiskohdita, jotka ovat korjausten myötä hävinneet. Tällaisia olivat muun muassa professori Onni Tarjanteen piirustusten mukaan valmistetut uunit, jotka purettiin 1935.

Vuonna 1952 koulua laajennettiin arkkitehti Irma Kolsin, koulun entisen oppilaan, piirustusten mukaan. U:n sisäosa täytettiin, mutta kuitenkin niin, että koulupihan portaali jäi näkyviin. Kolsi suunnitteli myös 1958 toteutetun lisäsiiven. Tontin itärajalle rakennettiin osin kaksi-, osin kolmikerroksinen rapattu juhla- ja voimistelusaliosa, jonka arkkitehti liitti vanhaan koulurakennukseen lasisella sisääntuloaulalla. Vuonna 1961 koulura-

TYTTÖKOULUN TALO
1940-LUVULLA

LAHDEN KAUPUNGINMUSEON ALUA-ARKISTO

kennuksen ikkunajako muutettiin. Koulun on myöhemminkin tehty sisäisiä muutoksia, ja 1992 toteutettiin suuri peruskorjaus.

Koulurakennus on arvokas kaikkine rakennusvaiheineen. Sen eteläinen julkisivu on lisäksi olennainen osa kaupungintalon miljöötä. Kokonaisuuden kaikkia osia on syytä vaalia niiden alkuperäisistä ominaispiirteistä käsin, ja entistävät korjaukset ovat suositeltavia erityisesti vanhan osan ikkunoissa. Vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa rakennus mainitaan arvokkaana kohteena. ■

ASUIN- JA LIIKERAKENNUS Harjukatu 38 – Rautatienkatu 12

Liikemies Juho Aholan rakennuttaman Aholan talona tunnetun jugendrakennuksen suunnitteli helsinkiläinen arkkitehti-toimisto von Essen-Kallio-Ikäläinen vuonna 1906. Talo valmistui samana vuonna. Rautatienkadun jatko-osan piirsi lahtelainen rakennusmestari Karl Forstadius 1910.

Vuonna 1907 tohtori Georg Adolf von Zweyberg perusti talon toiseen kerrokseen lapsenpäästölaitoksen, Lahden ensimmäisen synnytyslaitoksen. Se siirtyi Sairaalanmäelle 1911. Keväällä 1907 talossa avattiin myös kaupungin ensimmäinen vakinainen elokuvateatteri, Elävien Kuvien Teatteri. Lahden Seurahuone toimi rakennuksessa 1911–1931 ja Kauppahotelli 1931–1987.

Vuonna 1989 lahtelainen arkkitehti Pauli Lindström suunnitteli taloon korotuksen. Ullakkokerros toteutettiin purettiin ja sen tilalle rakennettiin vanhaa mukai-

leva uusi kerros sekä vanhaa ullakkokerrosta mukaileva uusi osa ja torni. Rakennus otettiin katukerroksesta lukuun ottamatta asuinkäyttöön.

Uudistuksessa rakennuksen kulttuurihistoriallinen ja rakennustaiteellinen arvo laski, mutta sillä on edelleen suuri merkitys kaupungintalon ympäristön kannalta. Vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa rakennus mainitaan arvokkaana kohteena. ■

ASUIN- JA LIIKERAKENNUS SEKÄ PIHARAKENNUS Harjukatu 40 – Rautatienkatu 7

Viipurilainen arkkitehti Paavo Uotila suunnitteli nelikerroksisen Uuden Apteekin talon vuonna 1911. Talo valmistui 1912. Se tunnetaan myös Peltosen talona rakennuttajansa Juho Peltosen mukaan.

Rakennus edustaa jugendin myöhäsvaihetta. Sen voimakkaasti muotoillut torniaiheet ja vertikaalinen sommittelu tekevät siitä poikkeuksellisen näyttävän osan kaupungintalon miljööstä. Sillä on huomattavia yhtymäkohtia Uotilan samoihin aikoihin Viipuriin suunnitteleminen kauppiastalojen kanssa, muun muassa ylimmän kerroksen muista kerroksista poikkeava detailointi ja tiheämpi mittakaava.

Vuonna 1930 arkkitehti Kaarlo Könönen laati muutospirustuksen, jonka mukaan Rautatienkadun puolelta poistettiin yksi sisäänkäynti. Arkkitehti Jorma Vesänen suunnitteli 1992 ullakolle asuntoja. Rakennusta korotettiin, ja vesikaton lappeisiin puhkaistiin ikkunat ja par-

veke. Talon arkkitehtuurin ylöspäin kevenevä rytmi rikkoutui.

Tontilla sijaitsee myös kaksikerroksinen piharakennus, joka valmistui 1910.

Päärakennuksen porrashuoneet ovat säilyneet erittäin hyvin. Rautatienkadun ja Harjukadun kulmassa sijaitsee apteekkihuoneisto, joka on alkuperäisine sisustuksineen erittäin arvokas ja valtakunnallisestikin harvinainen. Se on toiminut samassa liiketilassa yhtäjaksoisesti vuodesta 1922 lähtien, jolloin apteekki muutti huoneistoon alemmalla Rautatienkadulta. Tuolloin lahtelainen rakennusmestari August Nieminen suunnitteli joitakin muutoksia liikehuoneistoon, muun muassa muutti Harjukadun puoleisen oven sijaintia.

Pää- ja ulkorakennukselle sekä porrashuoneille ja apteekkisalille laadittiin suojelukaava vuonna 1989. ■

UUDEN APTEEKKIN TALO
ENNEN ULLAKON MUUTOKSIA

LAHDEN KANSANOPISTO Harjukatu 46

Lahtien kansanopisto aloitti toimintansa 1893. Kun oma koulurakennus monien sijaintia koskevien kiistojen jälkeen päätettiin rakentaa kauppalan lahjoittamalle tontille Juhakkalan harjulle, esitettiin arkkitehti Eliel Saarille toive ilmaisesta rakennussuunnitelmasta. Sellainen saatiin kuitenkin Saarisen kieltäytyttyä hämeenlinnalaiselta arkkitehdiltä Henrik Heliniltä, joka piirsi opiston ensimmäisen rakennusvaiheen vuonna 1903. Rakennus valmistui lopullisesti 1906. Se oli jyrkävä jugendsommitelma, josta voi vielä saada käsityksen tarkastelemalla opiston itäistä julkisivua pihalta käsin. Myös portaali on alkuperäinen, tosin vähemmän vaikuttava kuin valmistuessaan, koska myöhempi länsisiipi on rakennettu siihen kiinni.

Lahtelainen arkkitehti Uno Alanco suunnitteli vuonna 1909 opiston itäisen siiven, johon sijoitettiin asuintiloja sekä juhlasali. Tornin muutettiin umpinaiseksi. Alanco noudatti jugendin muotokieltä, tosin jo pidättyväisemmin kuin Helin. Siipi valmistui 1910.

Opiston kolmas rakennusvaihe toteutettiin helsinkiläisen arkkitehdin Elis Kaalamon piirustusten mukaan 1926 - 1927. Vanhinta osaa korotettiin kerroksella ja sen länsipuolelle rakennettiin suunkokoinen neliker-

roksinen asuntola- ja luentosalisiipi, jota vielä 1948 korotettiin yhdellä kerroksella arkkitehti Unto Ojosen suunnitelmin. Kaalamo muutti tornin klassistiseksi, jollainen uudesta siipirakennuksestakin tuli.

Rakennuksen sisätiloja on korjattu runsaasti vuosien varrella, mutta paikoittain, esimerkiksi ruokalassa, alkuperäistä sisustusta on vielä jäljellä. Vuonna 1936 taiteilija Hannes Malisto koristeli eteishallin holvikaton köynnösaihein. Maalaukset juhlistivat talossa järjestettyä pohjoismaista kansanopistokokousta.

Rakennusta ympäröi suuri puutarha kasvihuoneineen. Sillä oli suuri pedagoginen merkitys opiston alkuvuosikymmeninä. Puutarhasta on vieläkin jäljellä runsaasti muun muassa vanhoja hedelmäpuita.

Vuonna 1958 arkkitehti Tauno Niemioja suunnitteli rehtorin virka-asunnon länsisiiven päättyyn. Tämä lisäys, kuten länsisiipikään, ei kovin luontevasti sovi edellisten osien yhteyteen.

Eri rakennusvaiheita, puutarhaa sekä vanhoja sisustuselementtejä, kuten Maliston maalauksia, on syytä vaalia niiden omista lähtökohdista käsin. Rakennuksen suojelukaava on vuodelta 1996. ■

SISÄTAUTISAIRAALA Harjukatu 48

Kunnallissairaalan kroonillisten tautien sairaala suunniteltiin kaupungin omalla rakennusosastolla vuonna 1952. Suunnittelija oli arkkitehti Irma Kolsi. Sairaala valmistui 1955.

Alunperin kokonaisuus käsitti osittain kuusi, osittain seitsemänkerroksisen vuodeosasto- ja asuntolaosan sekä itäisen kasvatusneuvolasiiven ja läntisen psykiatrisen siiven. Itäsiipi on purettu lähes kokonaan 1960-luvun lopussa. Nyt rakennus on perussairaanhoidon käytössä.

Sairaalarakennuksessa on tyypilliset 1950-luvun piirteet: vaaleaksi rapatut julkisivut, liuskekivisokkelit ja tiilikatto. Kolsi on sommitellut suuret eteläpuoleiset oleskeluparvekkeet siroine kaiteineen ja pohjoissivun valokuilun funktionalismin henkeen. Rakennuksen hienovaraista massoitteita ja detalleja on syytä vaalia. ■

SAIRAALAN ALKUPERÄINEN ULKOASU

SAIRAALARAKENNUS Harjukatu 50

SAIRAALAN
ALKUPERÄINEN
ULKOASU

LAHDEN KAUPUNGINMUSEON KUVA-ARKISTO

Tohtori Georg Adolf von Zweyberg perusti vuonna 1907 yksityisen synnytyslaitoksen Aholan taloon. Tilat kävivät kuitenkin hyvin pian ahtaiksi, ja Zweyberg rakennutti uuden synnytyslaitoksen kunnallisairaalan viereen kaupungin lahjoittamalle tontille. Lahtelainen arkkitehti Uno Alanco sai tehtäväkseen kaksikerroksisen sairaalarakennuksen suunnittelun 1910. Talo valmistui seuraavana vuonna.

Alanco suunnitteli sairaalan jugendin jo vaihtuessa klassismiin, minkä voi havaita rakennuksen alkuperäisestä ulkoasusta. Sen koristeet ilmentävät vielä hillittyä jälkijugendia, mutta rakennuksen volyymi on jo klassistinen.

Zweyberg jäi eläkkeelle 1924, ja Lahden Suojeluskunta osti rakennuksen. Suojeluskunta vuokrasi toisen

kerroksen kaupungille, joka jatkoi synnytyslaitoksen toimintaa. Vuonna 1947 rakennus saatiin kokonaan naistensairaalan käyttöön. Sen tilat uusittiin ja rakennusta korotettiin kerroksella kaupungin arkkitehtiosaston piirustusten mukaan. Tällöin sen jugendpiirteet katosivat. Taitekatto muutettiin satulakatoksi.

Synnytykset siirrettiin uuteen kaupunginsairaalaan 1970. Sen jälkeen vanhassa naistensairaalaossa on toiminut Lahden taidekoulu ja taideteollinen oppilaitos, Helsingin yliopiston tutkimus- ja koulutuskeskus, kaupungin sosiaali- ja terveystoimen hallinto ja viimeksi kansanopisto.

Rakennuksella on huomattava kulttuurihistoriallinen arvo. Sen suojelukaava valmistui 1996. ■

ASUINRAKENNUS Puistokatu 3

Arkkitehti Tauno Niemioja suunnitteli vuonna 1961 punatiilisen asuinrakennuksen, joka valmistui seuraavana vuonna. Rakennus on tärkeä osa kaupungintalon punatiilimiljöötä, joka vaatii erityistä huolenpitoa.

ASUIN- JA LIIKERAKENNUS Puistokatu 5 – Rautatienkatu 10

Lahtelainen arkkitehti Kaarlo Könönen suunnitteli nelikerroksisen asuin- ja liiketalon Puistokadun varteen vuonna 1931. Rakennus valmistui seuraavana vuonna. Se rakennettiin samaan taloyhtiöön kuuluneen, Rautatienkadun puolella sijainneen jugenditalon jatkoksi.

Rakennus edustaa yksinkertaisesti ja tasapainoisesti sommiteltua klassismia. Julkisivun yksityiskohdat, kuten ovet ovat säilyneet erittäin hyvin. Rakennuksen alkuperäistä arkkitehtuuria on syytä vaalia.

Puistokadun puolella sijainnut jugendrakennus tuhoutui pahoin talvisodassa. Vuonna 1960 helsinkiläinen arkkitehti Viljo Myyrinmaa suunnitteli sen paikalle punatiilisen asuin- ja liiketalon, joka on merkittävä osa kaupungintalon ympäristöä. ■

ASUINRAKENNUS JA ELÄINSAIRAALA Loviisankatu 1

Lahden keskustan harvinaisia puurakennuksia edustavan talon suunnitteli 1906 rakennusmestari August Teräsvaara, joka toimi tuohon aikaan Lahden kaupungin isännöitsijänä ja taloudenhoitajana. Jo seuraavana vuonna hän myi talonsa Lahden piirieläinlääkäri Uno Alfred Heiniselle, joka perusti yksityisen eläinsairaalan talonsa yhteyteen ulkorakennukseen. Heinisen kuoltua 1921 rakennus siirtyi piirieläinlääkäri Claes Wikmanille ja sitten hänen perillisilleen. Lahden Vientikerma Oy osti rakennuksen 1936, ja yhtiön käytössä, eri tehtävissä talo on ollut siitä pitäen. 1960-luvulla se korjattiin asuinkäyttöön tehtaan johdolle ja konttoripäälliköille. 1992 rakennuksen katto ja ulkovuoraus uusittiin. Tällä hetkellä talossa on Lahden Vientikerman henkilöstöruokala.

Rakennus on arvokas esimerkkinä Lahden puutalovaiheesta. Se on merkittävä myös puujugendin edustajana.

ASUIN-, LIIKE- JA TEATTERITALO Loviisankatu 8

Tamperealainen arkkitehti Toivo Paatola suunnitteli vuonna 1910 Lahti-lehdelle toimitalon. Tontilla oli jo vuonna 1902 rakennettu pieni kaksikerroksinen kivitalo, jonka jatkoksi uudisrakennus tuli. Paatolan vuonna 1911 valmistunut luomus oli uljas kolmikerroksinen liike- ja asuinrakennus, jossa oli puolipyöreän kupolin kattama torni. Lehtiyhtiön tarkoituksena olikin rakentaa talostaan suomalaisuuden monumentti, joka jo ulkomuodollaan kertoisi aatteesta. Taloon sijoitettiin kookas juhlasali, jossa kaupunkilaiset kokoontuivat. Siellä pidettiin myös konsertit, ja Lahden teatteri toimi sen suojissa vuosikymmenet.

LAHDEN KAUPUNGINHUONEEN KUVA-AIKKISTO

Eläinsairaalan rakennus on lahtelaisen rakennusmestarin Oiva Kolsin vuonna 1909 suunnittelema. Rakennuspiirustuksessa talo on nimetty kengityskouluksi, mutta se on alusta pitäen toiminut kuitenkin asuntona, klinikkana, kengitystallina ja -pajana. Kaksikerroksisessa rakennuksessa on vaatimattomia jugendpiirteitä. Se on joitakin ikkuna- ja ovimuutoksia lukuun ottamatta säilyttänyt alkuperäispiirteensä hyvin, mihin on syytä kiinnittää huomiota tulevaisuudessakin. ■

Vuonna 1938 lahtelainen insinööri Väinö Louhio piirsi sisäpihalle tontin itärajalle kolmikerroksisen lisärakennuksen.

Rautatiekadun ja osittain myös Loviisankadun julkisivut muuttuivat, kun lahtelainen arkkitehti Unto Ojonen laati suunnitelmat rakennuksen korottamiseksi kolmella kerroksella 1955 - 1956. Rautatiekadun fasadi sai tyyppillisen 1950-luvun ilmeen, mutta Loviisankadun puolella säilyi jugendhenkinen juhlasalin portaali sekä itse juhlasali oheistiloineen sekä ulko- että sisäarkkitehtuuriltaan lähes muuttumattomana.

Juhlasalin yhteydessä on toiminut monia maineikkaita ravintoloita, kuten Teatteriravintola sekä vuodesta 1957

Ravintola Tirra, jonka alakertaan perustettiin vuonna 1966 Ravintola Torvi. Torven sisustuksen suunnitteli sisustusarkkitehti Jussi Peippo. Valaisimina toimivat torvet kerättiin romukaupoista. Sisustus on säilynyt hyvin, ainoastaan myyntitiskin paikkaa on muutettu ja ikkunat on peitetty sisältäpäin akustoinnin vuoksi.

Loviisankadun pikkuteatterirakennus, sisäpihan vanhassa asussa säilyneet siipirakennukset sekä Ravintola Torvi – Lahden vanhin säilynyt ravintolasisustus – ovat kulttuurihistoriallisesti ja rakennustaiteellisesti arvokkaita, ja niiden alkuperäisilmettä kannattaa vaalia. Vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa rakennus mainitaan arvokkaana kohteena. ■

RADIOMAKEÄ 1950-LUVUN LOPULLA. TAUSTALLA UUSI RADIOASEMA.

ENKI HALVE

RADIOMÄKI

Radiomäen säilyneistä rakennuksista vanhin on vesisäiliö, jonka kaupungininsinööri Kaarlo Tavast suunnitteli vuonna 1909. Säiliö valmistui samana vuonna. Se on pieni linnamainen rakennus, joka aikanaan palveli myös näkötorina. Sitä laajennettiin vuonna 1942. Nykyisin vesisäiliö on satelliittiantenniasemana, puhelinyhdistyksen työtilana ja tallennearkistona.

Kun yleisradiotoimintaa ryhdyttiin 1920-luvulla kehittämään Suomessa, Lahti todettiin sijainniltaan edullisimmaksi pitkäaaltoaseman paikaksi. Syksyllä 1927 saksalainen toiminimi Lehmann & Co pystytti kaksi 150 metrin korkuista teräsristikkomastoa harjulle. Vuonna 1928 valmistui mastojen väliin maamme ensimmäinen voimakas suurasema. Sen suunnitteli yleisten rakennusten ylihallituksen arkkitehti Georg Wigström. Kaksikerroksisen rakennuksen ensimmäinen kerros käsitti muun muassa jäähdytyshuoneen sekä muuntaja- ja tasasuuntauslaittehallin. Toisessa kerroksessa oli varsinaisen lähetyshalli sekä konehuone. Tämä asema oli jonkin aikaa Euroopan voimakkain radioasema.

Vuonna 1934 kaupunginarkkitehti Kaarlo Könönen suunnitteli uuden, entistä tehokkaamman radioaseman itäisen maston viereen. Se valmistui seuraavana vuon-

na. Suurikokoinen tiilirakennus edustaa edeltäjänsä tavoin klassismia, joskin se on ilmeeltään varsin niukka ja funktionaalinen. Nykyisin asemalla toimii radio- ja tv-museo. Rakennuksessa on runsaasti jäljellä aseman teknistä laitteistoa.

Radiomäellä on lisäksi jatkosodan aikana rakennettu vartiotalo, jota on laajennettu 1945. Sitä käytettiin myöhemmin radioaseman päällikön toimistona. Nykyisin se on kerhotilana. Vuonna 1945 valmistui radioaseman päällikön asuinrakennus alueen koillisnurkkaan. Molemmat ovat Kaarlo Könösen käsialaa.

Vuonna 1935 rakennetun jäähdytysvesitornin pohjalle Könönen piirsi vuonna 1953 autosuojan. Lämpökeskus sijoitettiin tähän tilaan vuonna 1994. Sen vieressä oleva, Könönen suunnittelema jännitteen säätöasema on valmistunut 1945. Vanhan aseman länsipuolella on vuonna 1948 rakennettu varasto.

Radiomäen puistomaisella laella on runsas, osin harvinainen kasvisto. Siellä on myös vuoden 1918 sodan kaivantoja. Vesisäiliö, radiomastot sekä vanha ja uusi radioasema suojeltiin asemakaavalla vuonna 1994. Radiomäki on myös Museoviraston ja ympäristöministeriön luokituksessa todettu valtakunnallisesti arvokkaaksi. ■

ASUIN- JA LIKERAKENNUS *Mariankatu 11*

Kaupungininsinööri Jalmar Jauhunen rakennutti itselleen suuren asuintalon Mariankadun rinteeseen kaupungintalon alapuolelle vuonna 1927. Paikka oli oivallinen, koska näinä vuosina Jauhunen oli kaupungin mahtavimpia miehiä.

Talon suunnitteli helsinkiläinen arkkitehti Georg Wigström vuonna 1927. Se on osittain kolmi-, osittain nelikerroksinen yksinkertainen tiilirakennus, jonka ainoa koroste on mahtava klassistinen graniittiportaali. Talon

materiaalivalinnan ovat sanelleet kaupungintalo ja tyttökoulun rakennus.

Jauhunen talo tuli kaupungin omistukseen 1960, ja sen jälkeen siinä on toiminut muun muassa kaupungin virastoja.

Rakennuksen ulkoasu samoin kuin porrashuone ovat säilyneet erittäin hyvin. Niiden alkuperäisilmettä on syytä vaalia. Vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa rakennus mainitaan arvokkaana kohteena. ■

ASUIN- JA LIKERAKENNUS *Mariankatu 6–Vuorikatu 16*

Helsinkiläinen Rudolf Lansteen arkkitehtuuritoimisto suunnitteli asuin- ja liikerakennuksen Mariankadun ja Vuorikadun kulmaan vuonna 1938. Rakennus valmistui 1940. Talo on osittain viisi-, osittain kuusi-kerroksinen. Siihen kuuluu myös saman suunnittelijan piirtämä piharakennus, johon sijoitettiin alunperin talonmiehen asunto ja kerho-huone.

Rakennuksen julkisivut ovat äärimmäisen niukat. Niiden korosteena on Vuorikadun puoleinen leveä erkkeri, voimakasilmäinen räystäslistoitus sekä vaaleaksi rapatusta julkisivusta erottuva tummanharmaaksi maalattu pohjakerros. Katolla on erikoislaatuinen lipputanko pallokoristeineen.

Talossa on sijainnut muun muassa ortodoksinen jumalanpalvelustila ennen ortodoksikirkon rakentamista.

1930-luvun klassismin henkeä on syytä vaalia sekä pää- että piharakennuksessa. ■

**ASUIN- JA
LIKERAKENNUS**
*Rautatienkatu 14 –
Vuorikatu 31*

TYÖ PUURENA

Lahtelainen arkkitehti Uno Alanco suunnitteli Hildénin talona tunnetun nelikerroksisen rakennuksen vuonna 1910. Se valmistui samana vuonna.

Rakennus edustaa säästeliäästi koristeltua myöhäisjugendia. Rautatienkadun julkisivussa on kaksi, Vuorikadun puolella yksi kulmikas erkkeri, joiden kaikkien päällä oli alunperin frontonit. Erkkeriä ja ikkunoita on korostettu kapein listoituksin.

Vuonna 1955 lahtelainen arkkitehti Unto Ojonen piirsi Vuorikadun puolelle viisikerroksisen lisäosan. Samalla vanhan rakennuksen liikerakennusta muutettiin voimakkaasti. Ulko-ovet uusittiin ja niiden ylle tehtiin alkuperäisarkkitehtuurille vieras kuparikatos. Rautatienkadun puoleiset frontonit poistettiin.

Vuonna 1998 rakennuksen vaaleankeltainen väri palautettiin ulkoseiniin. Vanhan jugendrakennuksen alkuperäispiirteitä on syytä vaalia, ja entistävät muutokset ovat suositeltavia. Vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa rakennus mainitaan arvokkaana kohteena. ■

ASUIN- JA LIKERAKENNUS *Rautatienkatu 13 – Hämeenkatu 19*

Helsinkiläinen arkkitehti Elis Kaalamo piirsi nelikerroksisen tiilirakennuksen Rautatienkatu 13:een vuonna 1926. Rakennukseen suunniteltiin kaksi myymälähuonetta, elokuvateatteri lämpiöineen ja kahviloi-neen sekä kaksi asuntoa, ja se valmistui jo saman vuoden aikana. Elokuvateatterin sisustus oli erittäin hienostunut: aikansa tunnetuimpiin kuulunut koristemaalari Bruno Tuukkanen teki seinä- ja kattomaalaukset, ja verhoiluihin käytettiin mustaa ja punaista samettia sekä mustaa nahkaa.

Vuonna 1928 helsinkiläinen arkkitehti Karl Lindahl suunnitteli Rautatienkadun ja Hämeenkadun kulmaan kookkaan lisärakennuksen elokuvateatterin talolle.

Asunto-osakeyhtiö Hämeennurkasta tuli osittain neli-, osittain viisikerroksinen, ja sisäpihalle rakennettiin lisäksi yksikerroksinen talonmiehen asunto. Talo edustaa Lahdessa ainoana klassismin art deco -vaikutteista, koristeellista suuntausta, joka ilmenee muun muassa räystäös- ja päätykolmiodekoraatioissa, julkisivujen runsaassa reliefi-

KARL LINDAHLIN PIIRTÄMÄ PORRASHUONE

ja tondokuvioinnissa sekä sisäänkäyntien ja porrashuoneiden jäsentelyissä. Osa näistä koristeista on kadonnut. Samoin on tapahtunut osittain elokuvateatterin sisustukselle muun muassa 1954, jolloin insinööri Jouko Louhio suunnitteli uuden poistumistien ja sulki salin eteläseinän ikkunat. Vanhan osan ikkunamuutokset toteutettiin vuosina 1955 ja 1961.

Rakennuskokonaisuus on arvokas sekä rakennustaiteellisesti että kulttuurihistoriallisesti. Uuden osan arkkitehtuuri on lahtelaisittain ainutlaatuista ja detaljoinniltaan poikkeuksellisen mielenkiintoista. Talossa toimii edelleen elokuvateatteri, joka on nyt Lahden vanhin. Molempia rakennuksia tulee vaalia niiden alkuperäisistä tyylipiirteistä käsin. Myös porrashuoneiden alkuperäispiirteet ovat säilyttämisen arvoiset. Ikkunoiden palauttamista alkuperäiseen aukkojakoon kannattaa harkita. Vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa rakennus on mainittu arvokkaana kohteena. ■

Oskari Rajasen Kello- ja Kultasepäntiike on perustettu 1909. Vuonna 1918 Rajanen osti ajuri Karl Brusilalta Rautatienkadun ja Hämeenkadun kulmatontin, jolla sijaitsi pienehkö, vuonna 1900 rakennettu puinen asuintalo sekä 1902 pystytetty ajurintalli. Vuonna 1912 tampereläinen rakennusmestari Johan Arndt

Niemi piirsi kaksi huonetta käsittävän laajennuksen talon pohjoispäättyyn. Vuonna 1919 Rajanen laajensi asuintalon kuistia rakennusmestari Albert Koiviston piirustusten mukaan, ja talo jaettiin kahdeksi asunnoksi. Nyt tämä rakennus tunnetaan Oskarin pihana. Talo on säilyttänyt hyvin alkuperäisen ilmeensä huolimatta 1990-luvun kuluessa tehdyistä korjauksista. Myös talli on liki alkuperäisessä kunnossaan.

Rakennukset ovat harvinaisia muistoja kauppa-ajalta. Asuintalo on yhdessä Puu-Kotilan kanssa ainoa jäljellä oleva esimerkki alkuperäiselle ruutukaava-alueelle rakennetuista puutaloista. Rakennusten sivuitse kulkee palokuja, joka on ainutlaatuinen jäännös Alfred Caweenin vuoden 1878 kaavan mukaisista paloturvallisuusjärjestelyistä.

Vuonna 1920 Oskari Rajanen teetätti rakennusmestari Oiva Kolsilla piirustukset uuteen liiketaloon, johon hän siirsi puotinsa Aleksanterinkadulta. Rakennusta kutsuttiin Rajasen piirongiksi. Sen pohjoispuolelle Rautatienkadun suuntaisesti piirsi arkkitehti Kalle Lehtovuori 1924 jatko-osan ja muutti myös Kolsin luomuksen sopimaan omaan arkkitehtuuniinsa. Uusi rakennus oli yksikerroksinen, mutta sen pohjoispäädyssä oli parvikerros. Tehtävä oli nuoren lahtelaisarkkitehdin ensimmäisiä. Hän sommitteli yksinkertaisen rakennusvolyymin, jonka koristeli klassistisin kaari- ja päätykolmioaihein sekä voimakkaalla räystäslistalla ja kattoveistoksilla. Julkisivun keskellä on komea airuensauva kaupankäynnin symbolina. Rautatienkadulle muodostui moderni matala liikerrakennuskompleksi suurine näyteikkunoineen. Rajasen

VUONNA 1920 SUUNNITELLUN ASUIN- JA LIIKETALON PORRAHUONE

talo on tästä rakennustyyppistä ainoa jäljellä oleva esimerkki Lahdessa.

Vuonna 1929 Rajanen tilasi arkkitehti Kalle Lehtovuorelta suunnitelmat uutta liikepalatsia varten. Se rakennettiin jo samana vuonna Rautatienkadun ja Hämeenkadun kulmaan entisten liikerakennusten jatkoksi. Rajasen nykyinen liiketalo on nelikerroksinen, kuution muotoinen terrastirapattu rakennus, jonka muotokieli on Lehtovuoren edelliseen suunnitelmaan verraten erittäin niukkaa. Porrashuoneet ovat lukuisine hienoine yksityiskohtineen paikallisesti harvinaisen ar-

vokkaat. Alkuperäinen, jo 1920-luvulla Rajasen piirongissa ollut kello on niin ikään tärkeä osa lahtelaista katukuvaa ja kulttuurihistoriaa. Taiteilija Armas Lyytikäisen suoraan seinäpintaan maalaamat silmälasimainokset Rautatienkadun ja Hämeenkadun puolella ansaitsevat huomion lajinsa viimeisinä Lahdessa.

Rajasen liiketalo ja tontilla sijaitsevat puurakennukset sekä palokuja ovat rakennustaiteellisesti, kulttuuri- ja taloushistoriallisesti erittäin arvokkaat. Ne on mainittu arvokohteina vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa. ■

ASUIN- JA LIIKERAKENNUS Rautatienkatu 20–Hämeenkatu 18

Vuonna 1910 perustettu Lahden Säästöpankki rakennutti toimitalon vuonna 1939 Rautatienkatu 20:een. Pankki tilasi 1938 ehdotukset kolmelta arkkitehdiltä, lahtelaisilta Kaarlo Könöseeltä ja Erkki Nupposelta sekä tamperealaiselta Wäinö Gustaf Palmqvistilta. Könösen suunnitelma tuli valituksi.

Pankkirakennus on nelikerroksinen. Rautatienkadun ja Hämeenkadun kulmaus oli muotoiltu juhlavaksi sisäänkäynniksi, jossa oli tornimainen pyöreillä ikkunoilla varustettu koroste sekä pankin nimellä koristettu pyöreä katos.

Vuonna 1954 arkkitehti Unto Ojonen suunnitteli pankkitalon laajennuksen, joka valmistui seuraavana vuonna. Ojonen jatkoi rakennusta Rautatienkadun

suunnassa Könösen muotokieltä soveltaen. Sisustuksen suunnitteli sisustusarkkitehti Olavi Lieto. Ojonen piirsi 1964 myös seuraavan laajennuksen, jossa muun muassa rakennettiin umpeen tontin keskiosa ja sijoitettiin siihen uusi kattoikkunoin valaistu pankkisali. Sisäänkäynti muuttui tutusta kulmasta Rautatienkadun puolelle ja samalla hienolinjainen katos muotoiltiin jyrkevämmäksi.

Lahden Säästöpankki joutui monien muiden säästöpankkien tavoin vaikeuksiin 1992, ja sen toiminta lopui. Rakennus on sen jälkeen ollut vaihtelevassa käytössä, ja siihen on vuosien myötä tehty runsaasti alkuperäisarkkitehtuuriin soveltumattomia muutoksia, joiden karsimista olisi syytä harkita. Alkuperäisarkkitehtuuri on vaalimisen arvoinen. ■

LAHDEN RAUTATIEASEMA Mannerheiminkatu 15

Lahden järjestyksessä kolmas rautatieasema valmistui 1935. Sen suunnitteli Valtionrautateiden oma arkkitehti Thure Hellström vuonna 1933.

Hellströmin suunnitelma oli alunperin koristeellisempi kuin toteutettu versio. Siinä oli muun muassa solakka torni sekä klassistisia tiilireliefejä seinissä. Toteutunut vaihtoehto on funktionalistisempi, modernin yksinkertainen asema, jonka eleettömän arkkitehtuurin jalostaa tumma Santamäen tiili. Samaa tiiltä on käytetty myös makasiini-

rakennuksissa ja aidoissa, joita tosin 1990-luvun lopulla jouduttiin joiltakin osin uusimaan.

Aseman rautatien puolella oli 1950-luvulla asemapaisio suihkulähteineen ja runsaine kasvilajeineen.

Asema-alue on Museoviraston ja ympäristöministeriön luokituksessa valtakunnallisesti arvokas kokonaisuus, ja Museovirasto on valinnut sen yhdeksi valtakunnallisesti arvokkaista rautatieasema-alueista. Vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa alue mainitaan arvokkaana kohteena. ■

ASUINRAKENNUS Mannerheiminkatu 17

Asemapäällikön asuintalo on rakennettu vuonna 1912 Valtionrautateiden arkkitehdin Albert Leideniuksen piirustuksen pohjalta. Alunperin rakennus on Valtionrautateiden asemapäällikön asuintalotyyppi numero neljä, jonka on vuonna 1906 suunnitellut Valtionrautateiden arkkitehti Bruno Granholm. Samanlaiset talot rakennettiin myös muun muassa Pieksämäelle ja Lappeenrantaan.

Talo on hirsinen ja lautavuorattu. Vuoraus toteutettiin rakentamisvuonna. Rakennuksessa on tehty runsaasti muutoksia, ensimmäiset vuonna 1945, jolloin muun muassa talosta lohkottiin yksi lisäasunto sodan-

jälkeistä asuntopulaa helpottamaan. Todennäköisesti tällöin myös poistettiin upeat kattoratsastajat. Vuoden 1964 korjauksissa talon koristeellista jugendasua riisuttiin jälleen purkamalla osa savupiipuista, koska tuolloin luovuttiin myös komeista kaakeliuuneista. Väliseiniä ja alkuperäisiä ovia poistettiin.

Asemapäällikön talon puisto on osittain peräisin taloa edeltävältä ajalta. Lahden rautatieasema sijaitsi aikaisemmin nykyisen Vesijärvenkadun itäpuolella, ja puisto periytyy siltä ajalta. Kokonaisuuteen kuuluvat myös 1950-luvun alussa rakennettu sauna sekä ilmeisesti yhtä aikaa asuinrakennuksen kanssa toteutettu maakellari.

Rakennukset ja puisto ovat arvokas muisto Lahden kehitykseen ratkaisevasti vaikuttaneen rautatien alkuajoista. Asemapäällikön talo on myös harvinainen puujugendin edustaja Lahdessa. Entistävät korjaukset sekä asuinrakennuksessa että puistossa ovat suotavia. Vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa alue rakennuksineen mainitaan arvokkaana kohteena. ■

ASUIN- JA LIIKERAKENNUS *Asemakatu 2 – Rautatienkatu 1*

Asunto-osakeyhtiö Asematorin suunnitteli helsinkiläinen arkkitehti Olli Pöyry vuonna 1950. Talo valmistui monien koettelemusten, rakennusaine- ja työvoimapulan sekä lakon jälkeen vuonna 1951. Se on ensimmäinen lahtelainen aravalainoitettu talo. Se oli aikanaan myös Suomen suurin aravatalo. Rakennuttajina oli kaksi helsinkiläistä naista, Hilja Liukko ja Maija Muinonen. Aravarahoituksen valmistelleet virkamiehet olivatkin todenneet: "Katsotaan nyt sitten, mitä siitä tulee, kun tytöt rakentavat".

Rakennus on varsin suurikokoinen. Kaupunki joutui-kin lisäämään rakennusoikeutta suunnitelmien valmis-

tuttua. Volyyymi on kuitenkin sopusoinnussa asema-aukion kanssa ja rajaa sitä uljaasti. Eteläjulkisivu on käsitelty elävästi. Parvekesyvennykset ja erkkerit vuorottelevat antaen fasadille vaihtelevan ilmeen. Rakennus on rajattu taaksevedetyllä kattosiivekkeellä, joka keventää kokonaisvaikutelmaa samoin kuin katukerrosken kapea arkadikäytäväkin.

Asematori on aikakautensa merkkirakennuksia Lahdessa. Sen alkuperäisiä suunnitteluperiaatteita on syytä vaalia. Vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa Asematori mainitaan arvokkaana kohteena. ■

HUOLTOASEMA *Vesijärvenkatu 7*

Nobel Standard Oy rakennutti huoltoaseman Vesijärvenkadun varteen vuonna 1931 helsinkiläisen arkkitehdin Runar Eklundin samana vuonna laatimien piirustusten mukaan. Lahdessa oli sitä ennen ainoastaan alatorin Shell-asema.

Uusi asema edusti modernia valkoista funktionalismia. Rakennus oli kolmionmuotoinen, kulumistaan pyöristetty, ja sitä peitti linjakas katos.

Aseman taakse rakennettiin 1935 pesu- ja rasvaushalli. Vuonna 1939 yhtiön tavaramerkiksi tuli Esso.

Bensiinasema lopetettiin 1978. Rakennus palveli vaihtelevissa tehtävissä, muun muassa

ambulanssiasemana, kunnes se sai luonteelleen ominaisen käyttötarkoituksen ja tyylinmukaisen korjauksen moottoripyöräliikkeen muutettua siihen 1995.

Huoltoasemarakennus suojeltiin vuonna 1984. ■

ELOKUVATEATTERI Vesijärvenkatu 16

PIRID KAARIKOIKI-JOHANSSON

Lahden Osuuskaupan erikoisliikkeille ja henkilökunnan asunnoiksi tarkoitettu Lahden Talo OY suunniteltiin Kulutusosuuskuntien Keskusliiton asunto-osastolla Helsingissä vuonna 1950. Suurimman osan piirustuksista on laatinut arkkitehti Airi Viertokangas, ja joissakin, lähinnä julkisivupiirustuksissa on arkkitehti Eino Tuompon nimi. Kiinteistö valmistui 1951.

Rakennuksessa oli pieniä asuntoja, liikehuoneistoja, opintopiireille tarkoitettu huoneisto sekä erillinen elokuvateatteri. Elokuvateatteri Juko jatkaa toimintaansa teatteritilana. Teatterin sisäänkäynti ja sisustus ovat säilyneet lähes alkuperäisessä asussaan, ja teatterin 1950-luvun interiööri onkin paikallisesti poikkeuksellisen merkittävä ja säilyttämisen arvoinen. ■

Arkkitehti Irma Kolsi kaupungin arkkitehtiosastolta piirsi virastotalon vuonna 1947. Talo valmistui 1949. Se rakennettiin kasvavan kaupungin laajenevan virkamieskunnan työtiloiksi, erityisesti teknisen toimen tarpeisiin. Rakennus tunnetaankin Telan nimellä. Ylin kerros suunniteltiin väliaikaiseksi taidehalliksi, joka on palvellut Lahden taidemuseon tiloina siitä pitäen. Talon taakse rakennettiin matala siipiosa, johon sijoitettiin sähkölaitoksen kytkinhalli. Se valmistui 1950. Siiven korjaussuunnitelmat laadittiin 1976, ja 1970-luvun loppupuolen kestäneiden korjausten myötä hallista tuli taidemuseon näyttelytila.

Irma Kolsin varmat suunnittelijanotteet näkyvät tässäkin rakennuksessa, kuten monissa muissakin hänen kaupungin tarpeisiin sodan jälkeen suunnittelemissaan kohteissa. Julkisivu on niukan asiallinen, mutta se on elävöitetty pienin yksityiskohdin ja mittakaavavaihteluin, jotka antavat talolle sen arvokkaat erityispiirteet. ■

VIRASTOTALO Vesijärvenkatu 11

SÄHKÖLAITOS

Vesijärvenkatu 11 – Kirkkokatu 21

Lahten kaupungin sähkölaitos on vanhimpia kunnallisia sähkölaitoksia Suomessa. Sen toiminta alkoi vuonna 1907. Joulukuun kahdeksas tuona vuonna ensimmäiset sähkövalot syttyivät katulamppuihin.

Sähkölaitoksen rakennus oli nuoren kaupungin ensimmäinen julkinen rakennuskohde. Se valmistui 1908. Lähes kaikki alkuperäiset piirustukset ovat kadonneet, mutta vuodelta 1913 peräisin olevassa lähteessä rakennuksen suunnittelijoiksi ilmoitetaan helsinkiläiset arkkitehdit Valter Jung ja Emil Fabritius. Tekninen toteutus oli helsinkiläisen diplomi-insinöörin Bernhard Wuolteen ja Insinööri-toimisto Zitting & Co:n Jugend-rakennuksessa on kauniit ylöspäin kapenevat ikkunat sekä talon tehtävästä kertova salamakuviointi seinissä.

Vuonna 1911 lahtelainen rakennusmestari Antti Lundström piirsi pienen laajennuksen talon länsiosaan, sisäpihan puolelle. Vuonna 1922 laitosta laajennettiin Kirkkokadun suuntaan ja korotettiin yhdellä kerroksella, kun kaupungin sähköverkkoon yhdistettiin ympäristön yksityisen sähkölaitoksen hallussa olleet alueet. Rakennuksen arkkitehtuuri yksinkertaistui. Kulmaosassa ol-

leen konesalin yläpuolelle rakennettiin korkeajännityshuone, ja katto muutettiin säterikatoksi. Suunnitelmat laati kaupungin rakennuskonttori.

Kaupunginarkkitehti Kaarlo Könönen piirsi joitakin ikkuna- ja sisäisiä muutoksia sähkölaitoksen jatko-osaan vuosina 1949 - 1951.

Sähkölaitoksen Kirkkokadun puoleinen julkisivu samoin kuin kadunkulman torniosa on suojeltu asemakaavalla vuonna 1986. Myös Vesijärvenkadun julkisivu ansaitsee suojelukaavan. Vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa koko rakennus esitetään arvokkaana kohteena. ■

ASUIN- JA LIIKERAKENNUS Vesijärvenkatu 13

Vuonna 1909 perustettu Helmi Vuorelma Oy sai oman ajanmukaisen liike- ja tuotantorakennuksen Vesijärvenkadun ja Kirkkokadun kulmaan 1928, kun kotikutomo muutti Asemantaustasta rakennusmestari Albert Koiviston piirtämään osittain yksi-, osittain kaksikerroksiseen taloon. Rakennus oli suunniteltu vuonna 1922 Johannes Granathin Pelti- ja Vaskisepäntuotteille. Talolle antoivat ilmettä kookkaat pikkuruutuiset ikkunat ja korkea säterikatto. Talon pitkä sivu oli Kirkkokadun suuntainen. Vuorelmat antoivat 1927 hämeenlinnalaisen rakennusmestarin Hilpi Kummilan, Helmi Vuorel-

man veljen, toimeksi suunnitella taloon yhden kerroksen korotuksen. Rakennuksen arkkitehtuuri kattomuotoineen säilyi entisellään.

Arkkitehti Jalmari Peltonen laajensi rakennusta Vesijärvenkadun suuntaan 1935. Lisärakennus valmistui seuraavana vuonna. Vanhan talon pääty yhtenäistettiin laajennuksen kanssa. Vesijärvenkadun puoleisen julkisivun ikkunat tehtiin yksinkertaisiksi kolmijakoisiksi aukoiksi ja kattomuodoksi valittiin satulakatto. Kirkkokadun julkisivuun jätettiin vanhanmalliset ruutuikkunat ja säterikatto. Rakennus sai klassistisia piirteitä.

Arkkitehti Irma Kolsi suunnitteli muutoksia julkisivuun vuonna 1961 apunaan Helmi Vuorelma Oy:n taiteellinen johtaja Maija Kolsi-Mäkelä. Tällöin rakennus sai ikkunoiden ja ovien tunnusomaiset siniset klinkkerikoristeet sekä liikkeen nimen Kirkkokadun päätyyn.

Rakennus on omintakeinen, eri aikakausien tyylipiirteitä sisältävä kokonaisuus, jota on syytä sellaisenaan vaalia. Myös kaunis klassistisävyinen porrashuone on arvokas. Rakennus sai suojelukaavan vuonna 2000. ■

TEHDASRAKENNUS

Päijänteenkatu 9–11

Osakeyhtiö Mallasjuoma perustettiin alkuvuodesta 1912. Tehtaan suunnitteli tuolloin Lahdessa työskennellyt arkkitehti Juho Nykänen. Suunnitelmat laadittiin jo edellisenä syksynä. Laitteistot toimitti ruotsalainen yhtiö Bröderne Hermann. Uudenaikainen kolmi-, osittain nelikerroksinen tuotantolaitos valmistui Päijänteenkadun varteen kesällä 1912. Se oli maamme ensimmäinen yksinomaan mietojen mallasjuomien valmistusta varten suunniteltu panimo. Vuoteen 1960 mennessä siitä kehittyi Suomen suurin alallaan.

Punatiilinen tehdas oli oman aikansa tyypillinen teollisuusrakennus uusgoottilaisvaikutteisine porraskäytävineen.

Lahtelainen rakennusmestari Albert Koivisto piirsi tehtaan pohjoiskylkeen yksikerroksisen varasto- ja pullojenhuuhteluhuoneen vuonna 1914. Rakennuksen luoteispuolelle pystytettiin erillinen nelikerroksinen mallastamo ja vanhaa tehdasta jatkettiin kolmella ker-

roksella itäänpäin lahtelaisen rakennusmestarin Oiva Kolsin vuonna 1915 laatimien suunnitelmien mukaan. Samalla tehtiin ikkunamuutos vanhan tehtaan länsipäässä Päijänteenkadun puolella. Nämä lisäykset jatkoivat Nykäsen punatiiliarkkitehtuuria, joskin hieman yksinkertaistettuna. Tehdasta laajennettiin itäpäästään myös 1929 lahtelaisen arkkitehdin Kaarlo Könösen ja 1935 lahtelaisen rakennusmestarin Väinö Louhion piirustusten mukaan.

Kolsin vuonna 1915 suunnittelema erillinen rakennus sai pohjoispuolelleen jatkoa 1935, kun Louhio suunnitteli kaksikerroksisen kattilahuoneen. Kahden tehtaan väliin jäänyt kulma-aukko täytettiin vuonna 1938 Louhion suunnittelemana nelikerroksisella osalla, joka edelleen noudatti edellisten suunnittelijoiden käsialaa.

Uusi erillinen Väinö Louhion piirtämä nelikerroksinen keitto-osasto nousi kattilahuoneen pohjoispuolelle 1939, jolloin myös Päijänteenkadun puoleisen julkisivun ensimmäisen kerroksen ikkunoita suurennettiin. Kattilahuoneen ja keitto-osaston väli täytettiin insinööri Jouko Louhion suunnitelmien mukaan pienellä kaksikerroksisella rakennuksella.

Punatiilinen panimorakennus eriaikaisine osineen on erittäin arvokas osa lahtelaista teollisuushistoriaa. Se on myös rakennustaiteellisesti merkittävä. Vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa rakennukset mainitaan arvokkaana kohteena. ■

TEOLLISUUSRAKENNUKSET Vesijärvenkatu 21–25

Ensimmäinen nykyisellä Rauten tontilla toiminut tehdas oli vuonna 1898 perustettu Splintfabrik Hjalmar Lohtander, joka valmisti tulitikkuja. Konkurssin jälkeen vuonna 1906 tehtaassa jatkoi P. Kuivalaisen konepaja, joka tuotti muun muassa laivojen osia, pumakoneita, rautasänkyjä ja kehäsahoja. Vuonna 1908 tehtaan nimeksi tuli Lahden Rauta- ja Metalliteollisuus-tehdas Oy, kolme vuotta myöhemmin Lahden Rautateollisuus Oy ja vuonna 1983 Raute Oy. Vuonna 1911 yhtiön teknilliseksi johtajaksi tuli Henrik Schwartzberg, josta tuli myöhemmin Rauten toimitusjohtaja. Hänen poikansa, jotka suomensivat nimensä Mustakallioksi, jatkoivat sittemmin yhtiön kehittämistä.

Punatiilistä tulitikkutehdasta käytettiin osittain konepajan tarpeisiin, mutta pian sen tiloja jouduttiin osittain purkamaan ja toisaalta laajentamaan. Vuonna 1912 lahtelainen rakennusmestari August Teräsvaara piirsi konepajan luoteispuolelle jatko-osan, joka puolestaan sai

luoteispuolelleen jatko-osan vielä ennen vuotta 1921. Samalla keskiosaa korotettiin päivänvalon lisäämiseksi. Sen puiset kattokannattajat ovat peräisin tästä vaiheesta. Konepajaa on laajennettu pohjois- ja itäpuoleltaan lukuisia kertoja 1930-, 1940- ja 1960-luvulla, mutta sen vanhimmat osat ovat selvästi erotettavissa uudemmista.

Vuonna 1911 yhtiölle rakennettiin konttori. Sen piirsi tamperelainen rakennusmestari Heikki Tiitola. Hän piirsi samana vuonna myös pienen jugendtyylisen vartiorakennuksen ja aidan Vesijärvenkadun varteen. Konttorirakennus laajennuksineen on purettu, mutta vartio-koppi ja aita ovat säilyneet.

Vuonna 1916 lahtelainen rakennusmestari Oiva Kolsi suunnitteli konepajan länsipuolelle Vesijärvenkadun varteen valimon, joka valmistui 1917. Rakennuksessa vuorottelevat puhtaaksimuuratut ja rapatut osat. Se on muodoltaan basilikamainen. Valimossa on tehty joitakin julkisivumuutoksia vuosien kuluessa.

RAUTEN ALUETTA
VUONNA 1989

Lahtelainen rakennusmestari Veikko Toivola piirsi vuonna 1940 pienehkön punatiilisen kattilahuoneen tontin keskelle. Sen eteläpuolella ollut piippu on purettu.

Raute aloitti vuonna 1914 vaakojen valmistuksen. 1950-luvulla vaakatehdasta varten rakennettiin lisää tuotantotiloja. Lahtelainen arkkitehti Unto Ojonen suunnitteli vuonna 1955 kaksikerroksisen punatiilisen tehtaan, jonka sisälle jäi osia vuosisadan alun tehdasrakennuksista. Tämä näkyy muun muassa ikkunoiden muodoista.

Sodan aikana Rautateollisuus sorvasi tykinammuksia Suomen armeijalle.

Vuonna 1991 Rauten toiminta Vesijärvenkadulla lopetettiin, ja tehtaot siirtyivät Nastolaan. Teollisuusrakennusten suojelusta tehtiin päätös vuonna 1997. Asemakaavaan sisältyy konepajan kolmen vanhimman osan, valimon, kattilahuoneen, vaakatehtaan, vartiorakennuksen ja aidan suojelu. Myös konepajan puukannattajat, valimon sisätila ja vaakatehtaan toisen kerroksen huonetila suojeltiin. Lähes kaikki muut rakennukset on purettu lukuun ottamatta helsinkiläisen arkkitehdin Erkko Virkkusen vuonna 1962 suunnittelemaa pääkonttoria. 1990-luvun lopulla tontille on noussut asuinkerrostaloja, joiden arkkitehtoninen taso heikentää kokonaisuutta. ■

Vuosina 1954 - 1955 suunniteltu viisikerroksinen Käsi- ja pieneollisuus-talo Oy on lahtelaisen arkkitehdin Tauno Niemiojan käsialaa. Rakennus valmistui 1955. Alunperin se oli tarkoitettu pienimuotoiselle teollisuudelle ja liikkeille, myöhemmin taloa on muunneltu pääosin toimistotiloiksi. Ensimmäisen kerroksen liikehuoneistot ovat edelleen alkuperäisessä käytössä.

Arkkitehti on käyttänyt julkisivuissa punatiiltä ja kerrosten välistä vaaleaa slammausta. Julkisivuja korostavat arkkitehdin itsensä piirtämä, erilaisista tiilistä sommiteltu reliefi sekä porrastomi parvekkeineen. Vaikka kyseessä on alunperin teollisuusrakennus, talo on suunniteltu sopimaan keskustan katu-ympäristöön ja asuintaloriviin.

Rakennus on tarkoitettu sisätiloiltaan muunneltavaksi. Ulkoarkkitehtuuria koskevat muutokset on syytä suunnitella alkuperäistä henkeä noudattaen. Rakennus mainitaan vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa arvokkaana kohteena. ■

LIIKE- JA TEOLLISUUSRAKENNUS Vesijärvenkatu 38

ASUIN-, LIIKE- JA KORJAAMORAKENNUS Vesijärvenkatu 27–Sammonkatu 6

Lahden Auto Oy:lle suunniteltu asuin-, liike- ja korjaamorakennus on lahtelaisen arkkitehdin Kaarlo Könösen käsialaa vuodelta 1942. Kokonaisuus valmistui seuraavana vuonna.

Könösen suunnitelma käsitti kaksikerroksisen liike- ja konttorirakennuksen, jonka toisessa kerroksessa oli asunto, sekä korjaamosiiven. Vuonna 1950 helsinkiläinen arkkitehti Erik Lindroos piirsi liikerakennukseen kolmannen kerroksen, johon sijoitettiin asunto. Korotus noudatti täysin rakennuksen aikaisempaa arkkitehtuuria.

Rakennus edusti virtaviivaista valkoista funktionalismia. Liiketalon kulmat olivat Vesijärvenkadun puolella pyöristetyt, ja Sammonkadun puolella oli linjakas sienipilari, joka kannatti korjaamopuolen terassia. Liikkeen sisäänkäynti oli hienostuneesti muotoiltu. Korjaamiosa erosi jäsentelyltään liikeosasta. Se ilmensi alueelle tyypillistä verstaasarkkitehtuuria.

Rakennuksen käyttötarkoitus ja myös ulkonäkö on muuttunut vuosien saatossa. Se on kuitenkin säilyttänyt ilmeensä melko hyvin. Rakennuksen alkuperäisiä tyyli- piirteitä on syytä vaalia. Vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa se mainitaan arvokkaana kohteena. ■

TEOLLISUUSRAKENNUS Sammonkatu 8–Kauppakatu 26

Häklin huonekalutehdas perustettiin 1925. Samana vuonna rakennusmestari Oiva Kolsi suunnitteli uudelle verstaalle toimitilat Sammonkadun varrelle, Loviisanradan viereen. Vuonna 1935 rakennusmestari Artturi Ekström suunnitteli mittavan laajennuksen. Pikku verstaas sai pohjoispuolelleen kookkaan siipirakennuksen. Myös alkuperäiseen verstaarakennukseen tehtiin joitakin muutoksia.

Tehtailija Bernhard Häkli – joka oli myös taidemaalari – suunnitteli seuraavan laajennuksen itse vuonna 1940. Tehdasta laajennettiin Sammonkadun suuntaisesti kolmikerroksisella työsaliosalla. Arkkitehti Tauno Niemi-

oja suunnitteli joitakin pienehköjä muutostöitä 1946. Vuonna 1951 insinööri Antti Bläfield suunnitteli kompleksille kahden kerroksen korotuksen siten, että Kolsin alkuperäinen verstaas jäi osan alle. Näin Sammonkadun puoleisesta julkisivusta tuli koko mitaltaan kolmikerroksinen. Korotukseen sijoitettiin verhoomo ja varasto.

Vuonna 1953 Tauno Niemioja suunnitteli yksikerroksisen tehdashallin tontin keskelle, vanhan L:n muotoisen kompleksin sisään. Seuraavan laajennuksen Häkli piirsi jälleen itse: vuonna 1955 korotettiin sekä Sammonkadun että radan puoleista osaa yhdellä kerroksella ja rakennettiin kaksikerroksinen uudisosa vanhan tehtaan itäpuolelle. Nykyisen asunsa tehdas sai 1962, kun Sammonkadun ja Savonkadun, nykyisen Kauppakadun siivet korotettiin Antti Bläfieldin piirustusten mukaan. Rakennus on Sammonkadun puolelta viisi- ja Kauppakadun puolelta nelikerroksinen.

Vuosien varrella tehdyt muutokset ja laajennukset toteutettiin ikkunamuotojen ja -jakojen sekä materiaalien suhteen hyvin samankaltaisina, joten punatiilinen rakennus sai yhtenäisen ilmeen.

Tehdas ajautui Häklin kuoleman jälkeen konkurssiin. Lahden kaupunki muutti rakennuksen vuonna 1966 kurssikeskukseksi. Rakennuksen sisäiset muutokset suunnitteli tuolloin arkkitehti Valter Karisalo.

Tehdasrakennuksen punatiilimettä ja teollisuusluonnetta on syytä vaalia. ■

ASUIN- JA VERSTASRAKENNUS Vesijärvenkatu 31c

Lahtelainen arkkitehti Unto Ojonen suunnitteli K.Y. Lehden kumikorjaamorakennuksen vuonna 1950. Se valmistui samana vuonna. Ensimmäisessä kerroksessa oli myymälä-, korjaamo- ja konttoritilat ja toisessa kerroksessa asunto. Talo sijaitsi pääty Vesijärvenkadulle päin. Pääty oli kaksikerroksinen ja pihasiipi yksikerroksinen.

Ojosen arkkitehtuuria leimaavat monet kauniit detailjit, muun muassa pergola, pieni parveke, erilaiset ikkunamuodot ja pyöristetyt nurkka- ja oviaukkoaiheet. Ulkoarkkitehtuurissa käytettiin terrastirappausta, mustaa liuskekiveä ja punaisia kattotiiliä, Ojosen 1950-luvun tyylikeinoja.

Vuonna 1953 Ojonen suunnitteli korjaamosiiven laajennuksen ja korotuksen kaksikerroksiseksi sekä joi-takin sisäisiä muutoksia. Vuonna 1958 hän piirsi muutoksia asunto-osaan. Ullakolle rakennettiin sauna. Samana vuonna Ojonen suunnitteli tontille korjaamo-rakennuksen.

Vanhempi, vuonna 1950 valmistunut rakennus on arvokas korkeatasoisen, aikaansa hyvin edustavan arkkitehtuurinsa esimerkkinä, ja siinä on syytä vaalia näitä piirteitä. ■

KATUFASADI Vesijärvenkatu 40–48

VESIJÄRVENKATU 40 JA 42

Vesijärvenkadun länsipuoli Sammonkadun ja Kari-hovin välissä koostuu kolmikerroksisista kerrosta-loista, joiden arkkitehtuuri edustaa 1940- ja 1950-luvulle tyypillistä sopusointuista mittakaavaa ja hiottuja detaljeja.

Vesijärvenkatu 40:n on suunnitellut lahtelainen arkkitehti Tauno Niemioja 1941 ja Vesijärvenkatu 42:n

lahtelainen suunnittelija Veikko Raviniemi 1947. Niemioja on suunnitellut myös Vesijärvenkatu 44–46:n sekä 48:n, edellisen 1955–1956 ja jälkimmäisen 1952–1954.

Katumiljöön yhtenäisyyttä ja tasapainoa kannattaa vaalia. ■

ASUIN- JA LIIKERAKENNUS

Lahdenkatu 26

Asunto-osakeyhtiö Karihoivi on lahtelaisen arkkitehdin Unto Ojosen 1949 suunnittelema. Se valmistui seuraavana vuonna.

Karihoivin julkisivussa on terrastirappausta ja ruskeaa klinkkeriä. Katolla on tiilikate. Ojonen on luonteenomaisella tavallaan porrastanut kookkaan rakennusmassan pehmeämmän ja keveämmän vaikutelman aikaansaamiseksi. Karihoivin torni muodostaa porttiaiheen Lahden pohjoiselle sisääntulotielle yhdessä viereisen Karinportin kanssa. Molempien rakennusten takana on Lahdessa harvinaiset korttelipuistot, Karihoivipuisto ja Pihapuisto, jotka esiintyvät ensi kertaa kaupunginarkkitehti Kaarlo Könösen vuonna 1938 laatimassa asemakaavamuutoksessa.

Rakennuksen komeaa dominanttimaista luonnetta samoin kuin sen harkittuja yksityiskohtia on syytä vaalia. Vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa rakennus mainitaan arvokkaana kohteena. ■

KARIHOIVUFIISTO

ASUIN- JA LIIKERAKENNUS

Vesijärvenkatu 52

Asunto-osakeyhtiö Karinportin suunnitteli lahtelainen arkkitehti Unto Ojonen vuonna 1952. Se valmistui seuraavana vuonna.

Karinportti on Lahdenkadun toisella puolella olevan Karihoivin pari pohjoisen sisääntulotien maamerkinä. Tornitalo on parinsa tavoin terrastirapattu ja tiilikatettu.

Komeaa tornia ja sen kauniita detalleja on syytä vaalia. ■

PIHAFUFIISTO, TAUSTALLA KARIHOIVI

ASUIN- JA LIIKERAKENNUKSET *Rajakatu 2 ja 4*

Eräät ammattiliitot rakennuttivat 1950-luvulla asuintaloja omille työntekijöilleen sodanjälkeisen asuntopulan lieventämiseksi. Tällaisia asuintaloja ovat Rajakadun alkupään kaksi pistetaloa, joista arkkitehti Jorma Vuorelman 1958 suunnitteleman Rajakatu 2:n rakennutti Lahden kaupungin kansakoulunopettajien asunto-toimikunta ja arkkitehti Arvi Lepikön 1956 suunnitteleman Rajakatu 4:n Postivirkamiesliitto.

Rakennukset ovat osin seitsemän-, osin kahdeksan-kerroksisia pistetaloja, jollaiset olivat sotien jälkeisille kaavoitusihanteille tyypillisiä kaupunkikeskustojen reuna-alueilla. Talot on suunniteltu huolellisesti samoin kuin niiden ympäristö. Rajakatu 4:ään oli varattu pieni huoneisto myös maito- ja sekatavaramyymälälle.

Rakennusten ja niiden ympäristön alkuperäisiä suunnitteluperiaatteita on syytä vaalia. ■

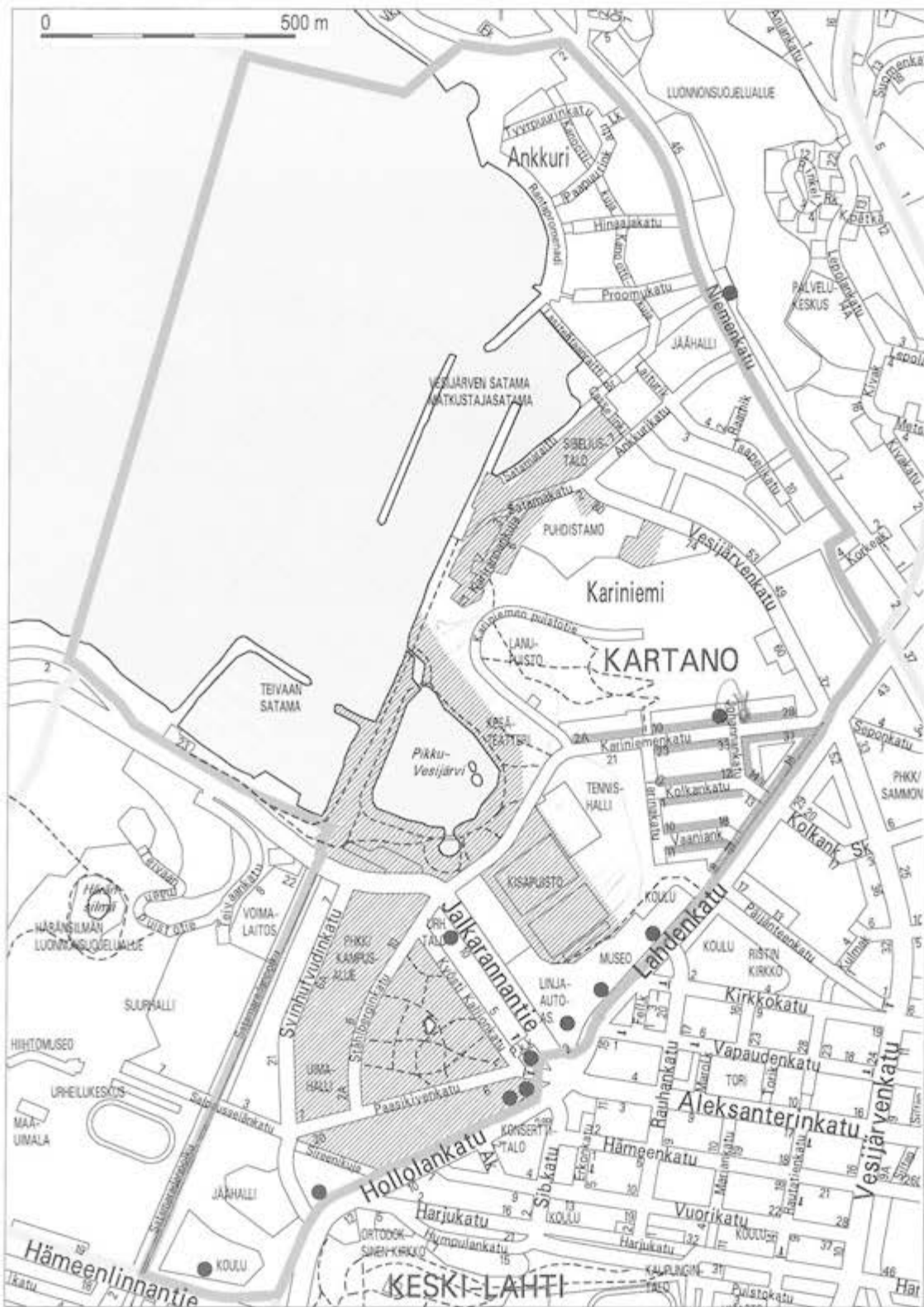
SUOMEN VAPAA EVANKELIS-LUTERILAINEN KIRKKO *Rajakatu 7*

Kirkkorakennuksen vanha osa on lahtelaisen rakennusmestarin Oiva Kolsin vuonna 1925 piirtämä asuintalo, joka valmistui vuonna 1926. Suomen Vapaa Evankelis-Luterilainen Kirkko osti rakennuksen vuonna 1949 ja antoi samana vuonna hämeenlinnalaisen arkkitehdin Mika Ernon tehtäväksi suunnitella sen viereen kirkkotilat. Ne valmistuivat jo samana vuonna. Samassa yhteydessä vanhaa asuinrakennusta muutettiin muun muassa niin, että sen kadunpuoleinen sisäänkäynti suljettiin ja oven sijalle tehtiin ikkuna. Samoin joitakin koristeellisia yksityiskohtia karsittiin. Talo säilyi asuinkäytössä, jossa se on edelleen.

Uudessa osassa on korkea kirkkosali urkuparvineen sekä kerhotilat. Kirkkomaisen olemuksen rakennukselle antavat korkeat ikkunat ja jyrkkälappainen katto.

Kirkko on nykyisin Lahden Tunnustuksellisen Luterilaisen Seurakunnan hallinnassa. Rakennuskokonaisuus on kulttuurihistoriallisesti arvokas. Sen pihapiiri vanhoine puineen on myös vaalimisen arvoinen. ■

KARTANO

LAHDEN KARTANO *Lahdenkatu 4*

Lahden kartanon omistajat tunnetaan vuodesta 1540 saakka. Vuonna 1869 tilan osti hovineuvos August Fellman. Lahden kaupunki hankki Kartanon omistukseensa 1919.

Fellman rakennutti kartanoonsa uuden päärakennuksen 1897 - 1898. Muita tilaan kuuluneita rakennuksia ei enää ole jäljellä, sen sijaan Fellmanin aikaisista puistoa on vielä olemassa kartanon ympärillä.

Päärakennuksen suunnitteli helsinkiläinen arkkitehti Hjalmar Åberg, joka loi ruotsalaisista esikuvista, lähinnä Vaasa-renessanssista ja ajan arkkitehtuuriteorioista vaikutteita saaneen kertaustyyllisen kartanon.

Kartanon tultua kaupungin omistukseen siihen sijoitettiin vuonna 1920 kansakoulu. Muutospiirustukset laati rakennusmestari Kaarlo Borg. Rakennukseen tehtiin perusteelliset korjaukset, joissa sen sisätiloja muutettiin suuresti. Rakennus tuli kokonaan kaupunginmuseon käyttöön 1965, ja arkkitehti Valtteri Karisalo suunnitteli siihen mittavan korjauksen, jossa puututtiin kovalla kädellä muun muassa talon rakenteisiin ja huonejakoon. Työt valmistuivat 1967.

AUKO TERIOLA

Kartanolla on suuri rakennustaiteellinen, kaupunkikuvallinen ja kulttuurihistoriallinen merkitys. Rakennusta ja sitä ympäröivää vanhaa puistoa on syytä vaalia niiden omista historiallisista lähtökohdista käsin. Vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa Kartano mainitaan arvokkaana kohteena. ■

LAHDEN LYSEO *Lahdenkatu 6*

Lahden lyseo aloitti toimintansa 1921 ensimmäisenä valtion oppikouluna Lahdessa. Vuonna 1926 rakennushallituksen arkkitehti Hjalmar Åberg suunnitteli sille oman rakennuksen. Suunnittelussa oli mukana myös arkkitehti Toivo Salervo. Koulu valmistui 1928.

Lyseo on tyypillinen 1920-luvun punatiilinen koulurakennus: monoliittimainen juhlallinen muoto laajan koulupihan laidassa, tiukka symmetria, pidättyväinen klassistinen koristelu. Lyseon pääoven päällä vahtiva graniittipöytä, viisauden vertauskuva, kuvaa aikakauden koulusuunnitteluideologiaa osuvasti.

Vuonna 1960 arkkitehti Ahti Korhonen suunnitteli lyseolle lisärakennuksen. Se valmistui 1963. Matala lisärakennus tukee anonyymina vanhaa lyseota sen sivustalla, vaikkakin osa päärakennuksen vaikuttavuudesta katoaa symmetrian rikkovan massan myötä.

1980-luvun lopulla koululla tehtiin mittava saneeraus arkkitehti Seppo Lappalaisen suunnitelmien mukaan. Sekä ulko- että sisäarkkitehtuuri säilyttivät kiitettävästi klassistisen ilmeensä, mihin on syytä tulevaisuudessakin pyrkiä. Vuonna 1975 pihalle rakennettu lyseon väliaikainen parakki tulisi poistaa tontilta.

Vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa koulurakennus mainitaan arvokkaana kohteena. ■

HANNU BASK

KATUFASADI *Lahdenkatu 8–18*

Lahdenkadun länsipuolen kaupunkikuvallisesti merkittävä ja mittakaavaltaan sopusointuinen katumaisema viehättävine yksityiskohtineen on vaalimisen arvoinen.

Lahdenkatu 8:n on piirtänyt arkkitehti Erik Lindroos vuonna 1944. Sen portaali on harvinaisen komea liuskekivisomisteineen ja jyrkine tammiovineen. Lahdenkatu 10 on arkkitehti Irma Kolsin suunnitelma vuodelta 1941, ja Lahdenkatu 14 arkkitehti Kaarlo Könösen käsialaa vuodelta 1945. Molempien funktionalistinen arkkitehtuuri tarjoaa taiten suunniteltuja detaljeja, kuten katutilalle vaihtelua antavia porrassyvennyksiä ja pylväikköjä sekä kauniisti kaartuvia parvekkeita. Lahdenkatu 18:n korttelin pituinen julkisivu on rytmitetty erkke-

reillä ja voimakkailla porraslipoilla. Talon on suunnitellut arkkitehti Arvi Lepikkö vuonna 1956.

Vanhon tonttimuodostusten vuoksi katuosuudelta puuttuvat numerot 12 ja 16. ■

KARINIEMEN PIENTALOALUE *Kariniemenkatu – Kolkankatu – Vaanianskatu*

Kariniemen pientaloalue rakentui alueelle, jonka katulinjaukset ovat peräisin arkkitehti Carolus Lindbergin suunnittelemaasta kaavasta vuodelta 1922. Korttelijako ja rakennusmassoittelu ovat kuitenkin peräisin arkkitehti Otto-livari Meurmanin vuoden 1931 kaavasta. Rakennukset ovat kookkaita, joko paritaloja tai pienkerrostaloja.

Noin kolmanneksen alueen taloista piirsi lahtelainen rakennusmestari Pauli Leiskallio. Talot on rakennettu

pääasiassa 1938 – 1945. Alueen vanhin talo on entinen kaupunginpuutarhurin virka-asunto, joka on vuodelta 1928. Se poikkeaa sijoitukseltaan ja arkkitehtuuriltaan muista alueen rakennuksista. Uusin, niin ikään muista poikkeava talo on puolestaan Kariniemenkatu 2:ssa sijaitseva asuinrakennus, jonka suunnittelivat arkkitehdit Eino Tuompo ja Kaarlo Pinomaa 1952.

Tontit ovat suhteellisen kookkaita ja niillä on vehmaat puutarhat. Huolimatta vaihtelevasta arkkitehtuuridetaljoinnista alueen ilme on hyvin yhtenäinen, koska voiyymit ovat samantyyppiset, rakennukset on sijoitettu täsmällisesti ja niiden kattoharjat ovat aina kadun suuntaiset. Talousrakennukset ovat tontin takaosassa. Katujen eteläpuoliset talot ovat kiinni katulinjassa, pohjoispuolen talojen edessä on istutusvyöhyke.

Alueella on vuodelta 1985 peräisin oleva suojelu-kaava sekä samana vuonna laadittu rakentamisohjeisto. ■

KOLKANKATUA

HANNU BASK

JOHANNA-KOTI *Kariniemenkatu 22*

Lahden Vanhainkoti yhdistys rakennutti yksityisen Johanna-kodin vanhuksille vuonna 1953. Rakennuksen suunnittelijaksi valittiin tuolloin Lahdessa työskennellyt arkkitehti Elsa Arokallio, jonka piirustukset valmistuivat 1952. Vanhainkoti ristittiin yhdistyksen naisten mukaan, joista moni oli nimeltään Hanna tai Johanna.

Arokallio sommitteli funktionalistisen rakennuksensa Kariniemen rinteeseen portaattain aikaisemmin rakennettujen kerrostalojen ja pientaloalueen mittakaavaan taitavasti sopeuttaen. Vanhainkodin itäjulkisivu on por-

rastettu niin, että asuinhuoneet suuntautuvat etelään ja saavat mahdollisimman runsaasti päivänvaloa. Siipeen sijoitettiin muun muassa ruokailutilat ja aurinkoterassi.

Arkkitehti laati Johanna-kodille myös sisustussuunnitelmat, mutta ne toteutettiin vain osittain. Korjauksissa Arokallion sisustusperiaatteita on pyritty soveltaen noudattamaan.

Johanna-koti edustaa lahtelaisittain poikkeuksellisen korkeatasoista arkkitehtuuria, ja sen alkuperäisiä suunnitteluperiaatteita on syytä vaalia sekä ulko- että sisätilojen osalta. Rakennuksella on suojelukaava vuodelta 1996. ■

ASUINKERROSTALOT

Kariniemenkatu 24 – 28 ja 35 – 43, Johannankatu 8 sekä Kolkankatu 14

KARINIEMENKATU 24-28

Kariniemenkadun itäpäässä on pienet sopusuhtaiset kerrostaloryhmät, jotka liittyvät kauniisti kadun länsiosan pientaloalueeseen sekä Johanna-kotiin.

Kariniemenkadun pohjoispuolen kolme rinteeseen porrastettua lamellitaloa suunnitteli lahtelainen rakennusmestari Veikko Toivola vuonna 1941. Kadun eteläpuolella on kaksi kolmikerroksista rakennusta, joista kadun päätytalon piirsi lahtelainen arkkitehti Kaarlo Könönen 1945 ja pitkän, neljä porrashuonetta käsittävän talon lahtelainen rakennusmestari Vilho Rekola 1940. Osittain sen takana on vielä kaksi kolmikerroksista pistetaloa, jotka ovat helsinkiläisen arkkitehdin Mauri Karkulahden suunnitelmia vuodelta 1954.

Miljööön mittakaavaa ja rakennusten syntyäikäänsä heijastavia materiaaleja ja detalleja kannattaa vaalia. ■

LINJA-AUTOASEMA

Jalkarannantie 1

JOUKO TOLVANEN

LINJA-AUTOASEMA VUONNA 1958

LINJA-AUTOASEMAN
KUKKAKAUPPA

Kaupunginarkkitehti Kaarlo Könönen suunnitteli linja-autoaseman vuonna 1938. Se valmistui seuraavana vuonna.

Asemarakennus koostuu kolmesta osasta, odotushallista aputiloineen, sen luoteispuolella olevasta tavarahallista sekä kaakkoispuolella olevasta puolipyöreästä, neljä myymälää sisältävästä osasta. Odotushallin sivussa on kapea kellotorni, johon alunperin sijoitettiin myös neonvalomainoksia. Rakennus on terrastirapattu.

Linja-autoasema on harvalukuisen lahtelaisfunktionalismin parhaita esimerkkejä. Sen linjakas muoto ilmaisee käyttötarkoituksensa oivallisesti ja rajaa hienovaraisesti suurta liikennejakajaa.

Toimistoarkkitehti Jouko Mattila suunnitteli tavarahallin laajennuksen vuonna 1990. Hallia jatkettiin noin 18 metriä luoteeseen. Asemaa korjattiin koko 1990-luvun ajan: tornin klinkkerit ja seinien terrastirappaus uusittiin ja sisätiloja entistettiin muun muassa palauttamalla odotushallin alkuperäismallin mukaiset valaisimet ja pyöreä istuin. Kaikin osin korjaukset eivät ole onnistuneet talon arvoa vastaavalla tavalla.

Linja-autoaseman kukkakaupan sisustus on pieni viehättävä muisto 1960-luvun alusta. Puuseppä ja autonkuljettaja Uno Tuominen rakensi vaimonsa myymälään lakatuista puurimoista myyntitiskin, kukkatelineen ja puhelinkopin vuonna 1963.

Aseman suojelukaava valmistui vuonna 1981. Rakennus on erittäin arvokas sekä rakennustaiteellisesti, liikennehistoriallisesti että ympäristön kannalta. Esimerkiksi terrastirappauksen ja tavarahallin klinkkereiden entistävät korjaukset ovat suotavia. ■

ASUIN- JA LIIKERAKENNUS Paasikivenkatu 1–Jalkarannantie 2

Lahtelainen arkkitehti Unto Ojosen piirsi Pellonkulman talon 1952. Rakennus valmistui seuraavana vuonna.

Yhdeksänkerroksinen Pellonkulma muodostaa vaikuttavan porttiaiheen yhdessä Suojalinnan talon kanssa keskustasta länteen mentäessä. Alimmassa kerroksessa on liikehuoneistoja, muissa asuntoja. Rakennus on veistoksellinen, vapaasti muotoiltu, joka suunnasta tarkasteltava volyymi, jonka jokainen julkisivu on muovattu eri tavoin, omista lähtökohdistaan. Arkkitehti on keventänyt raskasta massaa kulmapyöristyksillä ja tasannut rakennuksen korkeutta vahvoilla ikkunanauhoilla. Julkisivut ovat Ojosen 1950-luvun tapaan terrastirappausta ja mustaa graniittia, katto poltettua tiiltä. Pieni viehättävä yksityiskohta on alkuperäispiirustuksissa esiintyvä korttelin länsinurkkaan sijoitettu aidattu leikkipiha kahluuallatien.

Pellonkulma on säästynyt suurilta muutoksilta lukuun ottamatta rakennuksen pohjoiskulman ympäri 1996 rakennettua alkuperäisarkkitehtuunin täysin sopimatonta olutterassia.

Rakennus on arvokas esimerkki oman aikansa korkeatasoisesta suunnittelusta. Se on myös erittäin tärkeä kaupunkikuvan muokkaajana. ■

ASUIN- JA LIIKERAKENNUS Hollolankatu 1–Paasikivenkatu 2

Keskinäinen Vakuutusyhtiö Suoja joutui muuttamaan sodan runtelemasta Viipurista vuonna 1944. Yhtiö siirtyi Lahteen ja ryhtyi rakennuttamaan uutta toimitaloa. Viipurilainen, sittemmin lahtelainen arkkitehti Jalmari Lankinen suunnitteli vuonna 1945 Asunto-osakeyhtiö Suojalinnan, yhdeksänkerroksisen asuin- ja liiketalon, joka yhdessä Pellonkulman kanssa muodostaa yhden kaupungin porteista. Porttiaihe esiintyy ensimmäisen kerran insinööri W. O. Lillen vuonna 1908 laatimassa kaupungin länsiosien asemakaavassa. Suojalinna valmistui rakennusainepulan ja monien seisokkien jälkeen 1947.

Suunnittelija on keventänyt jyhkeää vaikutelmaa jaksamalla massan kahteen osaan, muodostamalla katu-kerroksen osittain arkadikäytäväksi ja vetämällä katto-kerroksen taaksepäin puolittaiseksi terassiosastoksi. Toimisto-, liike- ja asuinkerrokset on detaljoitu toisistaan poikkeaviksi.

Rakennuksen alkuperäismateriaaleja ja funktionalistista muotokieltä on syytä vaalia. ■

ASUIN- JA LIIKERAKENNUS Hollolankatu 3

Arkkitehti Unto Ojonen suunnitteli Hollolankatua reunustavan asuin- ja liikerakennuksen arkkitehti Jalmari Lankisen piirtämän Suojalinnan jatkoksi vuonna 1949. Talo valmistui kaksi vuotta myöhemmin. Se oli tarkoitettu kaupungin työntekijöiden asunnoiksi. Rakennuksen ensimmäiseen kerrokseen sijoitettiin pieniä liikehuoneistoja.

Ojosen tuon ajan funktionalistinen käsiala näkyy hillityssä yleisilmeessä, jota on rikastettu hienostuneilla yksityiskohdilla. Kivijalka on kiillotettua graniittia. Julki-

sivut ovat terrastirappausta, ja niitä on elävöitetty kahdella loivasti muotoillulla parveke-erkerillä koristeellisine kaiteineen. Julkisivulle antavat ilmettä myös myymäläkerroksen kantavat pilarit ja syvään vedetyt sisäänkäynnit.

Rakennus on merkittävä oman aikansa korkeatasoisen suunnittelun edustajana. Se on myös kaupunkikuvallisesti tärkeä ensimmäisenä varsinaisena kaupunkimuurinaiheena lähestyttäessä keskustaa lännestä. ■

ASUIN- JA LIIKERAKENNUKSET *Hollolankatu 5–7, Paasikivenkatu 6 ja 10–16*

20

Hakatorneiksi kutsutut seitsemän yhdeksänkerroksista asuintaloa sekä pieni liiketalo rakennettiin Fellmanin pellolle 1951 - 1956. Piirustukset tehtiin Kulutusosuuskuntien Keskusliiton asunto-osastolla Helsingissä. Suunnittelijoina olivat arkkitehdit Mauri Karkulahti ja Eino Tuompo.

Kaikissa asuinrakennuksissa toistuvat samat peruselementit: yksi syvä porrashuone, sisäänvedetyt kapeat parvekerampit sekä selkeä yksinkertainen ikkunajaottelu. Kauempana keskustasta olevat talot ovat yksinkertaisempia kuin lähempänä olevat, joiden julkisivua on parvekkeiden kohdalla porrastettu ja joissa on satulakatto. Kauempana olevien talojen kattomuoto on taitteinen.

Torniryhmään liittyy Hollolankadun puolella Mauri Karkulahden suunnittelema matala liikerakennus, joka täydentää viehättävällä tavalla kokonaissommitelman. Se on laskostettu kadun varteen kolmijakoiseksi kauppahuoneistoksi, johon sijoitettiin upouuden liikeidean mukainen pikamyymälä.

1990-luvun lopulla rakennuksia on peruskorjattu ja täydennetty yhdellä pistetalolla. Niiden alkuperäisiä suunnitteluperiaatteita kannattaa vaalia. Alueen väljyys on myös olennainen asemakaavallinen arvo. Vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa rakennukset mainitaan arvokkaana kohteena. ■

KOULURAKENNUS
Hollolankatu 9

Lahden kylän koulu rakennettiin kesällä 1873 ja vihittiin käyttöön saman vuoden syksyllä. Sen perusti kapteeni August Fellman, joka oli jo kaksi vuotta aikaisemmin aloittanut koulunpidon väliaikaistiloissa. Fellman luovutti maan ja koulu pystytettiin talollisten päivätöinä heidän luovuttamistaan hirsistä. Koulurakennus oli kaksikerroksinen. Yläkerrassa ei kuitenkaan saanut kouluhallituksen määräysten mukaan järjestää opetusta, vaan se toimi opettajan asuntona. Ulkorakennus, jossa oli muun muassa opettajien lehmät, pystytettiin kaksi vuotta myöhemmin.

Vuonna 1883 Fellman lahjoitti puutavaraa, jotta koulurakennus saatiin laudoitetuksi ulkoapäin. Se päätettiin myös maalata öljymaalilla. Koulua laajennettiin 1902, jolloin vanhan koulun pohjoisivulle rakennettiin suurikokoinen luokkasiipi. Tähän aikaan kouluhallituksen määräyksissä säädettiin, että koululuokkaan tuli aina mahtua 50 oppilasta. Uutta kookasta luokkahuonetta käytettiin myös juhlasalina. Käsityöluokan ja opettajien asunnot käsittävä lisärakennus tehtiin 1908.

Se tuhoutui lähes täysin vuoden 1918 sodassa, joka aiheutti myös koulun siipirakennukselle, kalusteille ja arkistolle suurta vahinkoa.

Oppilasmäärien lisääntyessä koulun tilat kävivät erittäin ahtaiksi. Länsiharjun koulun rakentaminen toi helpotuksen ongelmiin, ja vanhan kylän koulun oppilaat siirtyivät sinne. Vuosina 1933–1954 koulurakennuksessa toimi Lahden työväenopisto. Sodan aikana sinne majoitettiin siirtoväkeä ja sotilaita. Vuosina 1954–1980 koulussa oli lastentarha, sen jälkeen kaupunginmuseon konservointitilat ja varasto, kunnes se 1990-luvun alussa kunnostettiin perusteellisesti taiteilijoiden ateljee- ja asuintiloiksi.

Vanha Lahden kylän koulu on rakennustaiteellisesti ja kulttuurihistoriallisesti erittäin arvokas. Se on keskusta-alueen vanhin ja ainut kylän ajalta säilynyt rakennus ja myös kaupungin vanhin julkinen rakennus. Tasavallan presidentti J. K. Paasikivi kävi Lahden kylän koulua vuosina 1877–1882. Rakennukselle laadittiin suojelukaava 1979. ■

SALPAUSSELÄN KOULU *Hämeenlinnantie 3*

Arkkitehti Unto Ojonen suunnitteli 1958 koulutalon Salpausselän yhteiskoululle, joka oli perustettu samana vuonna. Kaksi vuotta aikaisemmin se oli aloittanut toimintansa väliaikaisissa tiloissa. Koulu syntyi kolmen perheenisän yksityisen aloitteellisuuden pohjalta. Koulutalo valmistui 1959.

Ojonen ratkaisi koulusuunnitelmansa keskushallijärjestelmän pohjalta. 1900-luvun alussa kehitelty ja käy-

tetty keskushalli tuli suomalaisiin kouluihin takaisin 1950-luvulla, ja Salpausselän koulun suora esikuva on tämän koulutyyppin uudelleen löytäjän, arkkitehti Jorma Järven suunnittelema Helsingin Kulosaaren yhteiskoulu, joka valmistui 1955.

Koulun keskushalli on muotoiltu nousevaksi auditoriomaiseksi tilaksi, jonka sivustoilla luokkahuoneiden portaat nousevat rytmikkäästi. Ojonen loi sisätiloihin

sinisen eri sävyihin perustuvan värimaailman, jota hän korosti punatiilellä ja tummalla mahongilla.

Ojosen suunnitteli kouluun pitkän siipiosan vuonna 1962. Se valmistui 1963. Seuraavan kerran rakennusta laajennettiin 1979, jolloin siiven taakse saatiin lisätilaa. Sen suunnitteli rakennusarkkitehti Heikki Sipponen Ojosen toimistosta. Arkkitehti Tuomo Keski-aho, koulun entinen oppilas, sai 1991 suunnitellakseen

erillisen liikuntasalin ja joitakin erikoisluokkia käsittävän koulurakennuksen, joka sijoitettiin vastapäätä vanhaa koulua.

Koulun kaksi ensimmäistä vaihetta edustavat oman aikansa uutta koulusuunnittelua. Ojosen arkkitehtuuria on syytä vaalia sen alkuperäisistä lähtökohdista käsin. Keskushallin sisätilat alkuperäisine väreineen kannattaa säilyttää. ■

KOULURAKENNUKSET *Svinhufvudinkatu – Paasikivenkatu – Ståhlberginkatu*

Lahden kaupunki järjesti vuonna 1950 arkkitehtikilpailun, jolla etsittiin suunnittelijaa suurelle ammattikoulukompleksille. Kilpailun voittivat helsinkiläiset arkkitehdit Olli ja Eija Sajonmaa, joiden piirustusten perusteella koulukortteli toteutettiin.

Kortteliin sijoitettiin poikien ammattikoulu, kauppaopisto, kotiteollisuusopisto, teknillinen koulu, puuseppäteollisuuden koulu, tyttöjen ammattikoulu sekä oppilaitosten yhteiset tilat, kuten juhlasali, uimahalli, voimistelusalit ja kirjasto. Kokonaisuus toteutettiin vuosina 1953 – 1956.

Rakennukset sijoittuvat ilmastisesti avarien pihojen ympärille. Katujen varsia polveilevia eri korkuisia maseja yhdistää vaaleankeltainen rappauspinta sekä aukotusten ja kattolinjojen tarkkaan harkittu rytmi. Koulujen juhlasali lämpiötiloineen oli varsin edustava. Se toimi pitkään Lahden kaupunginteatterin näyttämönä.

Koulurakennukset ovat nyt Päijät-Hämeen koulutus-konsernin hallussa. Se on 1990-luvun loppupuolelta lähtien tehnyt muutoksia korttelissa. Paasikivenkadun hienostuneesti porrastettu pieni myymäläsiipi on kor-

jattu raskaalla kädellä alkuperäissommitelmaa ja -väri-tystä muuttaen. Ståhlberginkadulla sijaitseva työsalit on korotettu vuonna 2000 katulinjan rakennusmassojen rytmistä piittaamatta.

Koulukorttelin rakennuksilla on suuri kulttuurihistoriallinen ja rakennustaiteellinen arvo. Myös jotkut sisätilat, kuten juhlasali, lämpiö ja Lahden ensimmäinen uimahalli ansaitsevat erityisen huomaavaisen kohtelun. Vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa kokonaisuus mainitaan arvokkaana kohteena. ■

ERIKKI HALME

ENTISEN AMMATTIKOULUN JUHLASALIN JA KAUPUNGINTEATTERIN LÄMPIÖ VUONNA 1957

TAUNO LAUTAMATTI

URHEILUTALO
Jalkarannantie 10

URHEILUTALON VANHA OSA
VALMISTUMISENSA JÄLKEEN

Lahden Urheilutalo-Säätiö rakennutti urheilutalon lahtelaisen arkkitehdin Unto Ojosen vuonna 1956 laatimien piirustusten mukaan. Talo valmistui seuraavana vuonna.

Urheilutalon arkkitehtuuri oli funktionaalista. Suunnitelmat käsittivät keskitetyn hallin, jota ympäröivät aputilat. Ulkoa rakennus oli osittain roiskerapattu, osittain punatiiltä. Lounaisseinä koostui lähes kokonaan suurista ikkunoista, jollaiset oli myös rakennuksen päädyissä.

Vuonna 1966 helsinkiläiset rakennusarkkitehdit Ossi Rajala ja Ilpo Hälvä laativat talolle laajennussuunnitelmat. Vanhan urheilutalon luoteispuolelle rakennettiin 1967 massiivinen, muun muassa palloiluhallin ja keilahallin käsittävä osa, jonka liittäminen Ojosen sommitelmaan on kankea.

Urheilutalon vanha osa on merkittävä erityisesti rakennustyyppinsä ainoana edustajana Lahdessa. Vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa urheilutalo mainitaan arvokkaana kohteena. ■

KISAPUISTO

1950-luku oli puistojen kehittämisen aikaa Lahdessa. Seuraavalla vuosikymmenellä puistoala asukasta kohden kohosi korkeimmaksi Suomen kaupungeista.

Kisapuisto perustettiin vuonna 1950 osittain Helsingin olympialaisten tarpeisiin, koska osa jalkapallon alkuotteluista pelattiin Lahdessa. Kisa-alue oli kymmenen hehtaarin suuruinen. Toimistoarkkitehti Liisa Kaila kaupungin talonsuunnitteluosastolta laati 1951 piirustukset kentän pukusuojarakennusta varten. Taloa on laajennettu myöhemmin: vuonna 1960 kaakkoisosastaan Kailan suunnitelmin ja vuonna 1988 koillispuoleltaan apulaiskaupunginarkkitehti Esko Hämäläisen piirustuksin. 1950-luvun alussa rakennettiin kentälle myös jalkapallokatsomot. Vuonna 1952 pystytettiin lipunmyyntikojut.

Urheilukentän ympärillä on suuret puistoalueet, vuonna 1953 perustettu Fellmanipuisto sekä Pikku-Vesijärven puisto, jonka istutustyöt aloitettiin 1950. Se jatkuu rauhoitettuna luonnonpuistona Kariniemeen, jossa on vuonna 1992 valmistunut Lanu-puisto, kaksitoista professori Olavi Lanun veistämää betonifiguuria.

Kisapuisto, sen pukusuoja ja lipunmyyntikojut sekä ympäröivät puistoalueet ovat arkkitehtonisesti ja kulttuurihistoriallisesti arvokkaita. ■

KISAPUISTOJA

VESIJÄRVEN SATAMA

VESIJÄRVEN ASEMA

Lahden kylän sivuitse rakennettiin rautatie vuonna 1870. Seuraavana vuonna valmistui Vääksyn kanava ja vuonna 1878 Kalkkisten kanava. Vesijärven pohjukkaan alkoi suotuisten liikenneolosuhteiden myötä kehittyä teollisuutta. Alueelle tuli jo vuonna 1869 Lahtis Ångsåg - Lahden Höyrysaha. Vuonna 1908 sahan yhteyteen perustettiin sulfaattiselluloosatehdas. Vuonna 1923 rantaan perustettiin vielä Lahden Lasitehdas, joka asettui selluloosatehtaan vuonna 1917 tyhjiksi jääneisiin tiloihin.

Vesijärven rantaan vedettiin pistoraide ja rakennettiin rautatieasema 1870. Pieni puinen asema edustaa arkkitehti Knut Nylanderin laatimien asematyyppiinrustusten tyyppiä neljä. Alunperin se oli epäsymmetrinen, laajahkolla avokuistilla varustettu rakennus, joka laajennettiin vuonna 1895 symmetriseksi. Seuraava laajennus tehtiin vuonna 1917, jolloin asemaa jatkettiin molemmista päistään. Lukuisia muutoksia läpikäytyään asema korjattiin osittain entistään vuonna 1998.

Aseman itäpuolelle Kariniemen rinteeseen syntyi aseman ja sataman työntekijöiden yhdyskunta. Asuinalueen taloista on jäljellä viisi, asemapäällikön talo, sen ulkorakennus, vahtitupa, Aarnela eli Lohikäärmehuvi ja sekä Karirannankujan alkupäässä oleva pieni hirsisauna. Asemapäällikön talo on luultavasti peräisin aseman rakentamisen ajoilta. Vahtitupa laajennettiin vuonna 1919 kirjanpitäjän asunnoksi. Aarnela edustaa jugendin orientaalisuuntausta. Sen hirret tuotiin Kannakselta, ja tamperelainen arkkitehti Karl Birger Federley suunnitteli huvilan nykyisen asun ja hienot puuleikkaukset.

1800- ja 1900-luvun vaihteessa satama oli toiseksi vilkkain Venäjän valtakunnassa Pietarin jälkeen. Teollisuus eli kulta-aikojaan. Vuonna 1924 satamaan valmistui rakennusmestari Pekka Kaupin suunnittelema Kauppiaitten Teollisuus Oy:n tulitikkutehdas ja vuonna 1929 saman yhtiön margariinitehdas, jonka suunnitteli Insinööritoimisto Louhio ja Aatila. Nämä pienet klassistiset tehdasrakennukset ovat säilyttäneet ulko-

asunsa sangen hyvin huolimatta käyttötarkoituksen muutoksista. Tikkutehdas korjattiin osittain entistään 1997.

Lahti Oy:n insinöörien Rafael Rickmanille rakennettiin asuintalo vuonna 1947 Kariniemen pohjoisrinteeseen. Se on oman yhtiön, Puutalo Oy:n tyyppitalo numero 13. Rakennukselle antavat ilmettä koristeelliset tuulilaudat ja pystylaudoitus.

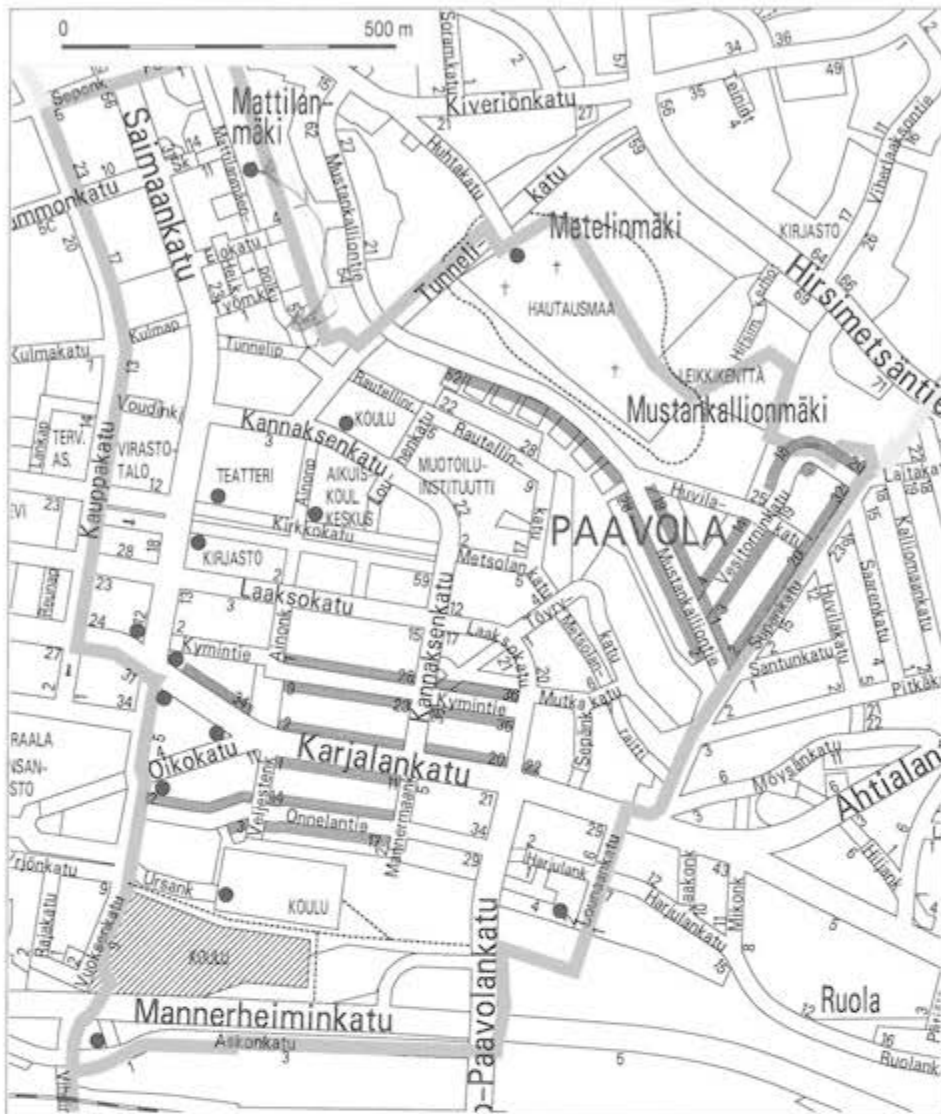
Lahti Oy:n paloaseman Niemenkadun varteen suunnitteli yhtiön oma rakennusmestari Matti Pitkänen vuonna 1947, ja asema valmistui seuraavana vuonna. Lahden Sahan VPK oli aloittanut toimintansa 1905. Punatiilinen kaksikerroksinen asema on vuodesta 1997 lähtien ollut korjausten alaisena.

Puusepäntehtaat ja lasitehtaat jäivät tyhjilleen 1986. Ne purettiin lukuun ottamatta savupiippua ja vuonna 1908 valmistunutta selluloosatehdasta, joka liitettiin osaksi vuonna 2000 valmistunutta Sibeliustaloa. Vuonna 1927 valmistuneesta kaarikattoisesta lasitehtaasta tehtiin rekonstruktio opiskelija-asuntolaksi.

Satama-alueen alkuperäinen rakennuskanta on suureksi osaksi kadonnut. Jäljelle jääneistä sekä uudisrakennuksista, laitureista, rautalaivoista ja satamapuistoista on syntynyt uudenlainen toiminnallinen ja esteettinen kokonaisuus, joka on muodostunut kaupunkilaisten suosituksi oleskelu- ja tapahtumapaikaksi. Alueen uudesta arkkitehtuurista mainittakoon erityisesti arkkitehti Juhani Bomanin 1996 tasokkaasti suunnittelema kioski.

Vanhat tehtaat, asemarakennus, neljä asuinrakennusta sekä sauna ansaitsevat erityistä huolenpitoa Lahden kaupungin syntyyn ja varhaisvuosiin liittyvinä muistoina.

Paloasema sai suojelukaavan 1991. Asuinalueen viisi taloa, asemarakennus, tulitikkutehdas ja margariinitehdas on suojeltu asemakaavalla 1992. Savupiipulle laadittiin suojeleva asemakaava 1997. Selluloosatehdas ja sen tehdassali suojeltiin asemakaavalla vuonna 1998.■

PAAVOLA

MUSTANKALLION
SIUNAUSKAPPELI
VUONNA 1954

SIUNAUSKAPPELI *Mustankallion hautausmaa*

Mustankallion eli Uusi hautausmaa vihittiin käyttöön 1917. Rakennusmestari Albert Koivisto suunnitteli Mustankallion kappelin 1925, ja se valmistui seuraavana vuonna. Kappeli oli klassistinen, vaaleaksi rapattu rakennus, jonka tyyliaineksina olivat temppeleipäätymukaelma julkisivun keskellä sekä kaksi suurehkoa pyörökaari-ikkunaa. Nelilappeisella katolla oli pieni lyhtymäinen torni. Rakennus oli läpiajettava siten, että arkku saatettiin vetää hevosella kappeliin ja siunauksen jälkeen vastakkaiselta puolelta kirkkomaalle.

Arkkitehti Tauno Niemioja suunnitteli kappelin muutostyöt vuonna 1948. Sisäänkäynti tuli hautausmaan puolelle, ja toisen oven paikalle suunniteltiin alttari.

Niemioja lisäsi rakennukseen joitakin 1940-luvun piirteitä, kuten sisäänkäynnin liuskekivikoristeet ja puhalletut ikkunalasit, joihin hän itse suunnitteli Raamattu-aiheiset kuvat.

Toinen peruskorjaus tehtiin 1987. Kappelin sisustukseen kuuluu nykyään muun muassa Keski-Lahden puretun puukirkon polvistumispaali. Kappelin uusimmat laajennussuunnitelmat laati lahtelainen arkkitehti Erik Liljeblad vuonna 2000.

Rakennuksen korjauksissa on syytä noudattaa aikaisempien suunnittelijoiden kädenjälkeä. Kappeli mainitaan vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa arvokkaana kohteena. ■

TEHDASRAKENNUS *Mattilanmäenpolku 3*

Tehtailija Rafael Haarlan perustaman Haulitehdas Ilmarisen tuotantolaitoksen suunnitteli tampereläinen Arkkitehtuuritoimisto Paatola & Lindroos. Piirustukset on allekirjoittanut arkkitehti Toivo Paatola vuonna 1907. Tehdas aloitti toimintansa seuraavana vuonna. Se oli järjestyksessä toinen haulitehdas Suomessa.

Tehdas käsitti pienehkön punatiilisen kaksikerroksisen rakennuksen, jossa oli kaksi lajitteluhuonetta sekä konttori, varasto ja pakkaamo. Rakennuksen kyljessä oli lähes 50 metriä korkea haulitorni, joka oli yhdistetty 117 metriä pitkällä puusillalla Metelinmäen päälle ja valurin asuntoon.

Tehdas työllisti parhaimmillaan 20 henkeä, mutta meni kuitenkin jo 1909 konkurssiin. Vuonna 1912 rakennuksessa aloitti toimintansa Karl Nybergin omistama Lahtis Persienne & Markisfabrik, joka valmisti markiiseja ja telttoja. Telttoja vietiin aina Siperiaa myöten. Haulitorni purettiin vuoteen 1913 mennessä, samoin valurin asunto.

Rakennuksessa toimi vuodesta 1923 K. A. Salon omistama Lahden Ruumisarkkitehdas, jossa valmistettiin arkkuja vielä talvisodan aikana. Tarve oli suuri, ja tehdas tarjosi työtä ulkopaikkakuntalaisillekin. Einari Hakan puusepänerverstaatti toimi rakennuksessa sodan jälkeen, ja kiinteistön on omistanut myös Isku Oy. Nyt tehdas on korjattu yksityiskodiksi. Vuonna 1991 rakennus sai suojelukaavan. ■

HAULITEHDAS
ALKUPERÄISESSÄ
ASUSSAAN

PYHÄTTÖMÄN LÄNSIOSAN PIENTALOALUE

Mustankalliontie 1-19 ja 2-28,
Vesitorninkatu 1-17 ja 2-14,
Supankatu 2-32

VESITORNINKATUA

Pyhättömän länsiosa rakentui kaupunginarkkitehti Kaarlo Könösen vuonna 1936 ja 1939 laatimien asemakaavojen pohjalta. Talot on pystytetty vuosina 1937-1940.

Mustankalliontiellä ja Vesitorninkadulla rakennukset on sijoitettu kadun toisella puolella tontin keskelle ja toisella puolella kiinni katulinjaan. Supankadulla rakennukset ovat kadun reunassa. Mäntykankaalle talojen ympärille on syntynyt rehevät puutarhat.

Lahtelainen rakennusmestari Pauli Leiskallio piirsi noin kaksi kolmasosaa alueen rakennuksista. Niissä on vielä klassismin piirteitä, kuten kääntävä räystäänalus, mutta esimerkiksi ikkunoiden sijoitus ja malli ovat funktionalismia.

Alueen yhtenäistä ilmettä, rakennusten harkittua sijoitusta ja ominaispiirteitä sekä puutarhoja kannattaa vaalia. Alue on saanut suojelukaavan 1986 ja rakentamishjeiston 1985. ■

PARITALOT JA OMAKOTITALO *Mustankalliontie 30-52*

Mustankallion etelärinteeseen korkealuokkainen paritalorivi sekä viimeisenä sijaitseva omakotitalo on toteutettu 1950- ja 1960-luvun vaihteessa.

Rakennukset ja niiden poikkeuksellisen uljas ympäristö muodostavat komean kokonaisuuden. Talot ovat kadun puolella yksikerroksisia ja rinteeseen puolella kaksikerroksisia. Mustankalliontie 30 on arkkitehti Lauri Saarisen käsialaa vuodelta 1956. Se sisältää kaksi asuntoa, jotka ovat peilikuvia. Mustankalliontie 32:n on suunnitellut rakennusmestari Sulo Turenno 1960, ja sen parin, numeron 34, arkkitehti Jorma Vuorelma samana vuonna. Numeron 36 - 38 on piirtänyt arkkitehti Arvi Lepikkö. Rakennus käsittää kaksi peilikuvina toteutettua asuntoa. Numeron 40 on suunnitellut vuonna 1960 arkkitehti Tauno Niemioja, joka on piirtänyt julkisivut myös sen pariin, rakennusmestari Pentti Ruohoniemen suunnittelemaan asuntoon numero 42. Professori Olli

Pöyry on suunnitellut 1961 paritalon numero 44-46, ja 48-50:n on piirtänyt Lauri Saarinen samana vuonna. Arkkitehti Unto Ojonen piirsi rivin ainoan yhden perheen talon, numeron 52, vuonna 1960.

Rakennusten mittakaavaa ja suhdetta ympäristöön kannattaa vaalia. ■

ASUINKERROSTALOT

Vesitorninkatu 16, 18, 20, 19 ja 21

Lahtelainen arkkitehti Jorma Vuorelma suunnitteli viisi kerrostaloa Vesitorninkadun päätteeksi 1961-1965. Rakennukset jatkavat onnistuneesti pientaloalueen mittakaavaa harjun laella. Kaikki talot on suunniteltu pienin muunnelmin samanlaisiksi. Ne ovat kolmikerroksisia, pulpettikattoisia pistetaloja, joiden verhouksena on käytetty sileää rappausa ja parvekkeissa minerittiä. Yhdessä talossa on lisäksi pieni myymäläsiipi.

Rakennusten mittakaava ympäröivään rakennuskantaan ja luontoon nähden sekä niiden 1960-luvun ilme ovat vaalimisen arvoisia. ■

MUOTOILUINSTITUUTTI Kannaksenkatu 22

Lahten taideteollinen oppilaitos perustettiin vuonna 1971. Vuonna 1975 lahtelainen arkkitehti Jorma Salmenkivi laati suunnitelmat oppilaitokselle, ja rakennus valmistui seuraavana vuonna.

Palapeliä muistuttavat julkisivut tehtiin betonielementeistä, joihin jätettiin lautamuottijälki. Elementtien kanssa vuorottelevat ikkuna-aukot ja akryylilevyt.

Koulukompleksia laajennettiin vuonna 1988 Salmenkiven suunnitelmin. Vanhaa rakennusta täydennettiin muun muassa hallinto- ja luokkatiloja käsittävällä osalla sekä kultaseppäkoulun rakennuksella. Koulun arkkitehtuuria leimaa tarkoituksenmukaisuus, toimintälähtöisyys ja

joustavuus muutoksille. Kokonaisuus kuuluu osana Lahden kulttuurikeskukseen teatterin, aikuiskoulutuskeskuksen ja kirjaston ohella. Sen alkuperäisarkkitehtuuria on syytä vaalia. ■

KANNAKSEN YHTEISLYSEO Kannaksenkatu 20

LAHDEN KAUPUNGINMUSEON KUVA-ARKISTO

Terijoen yhteislyseo siirrettiin Kaajalan Kannakselta Lahteen vuonna 1940, jolloin se muuttui nimeltään Kannaksen yhteislyseoksi. Vuonna 1952 koulu sai oman rakennuksen, joka suunniteltiin rakennushallituksessa. Suunnittelijana oli arkkitehti Annikki Virtanen. Piirustukset on päivätty 1951.

Kannaksen koulu edustaa vielä edellisten vuosikymmenten monumentaalikouluperinnettä, jolle oli tyypillistä monikerroksinen, muurimainen rakennushahmo ja siipiin eriytyvät toiminnot. Juhlasalisiipeä sekä osin neli-

osin viisikerroksista luokkaosaa yhdistää pyöreämuotoinen nivel, johon on sijoitettu kauniisti kaartuva pääportaitikko ja suurin ikkunoin valaistut aulatilat.

Koulua on laajennettu ja muuteltu vuonna 1970 sekä 1990-luvulla, mutta se on säilyttänyt alkuperäisen ilmeensä ja volyyminsä hyvin. Koulualue on arvokas kulttuurihistoriansa vuoksi sekä aikansa koulurakentamisen esimerkkinä. Koulun piha jyhkeine mäntyineen on niin ikään vaalimisen arvoinen. Vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa rakennus mainitaan arvokkaana kohteena. ■

KAUPUNGINTEATTERI
Kirkkokatu 14

Kaupunginteatteri toteutettiin vuonna 1973 järjestetyn arkkitehtikilpailun tuloksena. Voittajat, helsinkiläiset arkkitehdit Pekka Salminen ja Esko Koivisto saivat toteuttaakseen hankkeen. Teatteritalo valmistui 1983.

Rakennuksen ulkoarkkitehtuuri perustuu funktionaaliseen muotoon, joka ilmentää sisätilojen luonnetta. Betonijulkisivuissa on eri kokoisina kertautuva struktuur, joka luo voimakkaan valon ja varjon efektin. Sisääntulokatosta kannattavat sirot teräsristikot vahvan betonimassan vastapainona. Tämä motiivi johdattaa intiimeihin lämpiötiloihin, joiden tila- ja väriratkaisut poikkeavat perinteisestä teatteriarkkitehtuurista. Rakennus on moderni versio jugendin kokonaistaideteosideasta.

Vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa teatteritalo mainitaan arvokkaana kohteena. ■

TEATTERIN YLÄLÄMPIO

Aikuiskoulutuskeskus valmistui 1987. Se on osa Lahden kulttuurikeskusta, jonka suunnittelusta järjestettiin arkkitehtikilpailu vuonna 1982. Voittaja, helsinkiläinen arkkitehti Arto Sipinen sai laatiakseen piirustukset koulutuskeskusta ja kirjastoa varten.

Keskukseen sijoitettiin joukko aikuiskoulutuksen laitoksia. Se on ensimmäinen varsinaisesti aikuiskoulutukseen suunniteltu rakennus maassamme. Talo koostuu kuutiomaisista volyymeista, jotka on sommiteltu nousevaksi rakennelmäksi ja teatteritalon amfiteatterin vastapariiksi. Julkisivut ovat eteeriset, lasia ja vaaleaa marmoria.

Rakennuksen alkuperäisarkkitehtuuria kannattaa vaalia. ■

KAUPUNGINKIRJASTO *Kirkkokatu 31*

Helsinkiläinen arkkitehti Arto Sipinen toteutti pääkirjaston vuonna 1982 voittamansa Lahden kulttuurikeskuksesta järjestetyn kilpailun pohjalta. Kirjasto valmistui 1990.

Rakennus jatkaa Sipisen aikuiskoulutuskeskuksen arkkitehtuuria, mutta matalampana, vaaleampana ja hennompana. Volyymit on sommiteltu ilmapasti erilaisen pihojen ja aukoiden ympärille niin, että luonnonvaloa saadaan mahdollisimman runsaasti. Julkisivumateriaaleina on käytetty betonia, travertiinia ja lasia.

Kirjastotalon herkkää arkkitehtuuria on syytä vaalia. ■

KANSANTALO VUONNA 1957

KANSANTALO Aleksanterinkatu 26–Saimaankatu 12

Lahden sosialidemokraattinen työväenyhdistys ryhtyi jo 1930-luvulla ponnistelemaan uuden työväentalon rakentamiseksi entisen, Nastolankadulla sijainneen talon käytyä ahtaaksi. Kaupunki myi yhdistykselle tontin Aleksanterinkadun ja Saimaankadun kulmasta vuonna 1941, mutta sodanjälkeiset olot vaikeuttivat talohankkeen toteuttamista. Rakennussuunnitelmat tilattiin Työväenyhdistysten Keskusliiton rakennusosastolta, ja ne valmistuivat 1955. Arkkitehti Sirkka Tarumaa, joka oli piirtänyt useita muitakin työväentaloja, suunnittelei Aleksanterinkadulle kaksikerroksisen toimistosiiiven ja Saimaankadun puolelle juhlasaliosan. Rakennus valmistui 1957. Työväentaloa ryhdyttiin alusta pitäen kut-

sumaan Kansantaloksi työväentalon sijasta. Työväenliikkeen tuonaikaiset ristiriidat haluttiin sovittaa yhteisellä voimannostuksella, jota nimikin kuvasi.

Sirkka Tarumaa suunnitteli myös Saimaankadun puoleisessa julkisivussa olevan reliefin.

Kansantaloa laajennettiin vuonna 1964 arkkitehti Paul G. Rothin piirustusten mukaan. Tulos ei kaikilta osin ole onnistunut. Toimistosiipeä pidennettiin ja siihen lisättiin kolme asuin- ja toimistokäyttöön tarkoitettua kerrosta. Rakennus on muuten säilynyt melko hyvin alkuperäiskalusteita myöten.

Kaupungin ainoana työväentalona Kansantalo on kulttuurihistoriallisesti arvokas. ■

ASUIN- JA LIIKERAKENNUS

Aleksanterinkatu 28–Saimaankatu 9–Kymintie 1

Lahtelainen rakennusmestari Vilho Rekola suunnitteli Asunto-osakeyhtiö Saimaankulman vuonna 1938. Rakennus valmistui samana vuonna. Se on tunnettu Ilves-apteekin talona; apteekin toimitilat olivat Saimaankadun kulmauksessa 1939 - 1976.

Rakennus on Aleksanterinkadun puolella kolmikerroksinen, Saimaankadun jyrkässä mäessä nelikerroksinen, ja Kymintien puolella on yksikerroksinen siipiosa. Talo on valkoiseksi rapattu, ilmeeltään hyvin yksinkertainen, ainoastaan Aleksanterinkadun ja Saimaankadun kulmasta näyttävämmiin detaljeihin. Kulma on loivasti pyöristetty.

Vuonna 1998 Arkkitehtitoimisto Salmenkivi - Havas suunnitteli rakennukseen ullakkokerroksen, jolloin vesikattoon tehtiin rivi kookkaita lyhtymäisiä ikkunoita. Muutos on ristiriidassa talon vaatimattoman rauhallisen muotokielen kanssa. Alkuperäisen arkkitehtuurin on syytä olla korjaustoimenpiteiden lähtökohtana. ■

ASUIN- JA LIIKERAKENNUS Aleksanterinkatu 33

Lahtelainen arkkitehti Unto Ojonen suunnitteli Asunto-osakeyhtiö Veljeskodin 1946. Rakennus valmistui 1948.

Veljeskoti on kuusikerroksinen asuin- ja liikerakennus, jossa oli alunperin sotainvalideille tarkoitettuja pienehköjä huoneistoja, invalidien hieromalaitos sekä ullakolla sijainnut pieni sotainvalidiperheiden lastentarha. Talossa oli myös ravintola, joka sai nimekseen Keula rakennuksen kulman muodon mukaan. Ravintolatilain suunnittelu oli erityisen ansiokas. Sali porrastettiin, pylväineen ja parvineen oli komeasti muotoiltu. Sen korkea länsiseinä oli lasia. Ravintolan eteisen seinät oli koristeltu eläinaiheisin reliefein. Rakennus on ajalle tyypillisesti verhottu terrastirappauksella ja katettu tiilellä.

Ullakkokerroksen lastentarhan ja toimistojen tilat muutettiin rakennusarkkitehti Raimo Loukon piirustus-

ten mukaisesti 1995 asuinhuoneistoiksi. Vuonna 1996 Arkkitehtitoimisto Salmenkivi - Havas suunnitteli vanhaan ravintolasaliin luokkatiloja Lahden kansanopiston tarpeisiin. Salin perushahmo on kuitenkin edelleen nähtävissä joitakin yksityiskohtia lukuun ottamatta.

Rakennuksen alkuperäinen arkkitehtuuri on vaalimisen arvoinen. Veljeskoti on mainittu vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa arvokkaana kohteena. ■

KATUFASADI Aleksanterinkatu 30 ja 34 (numero 32 ei ole käytössä)

Aleksanterinkadun päässä on kaksi matalahkoa asuin- ja liiketaloa, jotka muodostavat viihtyisän ja tasapainoisen miljööän yhdessä kadun vanhojen lehmusten kanssa.

Aleksanterinkatu 34:n piirsi lahtelainen arkkitehti Irma Kolsi vuonna 1940. Rakennus on kolmikerroksinen. Se on osittain rapattu, osittain klinkkeripintainen. Katto on tiiltä.

Aleksanterinkatu 30 on lahtelaisen arkkitehdin Kaarlo Könösen käsialaa vuodelta 1950. Talo rakennettiin siirtoväen asuntopulan helpottamiseksi. Könönen suunnitteli viisikerroksisen asuin- ja liikerakennuksen, joka on molemmista päädyistään sovitettu ympäröivien matalampien rakennusten massoihin. Pintamateriaalina on terrastirappaus.

Katumiljööön sopuisuutta, pintamateriaaleja ja mittaavaa kannattaa vaalia. ■

ASUIN- JA LIIKERAKENNUS Aleksanterinkatu 37

Nykyisen Oikokadun ja Aleksanterinkadun rajaama kolmionmuotoinen kortteli näkyy ensimmäisen kerran insinööri W. O. Lillen vuoden 1908 kaavaehdotuksessa, joka vahvistettiin pienin muutoksin vuonna 1911 kaupungininsinööri Kaarlo Tavastin korjaamassa muodossa.

Kauppakadun, nykyisen Karjalankadun pääteaiheeksi suunniteltu rakennus nousi kuitenkin vasta vuonna 1957. Lahtelainen arkkitehti Unto Ojonen laati 1956 suunnitelmat yksitoistakerroksista asuin- ja liiketaloa varten. Oikoporttina tunnettu rakennus muodostuu yksikerroksisesta kulmittaisesta liikeosasta ja kiilanmuotoisesta asuintornista. Julkisivuun on haettu vaihtelua ruuduttamalla roiskerappaus sileällä rappauksella.

Korkeudestaan huolimatta vaikutelma on keveä, koska rakennuksen runkosyvyys on melko pieni, ja yhdeksätoista kerrosta samoin kuin tornin sivuja on hiukan porrastettu taaksepäin. Rakennus merkitsee vaikuttavasti varsinaisen kaupunkikeskustan rajakohdan.

Oikoportin 1950-luvun arkkitehtuuria kannattaa vaalia. ■

KYMINTIEN PIENTALOALUE

*Kymintie 14–28
ja 9–35*

AKKO TEIJOLA

Viipurilainen arkkitehti Otto-livari Meurman laati vuonna 1927 asemakaavamuutoksen Lahden itäisille osille. Kymintie on osa tätä suunnitelmaa. Se rakentui yhtenäisesti heti kaavan vahvistamisen jälkeen vuosina 1928 - 1936.

Professori Carolus Lindberg suunnitteli tyyppi- ja piirustukset alueen taloja varten, mutta niitä ei toteutettu sellaisinaan. Rakennukset ovat lahtelaisten rakennusmestarien, muun muassa Artturi Ekströmin Lindbergin piirustusten pohjalta suunnittelema.

Alue sommiteltiin yhtenäiseksi, säännölliseksi esikauptungiksi. Puutarhakaupunki-ideologian mukainen veh-

reys näkyy kadun pohjoispuolella rakennusten takana olevilla vihervyöhykkeillä ja eteläpuolella rakennusten edessä. Meurmanin Aionkadun ja Mannermaankadun kulmauksiin hahmottelemat aukiot ovat edelleen olemassa, joskin niiden alkuperäinen tilavaikutelma on muutosten myötä kärsinyt.

Kymintie on ainoa vanhan Paavolan kaduista, jolla alkuperäinen rakennuskanta on säilynyt kokonaisuudessaan. Tämä on arvo, jota tulee erityisesti vaalia. Purkutuomion saanut alue saatettiin kaikesta huolimatta osaksi yleiskaavaa vuonna 1988 pitkän suojelukiistan päätteeksi. Alue sai suojeluasemakaavan vuonna 1993. ■

KARJALANKADUN PIENKERROSTALOT *Karjalankatu 2–20 ja 1–11*

Karjalankatu, entinen Kauppakatu, on rakentunut viipurilaisen arkkitehdin Otto-livari Meurmanin vuonna 1927 laatiman asemakaavamuutoksen pohjalta. Karjalankadulla ovat Kymintien ja Onnelantien ohella säilyneet Meurmanin kaavoitusperiaatteet, joita hän sovelsi Paavolan kaavassa. Alue syntyi puutarhakaupunkiaatteen viritämänä, ja Karjalankadun urbaanin nykyilmeen taakse kätkeytyvätkin vanhat tuuheat puutarhat. Rakennukset ovat pienkerrostaloja. Meurman suunnitteli korttelien keskellä olevat talot satulakattoisiksi ja

kadunkulmissa olevat talot aumakattoisiksi. Kulmien rakennukset ovat myös muita kookkaampia. Talousrakennukset ovat tonttien takaosissa.

Rakennuspiirustukset ovat pääasiassa lahtelaisten rakennusmestarien, kuten Artturi Ekströmin, Vilho Kivisen ja Toivo Mäkisen käsialaa. Talot edustavat vaatimattomaa klassismia. Rakennuskanta on pääasiassa peräisin 1930-luvun lopusta ja 1940-luvulta.

Asuintalojen, talousrakennusten ja puutarhojen alkuperäismitoitusta ja -ominaispiirteitä on syytä vaalia. ■

RAIHO NIKKANEN

ONNELANTIEN PIENTALOALUE JA RUKOUSHUONE

ASKO EROLA

Onnelantie on osa viipurilaisen arkkitehdin Otto-livari Meurmanin vuonna 1927 laatiman Lahden kaupungin itäisen osan asemakaavamuutoksen aluetta. Onnelantien rakennuskanta on pääasiassa peräisin vuodelta 1928 - 1936. Noin puolet taloista on suunnitellut lahtelainen rakennusmestari Artturi Ekström. Muita suunnittelijoita ovat muun muassa rakennusmestari Kustaa Kourula ja Emil Laine.

Onnelantien suunnitelmassa on nähtävissä vuosisadanvaihteen englantilaisperäinen puutarhakaupunki-ideologia, jonka vahvoja puolestapuhujia Meurman oli. Alue on rakentunut jyrkkään rinteeseen siten, että harjun puoleiset talot on sijoitettu etupuutarhan taakse ja pohjoispuolen talot kiinni katulinjaan. Tonteilla on vehmaat puutarhat.

Rakennukset edustavat eleeöntä klassismia. Niille ovat tyypillisiä jyrkähköt satulakatot, vaalea julkisivuväri ja moniruutuiset ikkunat. Talot ovat kookkaita ja käsittävät useampia asuntoja.

Onnelantie 6:ssa sijaitseva päiväkotikoti on rakennettu 1976 rakennusmestari Ekströmin suunnitteleman asuintalon paikalle. Päiväkotikoti piirrettiin kaupungin talonsuunnitteluosastolla.

Kadun päättää lännessä esikoislestadiolaisten entinen rukoushuone ja sitä ympäröivä puutarha. Klassistisen rukoushuoneen suunnitteli lahtelainen rakennusmestari Oiva Kolsi vuonna 1922. Se valmistui seuraavana vuonna.

Rukoushuone rakennettiin alunperin esikoislestadiolaisten suuria juhannusseuroja varten ja se mitoitettiin niin, että koko seuraväki mahtuisi sisään. Työ toteutettiin talkoilla ja paljolti lahjoitusten turvin. Ensimmäiset juhannusseurat järjestettiin uudessa rukoushuoneessa heti 1923 sen valmistuttua. Lahti oli jo tällöin muodostunut esikoislestadiolaisten keskuspaikaksi, ja uusi rukoushuone oli vuosikymmeniä suurin laatuaan Suomessa.

Rakennuksessa oli alunperin kaksi osaa: juhannusseuroille tarkoitettu suuri sali parvineen, jota ei kesäkäyttöisenä ollut suunniteltu lämmitettäväksi, sekä pienempi, salin, ruokasalin ja asunnon käsittävä osa. Iso sali jouduttiin ottamaan vakituiseen käyttöön jo hyvin pian, ja 1949 sinne saatiin lisää penkkejä Keski-Lahden puukirkosta sen peruskorjauksen yhteydessä. Kun kirkko purettiin 1977, rukoushuoneelle saatiin jälleen penkkejä, kattokruunu ja kattoristi. Arkkitehti Irma Kolsi - Oiva Kolsin tytär - suunnitteli 1953 rukoushuoneen laajennuksen, joka toteutettiin lähestulkoon kokonaan maan alle. Rukoushuonetta laajennettiin myös 1956 arkkitehti Paul G. Rothin piirustusten mukaan, jolloin vuoden 1953 laajennuksen päälle rakennettiin sakaristo ja pikkusali.

Rukoushuoneessa on toiminut kaupungin päiväkotikoti vuodesta 1996.

Vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa Onnelantien pientaloalue ja rukoushuone mainitaan arvokkaina kohteina. ■

ASKO EROLA

PIENASUNTOLA *Lounaankatu 2*

AKKO EEROLA

Lahden kaupunki rakennutti 1920-luvun alussa neljä pienasuntolaa Paavolaan vähävaraisten asuntopulan helpottamiseksi. Niistä on jäljellä enää yksi, vuonna 1924 valmistunut asuintalo, jonka suunnitteli sosiaalhallituksen mallipiirustusten pohjalta lahtelainen rakennusmestari Aaro Ruotsalainen. Pienasuntolat olivat ensimmäiset kaupungin omaa asuntotuotantoa edustavat rakennukset.

Asuntola on kaksikerroksinen puurakennus, jonka alkuperäinen ulkoasu on säilynyt hyvin. Sen sijaan sisätiloissa on tehty runsaasti muutoksia, ensimmäiset ja

varsin perusteelliset jo vuonna 1931, jolloin talo kaupunginarkkitehti Kaarlo Könösen piirustusten mukaan muutettiin lastentarhaksi. Vuosina 1988 - 1989 rakennus korjattiin Lahden lasten ja nuorten kuvataideoppilaitoksen, nykyisen Taide- ja muotoilukoulu Taikan käyttöön. Sisätiloissa on kuitenkin säilynyt muun muassa kauniit jugendhenkiset porraskaiteet, jotka rakennuksen ulkoasun ohella ovat vaalimisen arvoiset.

Rakennuksella on erityisesti kulttuurihistoriallista merkitystä. Se edustaa varhaista sosiaalista rakentamista Lahdessa ja on niin ikään hyvin säilynyt esimerkki hirsirakentamisesta. Talo mainitaan vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa arvokkaana kohteena. ■

TIIRISMAAN KOULU *Ursankatu 4*

Helsingiläinen arkkitehti Keijo Petäjä laati arkkitehtikilpailun tuloksena vuonna 1963 suunnitellut Lahden yksityisen tyttölyseon uudisrakennukselle. Koulu valmistui 1964. Koulun nimi muutettiin Tiirismaan yhteiskouluksi 1970.

Koulurakennus seisoo juhlavasti harjun rinteessä, ja arkkitehti on korostanut tätä vaikutelmaa korkealla, kaupunkiin suuntautuvalla pääjulkisivulla sekä vähittäisin porrasmuotoilla, jotka johtavat suojaisille luokkapihoille. Käytävätila on minimoitu järjestämällä luokat pihoja rajaaviksi ryhmiksi.

Petäjän kouluarkkitehtuuri on minimalistista ja funktionaalista. Punatiilinen rakennus on taitavasti mukautettu maastoon.

Petäjä suunnitteli myös koulun itäpuolelle sijoitetun lisärakennuksen, joka valmistui 1977. Vuonna 1989 Petäjän arkkitehtitoimisto suunnitteli laajennuksen, joka käsitti koulun pohjoispuolelle rakennetun kaarevan auditorio- ja atk-luokkaosan. Lahden englanninkieliset luokat sijoitettiin vuonna 2000 Tiirismaan kouluun, ja niitä varten lahtelaiset arkkitehdit Anneli Hellsten ja Seppo Markku piirsivät niin ikään koulun pohjoispuolelle lisää luokkatiloja.

Tiirismaan koulun rakennus on kulttuurihistoriallisesti ja rakennustaiteellisesti arvokas, ja sen alkuperäisiä arkkitehtuuripiirteitä kannattaa vaalia. Vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa koulurakennus mainitaan arvokkaana kohteena. ■

VAIVAISTALON KAIVO JA SAIRASTALO

VAIVAISTALON ALUE Vuoksenkatu 9

Hollolan kuntakokous teki päätöksen vaivaistalon rakentamisesta helmikuussa 1891. Talollinen Karl Fredrik Lotila lahjoitti tarkoitusta varten maatilan Lahden kauppalan kaakkoispuolelta, ja vaivaistalo aloitti toimintansa vuoden 1892 lopulla.

Tilalle rakennettiin hirresta köyhäintalo, sairastalo ja houruintalo, kaikki vuonna 1892. Suunnitelmat tilattiin arkkitehti Karl Rosenbergiltä Helsingistä. Vuonna 1898 rakennukset lautavuorattiin. Vuosien varrella tilalle rakennettiin myös joukko talousrakennuksia, muun muassa kahdeksankulmainen tiilinen kaivo, joka lienee 1900-luvun alusta.

Lahden kaupunki osti kunnalliskodin rakennukset Hollolan kunnalta 1954. Seuraavana vuonna, kaupungin 50-vuotispäivän juhlallisuuksien yhteydessä, vaivaistalon rakennukset vihittiin Lotilan kansakouluksi, ja 1890-luvulla pystytettyihin rakennuksiin sijoitettiin opetustiloja. Navettaan tehtiin poikien käsityösali. Sairastaloa laajennettiin 1961 eteläpäädyttään.

Lotilan koulu sai uudisrakennuksen 1969. Vanhasta vaivaistalosta jäi jäljelle sairastalo, kivenavetta ja kaivo. Sairastalo ja navetta ovat edelleen koulun käytössä. Kaivo poistettiin käytöstään jo vuoteen 1929 mennessä, ja sen jälkeen se on ollut varastona ja teknisenä tilana.

Vaivaistalon vanhojen rakennusten alkuperäispiirteitä sekä pihapiirin vanhoja puita on syytä vaalia. Vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa vaivaistalon alue mainitaan arvokkaana kohteena. ■

TOIMISTORAKENNUS Askonkatu 2

Lahden Seudun Meijeriosuuskunnan toimiston suunnitteli arkkitehti Antti Katajamäki Valion teknillisellä osastolla Helsingissä 1981. Rakennus valmistui seuraavana vuonna.

Toimistorakennus on sijoitettu ahtaalle tontille katujen puristukseen. Tämä on vaikuttanut rakennuksen matalaan, tiiviiseen, kiinteään massoitteeluun, jota on rytmitetty materiaalivaihteluin. Rakennus ilmentää arkkitehtuurillaan myös teknistä maidonjalostusprosessia, ja se muistuttaa enemmän modernia teollisuuslaitosta kuin toimistorakennusta.

Meijerin lopetettua toimintansa sen konttori on kuitenkin säilynyt toimistokäytössä. Rakennus edustaa korkeatasoista uutta arkkitehtuuria Lahdessa, ja mahdollisissa uudisrakennushankkeissa ja korjauksissa sitä on syytä vaalia tästä lähtökohdasta käsin. ■

NIEMI

ASUINKERROSTALOT

Mikkulankatu 1-5 ja 2-12, Lepolankatu 11-13 ja 18-22

Mikkulankadun alkupäässä on 1940-luvun ja 1950-luvun asuinrakennuksista muodostunut jäntevä ryhmä. Se käsittää Mikkulankadun länsipuolen kuusi lamellitaloa, Mikkulankadun itäpuolen kolme pistetaloa ja Lepolankadun viisi pistetaloa.

Kaikki ovat Kulutusosuuskuntien Keskusliiton asunto-osaston tuotantoa. Mikkulankatu 2:n pitkän asuin- ja liikerakennuksen suunnittelivat arkkitehdit Teuvo Lindfors ja Virpi Tarkka vuonna 1959. Muut lamellitalot ovat arkkitehti Matti Hirvosen käsialaa vuodelta 1956. Pistetalot suunnitteli arkkitehti Pauli Salomaa, Mikkulankadulle vuonna 1948 ja Lepolankadulle seuraavana vuonna. Lamellitalot ovat satulakattoisia, osin rapattuja, osin punatiiltä, pistetalot ovat telttakattoisia ja rapattuja.

Taloryhmien välillä vallitsee vahva jännite. Kaupunkimaiseman hallittu rytmi nostaa sinänsä tavanomaiset rakennukset yhdeksi aikakauden korkeatasoisimmista asuinalueista Lahdessa. Tätä rytmiä on syytä vaalia. Vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa alue mainitaan arvokkaana kohteena. ■

ASUINRAKENNUS *Niemenkatu 45*

Niemen Saha Oy rakennutti työntekijöitään varten pienen vuokrakerrostalon, jonka suunnitteli lahtelainen rakennusmestari Oiva Kolsi vuonna 1928. Rakennus muistuttaa suuresti Kolsin vuotta aikaisemmin Asikkalankadulle piirtämää vuokrataloa.

Kolsi piirsi rakennuksen kaksikerroksiseksi, mutta todennäköisesti se kuitenkin rakennettiin heti kolmikerroksiseksi. Se edustaa vaatimatonta klassismia, jonka ilmentyminä julkisivussa on vaaleat tondot ja harkotettut ikkunakehykset.

Rakennus on harvinainen esimerkki lahtelaisista työväenkasarmeista. Myös tyylinsä edustajana se on merkittävä. Vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa talo on mainittu arvokkaana kohteena. ■

TEHDAS
1940-LUVUN
LOPULLA

TEHDASRAKENNUS *Niemenkatu 16*

Fennia Faneri Oy perustettiin 1925. Se sijoittui Niemeen, mistä se vuokrasi entisen Niemen oluttehtaan tontin. Insinööritoimisto Louhio ja Aatila suunnitteli samana vuonna tontille itä-länsisuuntaisesti basilikamaisen tehdasrakennuksen, joka koostui varsinaisesta tehdassalista ja poikkisuuntaisesta sorvisalista. Samana vuonna toimisto suunnitteli myös kaanikattaisen kattilahuoneen piippuineen.

Vuonna 1934 insinööri Väinö Louhio piirsi tehdassalin pohjoispuolelle laajennuksen, joka jatkoi vanhan tehtaan mittasuhteita ja ulkonäköä, sekä eteläpuolelle kaapean kuivauskonehuoneen. Tämän jatkoksi insinööri Helge Lindroos suunnitteli vuonna 1935 pienen laajennuksen. Seuraavana vuonna tehdassalia jatkettiin jälleen Louhion piirustuksin, ja 1937 hän suunnitteli uuden suuremman sorvisalin vanhan paikalle sekä tehtaan ja varaston laajennuksen vanhan kompleksin pohjoissivulle.

Vuonna 1938 rakennusmestari Vilho Rekola piirsi uuden kattilahuoneen vanhan viereen.

Tehdasta on laajennettu runsaasti tämänkin jälkeen. Sen vanha punatiilihahmo on vähitellen kadonnut uudisoiden taakse, mutta 1920- ja 1930-luvun tehdassalit ovat säilyneet laitoksen sisällä. Niiden vinoristikkoikkunat vaihdettiin vanhan mallin mukaan vuonna 2000. Suunnitelmissa on salien muuttaminen konttoritiloiksi. Tehdas on nykyisin osa UPM Kymmene -konsernia ja Schauman Wood Oy:n pääkonttori.

Saleihin tulee basilikakerroksista runsaasti päivänvaloa. Salien mittasuhteet, valkoisiksi kalkitut seinät ja valo tekevät niistä harvinaisen kauniit teollisuustilat, joiden alkuperäisiä ominaispiirteitä kannattaa vaalia. ■

TEHDASRAKENNUKSET *Niemenkatu 18*

Vuonna 1883 viisi liik miestä perusti Lahtis Bränneri Aktiebolag -nimisen väkiviinan tislausta harjoittavan yrityksen. Liikemiesten joukossa oli muun muassa panimonomistaja Henrik Mattsson, joka myöhemmin perusti myös Mallasjuoma Oy:n, sekä polttimomestari Ferdinand Frigrén, joka pian hankki omistukseensa koko yhtiön.

Polttimo perustettiin Mäkelän talolta hankitulle maalle Niemeen, rautatien ja sataman läheisyyteen. Perustamisvuonna tontille rakennettiin tehdas ja työväenasunto ja seuraavana vuonna Frigrénin oma asuintalo. Tehdasrakennus oli hirttä, 40 metriä pitkä ja ristipäätyinen. Sen vieressä oli savupiippu.

Tehdasta laajennettiin vuonna 1896, jolloin Frigrén perusti myös hiivatehtaan. Tehtaan kaksikerroksinen keskiosa korotettiin nelikerroksiseksi ja rakennuksen rannanpuoleinen pää uusittiin tiiliseksi ja kaksikerroksiseksi. Tehdasalueelle alkoi kohota runsaasti muitakin rakennuksia, muun muassa työväenasunto, paja, sauna ja makasiineja.

Vuonna 1900 tehdasta laajennettiin jälleen kahdella tiilisellä siivellä, eteläosasta kolmikerroksisella ja pohjoispuolella kaksikerroksisella. Vuonna 1902 pystytettiin taas uusi siipirakennus.

1900-luvun alkuvuosien tuotantosuuntien muutokset, sodat ja lakiuudistukset supistivat Frigrénin liiketoi-

mia moniksi vuosiksi. Hänen poikansa Anders Enok Frigrenin otettua yhtiön haltuunsa liiketoimet alkoivat taas laajentua. 1920-luvun puoliväliin mennessä tehdasrakennukset oli uusittu tiiliseksi.

1930-luku oli Polttimolle energistä kasvukautta. Vuonna 1934 se aloitti uuden menestystuotteen, panimomaltaiden valmistuksen, ja samana vuonna rakennettiin mallastamo hiivatehtaan lounaiskulmaan. Tehdasrakennuksia laajennettiin ja korotettiin sitten vuosittain, ja Frigrén työllisti Insinööritoimisto Louhio & Aatilaa runsaasti. Pääsuunnittelijana oli insinööri Väinö Louhio, vuoden 1947 mallastehtaan laajennuksesta lähtien hänen poikansa insinööri Jouko Louhio.

1950- ja 1960-luvun taitteessa Polttimon lisärakennuksia alettiin toteuttaa uusin materiaalein, betonilla, pellillä ja mineriitillä. Siihen mennessä punatiilinen tehdaskompleksi tontin keskellä oli saavuttanut nykyisen muotonsa. Muu rakennuskanta oli vähitellen purettu lukuun ottamatta Väinö Louhion vuonna 1937 suunnittelemaa talous- ja varastorakennusta, joka on sittemmin toiminut autotallina. Tämä villiviinien peittämä pieni punatiilirakennus sijaitsee maamerkinä Niemenkadun varressa.

Tehtaan vanhaa, ennen 1960-lukua syntynyttä rakennuskantaa on syytä vaalia. ■

ARTO RANTANEN

NIEMEN PIENTALOT JA LASTENSEIMI *Kaarlonkatu, Omenapellontie ja Tietotie*

Niemen mäkeä kiertää kolme katua, Kaarlonkatu, Omenapellontie ja Tietotie, joilla on jäljellä 1900-luvun alkupuolella syntynyttä pientaloasutusta. Aluetta tulee täydentää ja rakentaa harkiten, vanhat talot ja niiden mittakaava ja materiaalit huomioon ottaen. Riikas kasvillisuus on olennainen osa aluetta.

Mäen laella mäntymetsässä on vuonna 1948 rakennettu lastenseimi. Varat sen rakentamiseen lahjoitti Fennia Faneri Oy, ja puolet seimen paikoista oli tarkoitettu yhtiön työntekijöiden lapsille. Seimen toiminta annettiin Harjulan setlementin huostaan.

Seimen suunnitteli lahtelainen arkkitehti Irma Kolsi vuonna 1948. Julkisivut ovat valkoista roiskerappausta. Yksinkertaisen matalan rakennuksen korosteena on liuskekivinen parveke, joka kiertää sen kulmausta. Seimen sisustus oli toteutettu erityisellä huolella. Kolsin suunnitelmat käsittivät muun muassa pieniä pirttikalustoja, lipastoja, takan sekä seinämaalauksia.

Mittakaavaltaan rauhallisen ja viihtyisän pienen alueen ominaislaatua kannattaa vaalia. ■

ASUINRAKENNUS *Pursimiehenkatu 5*

Fennia Fanerin tehtaan asuintalon suunnitteli lahtelainen insinööri Väinö Louhio vuonna 1936. Rakennus on suuri kokoinen, kaksikerroksinen huvila, jossa oli alunperin kaksi asuntoa. Lisäksi siinä oli johtokunnan huone. Vuonna 1946 arkkitehti Irma Kolsi suunnitteli muutoksen rakennuksen itäpäähän, jolloin toiseen kerrokseen sijoitettiin kolmas huoneisto.

Talon 1930- ja 1940-luvun kiinteästä sisustuksesta on jäljellä joitakin kauniita yksityiskohtia, kuten välivoivia sekä loimuvanerikatto.

Huvilassa toimii tällä hetkellä päiväkotia.

Rakennus on arvokas harvinaisena teollisuushistoriallisena esimerkkinä tehtaanasunnoista. Sen alkuperäispiirteet on syytä pyrkiä säilyttämään sekä sisä- että ulkoarkkitehtuurin osalta. ■

HUVILARAKENNUS PIHAPIIREINEEN *Kahvisaari*

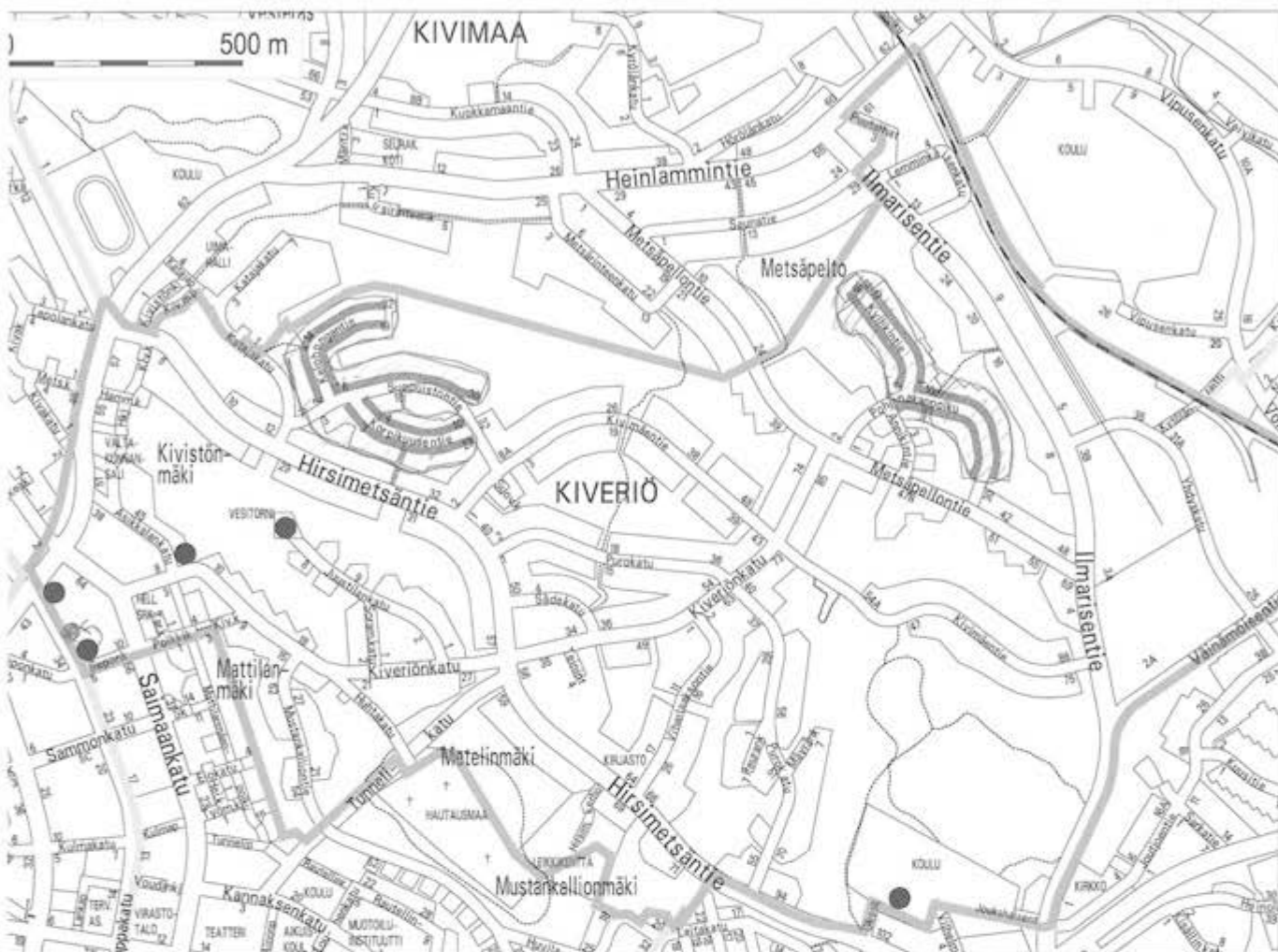
Lahden Polttimo Oy:n perustaja ja omistaja Ferdinand Frigrén osti Kahvisaaren eli Vähäsaaren 1897 talollinen Robert Huovilalta. Hän lienee rakennuttanut saareen huvilan heti kaupan jälkeen, koska vuonna 1897 Frigrénille toimitettiin Vesijärven satamaan runsaasti tavaraa, joka viittaa partsi tuolloin toteutettuihin polttimon laajennustöihin, myös asuinrakennuksen pystyttämiseen. Huvila toimi Frigrénin perheen kesäviittoaikana parikymmentä vuotta.

Frigrén myi omistamansa Niemen Saha-Osakeyhtiön vuonna 1920, ja kauppaan sisältyi myös Kahvisaaren huvila. Vuonna 1922 sahan ja huvilan osti liikemies Paa-vo Sirkkunen.

Lahden kaupunki osti Kahvisaaren rakennuksineen vuonna 1940. Sen jälkeen se oli asuinkäytössä, ja siellä asui muun muassa Niemen Sahan työntekijöitä. Vuonna 1964 kaupunki luovutti huvilan maineen Lahden Vesisamoilijoiden käyttöön, jotka ovat rakentaneet alueelle muun muassa kanoottivajoja ja saunan. Saaren vanha sauna oli eri paikassa kuin nykyinen. Pihapiirissä on vielä vanhoja perennoja.

Huvilaa on jatkettu hieman kömpelösti, mutta muuten se on säilyttänyt ilmeensä erittäin hyvin. Erityisesti lasikuisti on harvinaisen kaunis. Sisällä on tehty muutoksia.

Kahvisaarella rakennuksineen on merkittävä kulttuuri- ja teollisuushistoriallinen arvo. ■

KIVERIÖ

TEOLLISUUSRAKENNUS *Kauppakatu 31*

Vuonna 1928 perustettu Lahden Puukalusto, nykyinen Isku Oy, muutti tuotannon kasvaessa Hämeenkatu 32:n kellariverstaasta uuteen tuotantolaitokseen silloiselle Savonkadulle, Loviisanradan varteen, vuonna 1942. Tehdasrakennuksen suunnitteli Väinö Louhion insinööritoimisto ja tehdasjärjestelyt diplomi-insinööri Veikko Lapinleimu. Suunnitelmat ovat vuodelta 1939. Edellisenä vuonna toimitusjohtaja Eino Vikström oli tutustunut moderniin huonekalutuotantoon Leipzigin messuilla. Tämä vaikutti suuresti hänen uuden tehtaansa suunnitteluun.

Kaksikerroksinen, satulakattoinen tehdasrakennus edusti ajalle tyypillistä punatiilistä teollisuusarkkitehtuuria, jossa pääpaino oli toiminnallisuudella. Tehdassali sai runsaasti valoa kookkaista ikkunoista.

Jo vuonna 1945 tehdasta korotettiin yhdellä kerroksella ja pihalle rakennettiin uusi siipi. Suunnitelmat laati tehtaan apulaisjohtaja Herman Seeck. Tehtaaseen rakennettiin uusi kerros jälleen 1950 insinööri Jouko Louhion

suunnitelmin, ja vielä kerran tehdasta laajennettiin 1954, suunnittelijana jälleen Louhio.

Vuodesta 1957 lähtien Isku alkoi siirtää toimintojaan Mukkulaan. Lahden kaupunki osti tehdaskiinteistön, ja vuonna 1976 se luovutettiin sähkölaitoksen, nykyisen Lahti Energian toimitiloiksi. Sitä ennen talossa ehti toimia muun muassa Lahden kultaseppäkoulu.

Tehdasrakennus on kulttuuri- ja teollisuushistoriallisesti arvokas. ■

ASUIN- JA LIIKERAKENNUS *Kauppakatu 37*

Kutomo ja Neulomo Oy:n talona tunnetun rakennuksen suunnitteli helsinkiläinen arkkitehtitoimisto Lappi-Seppälä ja Martas Oy 1945. Kutomo ja Neulomo Oy oli siirtänyt toimintansa Helsingistä Lahteen vuonna 1938, ja uusi toimitalo valmistui sota-ajan koetelemusten jälkeen 1948.

Kuusikerroksinen liikeyrakennus käsitti katukerroksen myymälätilat, toisen kerroksen toimistohuoneet ja muissa kerroksissa asuntoja. Lahdenkadun ja Savonkadun, nykyisen Kauppakadun kulma on linjakkaasti pyörästetty, ja sen takana kohoaa seitsenkerroksinen kapea torniosa.

Uljas funktionalistinen rakennus hallitsi kaupungin sisäantuvoväylää Kivistönmäen alia ennen 1990-luvun korkeaa uudisrakentamista, joka on vähentänyt sen arkkitehtuurin tehoa. Kutomo ja Neulomo lopetti toimintansa 1986, ja sen jälkeen rakennus muutettiin

toimitiloiksi Arkkitehtitoimisto Ojonen - Sipponen - Teerenmaa Oy:n suunnitelmin.

Rakennuksen tyylinmukaisia piirteitä on syytä vaalia. Vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa talo mainitaan arvokkaana kohteena. ■

ASUINRAKENNUS

Asikkalankatu 39

ARTTO SANTANEN

Lahtelainen rakennusmestari Oiva Kolsi suunnitteli Asikkalankadun pienkerrostalon vuonna 1927. Se valmistui todennäköisesti seuraavana vuonna.

Rakennus on vaatimatonta klassismia edustava, kaksi-kerroksinen, rapattu vuokratalo, jossa oli kaksi pientä asuntoa kummassakin kerroksessa. Se muistuttaa suuresti Kolsin vuotta myöhemmin suunnittelemaa vuokrakasarmia Niemenkatu 45:ssä.

Lahden kaupunki osti rakennuksen 1962, ja se on sen jälkeen ollut vaihtelevassa käytössä, muun muassa varastona. Vuonna 1999 talo siirtyi jälleen yksityiselle, ja se kunnostetaan asuinkäyttöön.

Talo on harvinainen tyyliinsä edustajana sekä rakennustyyppinä. Sen tyylinmukaisia piirteitä on syytä vaalia. Vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa rakennus mainitaan arvokkaana kohteena. ■

ASKO REINGOLA

VESITORNI Juustilankatu 13

Helsingiläinen arkkitehti Reino Koivula suunnitteli Lahden pohjoista silhuettia vahvasti leimaavan sienen muotoisen vesitornin vuonna 1961. Rakennus otettiin käyttöön 1962, mutta valmistui lopullisesti vasta seuraavana vuonna.

Tornin huipulla on näköalakahvila. Siihen on vuosien kuluessa tehty joitakin muutoksia.

Vesitorni on merkittävä rakennustyyppinsä ainoana edustajana Lahdessa. Se on mainittu arvokkaana kohteena vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa. ■

KIVERIÖN KOULU *Oksakatu 17*

Kiveriön koulun on suunnitellut helsinkiläinen arkkitehti Toivo Korhonen vuonna 1963. Se valmistui seuraavana vuonna.

Koulu rakennettiin tehdasvalmisteisista puuelementeistä. Se koostuu viidestä erillisestä ristikuvion muodostavasta rakennuksesta. Koulu on maastoutettu ympäröivään mäntymetsään matalana mustavalkoisena nauhana. Julkisivut ovat ajalle tyyppillisesti hyvin niukat, ja niiden teho perustuu kauniisiin mittasuhteisiin.

Vuonna 1986 diplomi-insinööri Esa Hakuli laati piirustukset uudisrakennukselle, joka toteutettiin alkuperäisen kaltaisena tulipalossa tuhoutuneen siiven numero neljä paikalle.

Rakennuksessa on ilmennyt kosteusvaurioita, ja sitä on jouduttu korjaamaan useaan otteeseen. Rakennuk-

sen pelkistettyä arkkitehtuuria on syytä vaalia. Vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa koulu mainitaan arvokkaana kohteena. ■

PIENTALOALUE *Kelohongantie, Korpikuusentie ja Suopuistontien pohjoispuoli*

Suopuiston alue on kaavoitettu neljässä vaiheessa 1950-luvun alussa ja lopullisesti 1963. Tavoitteena oli luonnonläheinen, metsämaaston sijoitettu tiivis "asumasolu", kuten kaupungin asemakaava-arkkitehti Olavi Laisaari aluetta kuvasi.

Alueen rakennuskanta on pääasiassa peräisin kotikaupungista, Lahden Sahan omistamasta Puutaalo Oy:n tehtaasta. Tällaisen tyyppitalon kuljettaminen oli taloudellista, ja pystytys vei yhden työpäivän. Eniten alueella on tyyppiä 2003, mutta myös Vaahtera-, Pähkinä- ja Matintalo-nimisiä tyyppitaloja. Alue rakentui vuosina 1955 - 1964.

Suopuiston aluetta leimaavat kapeahkot, loivasti kaartuvat kadut, mäntymaasto, vehmas kasvillisuus sekä säännöllisesti sijoitetut eleettömät tyyppitalot, jotka on kullakin kadulla sovitettu omalla tavallaan, tienäkymää

KELOHONGANTIETÄ

persoonallisesti elävöittäen. Näitä ominaispiirteitä on syytä vaalia. Osalla Suopuistontietä on suojelukaava. Kokonaisuus on mainittu arvokkaana kohteena vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa. ■

PIENTALOALUE *Pohjanakanpolku ja Kyllikintie*

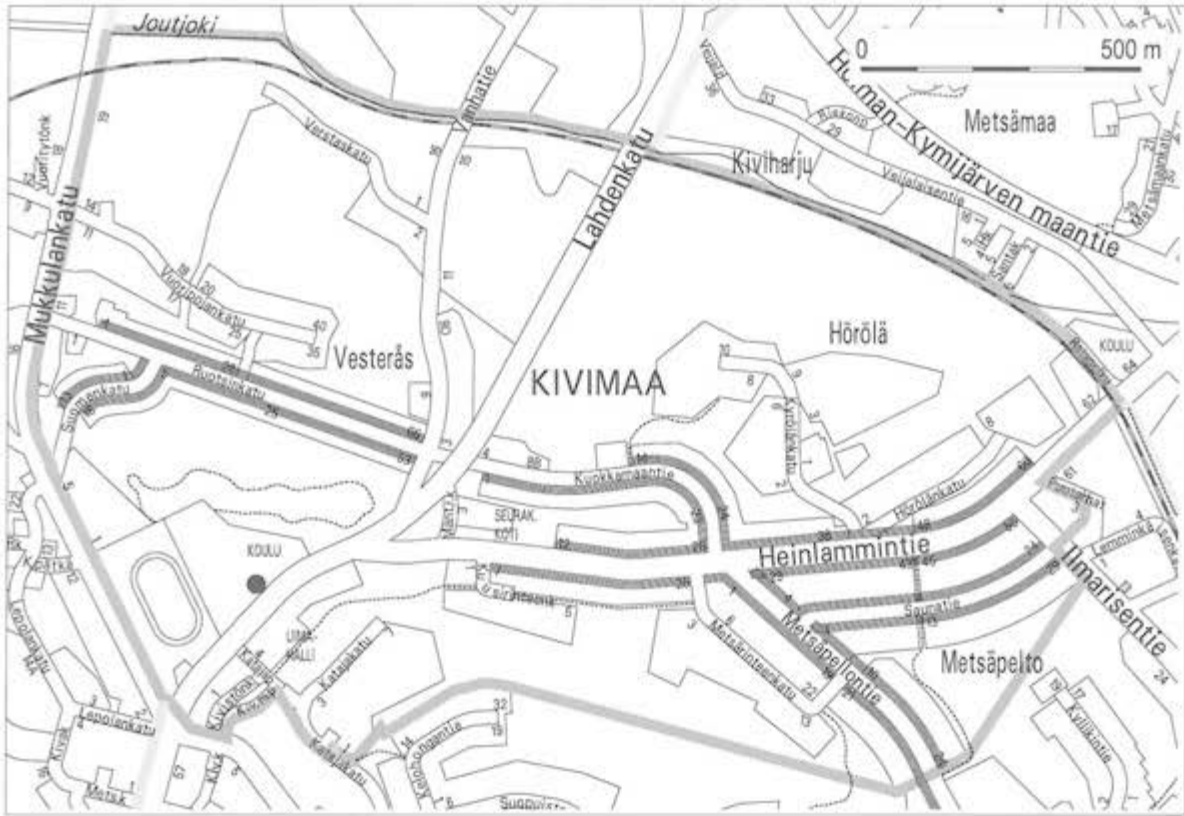
Pohjanakanpolku ja Kyllikintie on linjattu maaston muotoja seuraillen Kiveriön rinteeseen. Alue kaavoitettiin vuonna 1955. Kaikki rakennukset ovat Puutaalo Oy:n tyyppitaloja, joista suosituin on ollut Pähkinäniminen talo.

Rakennukset on sijoitettu säännöllisesti kapeille tonteille lähelle katulinjaa. Yhdessä kaartuvien teiden ja rehevän kasvillisuuden kanssa yhtenäiset talorivistöt muodostavat viihtyisän ja harmonisen kokonaisuuden, jonka alkuperäisiin suunnitteluperiaatteisiin on syytä kiinnittää laajennus- ja muiden toimenpiteiden yhteydessä huomiota.

Vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa alue mainitaan arvokkaana kohteena. ■

POHJANAKANPOLKUA

KIVIMAA

KIVIMAAN KOULU *Lahdenkatu 62*

Kivimaan koulu on piirretty kaupungin omana työnä, suunnittelijana arkkitehti Irma Kolsi vuonna 1947. Koulu valmistui 1948.

Koulurakennus on kaksiosainen: siinä on korkeampi juhlasali- ja ruokalaosa ja matalampi luokkasiipi. Se on tyypillinen aikansa edustaja, keltaiseksi rapattu ja inhimillisesti mitoitettu. Taidemaalari Michael Schilkin teki koulun kadunpuoleiseen julkisivuun keramiikkareliefin vuonna 1948. Perheaiheinen teos kuvaa sekin oivallisesti syntyänsä, jälleenrakennuskauden uutta kylvää.

Koulua on laajennettu vuonna 1972 kaupunginarkkitehti Valter Karisalon suunnitelmien pohjalta. Samassa yhteydessä vanha koulu peruskorjattiin. Koulua on laajennettu myös vuonna 1996.

Vanhan koulurakennuksen alkuperäisilmettä on syytä vaalia. Vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa koulu mainitaan arvokkaana kohteena. ■

VÄSTERÄSIN LAHJATALOALUE *Suomenkatu ja Ruotsinkatu*

Västeräsien alue on saanut nimensä ruotsalaiselta ystävyyskaupungilta, joka vuonna 1940 lahjoitti pommituksissa suuria vaurioita kokeneelle ja asutopulasta kärsivälle Lahden kaupungille 66 pientaloa. Rakennukset suunniteltiin kuitenkin Suomessa, Helsingin kaupungin kiinteistökonttorissa arkkitehti Lauri Pajamiehen johdolla.

Lahden kaupungin lahjatalotoimikunta valitsi lahjataloalueeksi laaksopainanteen, jonka kaupunginarkkitehti Kaarlo Könönen kaavoitti vuonna 1940. Kaupunki rakennutti alueen 1940 - 1941.

Könösen kaavan tavoitteena oli rytmikkyys ja yhtenäisyys. Hän on kuitenkin saanut aikaan vaihtelua sijoittamalla eri katuosuuksien rakennuksia eri tavoin. Kadun ja asuinrakennusten välissä on vihervyöhyke ja tonttien välissä pensasaidat. Talot ovat pienehköjä, yksikerroksisia ja arkkitehtuuriltaan eleettömiä. Rakentamistapa ja materiaalit ovat vuosien saatossa jonkin verran muuttuneet, mutta alue on kuitenkin vieläkin melko yhtenäinen ja hyvin säilynyt.

Rakennuksia on syytä vaalia niiden alkuperäisistä lähtökohdista käsin. Yhtenäisyys ja pieni mittakaava ovat alueen olennaisia arvoja yhdessä rehevien puutarhojen kanssa. Västerås sai suojelukaavan vuonna 1987. Rakentamisohjeisto laadittiin vuonna 1986. Jotkin sen rakennuksia koskevista laajennussuosituksista kaipaisivat tarkistusta. ■

LAHDEN KAUPUNGINMUSEON KUVAARKISTO

SUOMENKATUA 1940-LUVULLA

Kaupunginarkkitehti Kaarlo Könönen kaavoitti Metsäpellon alueen vuonna 1945. Sitä alettiin rakentaa heti, ja talot valmistuivat pääosin vuoteen 1951 mennessä.

Tonttikoot ovat verraten suuria: sodan jälkeen tonteilla viljeltiin hyötykasveja ja pidettiin myös kotieläimiä. Alueen neljä katua on suunniteltu luonteeltaan erilaisiksi muuntelemalla rakennusaloja ja rakennusten sijaintia tonteilla. Kuokkamaantiellä rakennusten kattoharja on kadun suuntainen, ja vihervyöhyke on sekä kadun varressa että asuintalojen takana. Heinlammintiellä on yhden perheen taloja sekä paritaloja, joiden pääty on katua vasten. Kadulla on runsaasti arkkitehti Pauli Salomaan ja arkkitehti Tauno Niemiojan suunnittelempia taloja. Saunatien talot on sijoitettu tonttien takaosaan ja talousrakennukset lähelle katua, joten katutila on hyvin laakea ja pienimittakaavainen. Sunnittelijoina ovat olleet muun muassa Tauno Niemioja ja rakennusmestari Artturi Ekström. Osa Metsäpellontien rakennuksista on sommiteltu vinottain, osa siten, että asuinrakennukset ovat kadun suuntaisesti kapean vihervyöhykkeen takana. Rakennukset ovat Puutalo Oy:n ja Tehdastalo-yhtymän tyyppitaloja.

Osa tonteista luovutettiin rintamamiehille. Myös jotkut lahtelaiset yhtiöt hankkivat alueelta tontteja työntekijöitään varten.

Aluetta on syytä kehittää alkuperäisistä kaavoitus- ja rakentamisperiaatteista käsin. Osalla Metsäpellontietä, kortteleissa 362 ja 363, on suojelumerkintä. Se on vuodelta 1984. Vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa alue mainitaan arvokkaana kohteena. ■

METSÄPELLON PIENTALOALUE

*Kuokkamaantie, Heinlammintie,
Saunatie ja Metsäpellontie*

MUKKULA

MUKKULAN KARTANO
Ritaniemenkatu 10

Mukkulan kartanon historia ulottuu 1400-luvulle, jolloin tilan omisti lautamies Lauri Mukkainen. Viimeiset yksityiset omistajat olivat Rolf ja Margit von Hausen, joiden perilliset myivät kartanon Lahden kaupungille vuonna 1959.

Nykyinen päärakennus lienee pystytetty 1700-luvun lopussa, jolloin se oli yksikerroksinen. Rakennusta korotettiin 1800-luvun puolivälissä keskiosastaan yhdellä kerroksella, ja se sai ristipäädyt. Huomattavia muutoksia tehtiin myös 1898 sekä 1937, jolloin muun muassa katto muutettiin aumakatosta mansardikatoksi. Kaupungin omistuksessa rakennus on kärsinyt erityisesti sisätiloiltaan, koska sen käyttötarkoitukset ovat vuosien varrella muuttuneet. Rakennus on toiminut muun muassa ravintolakouluna, hotellina ja ravintolana.

Pihapiiriin on aikaisemmin kuulunut runsaasti rakennuksia, kuten kasvihuoneita. Jäljellä on kaksi kavaljeerirakennusta, joista toinen on kokenut raskaita muutoksia, tiilinen työnjohtajan asunto ja sen kanssa kartanoalueen sisäänkäynnin muodostava pieni porttitorni sekä

tiilisauna. Kavaljeerirakennukset lienevät 1800-luvun alkupuolelta.

Puretuista rakennuksista maininnan arvoisia ovat Niemessä sijainnut suuri tiilitehdas sekä lahtelaisen kuvataide-elämän kannalta merkittävät navetta ja talli, joissa 1960- ja 1970-luvulla pidettiin maineikkaat Talli ja puisto -näyttelyt.

Kartanopuisto lienee istutettu 1790-luvulla. Vanhat tammet muistuttavat puistosta, mutta myös puistokäytävien linjoja saattaa vielä rekonstruoida. Kansainvälinen kirjailijakokous on tuonut kuuluisuutta Mukkulan tammille.

Mukkulan rakennukset ja puisto ovat kärsineet vanhan miljöön ja matkailutavoitteiden välisestä ristiriidasta. Alue on siitä huolimatta edelleen kulttuurihistoriallisesti ja rakennustaiteellisesti arvokas ja Lahden oloissa ainutlaatuinen. Sen kunnostus alkuperäispiirteitä kunnioittaen on erittäin tärkeää. Vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa kokonaisuus mainitaan arvokkaana kohteena. ■

MUKKULAN KIRKKO
Kilpiäistentie 1

MUKKULAN YHTEISKOULU
Tuhtokatu 2

Mukkulan yhteiskoulu, nykyinen yläaste ja lukio on turkulaisten arkkitehtien Reino Lukanderin ja Olli Vahteran käsialaa vuodelta 1965. Rakennus valmistui kahdessa osassa, vuosina 1966 ja 1967.

Rakennus on hahmoltaan äärimmäisen pelkistetty. Sen toimintaperiaate pohjaa pitkään keskuskäytävään, jonka varrelle tilat on sijoitettu. Juhla- ja voimistelusalit sekä ruokala muodostavat käytävän risteävän rakennusosan. Ulkoarkkitehtuuria leimaavat pitkät nauhajulkisivut.

Kaupunginarkkitehti Valter Karisalo piirsi vuonna 1974 ruokasalille mutterimaisen laajennuksen, jonka arkkitehtuuri on hieman vierasta alkuperäiselle tiukalle suoraviivaisuudelle.

Koulurakennuksen eleetöntä muutokieltä on syytä vaalia. ■

Lahtelainen arkkitehti Juhani Boman suunnitteli Mukkulan seurakuntakeskuksen, nykyisen kirkon, 1992. Kirkko valmistui ja vihittiin 1993.

Seurakuntakeskuksen paikan valitsi alunperin akateemikko Reima Pietilä. Kirkko on pystytetty teiden risteykseen, pääasiassa 1960-luvulla syntyneiden rakennusten lomaan. Kirkkopiha on rajattu kaltevalla korkealla kellotapulim sisältävällä tiilimuurilla niin, että rakennus on suojattu kadulta päin, mutta avautuu kohti Mukkulan keskustaa. Julkisivuihin on valittu vuosisatojen perinteitä kantavia suomalaisia kirkonrakennusmateriaaleja, käsinlyötyä tiiltä muistuttavaa ruukintieltä, tervattua lautaa, kuparia.

Sisätilat on muotoitu vapaasti aulan ympärille. Kerhotilat ja vaatesäiliö on sijoitettu erillisinä neliömäisinä noppina pitkin rakennuksen luoteisseinää. Kirkkosali ja seurakuntasali ovat muunneltavissa ja yhdisteltävissä eritilaisuuksien mukaan. Alttariseinä kapeine ikkunoineen sekä sen takana oleva paasimainen sakastihuone symboloivat Jeesuksen hautaa, ylösnousemusta ja sovitusta. Tekstiilitaiteilija Kirsti Rantasen alttariteokset ovat olennainen osa tätä vertauskuvaa ja alttarirakennetta.

Kirkkopiha on pennteiseen tapaan ympäröity harmaakiviäidalla.

Rakennus on arkkitehtonisesti ja kulttuurihistoriallisesti merkittävä. Se mainitaan vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa arvokkaana kohteena. ■

MUKKULAN KANSAKOULU

Lippokatu 1

Lahtelainen arkkitehti Jorma Vuorelma suunnitteli Mukkulan kansakoulun, nykyisen ala-asteen vuonna 1969. Koulu valmistui 1970.

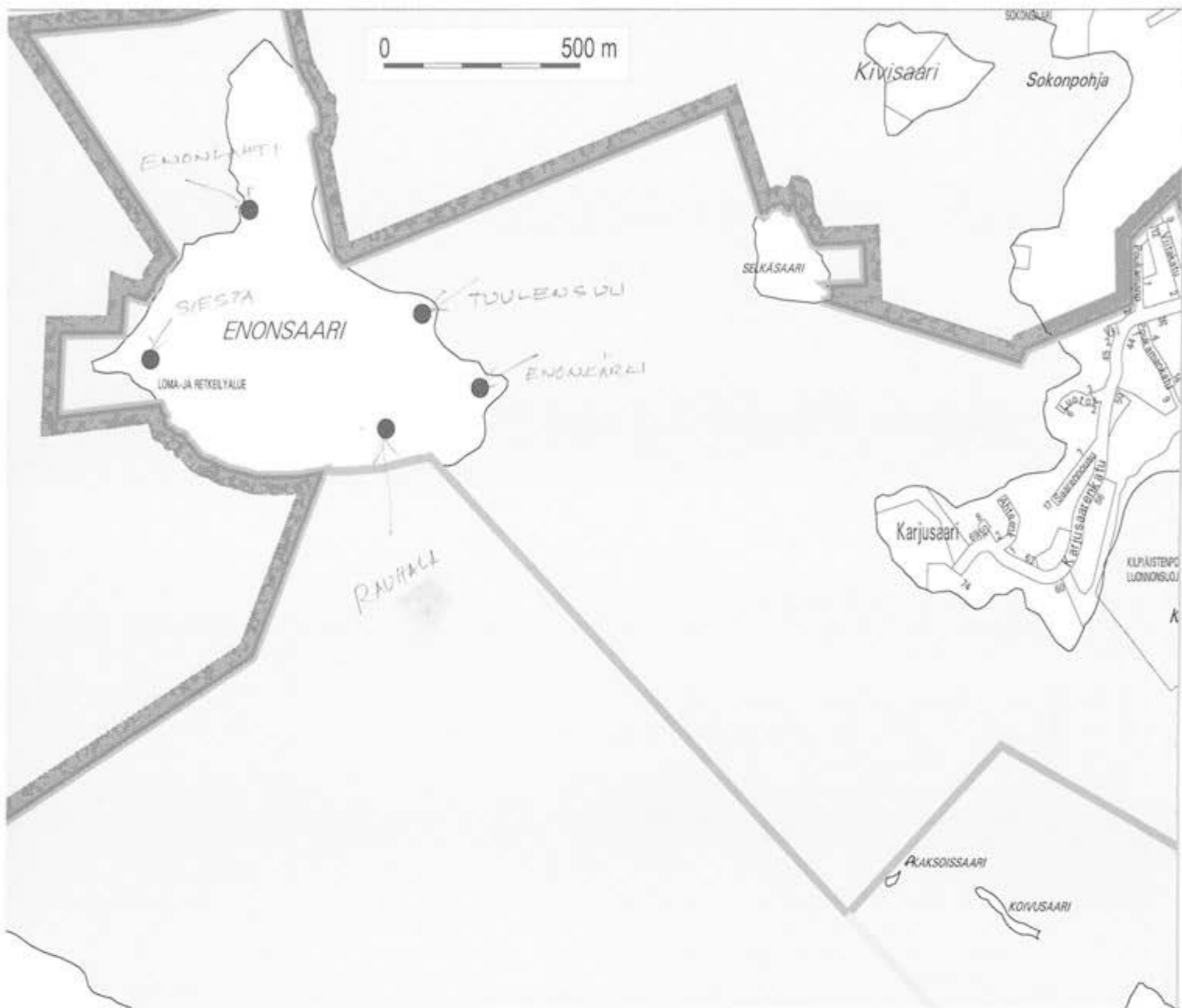
Koulurakennus muodostuu pääkäytävän varteen sijoitetuista yksiköistä. Näin on saatu aikaan miellyttäviä, mittakaavaltaan inhimillisiä tiloja. Yksiköiden väliin syntyy kodikkaita pikku pihoja, jotka ovat turvallisia ala-asteikäisille lapsille. Rakennus on kauniisti sijoitettu laakeaan maisemaan. Se on yksikerroksinen lukuun ottamatta päävolyymia korkeammalle nousevaa juhla- ja voimistelusaliosaa.

Mukkulan kansakoulu edustaa oivallisella tavalla oman aikansa rationalistisia koulusuunnitteluperiaatteita, joiden avulla pyrittiin tarkoituksenmukaisiin kokonaisratkaisuihin ja hyötyarkkitehtuurin tarjoamiin esteettisiin elämyksiin.

Rakennuksessa on havaittu laajat kosteus- ja homevauriot, jotka korjataan vuosina 2000–2001.

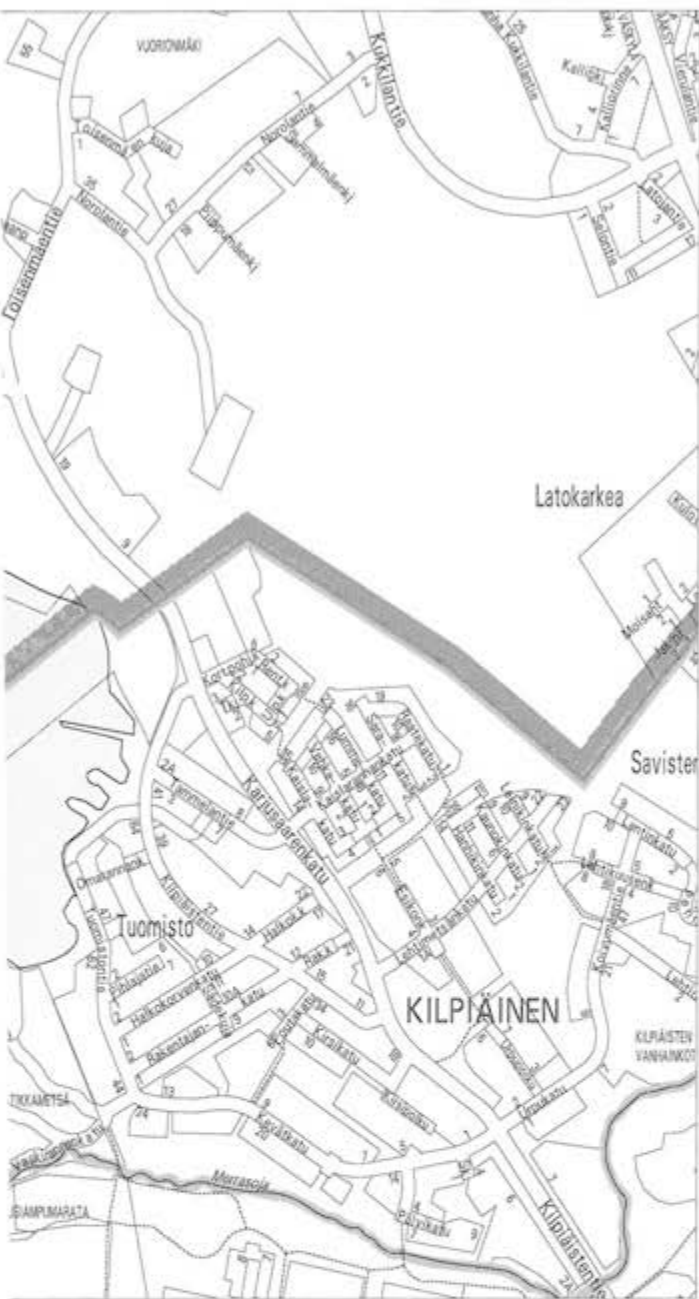
Koulurakennuksen alkuperäisiä suunnitteluperiaatteita kannattaa kunnioittaa. ■

KILPIÄINEN

HUVILARAKENNUS PIHAPIIREINEEN

Vaskirannankatu 15

KUVA OIKEA

TEKSTI
KOULOU

Tuomiston tilan hirsinen päärakennus on asiakirjojen mukaan 1800- ja 1900-luvun vaihteesta. Hirsisauna on ilmeisesti samalta ajalta. Tila oli vuosisadan alkupuolella muun muassa Vesijärven asemapäällikkö ja liikemies G.V. Söderströmin omistuksessa ja sittemmin hänellä myös vuokralla. Tila siirtyi 1909 metsähallituksen haltuun, jolta sen osti Lahden kaupunki 1929. Seuraavana kesänä huvilaan perustettiin kesäsiirtola, joka toimi vuoteen 1973 saakka. Sota-aikana huvilassa toimi myös koulu. Vuonna 1985 kaupunki vuokrasi rakennuksen Lahden Rintamamiesveteraanit ry:lle, jonka kesämajana se nyt on.

VESIJÄRVEN
KATU
13

Huvila, sauna, kaivo ja pihamiljöö edustavat Vesijärven vanhaa kesämökkikulttuuria. Niiden ominaispiirteitä on syytä vaalia.

HUVILARAKENNUS

Vaskirannankatu 13

KUVA OIKEA

Lahden Kunnallisvirkaileijat ry perustettiin 1918 aluksi lähinnä edunvalvontaa ajamaan. Keväällä 1936 heräsi ajatus oman retkeily- ja kesäviettopaikan rakentamisesta, ja kaupunki antoi luvan rakentaa huvilan ja saunan omistamalleen maalle Tuominiemeen. Rakennusmestari Sulo Turento laati piirustukset, rakennusmestari Pauli Leiskallio oli mukana tekemässä suunnitelmia. Kesäviettopaikan avajaisia vietettiin kesäkuussa 1937. Huvila ja sauna rakennettiin yhdistyksen jäsenten, lahtelaisten yritysten ja yksityishenkilöiden talkootyön

pohjalta. Esimerkiksi kaupunginsihteeri Edvard Murén maalasi huvilan.

Kaksikerroksinen hirsihuvila käsitti suuren tuvan, keittiön ja eteisen sekä yläkerran makuutilat. Kilpailun perusteella huvila sai nimen Virkapirtti.

Vuonna 1986 pystytettiin Kontiotuote Oy:n tyyppisauna entisen saunan tilalle.

Vanha huvilarakennus ja pihamiljöö ovat kulttuurihistoriallisesti arvokkaat, ja niitä on syytä vaalia niiden alkuperäispiirteistä käsin. ■

SUSANNA PIHALA

TUULENSUU

ENONSAAREN HUVILA-ASUTUS

Vesijärven Enonsaaresta tuli kaupunkilaisten kesäviettopaikka 1900-luvun alussa. Saaren eteläosaan syntyi lahtelaisittain ainutlaatuinen huvilamiljöö, jota ympäröi monimuotoinen luonto.

Saarella on useita huviloita sekä pieni mökkikylä.

Siesta-nimisen huvilan on rakennuttanut kauppias Knjäseff 1917 - 1918. Lahden kaupunki osti sen vuonna 1951, ja sen jälkeen se on ollut kaupunkilaisten vir-

kistyskäytössä. Tuulensuun huvilan on tiettävästi rakennuttanut kauppias Nestor Jalonen vuonna 1930. Se on vuodesta 1957 kuulunut Lahden kaupungille. Enonlahti on rakennettu ennen vuotta 1920. Lahden Työväentalo Oy osti huvilan vuonna 1928. Se on ollut vuosikymmeniä Osakkeen rantana tunnettu työväen kesävieräpaikka. Huvilaan on pystytetty sen tyyliin sopimaton kuisti-parvekerakennelma.

Valorannan huvila eli Rauhala sijaitsee korkealla kallion rinteessä. Se on rakennettu vuosien 1910 ja 1913 välillä. Suunnittelija saattaa olla rakennusmestari Karl Forstadius, joka oli yksi huvilatontin omistajista. Vuodesta 1913 huvilan omisti K. Mynttinen. Hän myi sen 1915 Hanna ja Hjalmar Sarlinille, jotka olivat ravintoloitsijoita. He pitivät huvilalla kesäravintolaa, jonka vieressä oli vesikelkkarata Vesijärveen. Huvilan erityispiirre ovat ikkunoiden kaunis ruutujako ja pieni torni.

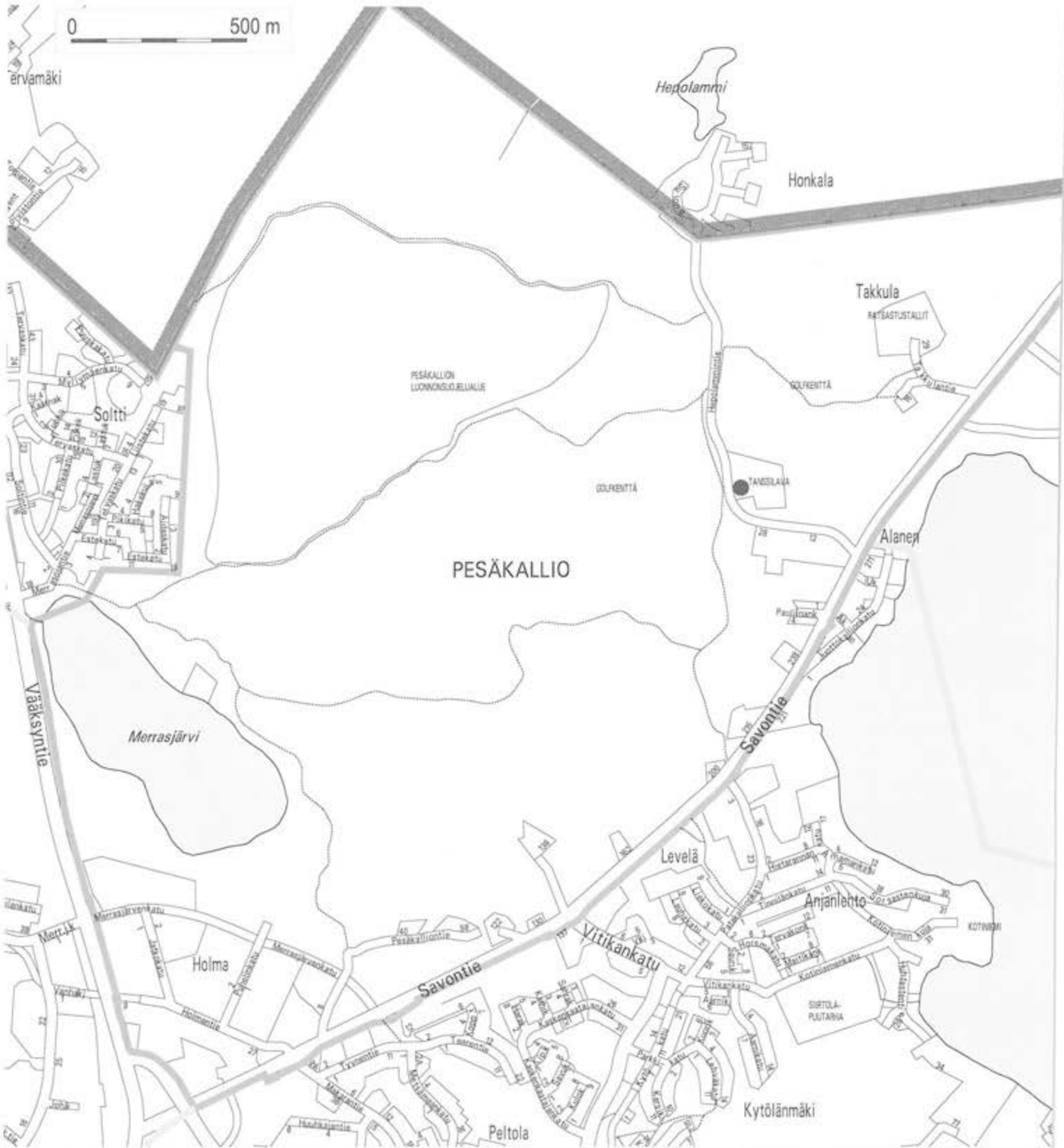
Rakennustaiteellisesti arvokkain ja ehjin kokonaisuus on Enonkärki eli Angervola, jonka lahtelainen arkkitehti Uno Alanco suunnitteli pankinjohtaja Angervolle vuonna 1909. Se edustaa jälkijugendia. Päärakennuksen lisäksi pihapiiriin kuuluu rantsauna ja uimahuone, jotka ovat niin ikään Alancon 1909 suunnittelemat. Huvila on poikkeuksellisesti rakennettu pystyhirsistä. Sen kiinteä sisustus on myös erittäin hyvin säilynyt. Rakennukset korjattiin entistään 1970-luvun lopussa.

Enonsaareen laadittiin 1998 osayleiskaava, jossa Siesta, Tuulensuu, Enonlahti, Rauhala ja Enonkärki suojettiin. ■

ENONKÄRJEN UIMAHUONE

SUSANNA PYHALA

PESÄKALLIO

TANSSILAVA *Hepolammintie 41*

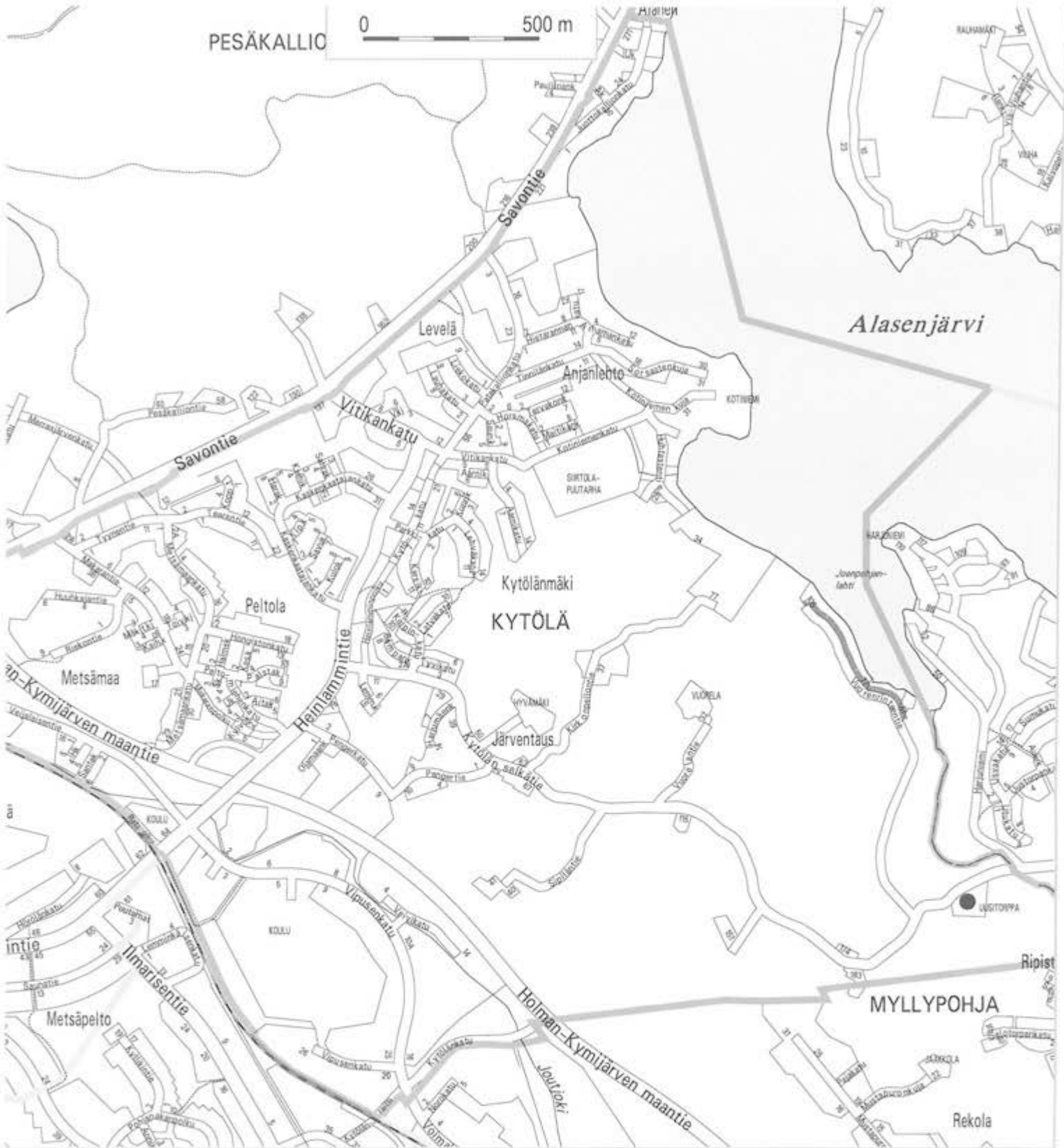
Pesäkallion tanssilava on rakennettu vuonna 1969 rakennusmestari Jaakko Aallon piirustusten mukaan. Perimatieto kertoo, että lavan esikuvana on ollut Helsingin kuuluisa Pavi.

Lava jatkoi Kivistönmäellä sijainneen Sointulan tanssilavan toimintaa. Pesäkallion rakennuttajana oli Suomen kommunistisen puolueen Lahden piirijärjestö, ja lava pystytettiin talkoilla. Ensimmäiset tanssit pidettiin kesällä 1970, mutta toiminta loppui jo seuraavana vuonna, ja lava palveli aina vuoteen 1984 huonekaluvastana. Sen jälkeen tansseja on pidetty joko ympäri-vuotisesti tai satunnaisemmin.

Vuonna 1992 lavaa laajennettiin viisi metriä pohjoiseen. Joitakin sisäisiä muutoksia on myös tehty.

Rakennus on arvokas sekä kulttuurihistoriallisesti että harvinaisena rakennustyyppinä. ■

KYTÖLÄ

**ASUINRAKENNUS
PIHAPIIREINEEN**
Kytölän Selkätie 221

Uusitorpan talo on rakennettu 1919. Talo on entinen Seestan kartanon torppa, joka siirrettiin 1918 kartanon läheisyydestä Ahtialaan. Isäntä Kalle Mäkelä on itse suunnitellut ja osittain rakentanutkin talonsa.

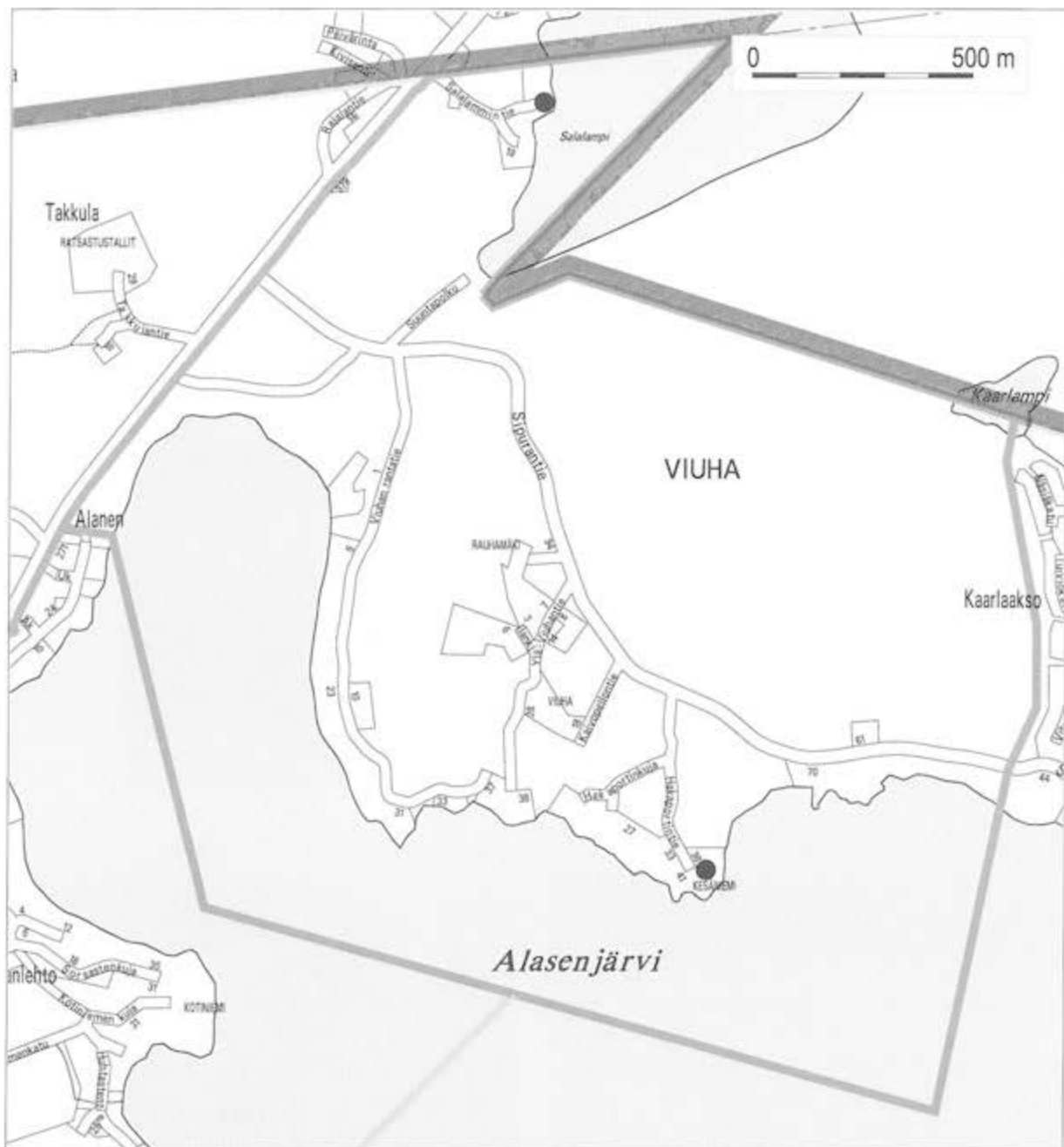
Rakennusta on jatkettu vuonna 1970 rakennusarkkitehti Matti Koposen suunnitelman mukaan. Laajennus on alkuperäiselle tyylille vieras. Aitta ja riihi on siirretty Seestasta. Niitäkin on laajennettu myöhemmin.

Päärakennuksessa on harvinaista jugendin henkeä, joka on vaalimisen arvoinen, kuten myös vanha pihapiiri puutarhoineen ja talousrakennuksineen. ■

KESÄMÖKKIALUE *Vuorenrinteentie*

Alasenjärven Joenpohjanlahden jyrkälle länsirinteelle on 1950-luvulta lähtien rakentunut tiivis pienhekköjen kesämökkien rykelmä, joka muodostaa jännittävän maiseman yhdessä vahvasti viettävän rannan ja kapean lahdenpoukaman kanssa. Rakennusten mitta-kaava on pääosin sopusoinnussa ympäristön kanssa, mihin on syytä mökkien laajennushankkeiden yhteydessä tarkasti paneutua tulevaisuudessakin. ■

VIUHA

ASUINRAKENNUS *Salalammintie 26*

Villa Niemenmaa sijaitsee Salalammin rannalla luonnonkauniissa ympäristössä. Sen on suunnitellut rakennusarkkitehti Markku Uronen vuonna 1985. Rakennus valmistui seuraavana vuonna. Rannassa on myös vuonna 1965 pystytetty sauna.

Talo on moderni huvila, joka on sopeutettu avaraan rantamaisemaan matalana ja vaaleana.

Rakennusta on korjattu 1999 - 2000 muuttamatta sen ulkoarkkitehtuuria. Talo on edustava esimerkki nykyaikaisesta huvila-arkkitehtuurista. Sen alkuperäisimettä kannattaa vaalia. ■

HUVILARAKENNUS JA SAUNAMÖKKI *Hakaportintie 42*

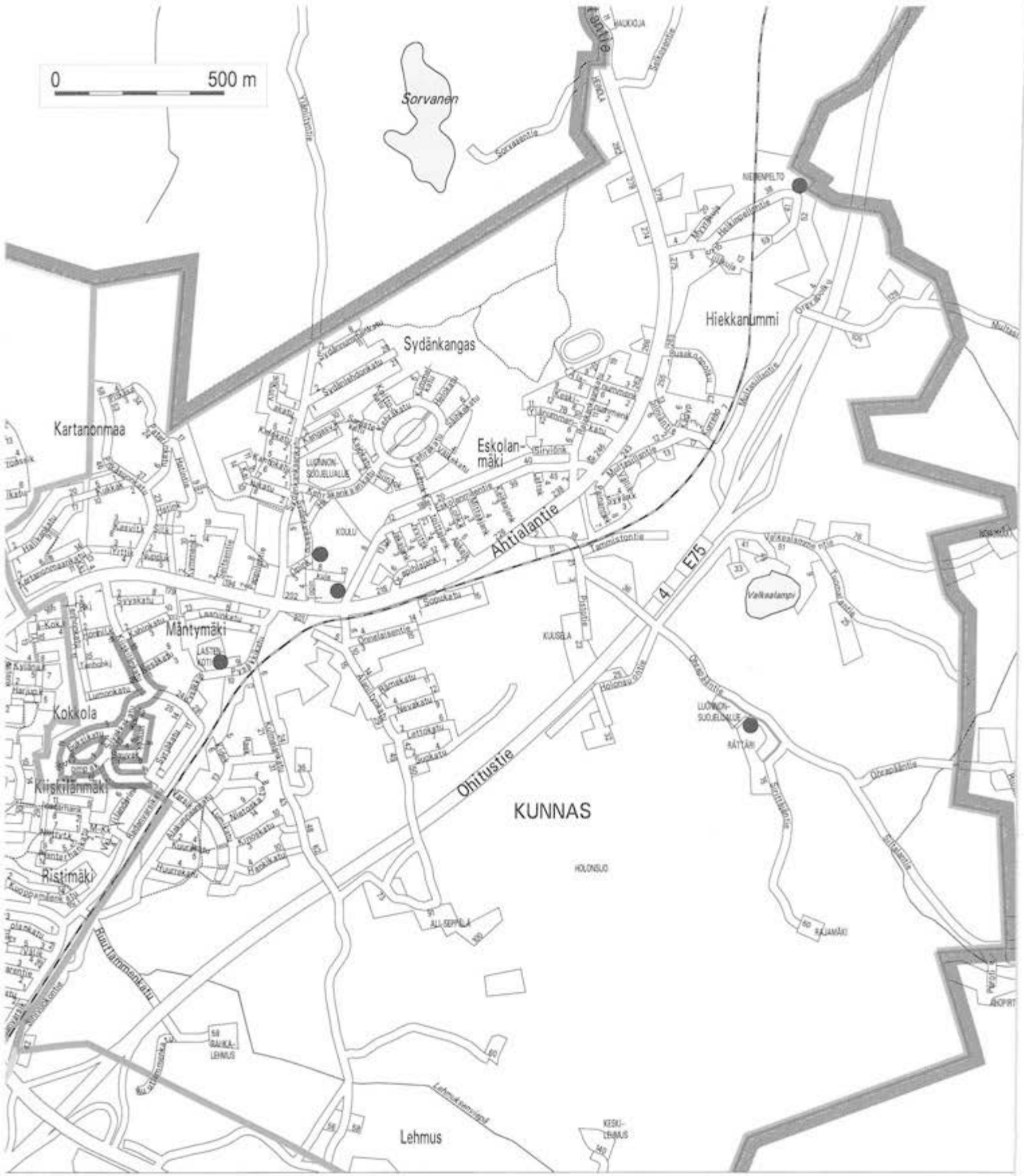

Kesäniemen huvila on alunperin rakennettu Kannaksella vuonna 1900. Johtaja Helmi Vuorelma siirretti tämän venäläisen ortodoksin papin huvilan Alasenjärven rannalle 1929. Tuolloin huvilaa laajennettiin hieman. Myös sauna on tuolta ajalta. On mahdollista, että rakennuksen pitsikoristelu lisättiin siihen siirron jälkeen. Vuonna 1932 Vuorelmat myivät huvilan Margit Borgille, joka tunnettiin myöhemmin kansanedustaja Margit Borg-Sundmanina. Huvila on edelleen hänen suvullaan.

Rakennus on pyöröhirsinen, tyypillinen kannakselainen pitsihuvila. Se on säilynyt ulkoa hyvin lukuun ottamatta ikkunamuutoksia. Huvila on ollut puna-

mullattu ainakin siirtovaiheestaan lähtien. Sisältä talo on modernisoitu. Huvilan alkuperäisyyttä kannattaa vaalia.

Huvilatontista on nyttemmin erotettu osa, jolla sijaitsee arkkitehti Elsi Borgin piirtämä ja Margit Borg-Sundmanin rakennuttama ja osin itse rakentamakin saunamökki, Kivinenä. Mökin väritystä on ollut laatimassa joukko Borgin sukua ja suomalaisen kulttuurin tunnettuja nimiä, muun muassa oopperalaulaja Kim Borg. Mökki sisustuksineen on säilynyt Borg-Sundmanin aikaisessa kunnossa, ja sen alkuperäisarvoja on syytä edelleenkin vaalia. ■

KUNNAS

PIENTALOALUE

Kiiskilänkatu – Sivakkakatu – Suksikatu –
Sompakatu – Sauvakatu – Rumpukatu

Pääosin 1940- ja 1950-luvulla ilman asemakaavaa syntynyt omakotitaloalue, jolle ovat tyypillisiä pienehköt, usein itse suunnitellut ja rakennetut talot ja ulkorakennukset, laajat puutarhat ja vihannesmaat, vehmas puusto sekä kapeat, luonnonmuotoja mukailevat tiet. Rakennukset, kasvisto ja tiet ovat sopusointuisesti sijoittuneet laakeaan, etelään viettävään rinteeseen.

Rakennusten, tonttien ja teiden tasapainoista mitta-kaavaa on syytä vaalia. ■

ASUINRAKENNUS Pysäkkikatu 11

Rakennusmestari Albin Kyöstiä rakensi ja todennäköisesti myös suunnitteli vuonna 1947 omaan käyttöönsä omakotitalon Nastolan Mäntymäelle. Lahden kaupunki osti kiinteistön myöhemmin ja osoitti sen lastenkodin käyttöön. Mäntymäki tuli osaksi Lahtea vuonna 1956.

Pelastakaa Lapset ry:n Mäntymäen lastenkoti perustettiin vuonna 1962. Arkkitehti Tauno Niemioja piirsi vuonna 1961 omakotitaloon siipirakennuksen, johon sijoitettiin lastenhuoneet. Alkuperäinen omakotitalo säilyi tuolloin lähes entisellään.

Vuonna 1985 tehtiin korjauksia siipirakennuksessa, ja vuonna 1998 omakotitalon ikkunat uusittiin.

Omakotitalo sisustettiin alunperin sangen korkeatasoisesti. Tästä sisustuksesta on edelleen jäljellä muun muassa koristeelliset kattoristikot. Sen sijaan esimerkiksi kaakeliuuni ja komeat tammiovet ovat hävinneet.

Rakennus on kulttuurihistoriallisesti arvokas. Sen alkuperäisiä suunnitteluperiaatteita kannattaa vaalia. ■

KUNNAKSEN KOULU *Opinkatu 4*

Kunnaksen koulu valmistui vuonna 1952. Sen suunnitteli lahtelainen arkkitehti Tauno Niemioja. Koulu liitettiin Nastolasta Lahden kaupunkiin vuonna 1956.

Koulurakennus koostuu erillisistä osista, joihin toiminnot on eriytetty. Keskiosaa on kolmikerroksinen ja molemmat päädyt kaksikerroksiset. Jälleenrakennuskauden arkkitehtuurin tunnusmerkkeinä rakennuksessa on vielä joitakin koristeellisia yksityiskohtia, kuten parvekkeiden kaiteet. Ajalle tyypillisiä ratkaisuja ovat myös punainen tiilikate ja keltainen ulkorappaus.

Vuonna 1987 kaupungin talonsuunnitteluosasto piirsi koululle laajennuksen. Sen keskiosaa levennettiin alkuperäisarkkitehtuurin hengessä. Samalla toteutettiin joitakin sisäisiä muutoksia.

Rakennuksen alkuperäispiirteet ovat vaalimisen arvoisia. ■

ASUIN- JA PIHARAKENNUS *Eskolanmäentie 2*

Lautarakenteinen asuinrakennus on pystytetty noin vuonna 1944, jolloin siitä tehtiin pieni keittiön ja kahden huoneen mökki. 1940-luvun lopussa tai 1950-luvun alussa talon omistaja maanmittausinsinööri Olli Taitto laajensi sen nykyiseen kokoon.

Talusrakennus pystytettiin 1940-luvun puolivälissä. Se oli tarkoitettu liiteriksi, autotalliksi ja eläinsuojaksi. Talossa on pidetty kanoja ja porsasta. Rakennus tehtiin tiilistä, jotka purettiin muualta ja kuljetettiin erityisjärjestelyin junalla Ahtialan asemalle. Talusrakennuksen katto on uusittu.

Kokonaisuus on esimerkki Lahdessa harvinaisesta asuintyypistä, joka käsittää omakotitalon ja pienen eläinsuojan. Sen alkuperäispiirteitä kannattaa vaalia. ■

ASUINRAKENNUS PIHAPIIREINEEN *Ohrapäätie 95*

Rättäri on vanha kruununtila, joka on lunastettu itsenäiseksi 1880. Siitä lähtien se on ollut saman suvun hallussa.

Punamullalla maalattu yhtenäinen tilakeskus sijaitsee loivalla lounaaseen viettävällä mäntykankaalla, joka on luonnonsuojelualue. Hirsinen päärakennus on vuodelta 1912 ja todennäköisesti rakennusmestari August Niemisen suunnittelema. Talo on peruskorjattu 1950-luvulla, ja siihen on myöhemmin vaihdettu myös modernit ikkunat. Hirsistä karjasuojaa on korjattu 1965, jolloin siihen tehtiin laajennus. Pihapiirissä on myös vanha riihi, aitta, puimala, sauna ja kalustosuoja.

Kokonaisuutta on syytä vaalia sen alkuperäisistä lähtökohdista käsin. Alueen metsämaisema on suojeltu. ■

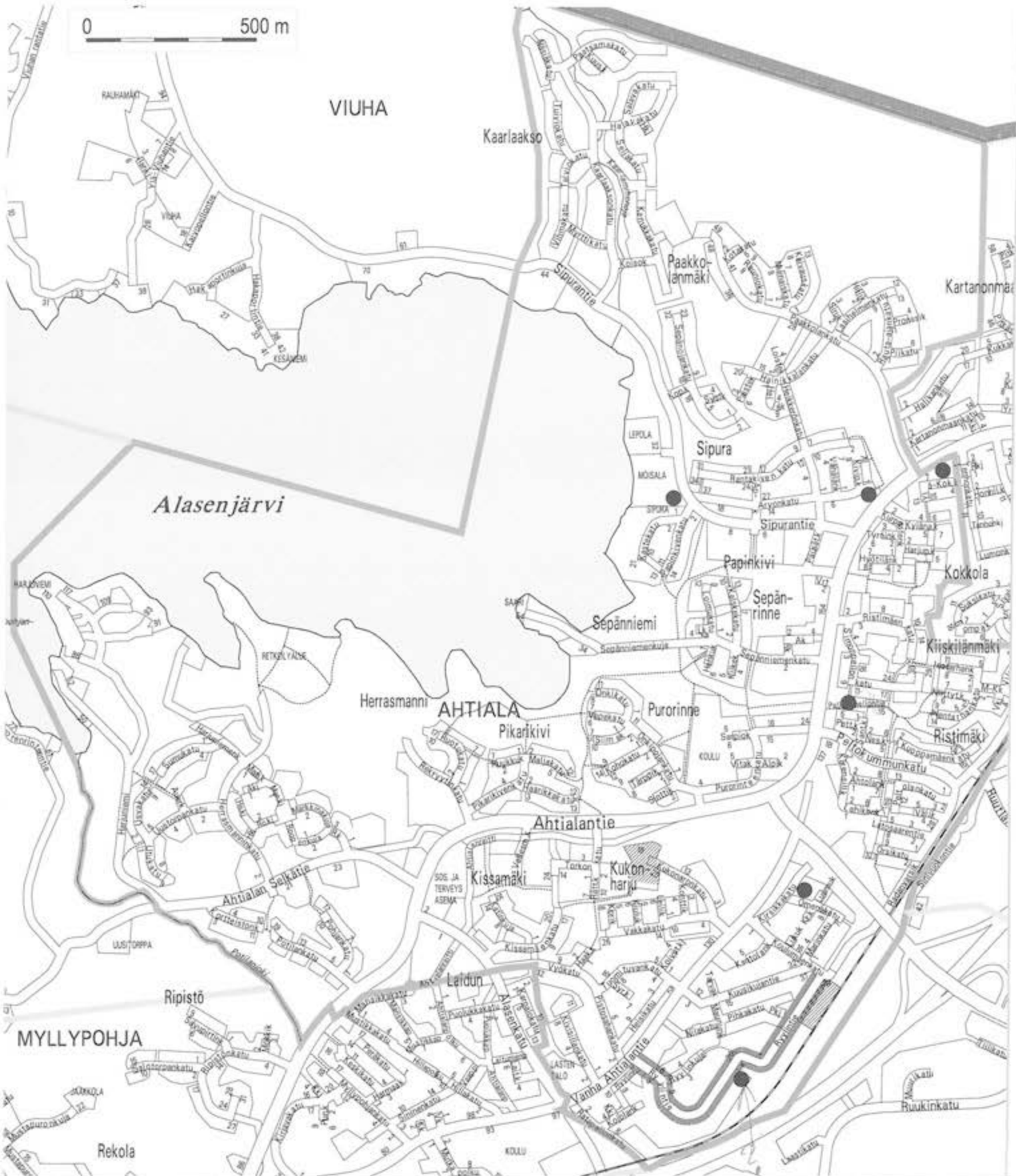
ASUINRAKENNUS PIHAPIIREINEEN *Heikinpellontie 44*

Komealla mäellä seisovan Kuuselan talon rakensi Seestan kartanon muonamies Ilmari Kuusela 1914. Muut pihapiirin alkuperäiset rakennukset on jo purettu ja korvattu uusilla: navetta rakennettiin 1940- ja 1950-luvun vaihteessa ja sauna 1970-luvulla. Tontilla kasvaa lisäksi kolme harvinaisen kookasta ja tiheää kuusta, jotka on istutettu 1910-luvulla.

Pihapiiriä on syytä vaalia sen olemassa olevista lähtökohdista käsin. ■

0 500 m

AHTIALA

PIENTALOALUE *Ryylintie*

Rintamamiehille luovutetuille tonteille rakennettiin 1940-luvun lopulla ja 1950-luvun alussa jälleenrakennusajalle tyypillisiä puolitoistakerroksisia asuintaloja, joiden ympärille syntyi suuria puutarhoja. Tontit olivat kookkaita, koska asukkaille tarjottiin mahdollisuus pieni-muotoiseen maanviljelykseen ja karjanhoitoon. Alue on vehmas ja viihtyisä. Sen ominaispiirteitä, väljyyttä, rakennusten niukkaa arkkitehtuuria ja pihojen vanhoja kasveja kannattaa vaalia.

Ryylintie on saanut nimensä Koiskalan kartanon torpasta. ■

KOULURAKENNUS *Kirsikkakatu 7*

Ahtialan vanha koulu on rakennettu 1913 alunperin Nastolan pitäjän tarpeisiin. Rakennus käsitti paitsi koulutilat, myös kolmen huoneen ja keittiön asunnon miesopettajalle sekä kahden huoneen ja keittiön asunnon naisopettajalle. Koulun yhteyteen rakennettiin lisäksi aitta, navetta ja rehulato, jotka on purettu myöhemmin. Todennäköistä on, että koulu rakennettiin tyyppiirustusten mukaan. Piirustukset ilmoitetaan kadonneiksi jo ennen kuin koulu luovutettiin Lahden kaupungille 1956.

Koulurakennuksessa toimi 1980-luvulta lähtien kansalaisopisto, ja 1998 se myytiin yksityiskäyttöön. Rakennus on sivistyshistoriallisesti ja rakennustaiteellisesti arvokas. ■

KOULUTILAN RAKENNUKSET *Kukonaronkatu 19 – 20*

Lahden Seudun Maamieskoulu perustettiin vuonna 1909. Vuonna 1925 valmistui Ahtialaan uusi ajanmukainen koulutalo, jonka piirustukset laati maamieskoulun johtajan Huugo Karikosken suunnitelmien pohjalta Itä-Hämeen Maanviljelysseuran rakennustoimiston johtaja August Nieminen, joka oli myös koulun rakennusopin opettaja. Koulurakennus on suurikokoinen aumakattoinen talo, jonka molemmissa päissä on poikkipäädty. Talo tehtiin sementtitiileistä ja rapattiin. Koulurakennusta korjattiin 1957 - 1959 Itä-Hämeen Maanviljelysseuran rakennusmestarin Matti Pesosen suunnitelmien mukaan.

Vuonna 1927 August Nieminen suunnitteli sementtitiilisen kaksikerroksisen oppi- ja asuntolan, joka valmistui vaiheittain vuoteen 1931 mennessä.

Arkkitehti Tauno Niemioja piirsi vuonna 1953 pienehkön saunan, joka niin ikään on vielä jäljellä alkuperäisestä rakennuskannasta.

Tontilla on yhä näkyvissä jäänteitä Itä-Hämeen Maanviljelysseuran puutarhakonsulentin Maija Iksosen vuonna 1959 laatimasta puutarhasuunnitelmasta.

Koulurakennuksessa toimii nykyisin päiväkoti ja asuntolassa Tielaitoksen toimisto.

Rakennusten ja puutarhan alkuperäispiirteitä on syytä vaalia. Koulutilan rakennukset mainitaan vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa arvokohteena. ■

**AHTIALAN
RAUTATIEASEMA**
Koulumäenkatu 29

PYSÄKKITALO

Lahden ja Heinolan välinen rautatie rakennettiin 1928 - 1932. Ensimmäinen juna saapui Ahtialan asemalle huhtikuun lopulla 1930, ja syyskuussa 1932 järjestettiin avajaiset, joihin ottivat osaa myös tasavallan presidentti ja rouva Svinhufvud ajamalla juhlahjunalla koko rataosuuden. Tämä oli paikkakunnalla suuri juhla, joka antoi syyn myös esimerkiksi Koiskalan kartanon työväen vapaapäivälle.

Ahtialan asemalle rakennettiin 1930 hirsinen pysty-
laudoitettu pysäkkitalo pysäkinhoitajan asuntoineen,

yhden perheen asuintalo, sauna, resiinavaja, ulkokuone ja kaivo. Valtionrautateiden pyrkimyksenä oli soveltaa asema- ja laiturirakennuksiin vanhaa suomalaista puuarkkitehtuuria perinteisine mittasuhteineen. Rakennuspiirustukset on signeerannut Valtionrautateiden huone-
rakennusjaoston päällikkö, arkkitehti Thure Hellström 1929. Kaikki pysäkit varustettiin samanlaisilla rakennuksilla. Niiden puutyöt teetettiin vangeilla.

Alkuperäinen, lahtelaisittain ainutlaatuinen asemakokonaisuus on säilynyt. Tätä kokonaisuutta rakennusajan-
kohdalle tyypillisine ominaispiirteineen on syytä vaalia. ■

ASUINRAKENNUS Pellavapellontie 2

PIRJO KAARKOSKI

Paavolan talo oli Nastolan pitäjän Ahtialan kylän vanhoja tiloja, joka tuli Paavolan suvun omistukseen kruunulta vuonna 1901. Paavolan vanha päärakennus paloi 1920- ja 1930-luvun vaihteessa, ja tilukset joutuivat myyntien kautta murari Juho Saariselle. Hän pystytti 1937 maatilansa päärakennukseksi komean rapatun mansardikattoisen rakennuksen, joka noudatteli syntyäikänsä klassistisia tyyli-ihanteita. Saarinen on tiettävästi itse suunnitellut talonsa. Hän myi tilansa Lahden kaupungille 1954.

Ahtialan kylä liitettiin Lahden kaupunkiin 1956. Samana vuonna kaupunki kunnosti rakennuksen Ahtialan terveystaloksi. Vuonna 1996 se korjattiin päiväkodiksi rakennusarkkitehti Raimo Loukon suunnitelmien mukaan. Sisätilat ovat kokeneet suuria muutoksia, sen sijaan ulkoarkkitehtuuri on säilynyt hyvin.

Rakennuksen alkuperäistyylillä ja pihapiirillä vanhoine omenapuineen, koivurivineen ja kuusineen kannattaa vaalia. ●

ASUINRAKENNUKSET PIHAPIIREINEEN *Sipurantie 24*

Sipura on Seestan kartanon säteri, jonka historia ulottuu 1600-luvulle. Vuonna 1945 Seestan isäntä luovutti Sipuran asutustilaksi. Sen vanhoista rakennuksista on säilynyt muonamiesten talo, sauna ja navetta, joka ainakin osittain on peräisin 1700-luvun loppupuolelta. Navetta on uusittu vuonna 1930.

Tilaan liitettiin vuonna 1949 viereinen talo maineen. Tästä tilasta tuli Moisala. Tilojen välinen raja kulki nykyistä pihatietä pitkin. Päärakennus on peräisin 1930-luvun lopulta. Tässä pihapiirissä on myös tiilinavetta.

Kaupunki osti Sipuran ja Moisalan vuonna 1966. Sen jälkeen tila on ollut muun muassa alkoholistien asunto-lana ja kesäsiirtolana. Rakennukset ovat huonossa kunnossa, mutta korjaaminen on suotavaa niiden kulttuurihistoriallisen arvon vuoksi. ■

MUONAMIESTEN ASUNTO SIPURASSA

ASUINRAKENNUS PIHAPIIREINEEN *Arvonkatu 2*

Pajamäen talo on erotettu Ylä-Kokkolan tilasta. Hirsinen, lautavuorattu asuinrakennus on pystytetty 1909. Myöhemmin talossa toimi sekatavarakauppa. Rakennuksen erityispiirre on kaunis kusti, jossa on alkuperäiset ikkunat. Muut ikkunat on vaihdettu todennäköisesti vuoden 1956 korjauksen yhteydessä. Muutokset suunnitteli rakennusmestari Pauli Rantalainen. Vuonna 1946 tehty ulkorakennus on alkuperäisessä kunnossaan. Se käsittää saunan, autotallin, liiterin ja varaston. Pihapiirissä on vanhoja puita ja kasveja.

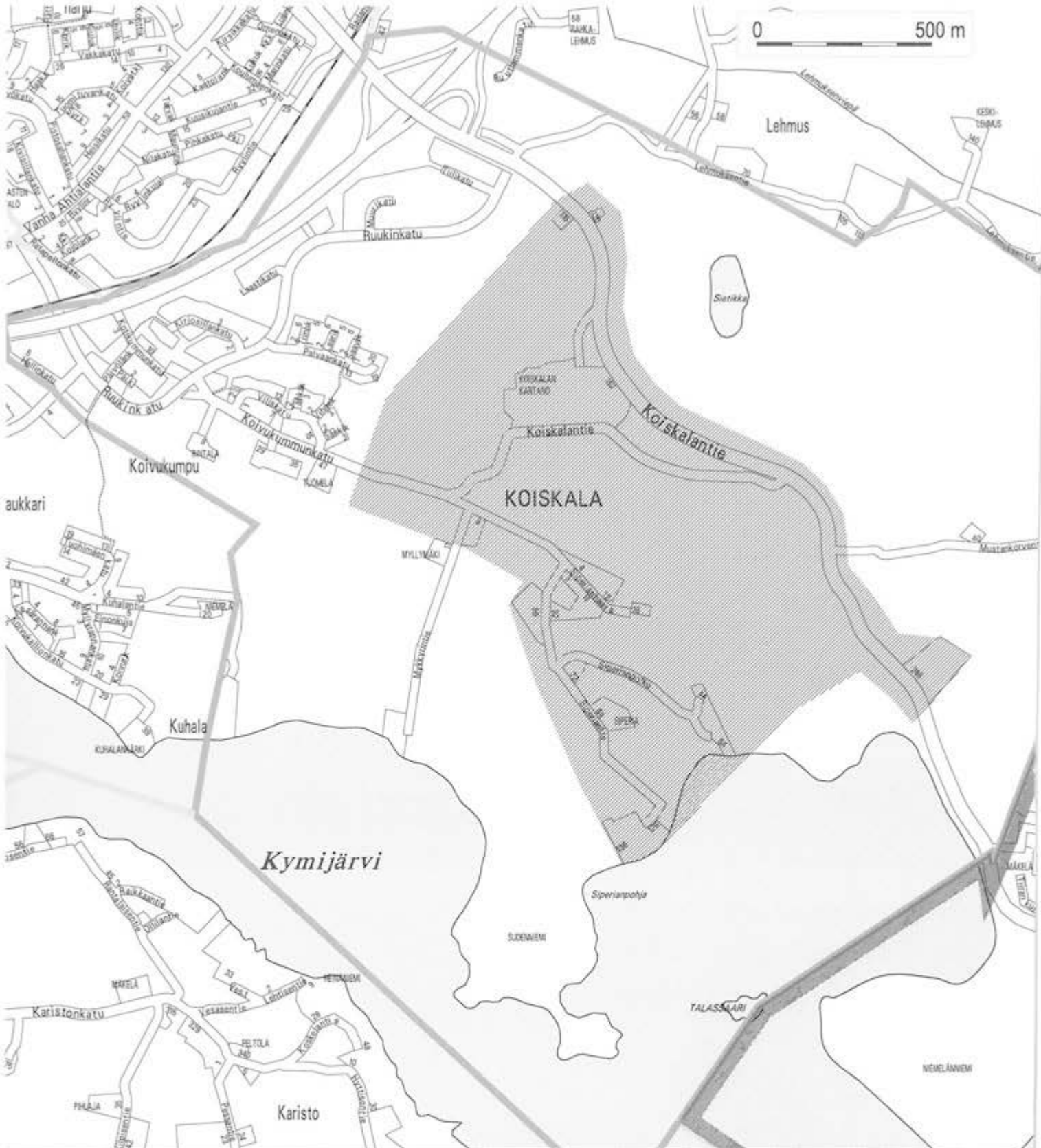
Pihapiiriä rakennuksineen on syytä vaalia niiden omista lähtökohdista käsin. ■

ASUINRAKENNUS JA ULKORAKENNUS PIHAPIIREINEEN *Ahtialantie 165*

Anttilan vanhoja koivuja ja pihlajia kasvavassa pihapiirissä on 1930-luvulta peräisin oleva laudoitettu hirsitalo sekä harvinaisen komea luonnonkivinavetta. Kokonaisuutta kannattaa vaalia sen omista lähtökohdista käsin. ■

KOISKALA

KOISKALAN KARTANOALUE

Koiskalantie

Koiskalan historia ulottuu vuoteen 1650, jolloin Didrik von Essen sai lahjoituksena ensimmäiset kartanon perustana olevat tilat. Kartano on kuulunut monille suvulle. 1800-luvun puoliväliin mennessä se oli kasvanut lähes 3000 hehtaarin suurtilaksi, jolla oli muun muassa tiiliruukki sekä oma koulu. Vuonna 1916 tehtailija Ferdinand Frigrén osti Koiskalan, ja kartano on edelleen hänen sukunsa hallussa. Vuonna 1956 Koiskala liitettiin Nastolasta Lahteen.

Kartanon rakennuksia on jäljellä 18. Puinen päärakennus on vuodelta 1840. Sen päätyihin tehtiin merkittävä laajennus 1890, jolloin lisättiin myös nikkarityylisiä koristeita. Ruotsalaissyntyinen, sittemmin Helsingissä omaa toimistoaan johtanut arkkitehti David Frölander-Ulf suunnitteli vuonna 1936 perusteellisen korjauksen, jossa muun muassa poistettiin edellisessä muutosvaiheessa tehdyt koristeet sekä laajennettiin etuvilpolaa. Tuolloin rakennettiin myös altaani, joka kuitenkin purettiin 1970-luvun alussa.

Frölander-Ulf uusi myös Koiskalan sisustusta. Vilpolan taakse tuli suuri ruokasali, jossa on arkkitehdin suosima tyylipastissi, tässä tapauksessa kartanon syntyajankohtaan viittaava kattopalkisto. Ruokasali tehtiin kahdesta erillisestä huoneesta, joista toinen oli aikaisemmin puhelinhuone - Koiskalassa oli Lahden seudun ensimmäinen puhelin. Ruokasalin takana olevassa salissa on taiteilija Harry Röneholmin suunnittelemat rokokooaiheiset seinämaalaukset.

MAUNULAN TORPPA KOISKALANTIEN PÄÄSSÄ

Vuonna 1981 päärakennusta korjattiin muun muassa muuttamalla ikkunat ja lisäämällä sisäpuolista eristystä. Suunnittelijana oli arkkitehtioppiilas Marja Mustakallio. Tummat ikkunanpuitteet eivät sovi rakennuksen tyyliin.

Pihapiirissä on myös työnjohtajan asunto, joka on perimätiedon mukaan päärakennusta vanhempi. Talo on perusteellisesti korjattu vuonna 1990. Työväen asuinrakennus on 1800-luvun loppupuolelta, mahdollisesti 1870-luvun puolivälistä. Sen eteläpäässä on toiminut kartanon kauppa. Se on palvellut myös

muun muassa työväen juhlapaikkana sekä ortodoksisena kappelina venäläisille internoiduille jatkosodan aikana.

Puutarhaan kuuluu vanha tenniskenttä, jonka alunperin valkoinen pohja tuotiin Lahden Lasitehtaalta. Sen vieressä on arkkitehti Erkki Huttusen vuonna 1933 tai 1934 suunnittelema leikkimökki, jonka katolta kartanonväki katseli tennistä. Pieni funktionalistinen erikokoisuus on huonokuntoinen, mutta ehdottomasti korjaamisen arvoinen.

SIPERIAN ASUTUSTILAN
RAKENNUKSIA
SIPERIAN TIELLÄ

Pihapiirissä on lisäksi hirsinen vilja-aitta vellikelloineen, suuri kaksiosainen perunakellari, kaksi kalustovajaa, kasvihuonerakennus, jonka yhteydessä on pieni, interiööritään hyvin säilynyt puutarhapuoti, karjapiikojen asuinrakennus, joka on katajalla sidottua savea, suunikokoinen luonnonkivistä ja tiilistä tehty navetta, jonka yläosa on uusittu vuoden 1961 tulipalon jälkeen, sauna, nihi, kolme autotallia, joista vanhin rakennettiin Nastolan ensimmäiselle autolle ja toinen on entinen vesisäiliö. Kolmas on pystytetty 1980-luvun alussa rakennusarkkitehti Veli-Pekka Semerin piirustusten mukaan. Suuri osa rakennuskannasta on peräisin 1800-luvun loppupuolelta.

Kartanon muotopuutarha ei ole säilynyt. Sen sijaan jäljellä on runsaasti vanhoja puita, jotka ovat olennaisia kartanon varjoisan pihan tunnelmanluojina.

Lukuisista torpista on säilynyt joitakin, muun muassa Maunula ja Mykkyri. Lisäksi kauempana sijaitsevat metsänhoitajan asunto sekä sepän talo ja paja. Nämä eivät enää ole Koiskalan hallussa.

Kartanon alueella on vanhoja puukujanteita ja kauriita paikallisteitä. Tyypillisiä ovat laajat peltoaukeat, joiden säilyminen on tärkeää. 1980-luvulla pientaloasutus tunkeutui osittain hallitsemattomasti kartanomaiseman osaksi. Peltoaukean keskellä, teiden risteyksessä on vuonna 1953 rakennettu tiilimuuntaja, rakennustyyppi, joka on nopeasti harvinaistumassa.

Koiskalan kartano, rakennukset, pihapiiri, paikallistiet ja peltoaukeat ovat kulttuurihistoriallisesti arvokkaita. Niiden vaaliminen omista lähtökohdistaan käsin on tärkeää.

Sodan jälkeen kartanonomistaja Anders Enok Fregren möi vapaaehtoisella kaupalla 21 tilaa Karjalasta tulleeille siirtolaisille. Alueelle sijoittui pääasiassa Käkisalmen ja Käkisalmen maalaiskunnasta kotoisin olevia maanviljelijöitä.

Koiskalantien, nykyisen Vanhan Koiskalantien, Siperiantien, Siperianpolun ja Siperianhaaran varteen pystytettiin tyypillisiä jälleenrakennuskauden puoli- toistakerroksisia taloja sekä talousrakennuksia. Elinkeinorakenteen muutoksen myötä maatalous on suureksi osaksi kadonnut, ja sen myötä rakennuskanta on muuttunut jonkin verran: vanhoja talousrakennuksia on purettu ja uusia omakotitaloja, myös suomalaisen peltomaisemaan sopimattomia, on rakennettu.

Peltoaukeiden ja asutusaarekkeiden alkuperäinen ominaisluonne ja mittakaava on syytä säilyttää.

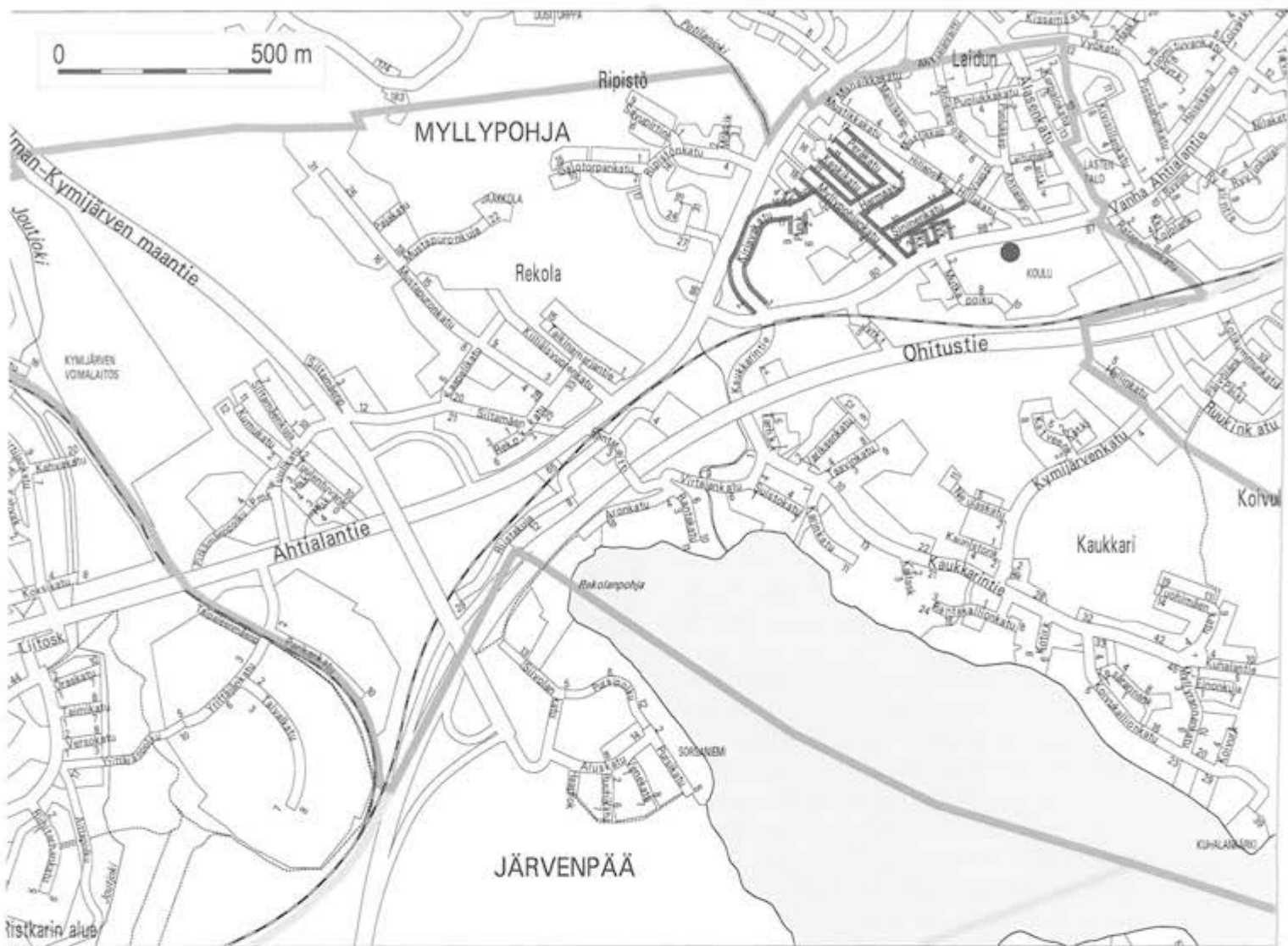
Lähimpänä Kymijärveä olevasta siirtolaistilasta, nykyisen Siperiantien päästä, lohkaistiin 1950-luvun puolivälin jälkeen viisi kesämökkintonttia, joille kaikille rakennettiin samantyyppiset harjakattoiset, lauta-

KYMIJÄRVEN RANNAN KESÄMÖKKEJÄ

rakenteiset mökit ja saunat 1960-luvun alkuun mennessä. Saunarakennuksista yksi on korvattu 1960- ja 1970-luvun taitteessa hirsisellä tyypisaunalla, muutoin mökkialue on säilyttänyt melko hyvin 1950-luvun lopun ilmeensä.

Koiskalan alueen Lahdessa ainutlaatuinen, kerroksinen asutushistoria on arvokas, ja sen vaaliminen on tärkeää. Vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa Koiskalan kartano lähiympäristöineen ja torppineen mainitaan arvokkaana kohteena. ■

MYLLYPOHJA

MYLLYPOHJAN OMAKOTIALUE

Myllypohjankatu, Punainenkatu, Kirjavakatu, Kirjavakuja, Keltainenkatu, Viherkatu, Sininenkatu, Harmaakatu, Keskikatu, Peräkatu

Myllypohjan omakotialue vanhan Heinolantien varressa Nastolassa rakentui pääosin 1940-luvun lopulla ja 1950-luvun alussa. Aluetta ei ollut kaavoitettu, ja talot rakennettiin väljästi mäen rinteille, vaihtelevan maaston muotoihin sopeuttaen. Myllypohja liitettiin Nastolasta Lahteen vuonna 1956.

Alueella on pääasiassa puolitoistakerroksisia, satulakattoisia jälleenrakennuskauden taloja. Niiden yksityiskohdat, kuten katemateriaalit, ulkoveritys ja ikkunamuodot vaihtelevat melkoisesti, mutta alue synnyttää kuitenkin sopusointuisen ja viihtyisän vaikutelman väljän rakennustapansa ja vehmaiden puutarhojen ansiosta. Paikoittain rakennuksia on laajennettu ja korjattu niiden ominaispiirteitä kunnioittamatta.

Rakennusten jälleenrakennusajan tyyppi- ja muoto-ominaisuudet, vaihteleva maasto, väljyys, rehevä kasvillisuus ja kapeat kadut muodostavat arvokkaan kokonaisuuden, jossa näiden ominaisuuksien säilyminen on olennaista.

PIRJO KAARKOJOKI

MYLLYPOHJANKADUN JA KIRJAVAKADUN RISTEYS

Myllypohjan vanhalle omakotialueelle laadittiin rakentamishojeisto vuonna 1989. Vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa alue mainitaan arvokkaana kohteena. ■

MYLLYPOHJAN KOULU

Vanha Ahtialantie 93

Lahtelainen arkkitehti Tauno Niemioja suunnitteli Myllypohjan koulun vuonna 1954. Valmistuttuaan 1956 koulu liitettiin Nastolasta Lahden kaupunkiin.

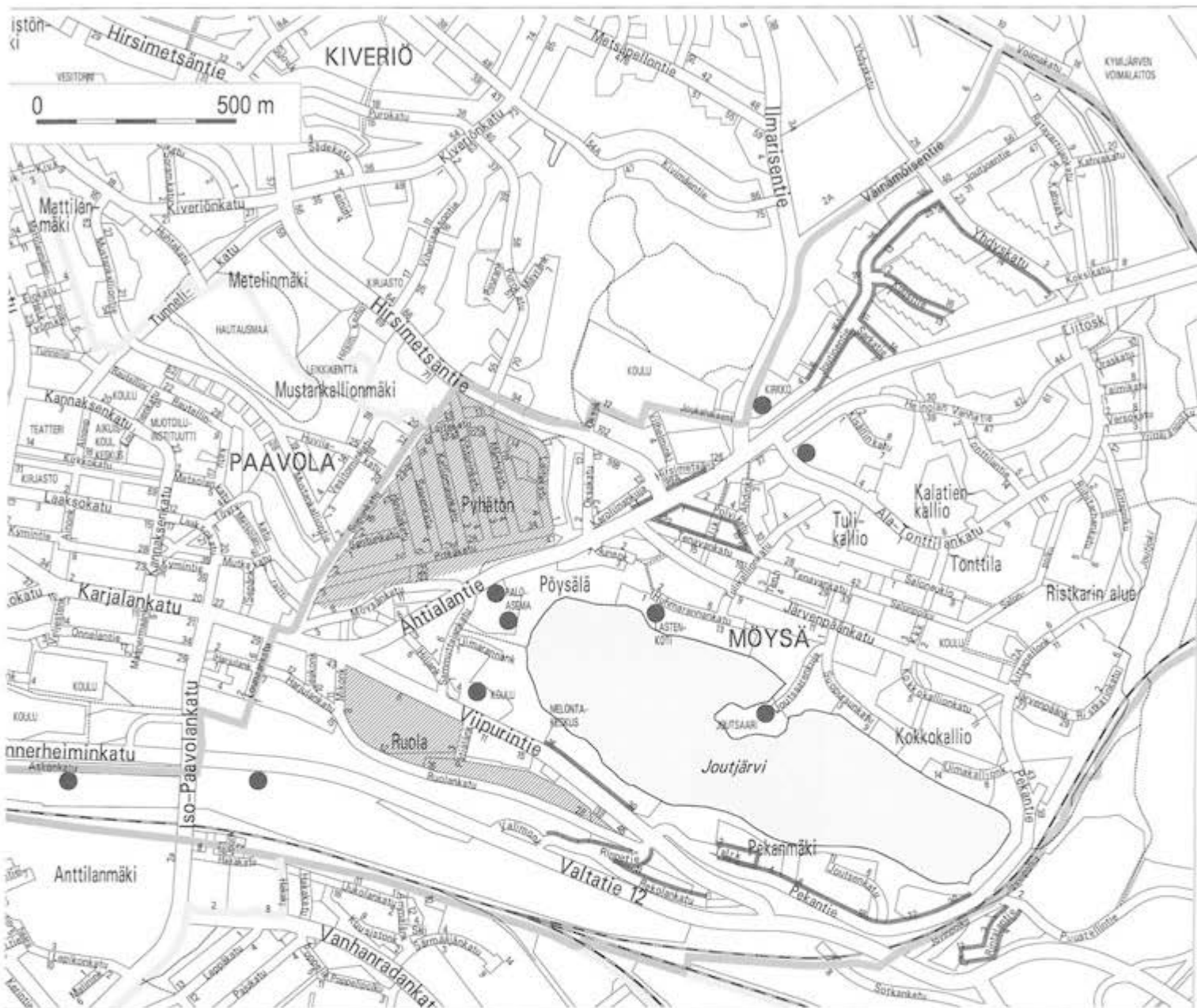
Rakennus koostuu kahdesta osasta, joista toisessa on lähinnä opetustiloja ja toisessa voimistelusalin ja näyttämö sekä ruokala. Tähän osaan oli sijoitettu myös pieni sivukirjasto.

Koulu on tyyppillinen 1950-luvun tasapainoisesti sommiteltu rakennus keltaisine rappauksineen, punaisine tiilikatteineen ja liuskekiviportaineen.

Pihapiiriin rakennettiin samaan aikaan myös kolme opettajien asuintaloa. Ne ovat puolitoistakerroksisia rapattuja omakotitaloja, joissa on pieniä kauniita yksityiskohdita esimerkiksi parvekkeiden kaiteissa.

Vuonna 1987 rakennusarkkitehti Heikki Sipponen suunnitteli koulurakennuksen laajennuksen ja peruskorjauksen alkuperäisarkkitehtuurin hengessä. Koulua jatkettiin vajaat 30 metriä kaakkoon.

Koulun ja asuinrakennusten alkuperäispiirteet ovat vaalimisen arvoisia. ■

MÖYSÄ

PYHÄTTÖMÄN ITÄOSAA 1950-LUVUN ALUSSA

PYHÄTTÖMÄNMÄEN ITÄOSA

Supankadun, Laitakadun ja Pitkätkadun välinen alue

Kaupunginarkkitehti Kaarlo Könönen laati 1936 asemakaavan, jolla linjattiin Pyhäntönmäen itäosan suorat kadut ja nimettiin ne. Alue oli kuitenkin alkanut rakentua jo vuosisadan alussa, ja siellä on edelleenkin vanhaa rakennuskantaa. Vuosien kuluessa Pyhäntö on

rakennettu kulloistenkin ihanteiden mukaan. Se on kuitenkin melko sopusuhtainen väljän mittakaavan ja vahvan kasvullisuuden ansiosta. Näitä piirteitä sekä rakennusten sopeutuvuutta maisemaan kannattaa vaalia. ■

TEHDASRAKENNUS Ahtialantie 9

Nykyinen paloasema on alunperin Lahden Paita- ja Esiliinatehtaan tuotantorakennus. Tämä jo kauppalakaudella toimintansa pienestä kotikutomosta aloittanut yritys laajensi toimitilojaan Möysään uuteen tehtaaseen vuonna 1927. Rakennuksen suunnittelijaa ei tiedetä.

Rakennus oli vuodesta 1932 Kesko Oy:n paitatehtaan tuotantotiloina, mutta vuonna 1958 kaupungin-

arkkitehti Valter Karisalo teki muutospiirustukset paloasemaa varten. Sementtitiilistä rakennettu basilikamallinen rakennus säilyi ulkoasultaan suhteellisen muuttumattomana. Aseman itäpäättyyn pystytettiin kuivaustorni. Palokunta muutti uudistiloihin 1959.

Rakennus on kulttuurihistoriallisesti arvokas, ja sen arkkitehtuuria on syytä vaalia. Vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa talo mainitaan arvokkaana kohteena. ■

KOULURAKENNUS

Ahtialantie 9

JOUKO TOIVANEN

Lahten Maamieskäsityökoulu, myöhemmin mieskoti-teollisuusopisto, perustettiin 1899. Vuonna 1927 se sai uudistilat Möysästä, kun lahtelaisen rakennusmestarin Oiva Kolsin 1925 suunnittelema koulurakennus valmistui. Koulu lakkautettiin 1954. Seuraavana vuonna kaupunginarkkitehti Valter Karisalo laati rakennukselle muutospiirustukset museota varten. Julkisivat säilytet-

tiin lähes ennallaan. Kaksikerroksinen sementtitiilinen rakennus siirrettiin museon käyttöön 1956. Aluksi se toimi näyttelytiloina, mutta nykyisin se on varastokäytössä.

Rakennus on kulttuurihistoriallisesti arvokas, ja sen arkkitehtuuria on syytä vaalia. Vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa talo mainitaan arvokkaana kohteena. ■

TENAVAN PIENTALOALUE

Ahtialantie 29–33, Karoliinankuja 1–3,
Hirsimetsäntie 97–103,
Tenavankatu 2–20, Polvikatu 1–17

TENAVANKATUA

Tenavan alueen kaavoitti kaupunginarkkitehti Kaarlo Könönen vuonna 1936 osana liitosalueitten itäisten osien asemakaavaa. Lahtelaiset rakennusmestarit Yrjö Viertiö, Pauli Leiskallio ja Artturi Ekström suunnittelivat Myllypohjankadun, nykyisen Tenavankadun ja Polvikadun varteen pieniä kahden huoneen ja keittiön omakotitaloja sekä Heinolantien, nykyisen Ahtialantien molemmin puolin suurempia, kolmen perheen taloja.

Taloissa on klassismin ilmettä muun muassa sisäänpäin kääntyvissä räystäissä sekä pienissä kuisteissa. Talousrakennukset ovat pulpettikattoisia ja sijaitsevat tonttien takarajalla. Asuinrakennuksia on jonkin verran laajennettu ja muuteltu, mutta koska laajennukset on yleensä toteutettu rakennusten taakse, ovat katunäkymät säilyneet tasapainoisina ja miellyttävinä.

Alueen alkuperäisilmettä kannattaa vaalia. ■

JOUTJÄRVEN KIRKKO

Ilmarisentie 1

Lahtelainen arkkitehti Unto Ojonen suunnitteli Joutjärven kirkon 1960 - 1961. Kirkko valmistui 1962.

Kirkon muoto noudattaa keskiaikaisten kivikirkkojemme jyrkkäkattoista linjaa, jota suosittiin joissakin kirkkoratkaisuissa 1940- ja 1950-luvulla. Rakennuksen monumentaalisuutta korostaa sen edessä oleva leveä portaikko, joka nostaa kirkon ympäristöään ylemmäksi ja tarjoaa toisaalta tilaa kirkon viereen taitavasti sijoitetulle laajalle matalalle siipirakennukselle. Ilmava, kirkon muotokieltä varioiva kellotorni seisoo siipiosan päällä. Julkisivumateriaalina on keltatiili, sokkeleissa Nilsin vaalea liuskekivi, ristikuvioidussa päätykolmiossa puhtaaksi valettu betoni ja katossa kupari.

Samat materiaalit on valittu myös kirkkosaliin. Sisä- ja ulkotilan vuorovaikutusta tehostavat myös orimatti-

lalaisen kuvanveistäjän Pentti Papinahan pronssireliefit. Alttariseinällä on Golgata, ja seinän ulkona olevalla osalla Palavin lampuin -niminen teos.

Rakennuksessa on myös seurakuntasali, joka on välittömässä yhteydessä kirkkosaliin. Kirkko-osaan liittyy kauniisti sen taakse sijoitettu henkilöstön asuinsiipi. Omana aikanaan kokonaisuus edusti modernia toimintakeskusratkaisua.

1990-luvun puolivälissä kirkon interiööriä korjattiin, esimerkiksi valaisimia vaihdettiin valotehon parantamiseksi.

Kirkon arkkitehtuurissa on syytä vaalia huolella valittuja materiaaleja ja hiottuja yksityiskohtia sekä aikakauden henkeä. Rakennus on mainittu vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa arvokkaana kohteena. ■

TEHDASRAKENNUS *Heinolan Vanhatie 25*

T. J. Kumpulaisen Puusepäntehti perustettiin 1935. Tuona vuonna Lahdessa toimi kaikkiaan 16 puusepäntehtästä. Puusepäntehti toimi aluksi Kumpulaisen perheen omakotitalossa, mutta vuonna 1941 rakennettiin puolitoistakerroksinen punatiilinen tehdas omakotitalon viereen.

Vuonna 1954 tehdasrakennusta jatkettiin Heinolan Vanhantien suuntaisesti neljäkerroksisella punatiilisellä osalla lahtelaisen arkkitehdin Tauno Niemiojan piirustuksin. Hän suunnitteli laajennukset myös vuosina 1965 ja 1968. Kurnmallakin kerralla tehdasta jatkettiin edellisen osan kaakkoispuolelle. Julkisivumateriaalina oli punatiili.

Tehdasrakennusta on sittemmin laajennettu useaan otteeseen myös uuden omistajan, Eiri Oy:n tarpeisiin. Kumpulaisen tehtaan punatiilisat ovat vaalimisen arvoisia osana lahtelaisen puusepänteollisuuden historiaa. ■

**JOUTJÄRVEN
PIENTALOALUE**
*Joutjoentie, Sarkatie,
Kuusitie, Yhdyskatu,
Kahvakatu*

JOUTJOENTIEN ALKUPÄÄTÄ

Joutjoentien, Yhdyskadun, Kuusitien ja Sarkatien varrelle perustettiin 1940-luvun lopulla tontteja siirtoväelle ja rintamamiehille. Kahvakadun tontit kaavoitettiin 1950-luvulla.

Joutjärven alue rakennettiin pääasiassa 1940-luvun lopulla ja 1950-luvun kuluessa. Asuinrakennukset ovat suurelta osin puolitoistakerroksista jälleenrakennuskauden tyyppiä. Ne on sijoitettu säännöllisesti katujen varrelle niin, että ympärille jää runsaasti puutarhaa. Alue onkin hyvin vihreä. Suunnittelijoina on pääasiassa lahtelaisia rakennusmestareita, kuten Oskari Häkämies, Erkki Toivonen ja Yrjö Kurkela.

1940- ja 1950-luvun asuntoalueille kuului yleensä osuuskauppa. Lahden Osuuskaupan Joutjoentien myymälä avattiin 1949. Rakennuksen suunnitteli lahtelainen arkkitehti Tauno Niemioja samana vuonna. Se ei enää ole alkuperäisessä käytössään, mutta muistuttaa tyypillisellä hahmollaan menneestä elämänmuodosta. Yhdyskatu 23:ssa yli yksityinen elintarvikemyymälä, jonka rakennuksen piirsi lahtelainen arkkitehti Arvi Lepikkö vuonna 1950. Se on muutettu asuinkäyttöön.

Jälleenrakennuskauden ominaispiirteitä, rakennusten sijoittelua ja vanhaa kasvistoa kannattaa vaalia. ■

HUHMARANNAN LASTENKOTI

Huhmarannankatu 3

Lahden Hyväntekeväisyysyhdistys perusti vuonna 1911 lastenkodin Mytjäisiin. Koti siirtyi vuonna 1920 kaupungin haltuun. Kun Mytjäisten kiinteistöstä jouduttiin luopumaan, lastensuojelulautakunta löysi Joutjärven rannalta huvilan, johon lastenkoti muutti vuonna 1927. Huhmarannan tilalla oli vuonna 1919 rakennettu jugendyylinen huvila, toinen vanhempi asuinrakennus, hirsisauna ja kaksi talousrakennusta. Ympärillä oli runsaat kasvi- ja puutarhat. Huvila oli aikaisemmin kuulunut muun muassa Lahden Sahan johtajalle Martin Andersenille.

Huvila on kaksikerroksinen, järven puolelta kolmi-kerroksinen. Yksinkertaisella aumakattoisella hahmolla se viittaa jo klassismiin, mutta koristeet ovat jugendia.

Vuonna 1958 valmistui huvilan ja toisen asuinrakennuksen väliin kaksikerroksinen rapattu lisärakennus, jonka suunnitteli kaupunginarkkitehti Valter Karisalo. Vanhat rakennukset peruskorjattiin. Viimeinen korjaus tehtiin 1989, ja seuraavana vuonna kunnostettiin vanha sauna.

Vanhojen huviloiden alkuperäisarkkitehtuuria ja myös niiden sisustuksessa säilyneitä yksityiskohtia on syytä vaalia. ■

HUVILARAKENNUS YMPÄRISTÖINEEN

Joutsaarenkuja 22

Lahden Liikeapulaisyhdistys perustettiin vuonna 1908. Jäsenistön elinolosuhteiden parantamiseen liittyi muun muassa oman kesävierittopaikan hankkiminen. Keväällä 1931 yhdistys osti johtaja E. J. Railon huvilan Joutsaaresta. Jäsenistö kutsui huvilaa Manttaaliksi.

Huvila on 1900-luvun alusta. Siinä on jo havaittavissa selviä piirteitä jugendista, esimerkiksi vuorilaidoissa, mutta erityisesti rakennuksen volyymi viittaa varhais-

sempaan rakennustyyppiin. Huvilan itäisivulla on ollut koristeellinen monikulmainen lasiveranta. Se on purettu rakennusmestari Erkki Toivosen vuonna 1956 suunnitteleman suuren vilpolan tieltä. Muutos heikentää talon mittasuhteita.

Pihapiiriin kuuluu myös rantsasauna.

Kokonaisuus on kulttuurihistoriallisesti arvokas, ja sen alkuperäispiirteitä on syytä vaalia. ■

ASKO EEROLA

MÖYSÄN KOULU

Hiljankuja 6

Möysän koulun vanhin, puinen osa on vuodelta 1906. Se rakennettiin senaatin koulukomitean vuonna 1905 valmistuneen mietinnön pohjalta laadittujen mallipiirustusten mukaan. Suunnitelma noudatti kaksiohjeittajaiselle koululle tehtyä mallia. Komiteamietintö määritteli erittäin tarkasti koulujen esteettiset, hygieeniset ja mitoitukselliset lähtökohdat.

Vuonna 1928 rakennettiin osittain kaksi-, osittain kolmikerroksinen sementtitiilinen rapattu lisärakennus, jonka on todennäköisesti suunnitellut rakennusmestari August Nieminen.

Vuoden 1935 lopussa valmistui kaupunginarkkitehti Kaarlo Könösen suunnittelema kaksikerroksinen klas-

sistinen lisärakennus alkuperäisen puukoulun itäisivulle. Kaksi vuotta aikaisemmin Lahti oli alueliitoksessa saanut alunperin Hollolan pitäjälle kuuluneen koulun itselleen. Arkkitehti Irma Kolsi laati vuonna 1953 Könösen lisärakennukseen korotuksen, joka käsitti osittain yhden, osittain kaksi lisäkerrosta. Kolsi noudatti laajennuksessaan alkuperäistä klassistista muotokieltä.

Rakennuksissa on tehty runsaasti pienehköjä sisäisiä muutoksia, mutta niiden ulkoarkkitehtuuri on hyvin säilynyt. Rakennusten alkuperäisiä piirteitä kannattaa vaalia, samoin koulupihaa vanhoine koivuineen ja muine puineen. Vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa kokonaisuus mainitaan arvokkaana kohteena. ■

RUOLAN ASUINALUE
*Viipurintien alku Pätäälänkadulle asti,
 Ruolankatu*

Ruolan asuinalue suunniteltiin ja rakennettiin 1960-luvun alkupuolella. Turkulainen arkkitehti Olli Vahtera hahmotteli alueen erilaisten talotyyppien kokonaisuudeksi, jolla silloisten lähiöteorioiden mukaan oli myös kaikki tarvittavat kaupalliset ja sosiaaliset palvelut. Taloyhtiöiden nimet poimittiin Aleksis Kiven Seitsemästä veljeksestä, ja Ruola onkin omalla tavallaan nykyajan tiivis omavarainen hämäläiskylä, jonka keskipisteinä ovat seitsemän tornitaloa.

Ensiksi rakennettiin lämpökeskus sekä viisi nelikerroksista lamellitaloa nauhamaisesti harjun kylkeen. Niiden jälkeen pystytettiin kolme seitsenkerroksista pistetaloa Viipurintien varteen. Niiden väliin muodostui puistoaukio. Tämän jälkeen toteutettiin harjun laelle seitsemän yksitoistakerroksista tornitaloa.

Torniryhmä edustaa oman aikansa aluesuunnittelu- ja arkkitehtuurinäkemystä, jonka mukaan rakennusten oli korostettava maaston muotoja omalla volyymillaan ja tehostettava näin kokonaisuutta. Suuret mitat perustuivat paljolti myös taloudellisiin näkökohtiin: Ruola oli uuden elementtitekniikan ja rakentamistehokkuuden ensimmäisiä kokeilukenttiä Lahdessa. Tornit aiheuttivat vilkkaan arkkitehtuurikeskustelun jopa valtakunnallisesti. Suunnittelija on taitavasti rytmittänyt kapeat rakennusmassat harjulle limittäin niin, että mittasuhteiden massiivisuus häviää. Aluekokonaisuus on sommittelultaan ansiokas ja vähäeleisyydessään visuaalisesti tehokas.

Viimeiseksi rakennettiin lastentalo, huoltoasema ja ostoskeskus, jotka toteutettiin matalina, kokonaissommitelmaa täydentävinä osasina alueen alku- ja loppupäähän.

Ruolan asuinalue on rakennustaiteellisesti ja kulttuurihistoriallisesti sekä ympäristön kannalta merkittävä. Vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa alue mainitaan arvokkaana kohteena. ■

RUOLAN TORNIT

VIIPURINTIE 16

ASUINRAKENNUKSET YMPÄRISTÖINEEN

Viipurintie 16–30, Talaanrannankatu, Pekantie Puustellintielle asti, Rintalantie

Joutjärven etelä- ja itärannalle on syntynyt korkeatasoisten huviloiden ja omakotitalojen alue, joka yhdessä järvimaiseman ja jyrkän mäntyrinteen kanssa muodostaa komean kokonaisuuden.

Rannan vanhimpia asuinrakennuksia ovat puutarhuri Mauri Salmen 1930-luvun lopulla rakennuttama talo Viipurintie 16:ssa ja liikemies Ernst Lindqvistin 1938 rakennuttama talo Talaanrannankatu 6:ssa. Salmen puutarhassa on runsaasti hänen itsensä jalostamia omenapuita. Lindqvistin talo on suunniteltu englantilaisten esikuvien mukaan.

Alueella on monta lahtelaisen arkkitehdin Unto Ojosen suunnittelemaa omakotitaloa ja sauna: Viipurintie 18:n paritalo, jonka Ojonen piirsi 1966, Viipurintie 22:n omakotitalo, jonka Ojonen suunnitteli omaan käyttöönsä vuonna 1955, Viipurintie 26 vuodelta 1960 sekä Talaanrannankatu 8 vuodelta 1949. Näistä kaksi varhaisinta ovat erityisen edustavia. Hopearinteessä, Viipurintie 30:ssa on Ojosen piirtämä sauna vuodelta 1950.

Viipurintie 22:ssa on omakotitalon lisäksi 1920-luvulla rakennettu asuintalo sekä sauna.

Myös Erkki Bäckströmin 1944 piirtämä Joutjärvi Oy:n johtajan asunto sivurakennuksineen Rintalantie 3:ssä on erikseen mainittava. Siinä on ajalle tyypillisiä, taitavasti suunniteltuja detalleja sekä tasokkaita materiaaleja. Pihapiiri on erityisen komea avarine näkymineen.

Rannan vehmas, sopusointuisella mittakaavalla rakentunut kokonaisuus ansaitsee tulla kohdelluksi huvilamaisena ja väljänä ennemmin kuin urbaanin lähimäisenä alueena. ■

VIIPURINTIE 22:N SAUNA

RINTALANTIE 3

TEHDASRAKENNUKSET Askonkatu 3

Asko Oy, sen tehdasrakennukset ja tuotteet ovat olennainen osa lahtelaista teollisuus-, talous-, sosiaali- ja kulttuurihistoriaa. Asko oli kaupungin ensimmäisiä puusepäntehtaita ja kasvoi myöhemmin Pohjoismaiden suurimmaksi huonekalutehtaaksi, Lahden merkittävimmäksi työnantajaksi ja tuotannoltaan isoimmaksi teollisuuslaitokseksi. Asko oli myös ensimmäinen huonekalujen sarjavalmistuksen nykyaikaisessa merkityksessä aloittanut yhtiö Suomessa.

Puuseppä August Avonius perusti Lahden Puuseppätehtaan, joka 1931 muutettiin Askoksi, 6.9.1918, Askon-päivänä, Vesijärvenkatu 3:een. Tehdas alkoi nopeasti laajentua, ja vuonna 1927 se siirtyi nykyisille sijoilleen Lotilaan. Ensimmäinen tehdas siellä valmistui 1928. Se oli punatiilinen basilikamallinen kolmikerroksinen rakennus, jonka seinämää on vieläkin nähtävissä paikoittain tehdaskompleksin pohjoisreunassa. Tehtaan liikemerkiksikin muodostunut savupiippu rakennettiin

ASKO JA UPO VUONNA 1958

ERIKO HALPE

laitoksen itäpäätyyn. Tehdasta laajennettiin jo 1930 poikkitaivallalla punatiilisellä siipirakennuksella, joka oli osin neli-, osin viisikerroksinen. Tästä toiseksi vanhimmasta osastakin on vielä näkyvillä osia tehtaan läntisen pihan itäseinustalla.

Tuotantolaitoksia laajennettiin tai muutettiin tämän jälkeen lähes vuosittain, ja rakennusvaiheita on laskettavissa noin 30. 1930-luvulla tehdasta suunnitteli muun muassa erityisesti tuotantojärjestelyihin ja kuivaamolaitoksiin erikoistunut diplomi-insinööri Veikko Lapinleimu.

Rakennustaiteellisesti korkeatasoisimmat ja yhtenäisimmät laajennukset ja muutokset ovat 1940-luvun lopun ja 1960-luvun alun välillä syntyneet osat, jotka ovat arkkitehti Unto Ojosen käsialaa. Hän loi laajalle tehdasalueelle komean, yhtenäisen ja tasapainoisen punatiiliasun, joka edustaa ansiokkaasti aikansa suomalaista teollisuusarkkitehtuuria. Suorastaan veistoksellisiin mittoihin hän ylsi 1951 suunnittelemassaan pienessä kattilahuoneessa.

Rakennusryhmä on kulttuurihistoriallisesti ja rakennustaiteellisesti merkittävä. Erityisesti sen vanhimpia, 1920–1940-luvulla rakennettuja osia, jotka edustavat eri prosessivaiheita, samoin kuin Ojosen suunnittelemissä osia kannattaa vaalia. Muutostilanteissa on syytä pyrkiä punatiiliarkkitehtuurin ja teollisuuslaitosmaisuu- den säilyttämiseen. ■

TEHDASRAKENNUS Askonkatu 5

Vuonna 1937 August Asko-Avonius perusti Askon metallitehtaan valmistamaan metallihuonekaluja. Tehtaan nimeksi tuli Upo Oy, ja sen toiminta alkoi 1938. Ensimmäinen tuote oli rautasänky, heteka. Valikoima laajeni sittemmin muun muassa kodinkoneisiin, joiden valmistajana Uposta tuli maan suurin.

Helsinkiläinen rakennusmestari Jaakko Asikainen suunnitteli Upon tiilisen kolmikerroksisen tehdasrakennuksen vuonna 1939. Se rakennettiin pohjois-eteläsuuntaisesti Askon tehtaiden itäpuolelle Valtionrautateiden ja Loviisanradan väliselle alueelle.

Vuonna 1945 helsinkiläiset arkkitehdit Bertel Liljequist ja Arne Helander piirsivät nelikerroksisen valimon ja pannuhuoneen vanhan tehtaan itäpuolelle. Punatiiliarkkitehtuuri jatkui näissä rakennuksissa. Pieniä laajennuksia tehtiin vuonna 1946 lahtelaisen arkkitehdin Arvi Lepikön suunnitelmin valimon luoteissivulle ja 1947 lahtelaisen insinöörin Jouko Louhion suunnitelmin sen koillispuolelle sekä vanhan tehtaan kaakkoiskulmaan.

Lahtelaisen arkkitehdin Unto Ojosen suurtyö

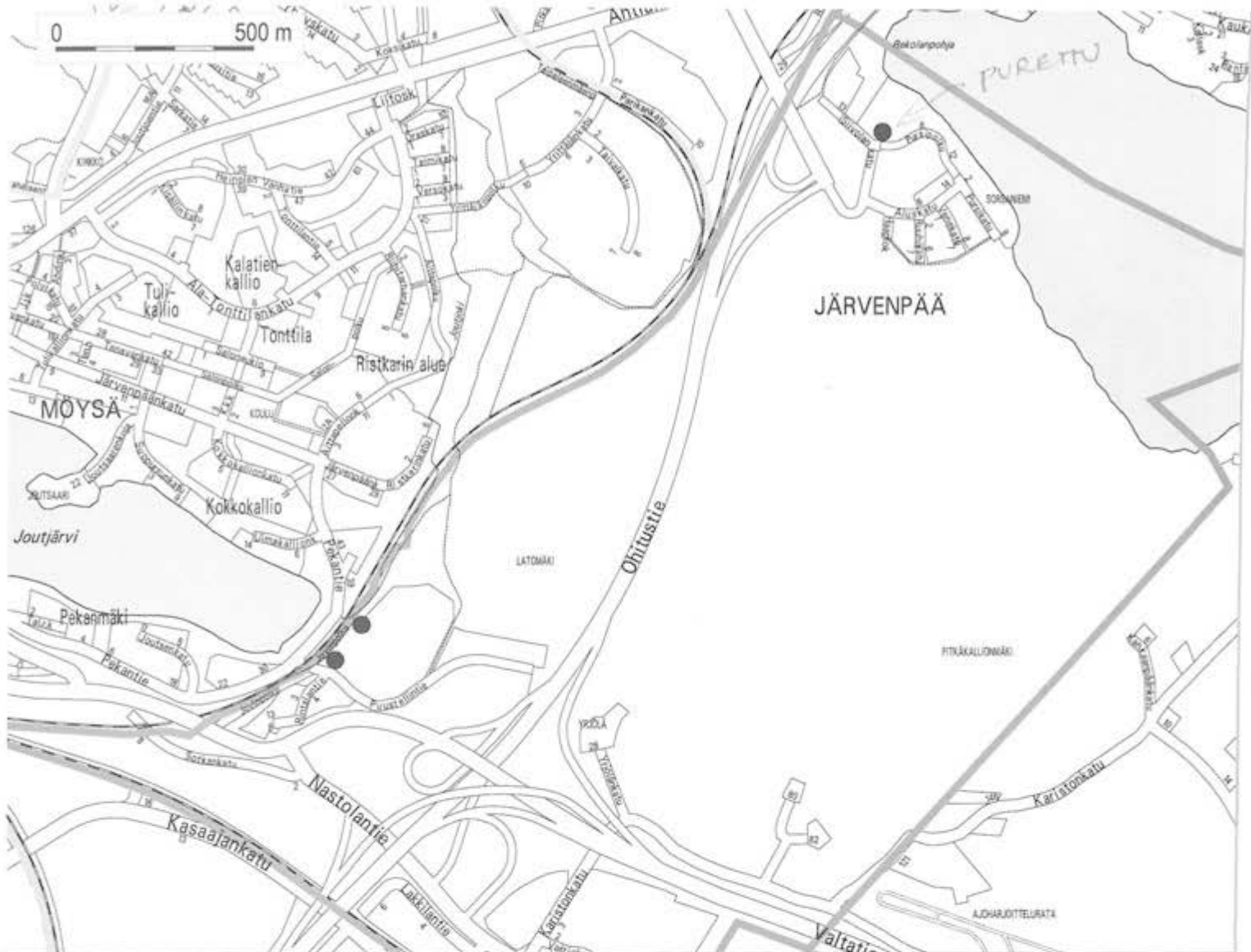
PIENTALOALUE
Rekolankatu ja Rinnetie

Valtatie 12:n alle jääneestä Pekanmäen 1900-luvun alkupuolella syntyneestä mökkialueesta on säilynyt kaksi kadunpätkää, Rekolankatu ja Rinnetie. Kadut sijaitsevat jyrkässä rinteessä, ja rakennukset pienine pihoineen on sijoitettu maaston muotoja mukaillen.

Rakennusten, kapeiden katujen ja maaston sekä kasvillisuuden alkuperäisilmettä kannattaa vaalia.

Upon tehdasrakennusten parissa alkoi vuonna 1951. Hän suunnitteli vanhan tehtaan ja valimon väliin kolmikerroksisen osan sekä niiden eteläisivulle nelikerroksisen laajennuksen, molemmat punatiilistä. Ojonen käytti yksinkertaista nauhaikkunajulkisivua, joka peitti Liljequistin ja Helanderin vahvaimaisen eteläpäädyn. Pohjoispääty peittyi vuoden 1956 laajennuksen yhteydessä, jossa myös korotettiin osia tehdaskompleksista viisikerroksiseksi. Tehdas oli tässä vaiheessa saavuttanut sen punatiilisen asunsa ja kampamaisen muotonsa, joka sillä nyt on. Myöhemmät laajennukset ja muutokset on tehty poikkeavin materiaalein.

Askon ja Upon punatiiliset tehdasrakennukset muodostavat yhtenäisen kokonaisuuden, jonka vaikuttava hahmo muovaa radanvarren ja valtatie 12:n näkymiä idästä tullessa. Se on mittakaavaltaan, materiaalivalinnaltaan ja jäsentelyperiaatteiltaan vaalimisen arvoinen. Tehtaat ovat kulttuuri- ja teollisuushistoriallisesti sekä ympäristönsä kannalta arvokkaita. ■

JÄRVENPÄÄ

ASUINRAKENNUS PIHAPIIREINEEN Siivolankatu 5

PURETTU!

Kauppias Vilhelm Siivola rakennutti Vilholan talon vuonna 1930 Kymijärven rantaan. Talo on kaksikerroksinen lautaverhottu hirsirakennus, jota leimaavat verrattain suurikokoiset moniruutuiset ikkunat sekä rakennuksen kulmauksessa oleva lasikuisti. Vuonna 1956 lahtelainen rakennusmestari Oskari Häkämies suunnitteli kellarin talon alle, mutta rakennuksen ulkonäkö on säilynyt alkuperäisenä.

Talon pellot ovat jääneet viereisen valtatie alle ja talousrakennukset on purettu lukuun ottamatta pientä liiteriä. Suurikokoinen pihamaa on kuitenkin edelleen jäljellä talon ympärillä. Siinä kasvaa muun muassa isoja omenapuita ja vanhoja perennoja.

Rakennuksen alkuperäistä ilmettä ja sen pihapiiriä on syytä vaalia. ■

Matkainmäen talon on todennäköisesti suunnitellut lahtelainen rakennusmestari Paavo Aarti vuonna 1932. Se rakennettiin Aartin sisarille. Talo sijaitsi Matkaimen tilalla, joka oli yksi Järvenpään kylän kantatiloista.

Rakennus on tehty pystyhirsistä, joiden päällä on ristikko ja rappaus. Osa hirsistä on Matkaimen vanhasta päärakennuksesta. Rakennus hallitsee Joutjärven rannasta nousevaa mäkeä, ja tätä näkymää on korostettu korkeahkolla portaikolla ja pylväiden kannattamalla verannalla, jonka päällä on päätykolmioaiheella koristettu parveke. Ikkunaruudutus ja räystäät ovat klassistiset.

Puutarhassa on vanhoja kirsikka-, luumu- ja omenapuita sekä koivuja.

Rakennusta alettiin vuonna 2000 peruskorjata osin entistäen. Tässä yhteydessä verantaa on hieman laajennettu. Ulkoasu on säilynyt hyvin, mutta sisätiloissa on vuosien kuluessa tehty muutoksia.

Rakennuksen ja puutarhan alkuperäisiä ominaispiirteitä kannattaa vaalia. ■

Putkiteos Oy, josta myöhemmin tuli Joutjärvi Oy, Jovi Oy, Merivaara Oy ja Instrumentarium, perustettiin vuonna 1938. Vuotta myöhemmin yritys hankki Joutjärven itäpohjukasta vanhan Ämmälän tilan, ja sinne rakennettiin muun muassa sairaalalalusteita ja lastenvaunuja tuottava teollisuuslaitos.

Tehtaan ensimmäisen vaiheen suunnitteli vuonna 1939 lahtelainen insinööri Vilho Rekola, yksi tehtaan perustajista ja omistajista. Rakennus käsitti tuolloin tiilisen tehdasosan sekä puurakenteisen varaston, jotka olivat yhteydessä toisiinsa sillan välityksellä. Tehdas oli kaksi- ja lounaispäädystään kolmikerroksinen.

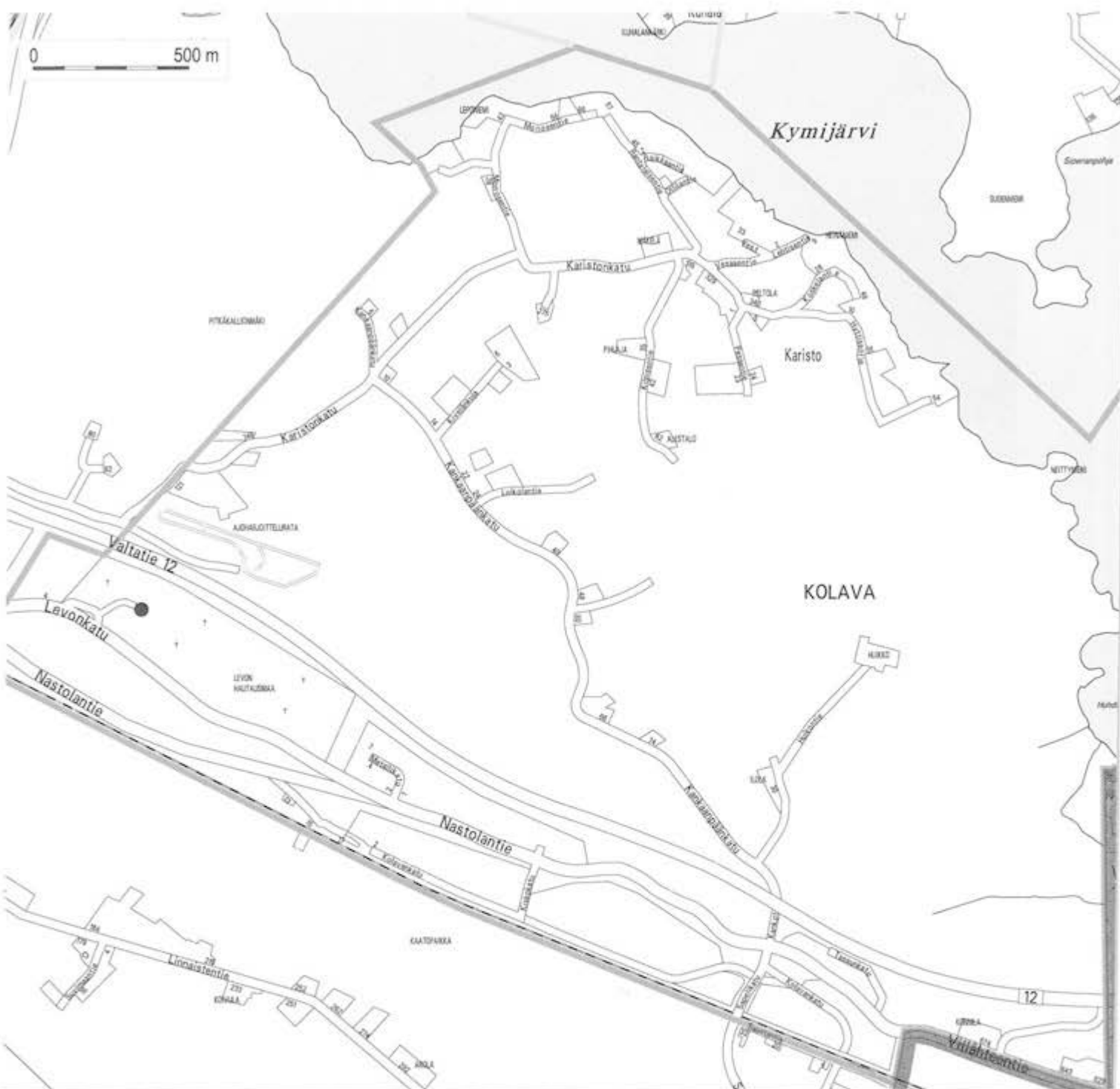
Tehdasrakennuksen jatkoksi sen koillispuolelle pystytettiin vuonna 1945 insinööri Urho Kaiposen suunnittelema lisärakennus sekä erityisen komeasti muotoiltu kattilahuone. Koko tehdas korotettiin nelikerroksiseksi. Seuraavana vuonna lahtelainen rakennusmestari Veikko Toivola suunnitteli tehtaan kaakkoispäätyn kerroksen käsittävän korotuksen. Sisäisiä muutoksia on prosessin ja tuotteiden muuttuessa tehty runsaasti samoin kuin eri kokoisia varastorakennuksia.

Vuonna 1975 toteutettiin suuri laajennus vanhan tehtaan kaakkoispuolelle. Uuden betonisen tehtaan piirsivät lahtelaiset suunnittelijat, rakennusarkkitehdit Erkki Karjalainen ja Antti Blåfield.

Putkiteos Oy:n 1930- ja 1940-luvulla rakentuneet punatiiliosat ovat rakennustaiteellisesti ja kulttuurihistoriallisesti merkittävät, ja niiden alkuperäisarkkitehtuuria on syytä vaalia. Vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa tehdas mainitaan arvokkaana kohteena. ■

ASUINTALO JOVINPOLKU

KOLAVA

LEVON KAPPELI VUONNA 1961

SIUNAUSKAPPELI

Levon hautausmaa

Helsinkiläiset arkkitehdit Niilo ja Aili Pulkka suunnittelivat Levon hautausmaan kappelin 1957, ja se valmistui seuraavana vuonna.

Rakennus käsitti alunperin ison ja pienen kappelin omine halleineen sekä omaisten ja vainajien tilat. Vuonna 1968 alkuperäinen arkkitehtitoimisto suunnitteli kappelin itäpuolelle krematorion mukailleen rakennuksen vanhaa arkkitehtuuria.

Kappeli on sopeutettu maastoon matalana, osittain pulpetti-, osittain tasakattoisena volyymina. Ainoastaan kellotomi ja ison kappelin jyrkkä pitkälappeinen harjakatto nostavat sen profiilia ympäröivässä mäntymetsässä. Luontoon sulautuminen jatkuu ison kappelin ja hallin suurten lasiseinien avautuessa kirkkomaalle.

Sisustus on yksinkertainen, rauhallinen ja harras. Koko rakennus on toteutettu korkeatasoisin, iättömin materiaalein kuparipellillä, vaaleilla rappauspinnoilla ja luonnonkivillä. Sen alkuperäisarkkitehtuuria on syytä vaalia. Kappeli mainitaan vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa arvokkaana kohteena. ■

KUJALA

ASUINRAKENNUS PIHAPIIREINEEN

Korvenrannantie 176

Lehtolan tilan puinen päärakennus on vuodelta 1927. Sen on suunnitellut tilan silloinen omistaja, rakennusurakoitsija ja maanviljelijä Atle Hakala. Pihapiirissä on lisäksi kaksi ulkorakennusta, jotka ovat niin ikään Hakalan suunnittelemat. Ulkorakennukset on rakennettu vuonna 1930.

Pihapiirin rakennukset ovat poikkeuksellisen komeita. Hakala työskenteli ennen Lehtolaan muuttoaan Seestan kartanossa ja teki sinne joitakin ulkorakennuksia. Lehtolan esikuvat lienevät peräisin kartanoarkkitehtuurista. Päärakennuksessa on havaittavissa myöhäisiä jugendpiirteitä. Pihapiiri on säilynyt erittäin hyvin.

Rakennusten alkuperäisiä piirteitä on syytä vaalia. ■

Alunperin hovineuvos August Fellmanin perustamassa Kujalan kartanossa aloitettiin vuonna 1927 Itä-Hämeen tietopuolinen karjanhoitokoulu, myöhemmin Kujalan maatalousoppilaitos. Tilan omisti tuolloin Itä-Hämeen Maanviljelysseura. Kartanossa oli edustava päärakennus, joka purettiin 1962. Kulttuurihistoriallisesti ja rakennustaiteellisesti arvokkaita ovat nykyisestä rakennuskannasta kolme asuinrakennusta.

Helsinkiläinen arkkitehti Jalmar Peltosen piirsi vuonna 1946 puutarhurin talon, joka on puolitoistakerroksinen, kauniilla pergolakuistilla varustettu rakennus. Se käsittää alakerrassa kaksi huonetta ja keittiön, yläkerrassa lisäksi kaksi huonetta. Taloon on tehty korjauksia vuonna 1961 Itä-Hämeen maatalousseuran rakennustoimiston piirustusten mukaan.

Vuonna 1950 Peltosen suunnitteli Kivilinna-nimisen talousrakennuksen, johon sijoitettiin kaksi saunaa, pesu-

tupa ja mankeli, leipomo, halkosuoja ja kaksi aittaa. Peltosen piirsi rakennukseen myös yksityiskohtaisen sisustuksen aina ruoka-aitan lihatukkia myöten. Talousrakennuksessa on tasapainoisesti sommitellut suhteet.

Vuonna 1961 Itä-Hämeen Maanviljelysseuran rakennustoimistossa laadittiin suunnitelmat, joiden pohjalta halkosuoja muutettiin autotalliksi ja toinen sauna asunnoksi. Rakennuksessa on tehty pienehköjä korjauksia myös vuonna 1984. Johtajan asunto eli Rostin talo on Peltosen käsialaa vuodelta 1953. Sekin on puolitoistakerroksinen, sopusuhtaisesti suunniteltu talo. Alakerrassa oli keittiön lisäksi neljä huonetta ja yläkerrassa kaksi. Hämeen piirirakennustoimistossa vuonna 1973 laadittujen muutosten jälkeen talo on ollut jaettuna kahdeksi asunnoksi.

Rakennusten yksinkertainen ja tarkoituksenmukainen arkkitehtuuri on vaalimisen arvoista. ■

KIVILINNA

KERINKALLIO

KAIHO NIISKANEN

JUKOLANKATUA

TAKA-LOTILAN PIENTALOALUE

Jukolankatu – Kuusistonkatu – Ämmälänkatu – Siltalankuja

Taka-Lotilan puutaloalue on rakentunut pääasiassa 1920- ja 1930-luvulla, jolloin läheisten teollisuuslaitosten väkeä ja rautatieläisiä asettui asumaan taajaman ulkopuolisille huokeille tonttimaille. Alue kuului vuoteen 1933 saakka Hollolaan.

Talot ovat suhteellisen hyvin säilyneitä ja muodostavat melko yhtenäisen kokonaisuuden. Rakennukset, ulkorakennukset ja tiestö ovat pienimittakaavaisia ja muodostavat yhdessä vanhan kasvillisuuden kanssa pienen idyllisen saarekkeen rautatien ja teollisuusalueen välissä. Näitä arvokkaita piirteitä on syytä vaalia. ■

RAIMO NISKANEN

JUKOLANKATUA

RAIMO NISKANEN

JUKOLANKATUA

ASUINRAKENNUKSET

*Pajukatu 1–19,
Pajukatu 12,
Tammikatu 1–13*

RAIMO NISKANEN

Pajukadun luoteispuolella sijaitsevat Upo Oy:n neljän perheen asuintalot suunnitteli lahtelainen arkkitehti Arvi Lepikkö vuonna 1946. Taloja rakennettiin kymmenen, kaikki samoin piirustuksin.

Rakennukset ovat puolitoistakerroksisia, melko yksinkertaisia omakotitaloja, joiden julkisivuja on tehostettu viehättävillä yksityiskohdilla, kuten pyöreillä ikkunoilla ja molemmissa päädyissä sijaitsevilla terasseilla pikku pergoloineen. Taloja on myöhemmin muuteltu jonkin verran yksityiskohdiltaan ja materiaaleiltaan.

Pajukatu 12:ssa sijaitseva Upo Oy:n kuuden perheen talo on Lahden ensimmäinen rivitalo sanan modernissa merkityksessä. Sen on suunnitellut lahtelainen arkkitehti Unto Ojonen vuonna 1946. Ensimmäisessä kerroksessa sijaitsivat perheiden olohuoneet ja keittiöt, toiseen kerrokseen oli sijoitettu makuuhuoneet. Rakennus on mittasuhteiltaan ja detaljoinniltaan kaunis.

Tammikatu 7 - 9:ssä, Pajukadun päässä on lahtelaisen arkkitehdin Tauno Niemiojan vuonna 1953 piirtämä neljä huoneistoa käsittävä kaksikerroksinen rivitalo, joka on tasapainoisesti porrastettu rinteeseen. Tammikadun varrella on pääasiassa lahtelaisten rakennusmestareiden käsialaa olevia omakotitaloja. Kadunvarsi muodostaa miellyttävän kokonaisuuden.

Rakennusten ominaisuutta ja kadunvarsimiljöiden mittakaavaa kannattaa vaalia. Pajukadun luoteispuoli on suojeltu asemakaavalla vuonna 1986. ■

PAJUKATUA

PAJUKATUA

RAIMO NISKANEN

KERINKALLION PIENTALOALUE

Kerinkallio on kaupunginarkkitehti Kaarlo Könösen vuonna 1945 laatiman asemakaavan pohjalta syntynyt yhtenäinen puolitoistakerroksisten asuintalojen alue, jonka rakennukset ovat suurelta osin Itä-Hämeen Maanviljelysseuran asutustoimikunnan tyyppitaloja. Ne on pääasiassa suunnitellut rakennusmestari Erkki Toivonen. Alue rakennettiin lähes kokonaan vuosina 1946 - 1948.

Katuverkko on hyvin säännönmukainen ja suorakulmainen. Kooltaan yhtenäiset asuintalot on sijoitettu katonharja kadun suuntaisesti tonttien kadunpuoleisiin päihin. Talusrakennukset ovat tontin takaosassa. Alue on tiivis ja rytmikäs, mutta vuosien kuluessa rehevöityneet puutarhat antavat sille kodikkaan ja intiimin ilmeen.

Aluetta on syytä kehittää sen alkuperäisistä suunnitteluperiaatteista käsin. Vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa alue mainitaan arvokkaana kohteena. ■

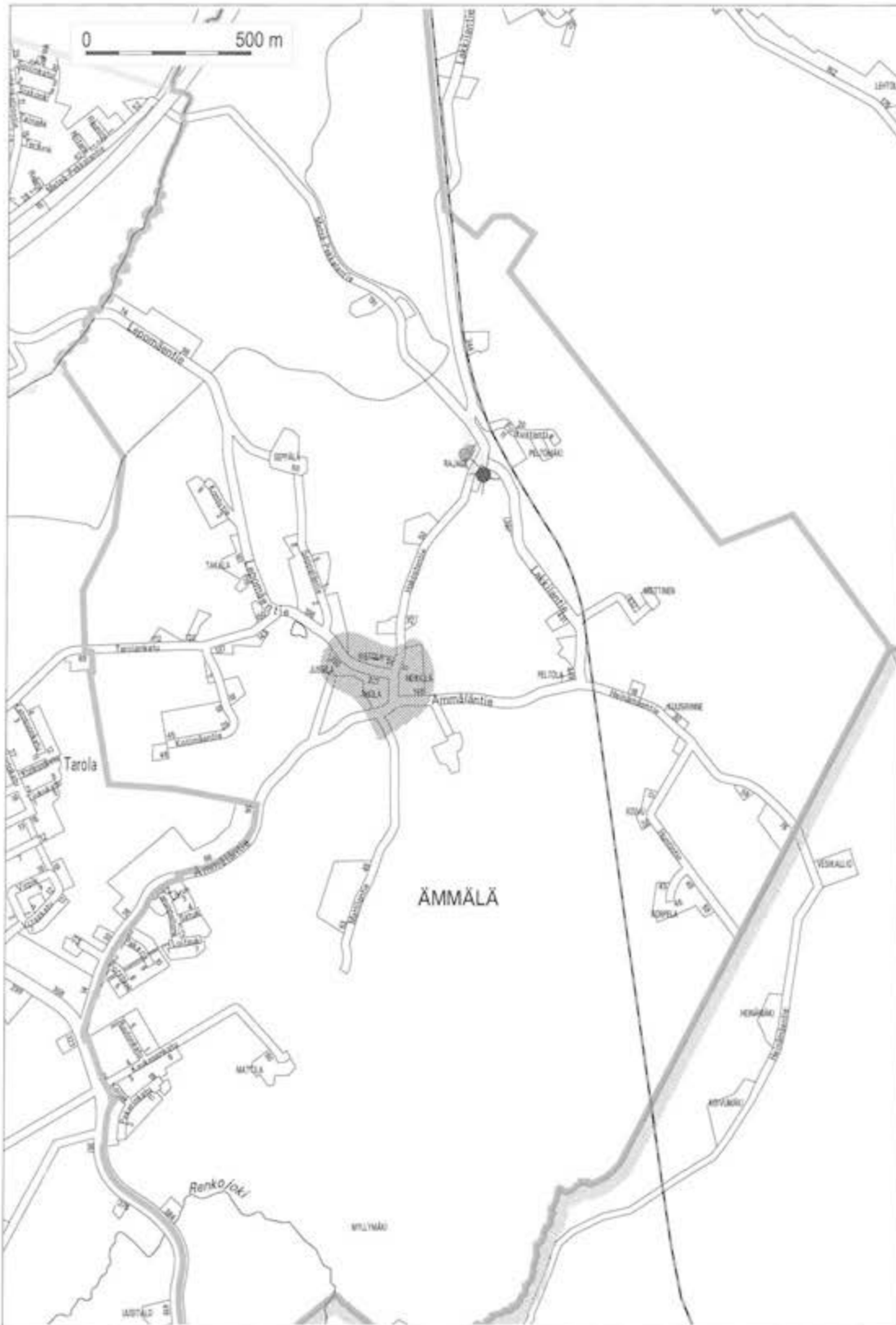
ASUINRAKENNUS PIHAPIIREINEEN *Apilakatu 10*

Metsä-Huovilan talo on lohkottu Huovilan kanta-talosta. Huovilan miniä Fanni Huovila rakennutti Metsä-Huovilan päärakennuksen ja ulkorakennukset vuonna 1934 miehensä kuoltua. Päärakennuksen suunnitteli lahtelainen rakennusmestari August Nieminen Itä-Hämeen Maanviljelysseuran rakennusneuvonnasta. Samassa yhteydessä rakennettiin myös navetta ja aitta. Päärakennuksessa ja aitassa on käytetty vanhan Huovilan rakennusten hirsii. Puimala on pystytetty sodan jälkeen.

Pihapiirissä on runsaasti vanhoja perinnekasveja ja suuria kuusia.

Rakennuksia ja pihapiiriä on syytä vaalia niiden alkuperäispiirteet huomioon ottaen. ■

ÄMMÄLÄ

**ASUINRAKENNUS
PIHAPIIREINEEN**
Hakostentie 77

Rajalan talon ensimmäiset isännät muuttivat paikalle vuonna 1832 Sysmästä, ja perimätieto kertoo, että he toivat talon hirret mukanaan.

Pihapiiriin on todennäköisesti heti muuton jälkeen rakennettu asuintalo, joka lienee alunperin ollut savupiirtti. Piirtti on edelleen nähtävissä osana päärakennusta, jota myöhemmin jatkettiin molemmista päistään sekä korotettiin ullakkokerroksella. Talo on peruskorjattu 1981. Pihapiiriin kuuluu lisäksi vuonna 1902 raken-

nettu harmaakivinavetta, vuodelta 1883 peräisin oleva maakellari, kaksikerroksinen aitta sekä liiteri, nykyinen autotalli, joka lienee rakennettu talliksi päärakennuksen valmistumisen jälkeen.

Pihapiiri rakennuksineen on edustava esimerkki vuosikymmenien kuluessa syntyneestä huolellisesti hoidetusta maatilakokonaisuudesta, jollaisena sitä kannattaa vaalia. Se sijaitsee harmonisesti tienristeyksessä metsänlaidassa peltoaukean takana. ■

Ämmälän tiivis kyläkeskus on vanhaa asuin- ja viljelysalueita. Kyläkeskus koostuu neljästä talosta, Jussilasta, Ristolasta, Aholasta ja Heikkilästä, jotka ovat sijoittuneet teiden risteykseen. Kylän ympärillä on laakea viljelysmaisema. Ämmälä liitettiin Orimattilasta Lahteen vuonna 1956.

Jussilan tilaa on viljelty ainakin jo 1660-luvulla. Sen nykyinen päärakennus on vuodelta 1934. Pihapiiriin kuuluu ulkorakennuksia, muun muassa hirsiaitta. Ahola on ollut aikaisemmin kauppatalona. Sen nykyinen päärakennus on vuodelta 1935.

Kivinavetta on rakennettu 1895. Heikkilän päärakennus on vuodelta 1902, talli, navetta ja sikala vuodelta 1926. Ristolän uusi päärakennus on vuodelta 1999. Sementtitiilinen navetta on vuodelta 1928. Pihapiirissä on runsaasti talousrakennuksia.

Kyläkeskukselle on ominaista tiivis, päärakennusten ja talousrakennusten perinteinen sopusointuinen suhde, vanha puusto ja koristekasvisto, kapeat, kauniisti kaartuvat tiet ja ympärillä olevat peltoaukeat. Näitä piirteitä kannattaa vaalia.

Vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa Ämmälän kyläkeskus mainitaan arvokkaana kohteena. ■

ÄMMÄLÄN KYLÄKESKUS

RENKOMÄKI

PIENTALOALUE

Valokatu - Valopolku

Valokadun ja Valopolun ympäristö muodostaa lähinnä 1940- ja 1950-luvun asuintaloista rakentuneen viihtyisän alueen, joka on sijoittunut loivalle luoteisrinteelle Renkomäkeen. Asuin- ja talousrakennukset, pihojen kasvillisuus, aluetta halkova tie ja maastomuodot ovat mittakaavaltaan sopusointuiset. Kokonaisuus on vaalimisen arvoinen. ■

VALOKATUA

VENETSIA

Vartio-ojan kiemurtelevaan mutkaan nousi 1940- ja 1950-luvun kuluessa omakotialue, joka tulivian ojan myötä sai nimen Venetsia. Alue liitettiin Orimattilasta Lahteen vuonna 1956, ja se kaavoitettiin 1960.

Venetsiaa leimaa kuusi suoralinjaista yhdensuuntaista katua ja yhtenäinen rakennustapa, joka tosin paikoin on ehtinyt rikkoutua. Talot ovat puolitoistakerroksista, satulakattoista tyyppiä.

Alueen yhtenäisyyteen kannattaa kehittämistoimien yhteydessä kiinnittää huomiota. ■

ENSIMMÄISTÄKATUA

ASUINRAKENNUS PIHAPIIREINEEN *Orimattilankatu 13*

Kangasmäen tila on ollut saman suvun hallussa vuodesta 1539. Se on Suomen vanhimpia sukutiloja. Rakennusmestari Hailan (todennäköisesti Nestor J. Haila) suunnittelema päärakennus on vuodelta 1913. Se edustaa Lahdessa harvinaista puujugendia ja on säilyttänyt alkuperäisen asunsa erittäin hyvin. Talossa on tehty pienehköjä muutoksia, jotka on suunnitellut rakennusmestari Sulo Turento.

Pihapiiriin kuuluu lisäksi tilan entinen päärakennus, 1800-luvun loppupuolella rakennettu hirsimökki, joka on uuden päärakennuksen valmistuttua toiminut pakarina ja varastona, harvinaisen komea suurikokoinen aitta, lato sekä osittain istutettu, osittain luonnonvarainen vanha puusto. Pihapiiriä ympäröi vanha kuusiaita. Nykyisen päärakennuksen takana

on viime vuosisadalla ollut sorakuoppa, josta on kaivettu soraa kylän uuneja murattaessa. Mäenkumpare on myös ollut kylän nuorten keinumäki.

Kangasmäki kuuluu Kyläkunnantien itäpäähän pieneen talorykelmään. Rakennus pihapiireineen on vaalimisen arvoinen. ■

**ASUINRAKENNUS
PIHAPIIREINEEN**
Tupalankatu 14

Tupalan talo on yksi Kyläkunnantien itäpään taloryhmästä. Se on sukutila.

Hirsinen, laudoitettu päärakennus on vuodelta 1914. Se on alunperin edustanut myöhäisjugendia, mutta vuoden 1956 perusteellisten korjausten jälkeen kadottanut suureksi osaksi nämä tyylipiirteet. Eryteisesti kuisti on muuttunut. Kookas navetta on rakennettu 1910. Pihapiirissä on muitakin rakennuksia, muun muassa kau-

nis aitta. Rakennukset ympäröivät vanhaa rehevää puutarhaa.

Taloon kuuluu nykyisin myös pieni 1920-luvun alussa rakennettu puusepän mökki ulkorakennuksineen. Se sijaitsee hieman pihapiiristä syrjässä, sen itäpuolella.

Kokonaisuutta on syytä vaalia sen omista lähtökohdista käsin. ■

ASUINRAKENNUS PIHAPIIREINEEN *Orimattilankatu 79*

Yli-Mäkelä on vanha sukutila, jonka vaiheita voidaan seurata aina Orimattilan kirkon ja kirkonkirjojen paloon vuonna 1724 saakka. Ali- ja Yli-Mäkelä ovat aikojen olleet yhtä tilaa.

Päärakennuksen on vuonna 1948 suunnitellut rakennusmestari Sulo Turento. Siihen ei ole tehty mainittavia muutoksia. Päärakennuksen 200-vuotias edeltäjä on Orimattilan kotiseutumuseona. Navetan suunnitteli

ja rakensi Yli-Mäkelän isäntä Kalle Mäkelä vuonna 1914. Pihapiiriin kuuluu myös 1960-luvulla rakennettu työväenrakennus. Kauempana pihapiiristä ovat 1930-luvun lopulla pystytetty puimalato ja 1985 rakennettu konehalli.

Asuinrakennusta, navettaa ja kaunista etelärinteellä sijaitsevaa puutarhaa peltoaukean laidalla ja osana tienvarsimaisemaa on syytä vaalia. ■

KAIHO NISKANEN

ALI-MÄKELÄN AITTA

Ali-Mäkelän talo on vanha sukutila, joka on ollut nykyisen omistajan suvulla vuodesta 1725. Ajoittain omistus- ja sukulaisuussuhteet ovat johtaneet Yli- ja Ali-Mäkelän tilojen yhdistymiseen, ajoittain ne on jaettu erillisiksi tiloiksi. Ali-Mäkelä on runoilija J. H. Erkön isän kotitalo.

Pihapiirissä on mansardikattoinen hirsinen päärakennus, jonka tilan isäntä Urho Ali-Mäkelä suunnitteli vuonna 1920. Sementtitiilinen navetta rakennettiin 1929, puimala 1925 ja aitta 1927. Pihapiirissä on myös vanha sauna ja lato. Kuivaamo on pystytetty sodan jälkeen. Kyläkadun varressa on maitolaituri, lajinsa harvinainen edustaja.

Rakennukset ovat säilyneet hyvin lukuun ottamatta päärakennusta, joka on korjattu 1980-luvun lopulla rakennusarkkitehti Esko Parkkosen suunnitelmien mukaan. Tässä yhteydessä ikkunat on vaihdettu alkuperäisyyille vieraisiksi.

Rakennuksia, pihapiiriä ja kuusiaitaa peltoaukean laidalla ja osana tienvarsimaisemaa on syytä vaalia. ■

ASUINRAKENNUS PIHAPIIREINEEN *Kyläkatu 26*

KAIHO NISKANEN

KUTOJAN MÖKKI

TIENVARSIMILJÖÖ

Orimattilankatu 86–204, Lehtovuorentie

Orimattilankadun pohjoispuolen ja Lehtovuorentien varren laakeaan etelärinteeseen on sijoittunut runsaasti pientaloasutusta. Rakennuskanta on hyvin eri-ikäistä ja kirjavaa, mutta yhdessä vanhojen puutarhojen kanssa se muodostaa kodikkaan ja viihtyisän ympäristön. Orimattilankatu 94:ssä on 1800-luvun loppupuolelta peräisin oleva hirsinen ns. Kutojan mökki.

Rinteen ja tien mittakaavaa sekä alueen ominaispiirteitä kannattaa vaalia. ■

ASUINRAKENNUS PIHAPIIREINEEN

Näkkimistöntie 71

Rekolan talo on vanha sukutila, joka siirrettiin uusjaossa Ämmälän kyläkeskuksesta nykyiselle paikalleen vuonna 1915. Rakennukset on pystytetty tuolloin lukuun ottamatta kuivaamoa, joka on rakennettu 1920- ja 1930-luvun vaihteessa. Pihapiiriin kuuluu päärakennus, 1960-luvun lopulla laajennettu navetta, hirsisauna, aitta ja tiilinen kuivaamo, joka on alkuperäisessä kunnossaan ja käyttökelpoinen.

Päärakennus on koristeltu omaperäisellä tavalla. Navettaa lukuun ottamatta rakennuksissa ei ole tehty oleellisia muutoksia. Rakennusten alkuperäistä ilmettä ja metsän laidassa, peltoaukean takana sijaitsevaa pihapiiriä on syytä vaalia. ■

RENKOMÄEN KOULU

Orimattilankatu 93

Renkomäen järjestyksessä toinen koulu rakennettiin 1948. Piirustukset laati kouluhallituksen arkkitehti Lauri Hanstén 1947. Koulu liitettiin Orimattilasta Lahden kaupunkiin vuonna 1956.

Koulu on kolmikerroksinen, L:n muotoinen rakennus, joka hallitsee matalaa tienvarsitaajamaa. Sen yksinkertainen, hieman ankara arkkitehtuuri ilmentää aikansa koulusuunnitteluideoita.

Rakennusta laajennettiin kookkaalla betonisella siivellä vuonna 1970 kaupunginarkkitehti Valter Karsalon piirustusten mukaan, ja sitä on senkin jälkeen korjattu kaupungin omin suunnittelijavoimin. Uudisrakennus muodostaa melko voimakkaan kontrastin vanhan kanssa, mitä on syytä mahdollisissa uusissa muutoksissa välttää. ■

MUUNTAJA *Näkkimistöntie*

Muuntaja on rakennettu vuonna 1950. Se on Lahdessa katoamassa olevaa tyyppiä, joka edelsi suora-vaista funktionalistista tiilimuuntajaa.

Muuntaja on merkittävä maisematekijä peltoaukean reunassa. ■

ASUINRAKENNUS PIHAPIIREINEEN *Orimattilankatu 351*

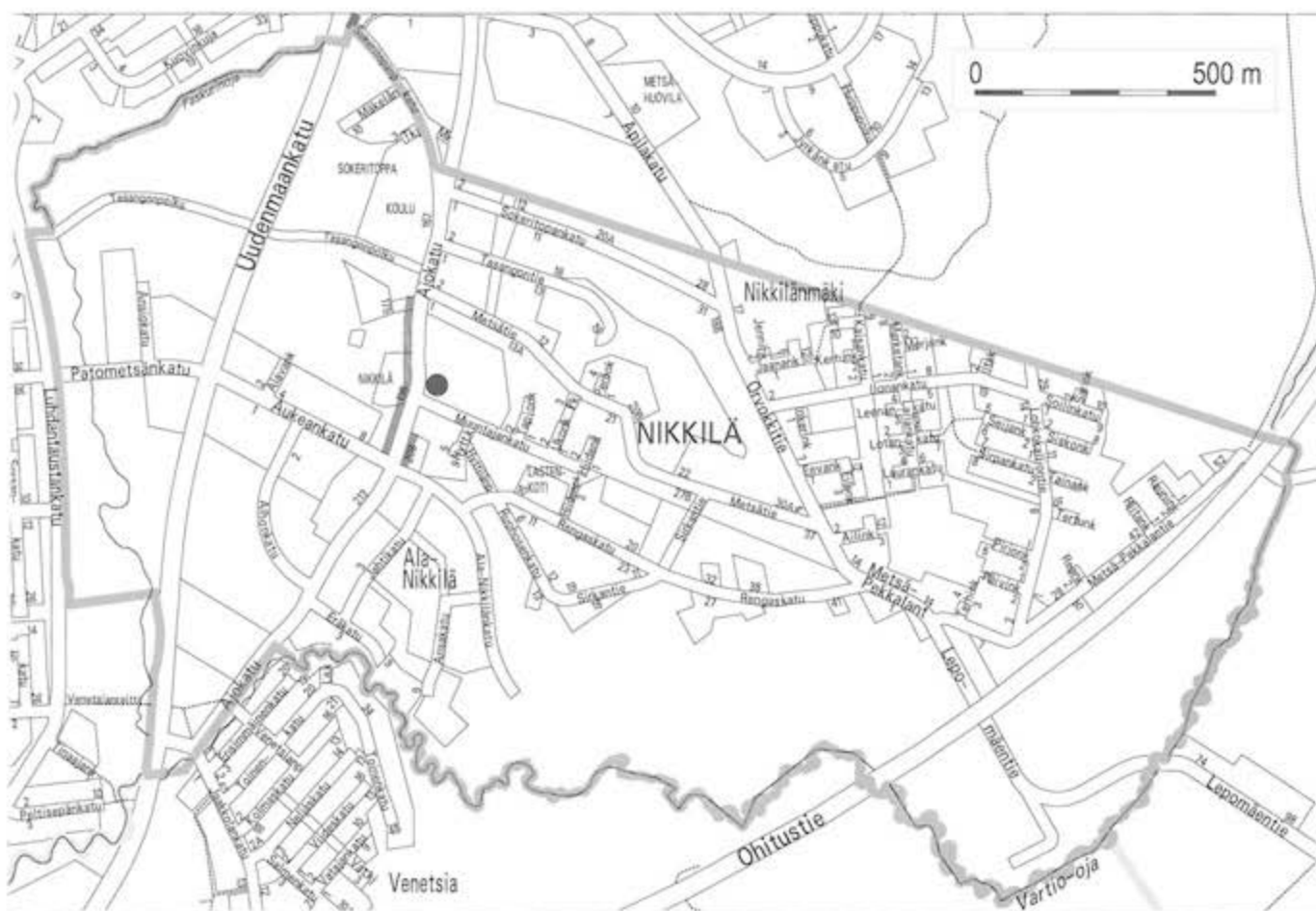
S iitala on vanha maanviljelystila, joka tuli nykyiselle omistajasuvulle vuonna 1883. Päärakennus siirrettiin peltojen keskeltä metsänreunaan vuonna 1914. Sen alkuperäinen rakennusvuosi ei ole tiedossa. Talon vuosisadan alun ilme on säilynyt hyvin, koska suuria muutoksia ei ole tehty. Navetta on vuodelta 1917. Sitä on laajennettu 1927. Sen on rakentanut muurari Ilmari Jokinen, joka on pystyttänyt useita navettoja Pennalan kylässä. Aitta on rakennettu samoihin aikoihin.

Rakennukset ja niitä ympäröivät vanhat puut muodostavat peltoaukean laidalla arvokkaan kokonaisuuden, jonka luonteenomaisia piirteitä on syytä vaalia. ■

ASUINRAKENNUS PIHAPIIREINEEN *Orimattilankatu 419*

U sitalon tilan pihapiiriin kuuluvat vuosisadan alussa rakennettu asuintalo, navetta ja vanha puutarha. Sopusointuista kokonaisuutta alkuperäisine piirteineen on syytä vaalia. ■

NIKKILÄ

Nikkilän muuntoasema valmistui 1932 Lahden kaupungin solmittua edellisenä vuonna Valtion Koskivoimatoimiston (myöhemmin Imatran Voima Oy) kanssa sähkösopimuksen, jolla turvattiin kaupungin nopeasti kasvava sähköntarve. Alkuperäisen asemakokonaisuuden suunnitteli 1930-luvulla Imatran Voiman rakennusteknikko Emil Ekegren. Myöhemmistä suunnitelijoista ei ole tietoa.

Alueella on vuonna 1932 valmistunut ja 1950 laajennettu muuntoasema, kaksi 1935 suunniteltua asuinrakennusta, 1950 rakennettu sauna ja varasto sekä laaja puistomainen puutarha alkuperäisine 1930-luvun tenniskenttineen ja puuportteineen. Asema ja asuintalot edustavat komeasti klassismia, ja niiden sisä- ja ulkoarkkitehtuurissa on myös säilynyt runsaasti alkuperäisiä yksityiskohtia, kuten ovia, ikkunoita, heloja, koristeleikkauksia, tuuliviiri, irtto- ja kiintokalusteita, pintamateriaaleja ja teknisiä laitteita.

Vaikka sauna ja varasto eivät arkkitehtuuriltaan ole sopusoinnussa muun rakennuskannan ja puiston kanssa, on kokonaisuus tällaisenaan kuitenkin miellyttävä ja tasapainoinen ja se on alkuperäisine yksityiskohtineen vaalimisen arvoinen. Alue on mainittu vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa arvokkaana kohteena. ■

TIENVARSITAAJAMA

Ajokatu 175, 185, 191, 195, 197 ja 208

Ajokadun varrella on jäljellä tiiviikkö taloryhmä. Osa on vanhoja pienviljelystiloja, osa omakotitaloja. Jotkut tilat on lohkottu Nikkilän kantatilasta.

Rauhamaan talo Ajokatu 175:ssä on vuodelta 1914. Sen on rakennuttanut muurari Abel Tasanko. Talo on siirretty muualta. Tiilinavetta on vuodelta 1945 ja edelleen käytössä. Pihapiirissä on myös aitta. Rakennuksia ympäröivät vanhat koivut ja omenapuut.

Välimäen talon Ajokatu 185:ssä rakennutti niin ikään muurari Abel Tasanko vuonna 1926. Ulkorakennus pystytettiin samana vuonna. Talo on hirsirakenteinen, lautavuorattu ja mansardikattoinen. Se on säilynyt hyvin.

Männikön talon Ajokatu 191:ssä suunnitteli rakennusmestari Artturi Ekström vuonna 1936.

Sähköinsinööri Arvo Hulme rakennutti Päivärinteen talon Ajokatu 195:ssä vuonna 1936 samojen Ekströmin laatimien piirustusten mukaan kuin Männikön talossa käytettiin. Taloa laajennettiin huomattavasti kaksi vuotta myöhemmin niin ikään Ekströmin suunnitelmin. Tuolloin siihen rakennettiin myymälätilat, joissa Lahden Osuuskauppa toimi aina vuoteen 1960. Talossa oli kaupan lisäksi hellahuoneita sekä huoneen ja keittiön käsittäviä asuntoja. Vuonna 1996 talo muutettiin yhden perheen käyttöön. Silloin sen ympärille pystytettiin myös

AJOKATU 208

arkkitehti Tauno Niemiojan vuonna 1952 suunnittelema tyyppiä.

Kuusiston talon ja talousrakennuksen Ajokatu 197:ssä piirsi rakennusmestari Pauli Leiskallio vuonna 1939.

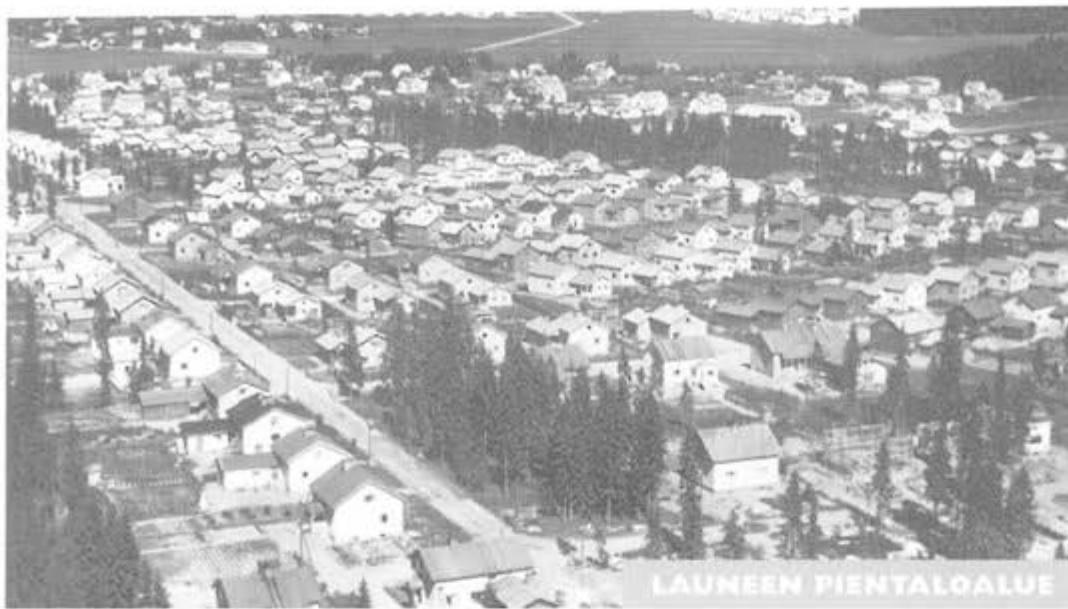
Ajokatu 208:ssä sijaitseva Vierula lienee vanhimmilta osiltaan satavuotias. Talousrakennus ja aitta rakennettiin 1936. Päärakennukseen on tehty ikkunakorjauksia 1990-luvun alussa ja muita korjauksia vuonna 1999. Talon ulkonäköä ei muutettu.

Taajaman ominaispiirteet, kuten väljyys, vanhat asuin- ja talousrakennukset sekä puusto ja kasvit, ovat säilyttämisen arvoisia. ■

LAUNE

LAUNEEN PIENTALOALUE

LAUNETTA 1950-LUVUN ALKUPUOLELLA

Launeen pientaloaluetta kaavoitettiin ensimmäisen kerran, kun professori Carolus Lindberg laati vuonna 1936 Lahden kaupungin eteläisten osien asemakaavan. Siinä hahmoteltiin kaupunkiin vuonna 1933 liitettyjen maitten käyttö. Alueen katuverkosto ja nimistö ovat suurelta osin peräisin tästä kaavasta. Myös etelä-pohjoissuunnassa aluetta halkova puistovyöhyke esiintyy Lindbergin suunnitelmassa nimellä Nikulanpuisto. Asemakaavaa on muutettu ja täydennetty sittemmin useassa vaiheessa.

Kaavaa alettiin toteuttaa rakentamalla 35 pientä paritaloa Rahkakadun, Suorankulmankadun, Mustamäenkadun ja Pajusillankadun varteen vuosina 1944 - 1945. Sen jälkeen rakentaminen jatkui tiiviinä pitkälle 1950-luvulle, ja vuosina 1953 - 1954 syntyi esimerkiksi Närekadun erittäin yhtenäisenä säilynyt puolitoistakerroksisten omakotitalojen alue. Osa Launeen pientaloalueen tonteista luovutettiin siirtoväelle ja rintamamiehille.

Sodanjälkeinen vaikea asuntopula vaikutti siihen, että suhteellisen suurikokoinen alue rakentui tasapainoisesti ja yhtenäisesti. Yksittäiset katunäkymät sisältävät kuitenkin

Närekatu, Äestäjänkatu, Kyntömiehenkatu, Myllytie, Rahkakatu, Suorankulmankatu, Aurakatu, Mustamäenkatu Launeenkadun ja Mäntsäläntien välillä, Yläkatu, Pajusillankatu, Alakatu, Nurmikatu, Jokitie, Etelätie, Vanamontie, Talvikintie, Pöllöntie, Kuovinkuja, Mäntsäläntie, Nikkilänkatu, Lähteenkatu, Lähteenpolku

kin hallittua vaihtelua. Talojen suunnittelijoina on sekä Suomen rakennustaiteen merkinimiä, kuten arkkitehdit Jorma Järvi ja Elsa Arokallio, että runsaasti lahtelaisia rakennusmestareita, kuten Oskari Häkämies, Pauli Leiskallio, Jaakko Kurkela ja Leo Vesanen.

Mäntsäläntien ja Närekadun kulmassa avattiin 1955 Lahden Osuuskaupan myymälä. Sen tyyppiirustukset oli suunnitellut lahtelainen rakennusmestari Lauri Aho-la. Se on arvokas katoavan elämänmuodon ja rakennustyyppien edustajana.

Rakennuksia on joissakin kohdin laajennettu ja niiden lomaan on pystytetty uusia. Nämä toimenpiteet

eivät aina ole olleet omiaan säilyttämään kohteen erityisluonnetta, joka perustuu alueen väljyyteen, jälleenrakennuskauden rakennusten yksinkertaisiin materiaaleihin, pieneen mittakaavaan ja niukkaan muodonantoon.

Launeen pientaloalue on asutushistoriallisesti ja rakennustaiteellisesti merkittävä. Vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa Launeen pientaloalue ja Närekatu mainitaan arvokkaina kohteina. ■

NÄREKATUA

LAUNEEN LASTENTALO

Tapparakatu 15

Arkkitehti Erik Castrén suunnitteli Launeen lastentalon vuonna 1954 kaupungin omalla talonsuunnitteluosastolla. Se valmistui 1956 ja oli kaupungin ensimmäinen kunnallinen lastentalo. Rakennukseen sijoitettiin seimi, lastentarha, lastenkoti ja äitiysneuvola.

Lastentalon mittakaava on miellyttävä ja maisemaan sopiva. Se sijaitsee pellolla Launeen pientaloalueen reunalla. Rakennus on matala, osin yksi-, osin kaksikerroksinen ja syntyjälleen tyyppillisesti vaaleankeltainen ja roiskerapattu. Pihan puolella se on jaoteltu pienemmiksi volyymeiksi niin, että niiden väliin syntyy suojaisia leikkipaikkoja.

LASTENTALO VUONNA 1957

Rakennusta on vuosien kuluessa muutettu lukuisia kertoja pääasiassa kaupungin omien suunnittelijoiden voimin. Nämä muutokset eivät kaikilta osin ole sopuisuudessa talon alkuperäisen mittakaavan ja materiaali- ja valintojen kanssa. Talon alkuperäisiä suunnitteluperiaatteita kannattaa vaalia. ■

PUMPPUASEMA

Launeenkatu 51

Vesijohtolaitos perustettiin Lahteen vuonna 1909. Launeen lähde todettiin ainoaksi kellovulliseksi vedenottopaikaksi, ja pumppuasema sijoitettiin sinne.

Launeen pumppuasema rakennettiin 1909 kaupungininsinööri Kaarlo Tavastin piirustusten mukaan. Se käsitti ensi vaiheessa pumppukaivon, konehuoneen sekä koneenhoitajalle ja apumiehelle tarkoitetun kahden perheen asuintalon. 1910–1911 tehtiin maakellari ja ulkorakennus sekä istutettiin puita ja pensaita. Vuosina 1917–1918 konehuonetta laajennettiin länteen päin. Uusi asuintalo rakennettiin 1919 edellisenä vuonna pommituksissa vaurioituneen tilalle. Kaksi kaivoa on rakennettu myöhemmin.

Pieni saunarakennus päätettiin purkaa 1987, ja 1990 asuintalo sai saman tuomion. Arvokas kokonaisuus kär-

si tällöin tuntuvasti. Tiiliornamentiikalla koristeltu pumppurakennus ja kaivot sekä puisto ovat rakennustaiteellisesti, kulttuuri- ja teollisuushistoriallisesti erittäin merkittäviä. Alue on mainittu vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa arvokkaana kohteena. ■

KOULURAKENNUS

Aurakatu 11

Launeen väliaikainen koulu, myöhemmin Lähteen koulu rakennettiin vuonna 1948. Sen piirsi kaupungin arkkitehtiosaston arkkitehti Irma Kolsi 1947.

Rakennus suunniteltiin väliaikaiseksi koulutilaksi helpottamaan eteläisten kaupunginosien oppilaspaikkojen puutetta. Se oli tarkoitus myöhemmin muuttaa esimerkiksi asuintaloksi tai terveystaloksi. Kolsi hahmotteli koulurakennuksen niin, että se sulautui ympäröivään pientaloalueeseen ja oli siis muutettavissa helposti

VAIVAISTALON
SAUNA

PURETTU

VAIVAISTALON ALUE

Launeenkatu 76

ARNO FORSILUS

Launeen vaivaistalon toiminta aloitettiin 1913 kruununvouti K. Palmgrenin vuonna 1879 perustaman tiilitehtaan alueella. Se oli Lahden vanhin tiilitehdas, jonka toiminta päättyi vuonna 1909. Tehtaan asuinrakennusta laajennettiin vaivaistalon tarpeisiin niin, että kaupungininsinööri Kaarlo Tavast piirsi talon itäpuolelle siipirakennuksen, johon sijoitettiin vanhuksia ja mielisairaita. Vaivaistalo valmistui 1914. Samaan aikaan rakennettiin tiilinen sauna.

Vuonna 1926 kunnankodille, joksi vaivaistaloa oli alettu nimittää, rakennettiin sementtitiilistä maakellari tontin pohjoisrinteeseen.

Tapanilan kunnalliskodin valmistuessa 1931 Launeen kunnalliskoti lakkautettiin. Suuren kurkkumätä-epidemian vuoksi se avattiin kulkutautisairaalaksi vuonna 1934. Vuonna 1943 sairaala sai uuden rakennuksen, joka tuli suureen tarpeeseen sota-aikana riehuneiden epidemioiden takia. Kaupungin rakennusosaston arkkitehti Irma Kolsi piirsi 1942 puisen yksikerroksisen parakkirakennuksen, jonka arkkitehtuurissa pula-ajan niukkuus on käännetty tasapainoiseksi pelkistetyksi hyötytilaksi.

Sairaalaa laajennettiin jälleen 1949, jolloin Irma Kolsi piirsi talousrakennuksen. Se valmistui seuraavana vuonna. Rakennuksen ensimmäiseen kerrokseen tuli keittiö- ja ruokailutiloja, laboratorio, leikkaussali ja röntgen, toiseen kerrokseen henkilökunnan asuntola. Talo on rapattu, osin yksi-, osin kaksikerroksinen rakennus, jos-

VUONNA 1943 VALMISTUNUT KULKUTAUTISAIRAALA
PURETTU

sa on aikakaudelle tyyppillisesti pyöristettyjä nurkkia, sulavasti muotoiltuja parvekkeita ja yksityiskohtien kekseliästä ja huolellista suunnittelua. Julkisivun katseenvangitsijana on lennokas epäsymmetrinen ovikatos.

Kaupungin rakennusosaston arkkitehti Valter Karisalo suunnitteli vielä 1955 alueelle alilääkärin asuintalon ja vastaanottotilat. Se valmistui seuraavana vuonna. Kodikas rakennus edustaa 1950-luvun tyyppistä puolitoistakerroksista omakotitaloa, jossa on vaakalaudoitus, tiilikatto ja kaksijakoiset ikkunat.

Saunarakenus muutettiin 1950 kaupunginarkkitehti Kaarlo Könösen piirustuksin asuintaloksi, jolloin muun muassa pystysuuntainen ikkuna-aukotus levennettiin vaakasuuntaiseksi. Talon hieno tiilikoristelu on säilynyt. Talousrakennuksessa toimii sosiaalikeskus ja alilääkärin asunnossa päiväkotitoiminta. Entinen tiilitehtaan asuinrakennus ja parakki ovat tyhjiillään. ■

asuinkäyttöön. Talo säilyi kuitenkin kouluna aina vuoteen 1994, jolloin siitä tuli Launeen sivukirjasto.

Kaksikerroksinen koulu käsitti ainoastaan kaksi luokahuonetta sekä joitakin aputiloja. Toisessa kerroksessa oli pieni opettajanasunto. Talon arkkitehtuuri on suunnittelijalleen tyyppistä, pienieleistä ja inhimillistä.

Rakennus on kulttuurihistoriallisesti, rakennustaiteellisesti ja rakennustyyppinä merkittävä. Vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa talo mainitaan arvokkaana kohteena.

ARNO FORSILUS

ALIJUHAKKALANTIEN LOPPUPÄÄTÄ

ASUINRAKENNUKSET Keijutie 41–43 PURETTU

Kaupunki päätti vuonna 1943 rakentaa omistamalleen Ali-Juhakkalan tilalle kaksi työväen asuinrakennusta, kummatkin varustettuna kahdella pienellä tupakeittiöllä ja kamarin käsittävällä asunnolla. Rakennukset suunnitteli samana vuonna kaupungin arkkitehtiosastolla arkkitehti Irma Kolsi. Rakennukset toteutettiin vuosina 1943–1945. Vuonna 1945 arkkitehtiosastolla piirrettiin myös ulkorakennus, johon sijoitettiin sauna, puusuojat ja käymälät neljälle perheelle. Tämä toteutettiin samana vuonna.

Rakennukset ovat vaatimattomia, pystylaudoitettuja ja tiilikattoisia taloja, jotka ovat harvinaisia esimerkkejä kaupungin sosiaalisesta pientalo tuotannosta. Rakennusten alkuperäisiä ominaispiirteitä kannattaa vaalia. ■

PIENTALOALUE Alijuhakkalantie, Porvoonjoentie 1–7 ja 2–8

Alijuhakkalantie sai muotonsa vuonna 1948 laaditussa asemakaavassa ja Porvoonjoentie vuonna 1954. Ne muodostavat yhtenäisen näkymän puolitoistakerroksisine, harjakattoisine asuintaloineen, jotka on sijoitettu yhtenäisesti säännöllisiin riveihin lähelle katulinjaa. Puutarhat ovat vuosien varrella kasvaneet reheviksi ja tekevät hyvin ilmeensä säilyttäneestä alueesta viihtyisän.

Alkuperäisiä piirteitä kannattaa vaalia. ■

ASUINRAKENNUS PIHAPIIREINEEN Talonpojankatu 10

Atomäen kartanona tunnettu talo rakennettiin 1900-luvun alussa. Sen suunnittelijaa ei tiedetä.

Rakennus on Lahdessa harvinainen puujugendind edustaja. Tyyli ilmenee muun muassa persoonallisesti muotoilluissa ullakon ikkunoissa, jotka koristavat poikkipäätyjä. Kuistin pylväät ovat niin ikään taiten muotoillut.

Taloon kuuluu ulkorakennus, joka on osin yli satavuotias. Lisäksi pihapiiriin kuuluu runsaasti vanhoja puita ja

pihakasveja, kuusialta sekä Isännänkatua reunustava koi-vukuja.

Päärakennus on sängen hyvin säilynyt. Se on rakennustaiteellisesti arvokas. Sen tunnusomaisia piirteitä kuten koko pihapiiriä on syytä vaalia. Vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa kartano mainitaan arvokkaana kohteena. ■

SYLVIA-KOTI
Kyläkatu 140

Sylvia-koti muutti Hyvinkäältä Lahteen vuonna 1970. Kaupunki tarjosi kodille maata Ristolán tilalta Renkomäestä, jonne vähitellen kohosi kehitysvammaisten kuntoutukseen tarkoitettu kyläyhteisö. Nimensä se sai Sakari Topeliuksen lapsenlapsenlapselta Sylvia Nybergiltä, erityislahjakkaalta tytöltä, joka kuoli nuorena vaikeaan sairauteen. Hänen serkkunsa Carita Stenbäck perusti Sylvia-kodin 1957.

Ristolaan uutta kyläyhteisöä alettiin rakentaa vuonna 1969. Ensimmäiset viisi rakennusta, koulu kellotorniineen, työpaja sekä kolme asuintaloa, valmistuivat seuraavana vuonna. Niiden lähtökohtana oli Skotlannissa asuvan unkarilaisen arkkitehdin Gabor Tallon rakennustaide. Helsingiläinen arkkitehti Pertti Luostarinen laati piirustukset Tallon suunnitelmien pohjalta. Tavoitteena oli avaruus ja valoisuus.

Vuosina 1974 - 1975 pystytettiin jälleen viisi taloa, työpaja-koulu, navetta, kasvihuone ja kaksi asuinrakennusta lahtelaisen arkkitehdin Erik Liljebladin suunnitelmien pohjalta. Vuonna 1981 valmistui lahtelaisen arkkitehdin Jorma Salmenkiven piirtämä soitintyöpaja ja 1983 asuinrakennus, niin ikään Salmenkiven käsialaa. Hän suunnitteli vielä kolme asuinrakennusta ja huolto-

rakennuksen 1984, koulun laajennuksen 1985, Sylvia-talon 1986 sekä kolme asuintaloa ja työpajan 1987. Asuinrakennukset on tarkoitettu henkilökunnan ja hoitokkien yhteisiksi kodeiksi.

Näiden lisäksi kylässä on kutomatyöpaja, joka on hirsinen valmistalo, sekä Ristolán vanha lato.

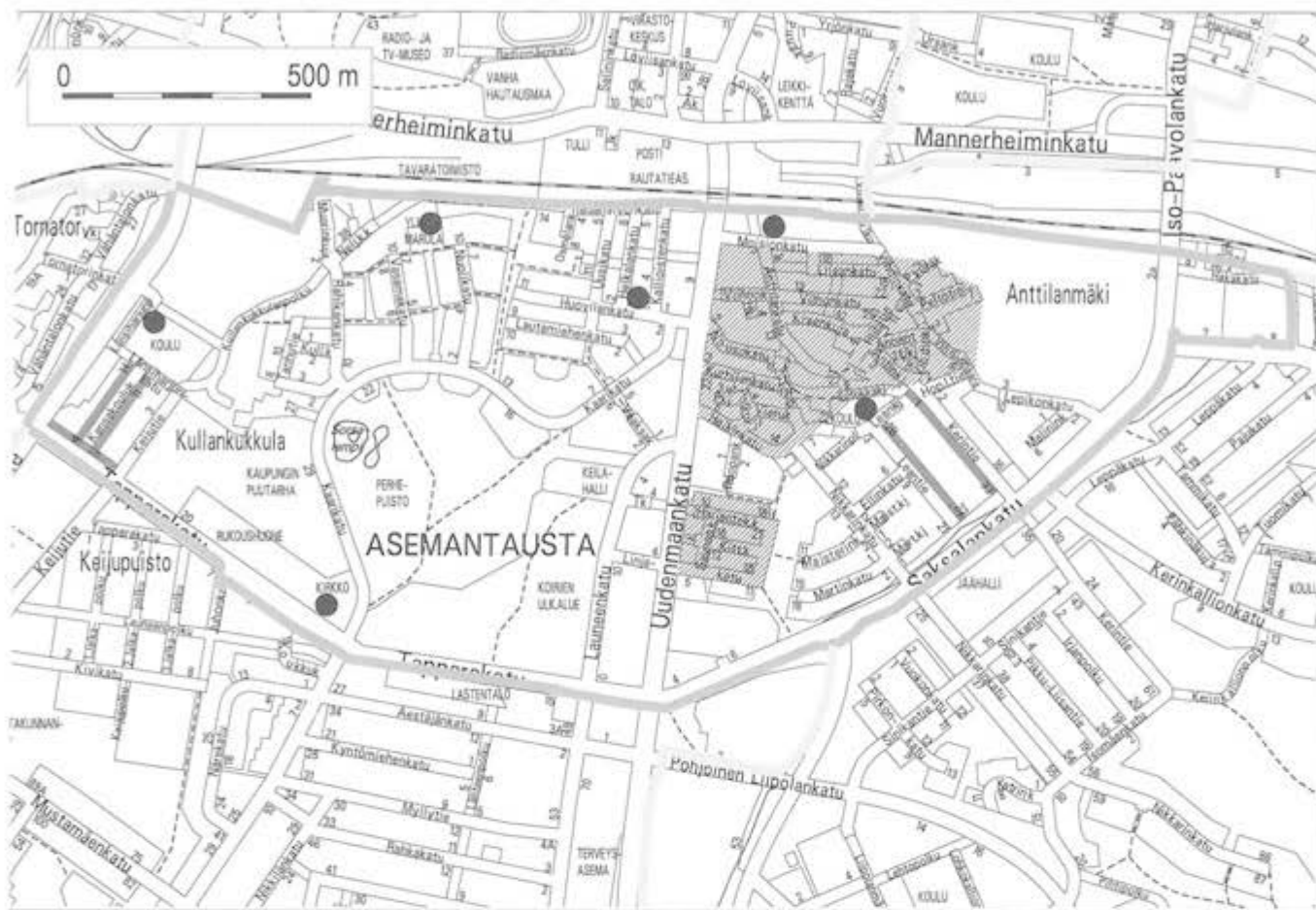
1990-luvun lopulta lähtien rakennuksia on peruskorjattu tamperelaisen arkkitehdin Maarit Holttisen suunnitelmien mukaan. Tavoitteena on ollut arkkitehtuurin monipuolistaminen esimerkiksi niin, että mustan ja valkoisen ohelle on lisätty muita värejä, taloihin on rakennettu kuisteja ja niitä on korotettu.

Sisäarkkitehtuuri perustuu paljolti puun käytölle ja runsaalle päivänvalolle. Seinät on käsitelty laseeraamalla. Erityisen vaikuttava on Sylvia-talon Joutsen-sali, jonka tilavaikutelma on lähes sakraali.

Kylän rakenne perustuu ympyrän muodolle. Rakennuksen kiertävät suojaisia pihvoja. Maastoa on käsitelty niin, että pihan keskellä on kumpare. Pihat tarjoavat virikkeellisiä leikkipaikkoja, joissa on erilaisia luonnonmuotoja sekä runsaasti kasveja.

Alkuperäiset suunnitteluperiaatteet ovat vaalimisen arvoisia. ■

ASEMANTAUSTA

ANTTILANMÄEN PIENTALOALUE

Anttilanmäen alue on saanut nimensä Anttilan talosta, joka oli Lahden kylän kantataloja. Se siirrettiin Lahden kylän vuoden 1877 palon jälkeen rautatien eteläpuolen korkeille kalliolle. Alue oli vuoteen 1933 saakka Hollolaa.

Anttilanmäki syntyi työväestön ja maaseudulta muuttaneiden hakeutuessa huokeille kaavoittamattomille tonteille taajaman ulkopuolelle. Se oli vuosisadan alkupuolella suurin kaava-alueen ulkopuolelle syntyneistä yhdyskunnista. Alkuperäinen Anttilanmäki on rakennettu ennen sotia. Talot ovat pääosin asukkaiden itsensä pystyttämiä mökkejä. Rakentamistapa on ollut vapaa mutta materiaaleiltaan ja massoitellutään suhteellisen yhtenäinen. Melko pienikokoiset

asuin- ja ulkorakennukset, tontteja kiertävät aidat, kapeat mutkittelevat tiet, jyrkät kalliot ja vehmas kasvillisuus muodostivat harvinaisen idyllin.

Aluetta uhkasi purkutuomio, mutta vuonna 1975 se kuitenkin sai osittain säilyttävän asemakaavan ja rakentamisohjeistot, joita 1984 täydennettiin. Museovirasto ja ympäristöministeriö julkaisivat 1993 valtakunnallisesti arvokkaiden kulttuurihistoriallisten kohteiden luettelon, johon Anttilanmäki sisältyi. Alueen alkuperäinen luonne on kuitenkin nopeasti murentunut, kun vanhoja rakennuksia on purettu, teitä on levennetty ja asfaltoitu ja puutalomiljööseen sopimaton paikoitusalue ja liikenneympyrä on rakennettu. Viimeisten kymmenen vuoden aikana alueelta on

**ANTTILANMÄEN
KOULU**
Leantie 2a

Eteläisen kansakoulun, nykyisen Anttilanmäen koulun suunnitteli lahtelainen arkkitehti Uno Alanco vuonna 1910. Rakennus valmistui 1911. Se edusti alunperin jugendia. Ulkomuodosta saa selvän käsityksen tarkastelemalla Lahden kansanopiston itäistä siipeä. Alanco suunnitteli kansanopistoa samaan aikaan, ja näiden kahden rakennuksen jugendasussa on suuria yhtäläisyyksiä.

Vuonna 1934 koululle tehtiin lisärakennus ja merkittäviä muutostöitä arkkitehti Erkki Nupposen suunnitelmien mukaan. Koulun ulkoasu muuttui klassistiseksi.

Koulurakennukseen tehtiin läsiipi 1967 arkkitehti Erik Liljebladin suunnitelmien mukaan. Tätä siipeä on jatkettu ja muutettu useaan otteeseen. Myös vanhan koulurakennuksen vesikattoa on muutettu vuonna 1990.

Alkuperäisen koulurakennuksen ja vuoden 1934 lisärakennuksen klassistista ilmettä on syytä vaalia. Uudempien lisäysten muuttamista vanhaan paremmin sopiviksi olisi tutkittava. Vanhan koulun sisätiloissa lieinee säilynyt alkuperäisiä koristemaalauksia maalikerrosten alla. Näiden palauttamista olisi myös syytä tutkia. ■

NÄKYMÄ PELTOTIELLE

hävinyt runsaat viisikymmentä rakennusta, joiden tilalle on rakennettu lähes vastaavasti uusia, jotka poikkeavat mittakaavaltaan, materiaaleiltaan ja ilmeeltään olennaisesti alkuperäisistä. Määrä merkitsee noin neljännestä vanhasta rakennuskannasta. Anttilanmäki onkin menettänyt valtakunnallisen suojeluarvonsa.

Alkuperäisiä asuin- ja ulkorakennuksia, aitoja, pihamiljoita vanhoine kasveineen, maisemapiirteitä ja teitä on syytä vaalia. ■

VARASTORAKENNUS

Moisionkatu 4

ARTO RANTANEN

Keskusosuusliike Hankkija avasi sivuliikkeen Lahteen 1921. Se rakennutti vuonna 1928 rautatien varteen varastorakennuksen, joka suunniteltiin liikkeen piirustuskonttorissa Helsingissä.

Makasiini on valkoiseksi rapattu basilikamainen L:n muotoinen tiilirakennus, joka edustaa 1920-luvun klassismia. Rakennuksessa on tyyllille luonteenomaisesti voimakkaat porrastetut räystäslisät sekä hienopiirteisesti koristellut ikkunanpuitteet, nyt tosin osittain tuhoutuneet. Se on säilynyt suhteellisen hyvin sekä sisältä että ulkoa. Sisätilojen suurin muutos on

1957 toteutettu nestekaasuvaraston rakentaminen kylmävarastoon sekä polttoainevaraston ja lämmityshuoneen rakentaminen entiseen trititelsitomoon.

Tässä vaiheessa purettiin vanha lämmitysuuni.

Rakennus on toiminut myös Keskon varastona. Viime vuodet se on ollut tyhjiällä, mutta vuonna 2000 siihen on muuttanut peruskorjauksen jälkeen moottori- ja öljyvarasto. Sen oheen tehdään myös kerhotiloja.

Hankkijan makasiini on viimeinen Lahden aseman vanhoista varastorakennuksista. Sen tyylinmukaisia piirteitä on syytä vaalia. Myös lastauslaituri on arvokas. ■

PIENTALOALUE Kerintie 1–31, Leantie 4–22

Kerintien lounaispuoli ja Leantien koillispuoli rakentuivat 1940- ja 1950-luvun kuluessa alueen saatua asemakaavan 1945. Kerintiellä rakennukset ovat lähellä katulinjaa orapihlaja-aitojen takana, ja puutarhat jäävät talojen taakse. Leantiellä istutusvyöhykettä on myös talojen edessä, ja rakennukset on sijoitettu

keskelle tonttia. Rakennukset ovat puolitoistakerroksisia ja harjakattoisia, Kerintiellä pääasiassa rapattuja, Leantiellä myös lautaverhottuja. Katunäkymät ovat yhtenäiset ja viihtyisät. Vanhat pihapuut ja kasvit lisäävät kodikkuutta. Näitä ominaisuuksia kannattaa vaalia. ■

KERINTIETÄ

KITTELÄN PIENTALOALUE

Linjakadun pohjois-
puoli, Kittelänkatu,
Harjantekijänkatu,
Saunapellonkatu

TYÖ PUURETA

HARJANTEKIJÄNKATUA
VUONNA 1974

PUMPPUHUONE *Huovilankatu*

Lahden Vientikermatehtaat Oy vuokrasi vuonna 1913 runsaan 600 neliömetrin maapalan rautatien eteläpuolelta omaa vedenpumppaamoaan varten. Meijeri osti maan vuonna 1935. Pumppaamo rakennettiin todennäköisesti vuonna 1913 tai heti sen jälkeen. Pumppu sijoitettiin maan alle ja maanpäällisessä rakennuksessa toimi pieni maitokauppa. 1980-luvun lopussa pumppuhuone korjattiin perusteellisesti, ja silloin muun muassa ikkunat muurattiin umpeen. Pumppu on kuitenkin edelleen käytössä.

Pumppuhuone on rakennustyyppinä ja kulttuurihistoriallisesti arvokas. Se on myös uuden asuinalueen varhemmista kerroksista viehättävällä tavalla muistuttava maamerkki. ■

Kittelän alue on saanut nimensä alueella aikaisemmin sijainneen Kittelän talon mukaan. Talo oli yksi Lahden kylän kantataloja.

Alueen alkuperäiset talot ovat peräisin 1910 - 1930-luvulta. Ne rakennettiin Lahden kaupungin ulkopuolelle, koska työväestö hakeutui asumaan kaavoittamattomille alueille tonttihintojen ja -vuokrien edullisuuden takia. Päinvastoin kuin esimerkiksi viereisellä Anttilänmäen alueella, Kittelän talot sijaitsivat säännöllisten suorien katulinjojen varsilla katonharja useimmiten kadun suuntaisesti. Talot liitettiin Lahden kaupunkiin osana vuoden 1933 suurta alueliitosta.

Kittelän alkuperäisestä alueesta on jäljellä noin puolet. Uudenmaankadun linjauksen alle ja kadun länsipuolelle jääneet talot purettiin 1980-luvun loppupuolella ja 1990-luvun alussa. 1970-luvulta lähtien alueelle on noussut jonkin verran uutta rakennuskantaa, jonka arkkitehtuuri on paikoin ristiriidassa alueen alkuperäisten ominaispiirteiden kanssa.

Kittelässä on suojelukaava, jossa ympäristö säilytetään. Kittelään on myös laadittu rakentamisohjeisto. Asemakaava ja ohjeisto ovat vuodelta 1985. ■

ASUINRAKENNUS PIHAPIIREINEEN *Neljänkaivonkatu 47*

Marola on yksi Lahden kylän vanhoista kantataloista. Kylän palon jälkeen se siirrettiin rautatien eteläpuolelle, kuten monet muutkin kantatalot. Isäntä Juho Alfred Marola ja emäntä Tyyne Maria Marola rakensivat talonsa ja siihen kuuluvat rakennukset omin käsin.

Nykyinen päärakennus on vuodelta 1925. Sen on suunnitellut lahtelainen rakennusmestari August Nieminen. 1940- ja 1950-luvun vaihteeseen saakka hirsirakennus oli käsittelemätön, ainoastaan yläkerta oli laudoitettu ja maalattu keltaiseksi. Sen jälkeen talo rapattiin. Sisätilat ovat säilyneet melko hyvin, erityisesti sali ja keittiö. Ullakolle rakennettiin huoneet 1930-luvun alussa.

Talon pihapiiri on poikkeuksellisen ehjä. Siihen kuuluu muun muassa vuodelta 1905 peräisin oleva navetta, 1930-luvun alussa rakennettu lato sekä aitta, joka on entinen avorinteli. Talon riihet paloivat vuoden 1918 sodassa, mutta rakennettiin heti sen jälkeen uudelleen. Mallissauna on purettu, uusi sauna on pystytetty 1930-luvulla.

Rakennukset ja kotipellot myytiin Rakennusliike B & Kille 1983. Nyt Marola on kaupungin omistuksessa. 1990-luvun puolivälistä talossa on pidetty kotieläinpihaa virkistys- ja matkailutarkoituksessa.

Marolan talo on harvinainen muisto Lahden kylän historiasta. Se on kulttuurihistoriallisesti ja rakennustaitteellisesti arvokas. Taloa ja sen pihapiiriä on syytä vaalia kokonaisuutena ja sen omista alkuperäispiirteistä käsin. Vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa Marola mainitaan arvokkaana kohteena. ■

LAUNEEN KIRKKO *Tapparakatu 22*

Helsinkiäinen arkkitehti Erik Lindroos suunnitteli nykyisen Launeen kirkon alunperin seurakuntataloksi vuonna 1952. Rakennus valmistui vuonna 1953. Se on nykyisin Lahden vanhin kirkkorakennus.

Launeen seurakunta perustettiin 1954. Vuoden 1956 suuren alueliitoksen myötä sen jäsenmäärä kasvoi huomattavasti, ja seurakuntatalo kävi ahtaaksi. Lindroos suunnitteli laajennuksen vuonna 1958. Sen yhteydessä kirkkosalia levennettiin etelän suuntaan ja rakennuksen vieressä ollut suuri metalliristi korvattiin kello-tapulilla. Laajennuksen valmistuttua seurakuntatalo vihittiin kirkoksi.

Launeen kirkko on Lahden ensimmäinen työkeskukseksi suunniteltu kirkko. Siinä on paitsi kirkkosali, myös raamattupiiri- ja kerhotiloja sekä työntekijäin asuntoja.

Kirkkorakennus ilmentää 1950-luvun hienopiirteistä intiimiä arkkitehtuuria. Vaalea rappaus, erilaiset tiilet, liuskekivet sekä muutamat harkiten sijoitetut puut henkivät ajattomuutta ja hartautta. Kirkkosalin sisustus on säilynyt lähes alkuperäisenä lukuun ottamatta lah-

telaisen arkkitehdin Satu Päivärinteen 1994 suunnittelema alttari- ja saarnatuolimuutoksia. Salin teemana on tiimalasin muoto, jota arkkitehti Lindroos on käyttänyt muun muassa penkeissä ja alttarikaiteessa. Kalusteet on toteuttanut Nupposen huonekaluliike vuonna 1953. Alttariseinällä on yksinkertainen puuristi, sekin aikakaudelle tyyppinen ratkaisu. Salissa ja sivukäytäväsä on myös kauniita 1950-luvun kupari- ja messinkivalaisimia.

Vuosina 2000 - 2001 kirkossa toteutetaan laajat arkkitehti Satu Päivärinteen suunnittelemat korjaustyöt, joilla muun muassa muutetaan kellaritiloja ajanmukaisiksi kokoontumishuoneiksi. Liikennejärjestelyjä muutetaan niin ikään. Kirkko on ympyröity tiilielementtimuurilla, jonka luonne vaikuttaa herkässä ympäristössä liian raskaalta.

Kirkon sisustus, kuten sen ajalleen tyyppinen arkkitehtuuri kaikkineen on harvinaista ja erittäin merkittävää. Vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa kirkko mainitaan arvokkaana kohteena. ■

LAUNEEN KIRKKO VUONNA 1961

KUVAKILTA

ASUIN- KERROSTALOT *Tapparakatu 2-8*

lamellista, joissa kussakin oli kolme pientä huoneistoa. Viimeksi rakennetun talon puoleksi maan alla olevaan pohjakerrokseen tuli kaksi myymälähuoneistoa. Rakennusten massoittelu ja materiaalit olivat hyvin samantapaiset kuin Helsingin Olympiakiylässä, jonka suunnittelussa Ekelund oli mukana samaan aikaan.

Ekelundin käsiala on äärimmäisen eleeöntä ja näennäisen vaatimatonta. Sen teho muodostuu materiaalien taitavasta yhteensovittamisesta ja tarkasta suhdetajusta. Tästä syystä arkkitehti Risto Linkovuoren vuonna 1980 suunnittelema peruskorjaus lisälämmöneristeineen ja alkuperäisestä poikkeavine materiaali- ja värivalintoineen ei ole ollut rakennuksille eduksi.

Rakennukset ovat rakennustaiteellisesti ja kulttuurihistoriallisesti merkittäviä. Ne mainitaan vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa arvokkaana kohteena. ■

Lahden kaupunki päätti rakennuttaa neljä lähinnä siirtoväen asuntopulaa helpottamaan tarkoitettua perhetaloa vuonna 1941. Talot suunniteltiin rakennettaviksi teollisuusalueiden lähelle, Helsingiläinen arkkitehti Hilding Ekelund piirsi talot 1941 - 1946, ja ne toteutettiin 1944 - 1947. Talot tunnetaan Miljoonakylänä tai Milkin taloina.

Kaikki neljä taloa olivat samanlaisia, kolmikerroksisia, julkisivuiltaan vaaleiksi rapattuja paitsi sisäänkäyntien kohdalta keltaista tiiltä. Sokkelit olivat betonia ja katot sementtitiiltä. Myös pohjaratkaisut olivat samanlaiset: talot koostuivat kolmesta vierekkäisestä identtisestä

PIENTALOALUE *Kansakoulukatu 5-13 ja 8-14*

**LÄNSIHARJUN
KOULU**
Helsingintie 52

Läntinen koulu, myöhemmin Länsiharjun koulu rakennettiin vuonna 1932 kaupunginarkkitehti Kaarlo Könösen 1930 laatimien suunnitelmien mukaan. Hanke valmisteltiin erittäin huolellisesti, ja suunnittelutoimikunta matkusteli laajalti tutkimassa uusia koulurakennuksia ennen suunnitelmien tekemistä. Koulu saatiin aikaan Lahden kaupungin ja Hollolan kunnan yhteisin ponnistuksin, koska koululle aiottu alue, Vähäntalon tilasta lohkottu tontti, kuului Hollolaan ja liitettiin vasta vuonna 1933 Lahteen.

Rakennus oli aikanaan hämmästyttävän kookas ja vaikuttava. Sen klassistinen ilme henki tarkoituksenmukaisuutta ja juhlavuutta.

Koulu kärsi ilmapommituksissa huomattavia vaurioita sodan aikana. Tuolloin koulussa toimi myös sotasairaala. Suuret korjaukset on tehty kuitenkin vasta 1980-luvulla ja sen jälkeen. Lahtelainen rakennusarkkitehti Heikki Sipponen laati vuonna 1988 suunnitelmat laajennusta ja peruskorjausta varten. Laajennus toteutettiin jatkamalla koulurakennusta etelään noin 12 metriä. Työt valmistuivat 1992. Muutokset tehtiin alkuperäisarkkitehtuurin hengessä.

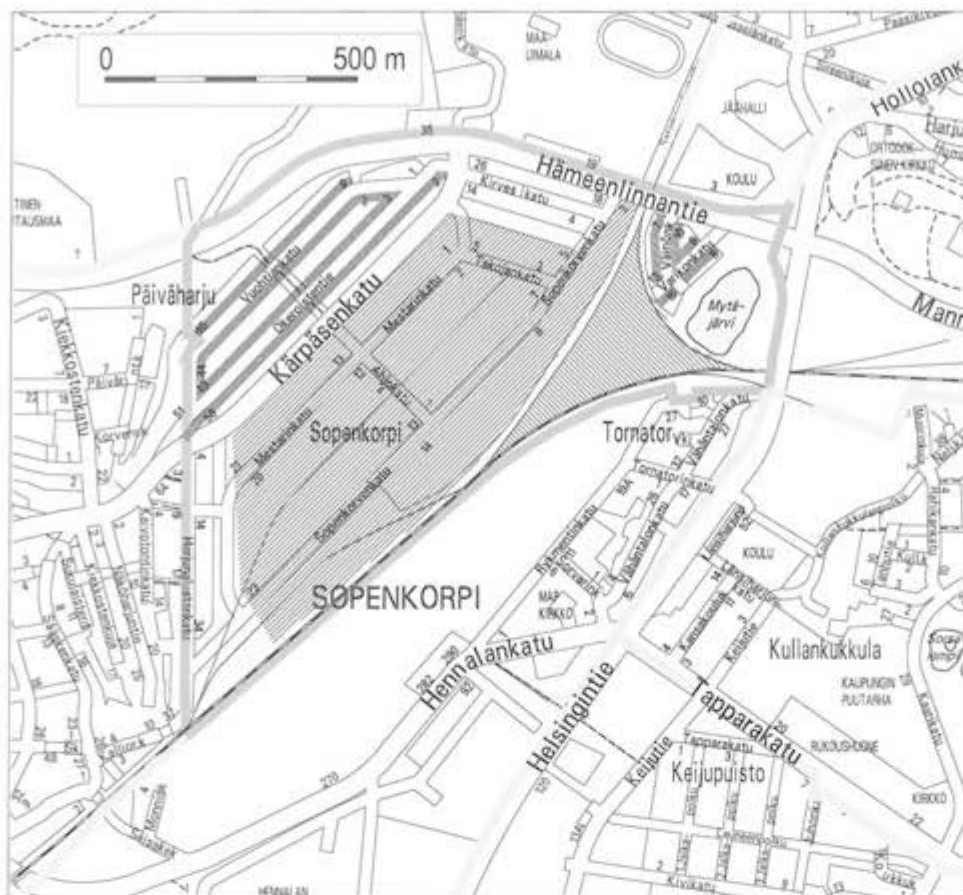
Länsiharjun koulu sai suojelukaavan 1995. ■

Kansakoulukatu sai muotonsa ja nimensä professori Carolus Lindbergin vuonna 1936 suunnittelemassa Lahden eteläisten osien asemakaavassa. Pienen suoran kadun varteen muodostui pientaloalue, joka rakentui 1930-luvun lopussa ja 1940-luvun alussa. Suunnittelijoina olivat muun muassa lahtelaiset rakennusmestarit Pauli Leiskallio ja Artturi Ekström.

Rakennukset ovat suurehkoja useamman perheen pientaloja. Niissä on vielä piirteitä klassismista, kuten alaskääntyviä räystäitä ja pyöreitä ikkunoita, mutta esimerkiksi ikkunajaot viittaavat jo selvästi modernismiin.

Katunäkymän yhtenäisyyteen ja rakennusten alkuperäisten tyylipiirteiden säilymiseen on syytä kiinnittää huomiota. ■

SOPENKORPI

MYTÄJÄISTEN PIENTALOALUE

Väinönkatu ja Varikonkatu

VARIKONKADUN JA VÄINÖNKADUN KULMA

Mytäjäisten alue liitettiin Lahden kauppalaan 1901, kun isonjoon järjestelyt saatiin päätökseen. Aluetta kaavoitettiin useissa jaksoissa. Vuonna 1911 vahviste- tussa kaavassa on nähtävissä lopullinen tonttijako. 1930-luvulle mennessä Mytjärven ympärille oli syntynyt pieni vuokratonttialue, jolle asettui etupäässä lähi-

tehtaiden työläisiä. Asuinalue on pienentynyt muun muassa ympäröivien teiden rakentamisen vuoksi. Alkuperäisestä alueesta on jäljellä vain Mytjärven länsipuolella oleva osa.

Aluetta yritettiin säännellä erilaisin määräyksin, mutta se on kuitenkin rakentunut melko vapaasti. Talot ovat lahtelaisten rakennusmestareiden käsialaa, pienehköjä satula- tai mansardikattoisia lautaverhottuja hirsirakennuksia, joissa on paikoin käytetty vuosisadanvaihteen koristeaiheita. Monissa taloissa on kaunis lasiveranta. Talousrakennuksia on runsaasti jäljellä. Pihossa on vanhoja puita ja koristekasveja.

Mytäjäisten pientaloalue on tiivis kokonaisuus, jossa kaikki osatekijät, asuinrakennukset, talousrakennukset, aidat, puutarhat ja kadut, ovat olennaisia. Suojelukaavat vuosilta 1979 ja 1998 eivät riittävästi ota huomioon alueen kokonaisuusluonnetta. Vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa alue mainitaan arvokkaana kohteena. ■

KUUKAUKU

MYTJÅINEN VUONNA 1968

VARIKKOALUE *Mytjåinen*

Suomen toisen rataosuuden, Riihimäen ja Pietarin välisen yhteyden rakentamisesta tehtiin päätös vuonna 1867. Rata avattiin liikenteelle 1870.

Mytjåisiin syntyi pieni kolmionmuotoinen varikkoalue, jota rajaavat Mytjåjärvi, päärata sekä siitä eroava Vesijärven satamaan johtava rata, joka valmistui 1869. Varikolla asui ja työskenteli runsaasti ihmisiä, ja heitä varten rakennettiin muun muassa asuintalo, koulu, sauna sekä lukuisasti talousrakennuksia.

Alueen vanhin säilynyt rakennus on alunperin viisi-, myöhemmin kahdeksanpaikkainen, kaareva tiiliornamentiikalla koristettu veturitalli, jonka ensimmäiset osat ovat vuodelta 1868. Vuonna 1900 rakennettiin koulu ja suuri asuintalo. Koulu antoi opetusta sekä suomen- että ruotsinkielellä. Se oli toiminut varikolla jo vuodesta 1881 lähtien. Maassamme on ainoastaan kolme säilynyttä rautateiden koulua, joista Lahden koulu on yksi, muut ovat Riihimäellä. Rautatiet siirsi

koulunsa kuntien hoitoon 1910. Varikon koulu on nykyään asuinrakennuksena. Vuonna 1900 rakennettiin myös talousrakennuksia, muun muassa kookkaita maakellareita. Mytjåjärven rannassa olevan saunan rakennusvuotta ei ole saatu selville, kuten ei myöskään pääradan eteläpuolella sijaitsevan ratavartijan asuintalon ja talousrakennusten syntyajankohtaa. Varikkokokonaisuuden nuorin rakennus on tiilinen vesitorni vuodelta 1957. Se perustuu Valtionrautateiden arkkitehdin Jarl Ungernin aikaisemmin, mahdollisesti vuonna 1948 laatimiin tyyppiirustuksiin. Torni on mittasuhteiltaan erityisen kaunis.

Varikkoalue on Museoviraston ja ympäristöministeriön luokituksessa valtakunnallisesti arvokas kokonaisuus, ja Museovirasto on valinnut sen yhdeksi valtakunnallisesti arvokkaista rautatieasema-alueista. Vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa alue mainitaan arvokkaana kohteena. ■

EIKKO HAALPE

MYTÄJÄINEN JA SOPENKORPI VUONNA 1958

SOPENKORVEN TEOLLISUUSALUE

Lahden kaupunki hankki Sopenkorven alueen omistukseensa vuonna 1912 tarkoituksenaan osoittaa se teollisuudelle. Arkkitehti Carolus Lindberg kaavoitti alueen 1922 teollisuuskortteleiksi ja työväen asuin-alueeksi. Sopenkorven teollisuutta kuvaava katunimistö on suureksi osaksi peräisin tästä kaavasta. Alue rakentui kuitenkin vasta kaupunginarkkitehti Kaarlo Könösen vuonna 1937 laatiman kaavan pohjalta. Vuoteen 1950 mennessä kaikki tontit oli varattu.

Tehtaiden siirryttyä rakennemuutoksen ajamina pois keskustasta Sopenkorven teollisuuskorttelit ovat ainoa esimerkki laajasta ja monipuolisesta tehdas- ja versta-alueesta Lahdessa.

Sopenkorven ensimmäisiä tuotantolaitoksia oli vuonna 1914 rakennettu teurastamo ja karjapörssi Sopenkor-

venkatu 8:ssä. Rakennukset piirsi kaupungininsinööri Kaarlo Tavast lääninarkkitehti Henrik Helinin laatimien suunnitelmien pohjalta. Osittain suunnitelmissa käytettiin hyväksi paikalla valmiina olleita tehdasrakennuksia sekä entisen puukenkätehtaan asuinrakennusta. Teurastamon rakennuksia on laajennettu ja muuteltu huomattavasti vuosien myötä, erityisesti 1940-luvun ja 1960-luvun välisenä aikana, jolloin helsinkiläinen arkkitehti Frans August Virta piirsi kaikki teurastamon muutokset ja lisärakennukset.

Nobel Standardin pienellä myymälähuoneistolla varustettu asuinrakennus sekä piharakennus valmistuivat vuonna 1935 Hämeenlinnantien ja Sopenkorvenkadun kulmaan. Päärakennuksen ensimmäisessä kerroksessa oli autovaja ja myymälä, toisessa kerroksessa yhtiön

SOPENKORVEN PIENTALOALUE *Okeroistentie ja Vuhtiankatu*

Sopenkorven pientaloalueen kaavoitti kaupunginarkkitehti Kaarlo Könönen vuonna 1937. Rakennuspiirustukset ovat lahtelaisten rakennusmestarien käsialaa. Alue rakennettiin pääasiassa 1939 - 1941.

Alue on hyvin säännöllinen, symmetrinen ja yhtenäinen. Kadut ovat suoraviivaiset. Vanhat puutarhat sekä alueen pohjoispuolella oleva korkea harju antavat maisemalle luonnetta.

Asuinrakennukset ovat yhden tai kahden perheen taloja. Ne ovat oman aikansa tyyppisiä puolitoistakerroksisia pientaloja. Vaihtelua tuovat erilaiset julkisivumateriaalit. Talusrakennukset on pystytetty kiinni tontin rajoihin.

Alueella on myös 1940-luvun tyyppinen osuuskaupparakennus, joka tosin ei enää palvele alkuperäistä tehtäväänsä, sekä vuonna 1947 rakennettu päiväkotikoti. Mo-

PIRJO KAARKOSKI

OKEROISTENTIEN ETELÄPUOLTA

lemmat liittyvät luontevasti alueen muuhun arkkitehtuuriin.

Rakennusten ja alueen alkuperäisiä suunnitteluperiaatteita on syytä vaalia. Vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa alue mainitaan arvokohteena.

johtajan asunto. Piharakennuksessa oli laskuhuone. Vuonna 1950 piharakennukseen tehtiin säiliöautojen täyttökatos. Päärakennuksen aukotuksissa on tehty muutoksia 1950 ja 1986.

Esko Järvisen suksitehdas siirrettiin vuonna 1939 Takojankatu 5:een, joka tuolloin oli Pajakatu. Tehtaan alku oli 1932 perustettu urheiluliike, jossa valmistettiin myös urheiluvälineitä. Tehdas sijaitsi Vapaudenkadulla. Lahtelaisen arkkitehdin Kaarlo Könösen suunnittelemaa tehdaskompleksia on laajennettu ja korotettu alkuperäisen arkkitehdin piirustusten mukaan useita kertoja, mutta tiilinen kokonaisuus on edelleen edustava näyte Könösen funktionalistisesta teollisuusarkkitehtuurista. Vuonna 1979 osa tehtaasta siirtyi Hitachi Oy:lle, jolloin siinä toteutettiin rakennusarkkitehti Sepo Soudon suunnittelemat sisäiset muutokset. Toinen osa muutettiin myymäläksi rakennusarkkitehti Kari O. Parikan piirustuksien.

Vakiopuu Oy:n huonekalutehdas perustettiin 1943. Arkkitehti Tauno Niemiojan 1945 suunnittelema tehdasrakennus valmistui Ahjokatu 4:ään vuonna 1946. Samana vuonna yritys myytiin SOK:lle, jonka rakennusosastolla seuraavat muutos- ja laajennustyöt suunniteltiin. Vuoteen 1960 mennessä punatiilinen tehdas rakentui nykyiseen. Yksinkertaista teollisuusarkkitehtuuria elävöittävät muutamat hienostuneet detaljit, kuten pääsisäänkäynnin hiotut muodot ja valoramppi, jotka ovat peräisin Niemiojan alkuperäissuunnitelmasta.

Sopenkorpi Oy, myöhemmin Sope Oy, perustettiin vuonna 1945. Se oli Rautateollisuus Oy:n sisaryhtiö, joka toimi koetehtaanä päämääränään käyttää ainoas-

SOK:N VIJIASILO

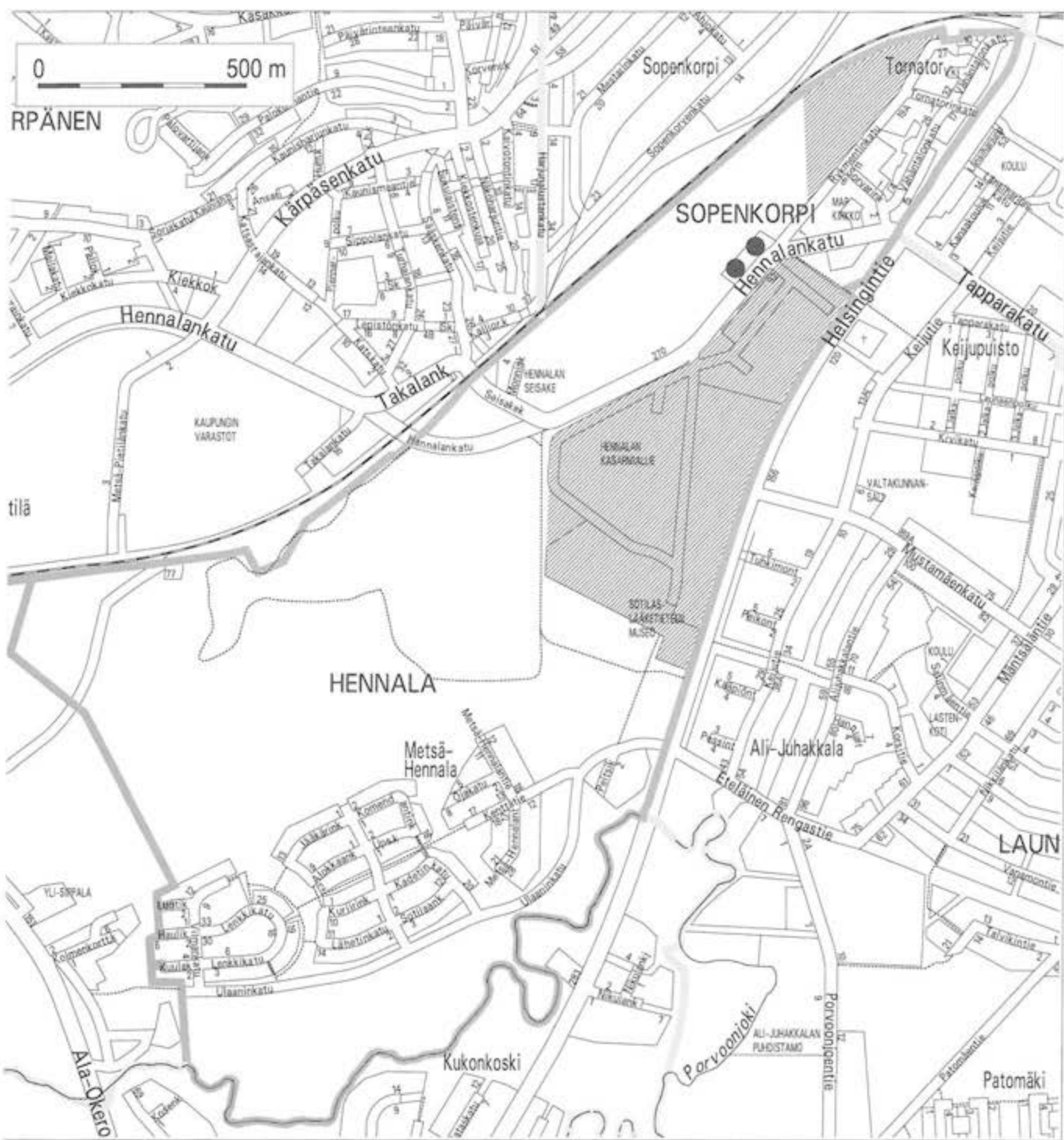
taan suomalaisia työkoneita. Tuotanto käsitti huonekaluja. Sopenkorvenkatu 13:ssa sijaitsevaa, Erkki Bäckströmin piirtämää alunperin yksikerroksista tehdasta on laajennettu useita kertoja, mutta nykyisen osittain neljä, osittain viisikerroksisen muotonsa se saavutti vuoden 1954 muutosten yhteydessä. Muutokset suunnitteli pääasiassa lahtelainen insinööri Jouko Louhio.

Sopenkorven maamerkki on valkoinen viljasiilo Mestarinkatu 22:ssa. Sen on suunnitellut vuonna 1970 arkkitehti Pauli Lehtinen SOK:n rakennusosastolla. Kymmenkerroksinen siilo valmistui 1972. Se on SOK:n hienojen funktionalististen myllyrakennusten perinteenjatkaja.

Sopenkorven teollisuusalueen luonnetta kannattaa vaalia. ■

OKEROISTENTIEN
POHJOISPUOLTA

HENNALA

HENNALAN KASARMIALUE *Hennala*

Vuonna 1910 Pietarin Sotilaspiirin Viides Sotilasrakennuskomissiooni ryhtyi etsimään kasarmin paikkaa Lahdesta, jonne jo edellisenä vuonna oli sijoitettu venäläisiä sotilaita. Kaupungin sijainti oli strategisesti tärkeä erityisesti rautatien ansiosta. Komissiooni osti perustettavaa varuskuntaa varten Jylisevän eli Metsä-Hennalan tilan jo samana vuonna. Hennalasta tuli Helsingin ja Viipurin jälkeen Suomen suurin venäläinen varuskunta.

Rakennustyöt alkoivat 1911. Mukkulan ja Oitin tiiliruukit saivat suuret tilaukset. Venäläiset pystyttivät kolme kasarmirakennusta, kymmenen henkilökunnan asuintaloa, joista jotkut jäivät kesken, esikunta- ja huoltorakennuksia, kaksitornisen kirkon, joka niin ikään jäi kesken, sekä pienen kappelin hautausmaahan. Pyhän Nikolauksen kirkon piirustukset laadittiin todennäköisesti Lahden insinöörikomennuskunnassa, muutoin rakennukset edustivat tyypillistä venäläistä punatiilistä sotilasarkkitehtuuria.

Vuoden 1918 sodan jälkeen Hennalaan perustettiin punavankileiri, ja vuonna 1920 siellä toimi venäläinen keskitysleiri.

Tampereen Rykmentti sai vuonna 1920 hallintaansa Hennalan kasarmialueen. Tuolloin alkoivat perusteelliset kunnostustyöt. Varuskunta-alueen puisto käytävien on peräisin tältä ajalta. Alueelle rakennettiin myös uusia huoltotiloja, kuten pesula ja käymälät. Korjaustöi-

den suunnittelijana ja johtajana oli pääasiassa majuri Väinö Arvid Mikkola.

Vuonna 1924 Lahden sotilaskotiyhdistys sai hallintaansa kasarmin ortodoksikirkon, joka muutettiin sotilaskodiksi arkkitehti Carolus Lindbergin suunnitelmien mukaan. Muutostyöt valmistuivat jo samana vuonna. Talosta tuli klassistinen, matala kartanotyylinen rakennus, jonka ulkoarkkitehtuurin tunnusmerkkeinä ovat pilasterit ja rakennuksen alkuperäiset kapeat kaariikkunat. Nykyinen pääovi lienee ollut kirkon sivuovi.

Alkuperäinen alttarikoroke oli jäljellä aina 1999 - 2000 tehtyihin purku- ja korjaustöihin asti.

Kasarmialueella on tehty muutoksia ja korjauksia vuosikymmenten kuluessa. 1962 sotilassairaalaan tehtiin lisärakennus, ja 1967 sen henkilökunta

sai asuinrakennuksen. Aluetta on täydennetty myös muilla asuintaloilla, ensin 1950-luvulla, jolloin rakennettiin neljä sotilasrakentamisen tyyppiarkkitehtuuria edustavaa vaaleaa kerrostaloa, sekä 1970-luvulla, jolloin käytettiin punatiiltä ympäristöön paremmin sopivana.

Alueella on suojelukaava vuodelta 1983. Se koskee venäläisten toteuttamaa rakennuskantaa. Hennala rakennuksineen ja puistomiljöineen sisältyy ympäristöministeriön ja Museoviraston valtakunnallisesti arvokkaiden kulttuurihistoriallisten kohteiden luetteloon vuodelta 1993. ■

JOHN L. BOOK

PUUSEPÄNTEHDAS

Aktiebolaget Tornator perustettiin Helkalan tilan maille vuonna 1887. Paikan valintaan vaikuttivat hyvät kuljetusyhteydet sekä koivupuun saatavuus. Yhtiön latinankielinen nimi tarkoittaa sorvaajaa. Tehdas valmistaa lankarullia.

Jo vuoden 1887 lopussa uusi kaksikerroksinen tuotantolaitos konehuoneen ja korjauspajan sisältävine siipirakennuksineen, tehtaanjohtajan asunto sekä joitakin työväenasuntoja oli pystyssä, ja tuotanto alkoi seuraavan vuoden alussa. Tornator oli ensimmäinen tiilirakenteinen rullatehtas Suomessa; rullatehtaat olivat tuolloin puurakenteisia. Lahden tehdas on siis ollut avainasemassa uuden tehdastyypin kehittämisessä.

1880-luvun lopussa rakennettiin blokkiosasto ja sorvausosasto rullatehtaan eteläpäätyyn. Vuosien 1902 ja 1907 välisenä aikana tehdasta pidennettiin länteen päin. 1920- ja 1930-luvun vaihteessa pystytettiin enillinen kaksikerroksinen sorvaamon pintakäsittely- ja helojen kiinnitysosasto. Kompleksin pohjoispuolelle rakennettiin 1948 hiomo, joka yhdisti kaksi enillistä tehdasosaa, sekä kuivaamo, joka sijoitettiin alkuperäisen tehtaan itäkylkeen. Eri aikoina on rakennettu runsaasti puisia ja peltisiä varastoja ja halleja, jotka peittävät tiilirakennuksia.

Tehdas on kärsinyt pahoin vuosien saatossa. Sitä on tuhonnut tuli 1917 ja 1935. Vuoden 1918 sota vaurioitti laitosta myös.

Vuonna 1945 rullatehtaan eteläpuolelle perustettiin punatiilinen puusepäntehtas. Sitä laajennettiin sekä itä- että länsipäädystään 1948. Rullatehtaan ja puusepäntehtaan väliin rakennettiin 1946 höyrykeskus molempia tuotantolaitoksia varten. Sen vieressä on tiilinen jätekuljetinkanava- ja hakkurirakennus sekä teräsbetoninen kurusäiliö.

Tehdasalueen pohjoispuolelle syntyi puistomainen miljö, jossa sijaitsee isännöitsijän asunto talousrakennuksineen. Yksikerroksinen paneloitu hirsinen asuintalo valmistui 1888. Sitä korotettiin lautarakenteisella kerroksella 1935. Tuolloin rakennettiin myös autotalli. Hirsisauna on tehdasalueen alkuperäisiä rakennuksia. Tiiliset maakellarit on tehty 1888 ja 1947. Nämä ovat ainoat jäljellä olevat niistä lukuisista asuin- ja talousrakennuksista, joita tehdasalueelle pystytettiin eri aikoina.

Suomessa oli kaiken kaikkiaan 24 rullatehdasta, joista Hämeessä toimi seitsemän. Tornator on ainoa Hämeessä säilynyt. Muualla Suomessa on säilynyt neljä. Tornatorin tehdasrakennukset ovat nykyään Enso Oyj:n omistuksessa.

Tehdasalueen tiilirakennukset sekä isännöitsijän asuintalo talousrakennuksineen ja puistoinen on merkittävä osa suomalaista lankarullatehtaiden historiaa sekä paikallisesti että valtakunnallisesti. Kokonaisuus on teollisuus- ja sosiaalhistoriallisesti sekä rakennustaiteellisesti merkittävä. Vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa se mainitaan arvokkaana kohteena. ■

ASUINRAKENNUKSET
Hennalankatu 290

Enso-Gutzeit Oy, joka oli ostanut Tornator Oy:n vuonna 1932, rakennutti työntekijöilleen runsaasti asuntoja sodan jälkeen. Uuden puusepäntehtaan rakentaminen Lahteen sekä Ensossa sijainneiden tehtaiden menettäminen ja niiden työntekijöiden siirtäminen yhtiön muille tuotantolaitoksille oli aiheuttanut suuren asuntopulan.

Helsingiläinen arkkitehti Antero Pernaja suunnitteli vuonna 1945 Karhu 3 -nimisen tyyppitalon, jollaisia pystytettiin neljä Hennalankadun varteen vuonna 1946. Talot rakennettiin yhtiön tehtailla Säynätsalossa.

Rakennukset muodostavat kiinteän tasapainoisen ryhmän, joka on ympäröity aidoin. Ne ovat jälleenrakennuskaudelle tyyppisiä yksinkertaisia, puolitoistakerroksisia, satulakattoisia omakotitaloja. Pohjamuoto on neliö. Katteena on käytetty punaista savitiiltä. Sisäänkäynnin edessä on avokuisti. 1960-luvun lopulla asukkaat asensivat ikkunoihin kiinteät luukut.

Jälleenrakennuskauden tyyppitaloille ominaista eleettöntä muotokieltä ja rakennusten alkuperäismateriaaleja on syytä vaalia. Vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa talot mainitaan arvokkaana kohteena. ■

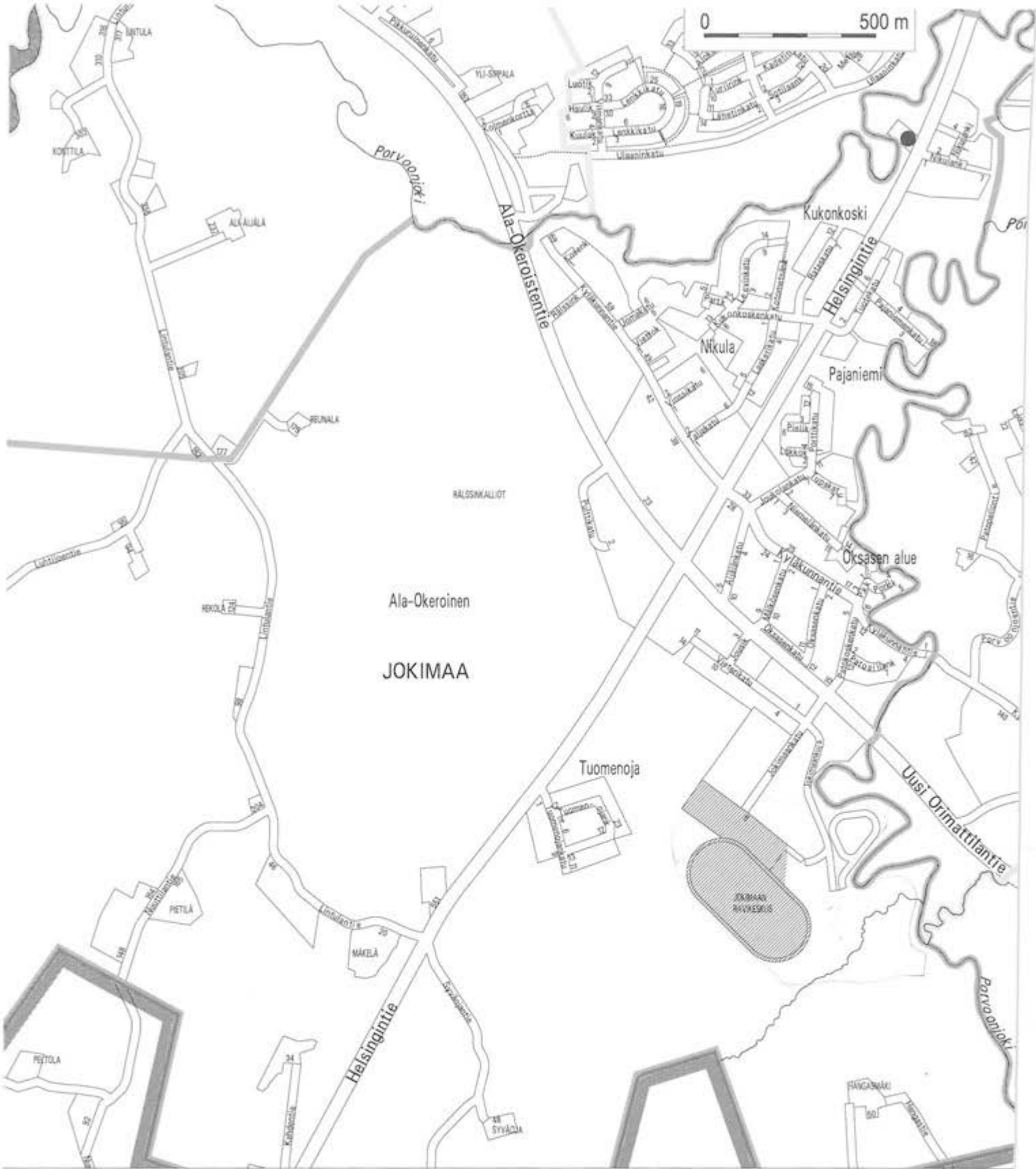
ASUINRAKENNUS *Hennalankatu 282*

Enso-Gutzeit Oy rakennutti henkilöstölleen asuin-kerrostalon tehdaskorttelinsa viereen vuonna 1945. Suunnitelmat ovat helsinkiläisen arkkitehdin Antero Pernajan käsialaa vuodelta 1944.

Kolmikerroksinen rapattu rakennus on julkisivuiltaan äärimmäisen yksinkertainen. Ainoastaan eteläpäädyssä on pieni parvekerivistön korostama polveke. Asunnot ovat pienehköjä, lähinnä keittosyvennyksellä varustettuja kaksioita. Joidenkin huoneistojen kohdalla myöhempi laajennusmahdollisuus oli jo suunnitteluvaiheessa otettu huomioon.

Rakennuksen niukkaa arkkitehtuuria on syytä vaalia. Vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa talo mainitaan arvokkaana kohteena. ■

JOKIMAA

RAVIKESKUS *Jokimaankatu 6*

Lahden seutu on vanhastaan tunnettua hevoskasvatuksestaan. Jo kauppalan ajalla lahtelaiset viihtyivät raveissa, ja hollolalaismiesten sanottiin syntyneen piiskanlovi kainalossa. Lahden Hevosystävien Seura perustettiin 1908. Seura järjesti raveja maanteillä sekä talvella jäällä. Ravirata rakennettiin Salpausselän harjulle kaupungin länsipuolelle vuonna 1908.

Uusi moderni ravikeskus perustettiin Jokimaalle 1980-luvun taitteessa vanhan radan käytyä ahtaaksi. Keskus on lahtelaisen rakennusarkkitehdin Jorma Teerenmaan käsialaa. Hän suunnitteli vuosina 1980 ja 1981 katsomorakennuksen, valmennustallin, huoltorakennuksen, valjastuskatoksen, myyntikatoksen ja lipunmyyntikojut. Hevostallin piirustukset ovat vuodelta 1983 ja uuden valjastuskatoksen vuodelta 1987. Lounaskahvio ja ulkototorakennus suunniteltiin vuonna 1990.

Katsomo ja lounaskahvio on rakennettu tiilistä, sen sijaan pienemmissä rakennuksissa on tavoiteltu maalaismiljöön tunnelmaa puurakenteissa ja punamultaväriyksessä.

Ravikeskus on rakennuksineen ja rakenteineen arvokas tyypinsä ainoana edustajana Lahdessa. ■

ASUINRAKENNUS PIHAPIIREINEEN *Helsingintie 283*

Jokirannan huvilaksi kutsuttu talo rakennettiin 1930-luvun alussa Nikulan tilan silloisen isännän sisarille. Saunan, saunakamarin ja liiterin käsittävä ulkorakennus on samalta ajalta.

Asuinrakennus on tyypillinen 1930-luvun talo pieniruutuisine ikkunoineen ja lasiverantoineen. Pihapiiriin kuuluu myös Porvoonjoki, jonka uoma virtaa syvällä saunarakennuksen takana. Vanhaa puustoa ja koristekasveja on runsaasti jäljellä. Pihapiirin ja alkuperäisen ulkonäkönsä säilyttäneiden rakennusten ominaispiirteitä on syytä vaalia. ■

OKEROINEN

MYLLY YMPÄRISTÖINEEN

LINTULANTIEN JA LINTULANKUJAN RISTEYS

Lahden kaupungin alueella Kyläkunnantien luoteispäätä hallitsee Okeroisten mylly lampineen. Se on vanha myllynpaikka, joka on syntynyt notkelmaan voimakkaan lähteen ansiosta. Mylly tunnetaan ainakin jo 1600-luvun alusta. Nykyinen mylly on 1930-luvun lopulta. Sen on rakennuttanut mylläri Matti Havén.

Myllyn läheisyydessä on mylläriin 1930-luvun lopulla rakennettu asuintalo talousrakennuksineen.

Myllylammen viereen, Erviänjoen, Kyläkunnantien ja rautatien risteykseen on syntynyt idyllinen taloryhmä, johon eriaikaisten rakennusten lisäksi kuuluu vanha kapea silta. Pohjoiseen vievä, vuosisatainen Kunnantie

*Nostavantie Ojansuuntielle saakka,
Ojansuuntie, Lintulankuja,
Lintulantie Lintulankujalta koilliseen,
Kunnantie, Syrjäläntie, Komolantie,
Tikkakalliontie*

risteävine teineen muodostaa niin ikään rauhallisen tienvarsimaiseman, johon on sijoittunut eri ikäisiä, vanhoille peltoaukeille hyvin sopeutuvia rakennuksia.

Arvokkaan miljööön tasapainoa on syytä vaalia kokonaisuutena sekä yksityiskohdiltaan. ■

ASUINRAKENNUS PIHAPIIREINEEN

Kotipellontie 10

Motin eli Pelto-Kauppiilan talo on vanha sukutila, joka on ollut samalla suvulla vuodesta 1697 lähtien.

Kun lähes 200-vuotias päärakennus 1952 purettiin, siitä jätettiin länsipääty puulliterin osaksi. Uusi päärakennus on tilan silloisen isännän Uuno Nikolai Motin ja hänen työmiehensä suunnittelema. Piirustukset laati hollolalainen rakennusmestari Anijärvi. Harmaakivinavetta on vuodelta 1897, ja se on ensimmäisiä uudenarkaisia kivinavetoita Hollolassa. Talli on rakennettu 1914. Pajarakennus ja kivekellari ovat 1800-luvun lopulta. Pihapiirissä on lisäksi kaksi aittarakennusta.

Peltojen keskellä olevaa tilakeskusta rakennuksineen ja pihapuineen on syytä vaalia. ■

ASUINRAKENNUS PIHAPIIREINEEN

Tilakatu 4

Tila on saanut nimensä Abel ja Matilda Koivulta, jotka olivat tilan ensimmäiset Koivula-nimiset haltijat. Päärakennus on peräisin 1800- ja 1900-luvun vaihteesta. Veranta on rakennettu 1930-luvulla. Pihapiirissä on lisäksi päärakennuksen kanssa samoihin aikoihin pystytetty navetta ja aitta sekä 1920-luvulla rakennettu talli.

Rakennusten ja pihapiirin alkuperäispiirteitä on syytä vaalia. ■

ASUINRAKENNUS PIHAPIIREINEEN

Lasitie 17

Turunäyräs on Yli-Sippalan talon entinen torppa. Kuorma-ajuri Otto Thelén rakensi 1902 tuvan ja kamarin käsittävän mökin, jota vuonna 1954 laajennettiin ja uudistettiin rakennusmestari Leo Vesasen suunnitelmien mukaan. Vuonna 1978 arkkitehti Tauno Niemioja piirsi rakennukselle lisäsiiven. Puimala on vuodelta

1911, ja yhdistetty lato ja liiteri on myös 1900-luvun alusta. Navetta rakennettiin 1959.

Pihapiirissä on vanhoja pihapuita, muun muassa yli satavuotias koivu sekä kookkaita mäntyjä.

Rakennuksia ja pihapiiriä on syytä vaalia niiden omilla ehdoilla. ■

ASUINRAKENNUS PIHAPIIREINEEN *Ala-Okeroistentie 151*

Yli-Sippalan talo on vanha sukutila, jonka historia ulottuu aina vuoteen 1628. Nykyiselle paikalleen talo siirrettiin 1899. Tuolta ajalta ovat peräisin tilan vanha päärakennus, sauna ja aitta, jotka ovat säilyneet.

Lahtelainen rakennusmestari August Nieminen piirsi tilalle uuden hirsisen päärakennuksen vuonna 1930. Tiilinen navetta on vuodelta 1906, ja perimätiedon mukaan sen tiilet valmistettiin paikanpäällä Yli-Sippalassa. Uusi sauna on vuodelta 1924.

Lahden seudun maamieskoulu toimi vanhassa päärakennuksessa vuokralla 1909 - 1925. Rakennusta laajennettiin tätä varten luokkahuoneen verran. Vuoden 1918 sodan aikana tila ja sen rakennukset kärsivät suuresti punaisten pidettyä sitä hallussaan.

Rakennuksia ja satavuotiasta pihapiiriä on syytä vaalia niiden omista lähtökohdista käsin. ■

YLI-SIPPALAN VUODELTA 1930 PERÄISIN OLEVA PÄÄRAKENNUS

ASUNTOLARAKENNUS PIHAPIIREINEEN *Kolmenkorttelinkatu 2*

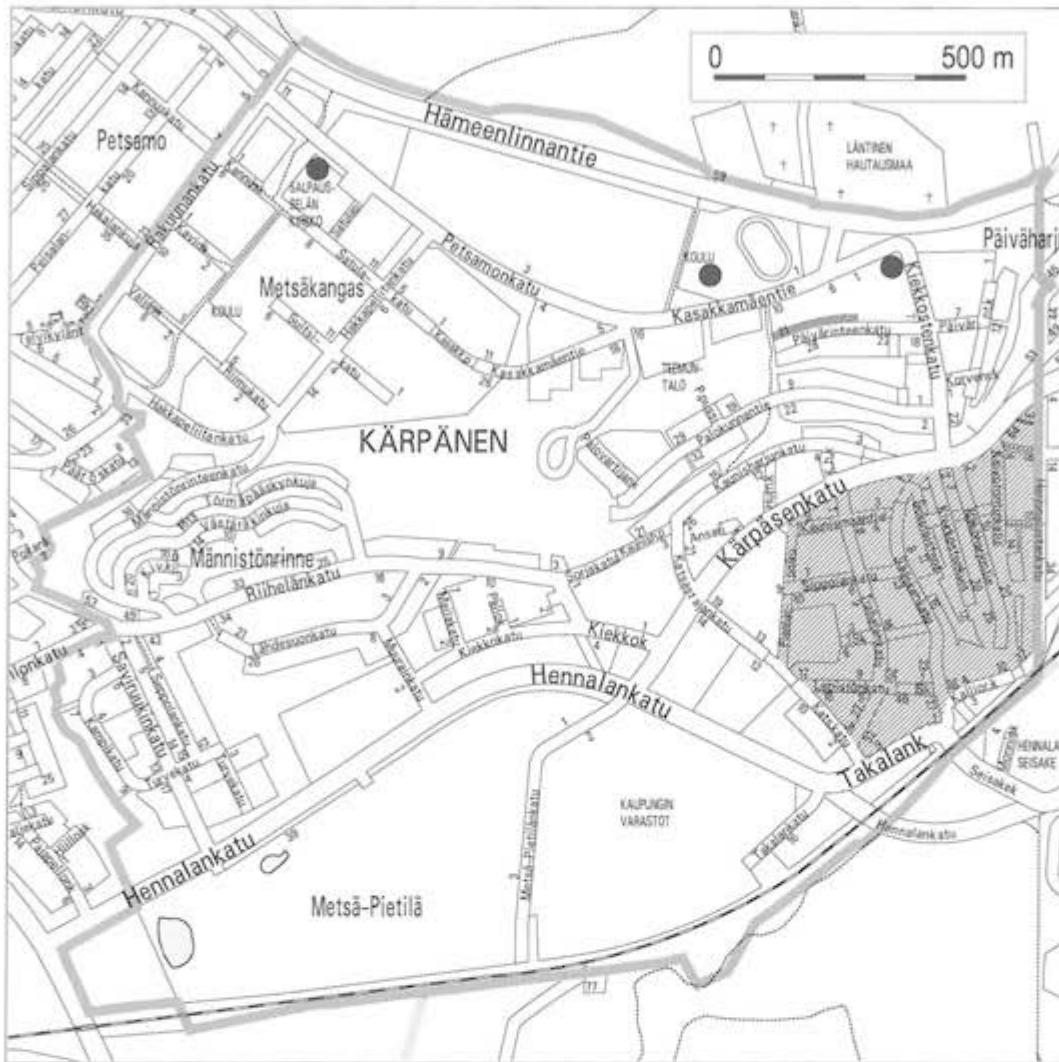
Yli-Sippalassa vuonna 1909 toimintansa aloittanut Lahden seudun maamieskoulu osti koulun vierestä maapalan oppilasasuntolaa varten vuonna 1911. Asuntola suunniteltiin Itä-Hämeen Maanviljelysseurassa. Suunnittelija oli mitä todennäköisimmin lahtelainen rakennusmestari August Nieminen, seuran rakennusneuvoja. Asuntolaan sijoitettiin huoneita oppilaille ja emännöitsijälle sekä ruokala. Toimelaksi nimetty jugendtyylinen mansardikattoinen hirsitalo valmistui 1913.

Vuonna 1926 kauppias Hjalmar Tuominen osti asuntolan, mutta möi sen 1931 rouva Vilma Pekkariselle. Rakennus muutettiin asunnoksi, ja puuseppä August Pekkarinen rakensi taloon verstaan. Talossa tehtiin perusteellinen korjaus 1954 - 1955, jolloin muun muassa ikkunamuodot ja -ruudutukset vaihdettiin, verannat purettiin ja mansardikatto vaihdettiin satulakatoksi. Vuonna 1994 pihan puolelle tehtiin uusi veranta.

Talon pihapiirissä on myös vuonna 1931 rakennettu navetta, pihakaivo sekä maakellari, joka on rakennettu 1946. Puutarha on rehevä.

Rakennus pihapiireineen on kulttuurihistoriallisesti arvokas. ■

KÄRPÄNEN

TINJO KAARKOSKI-JOHANSSON

Helsinkiläinen Woldemar Baeckmanin ja Helmer Löfströmin arkkitehtitoimisto suunnitteli Salpausselän kirkon vuonna 1971. Piirustukset on allekirjoittanut arkkitehti Löfström. Kirkko valmistui 1972.

Kirkon ja kirkkopihan suunnittelu perustuu suorakulmion rauhalliseen muotoon. Kirkko, kerhohuonerakennus, kellotapuli ja tiilimuuri muodostavat suljetun suorakulmaisen pihan, jonka muotoa toistetaan ja variaoidaan läpi koko sommitelman. Kirkko on matala, äärimmäisen eleetön ja alistuu ympäröivälle luonnolle, vanhalle mäntykankaalle.

Sisätila koostuu samoista muotoelementeistä ja materiaaleista kuin ulkoarkkitehtuurikin. Alttariseinässäkin on ainoastaan keltatiiltä ja lasia sekä taustan mäntymetsä. Kokonaisuus kehittyi pienimmästä mahdollisesta määrästä ainetta ja muotoja, jossa seurakuntaelämä saa tilaa ja suojaa. Rakennuksen hienopiirteistä arkkitehtuuria on syytä vaalia. Vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa kirkko mainitaan arvokkaana kohteena. ■

SALPAUSSELÄN KIRKKO

Petsamonkatu 10

HEIKKI HAAVAS

KÄRPÄSEN KOULU *Kasakkamäentie 1*

A pulaiskaupunginarkkitehti Irma Kolsi piirsi Kärpäsen koulun vuonna 1949. Koulu valmistui 1950. Siihen sovellettiin joitakin yksityiskohtia lukuun ottamatta Kivimaan koulun piirustuksia, mutta Kolsi piirsi Kärpäsen kouluun lisäksi yksikerroksisen siipirakennuksen, johon sijoitettiin muun muassa kotitalousluokka ja poikien käsityötiloja. Kouluun tehtiin myös kaupungin ensimmäinen uima-allas.

Rakennus ja sen pihapiiri muodostavat varsin miellyttävän ympäristön. Koulu on sijoitettu maastoa myötäillen mäntykankaalle, jonne sen tasapainoiset mittasuhteet ja keltainen hahmo sopeutuvat kauniisti. Ulko-

seinässä on taiteilija Pentti Melasen suunnittelema hirviihiäinen mosaiikkireliefi, joka perustuu kaupungin Lahden Kuvaamataiteilijain Kerhon jäsenille 1950 järjestämän kilpailun voittajaehdotukseen.

Koulun aulatiloiissa on säilynyt alkuperäisiä somia sisustusyksityiskohtia, kuten tähtiaiheiset patteritilat, sekä joitakin valaisimia.

Rakennusta laajennettiin kansalaiskoulu varten vuonna 1967. Piirustukset laati kaupunginarkkitehti Valter Karisalo vuonna 1965.

Alkuperäisen koulurakennuksen, myös sisustuksen, ominaispiirteitä on syytä vaalia. ■

PIENKERROSTALOT Päivärinteenkatu 17–21

Kaupunki rakennutti vuonna 1947 Kärpäseen kolme pienkerrostaloa asuntopulan lieventämiseksi. Kulutusosuuskuntien Keskusliiton arkkitehti Pauli Salomaa on allekirjoittanut rakennuspiirustukset.

Rakennukset ovat osin kaksi-, osin kolmikerroksisia. Ne ovat symmetrisiä ja äärimmäisen pelkistettyjä muodoiltaan, ja niiden ainoina tehosteina ovat sirot ovikotokset. Rakennukset ovat arvokkaita esimerkkejä sodanjälkeisestä sosiaalisesta rakennustoiminnasta. Talojen alkuperäisiä ominaispiirteitä kannattaa vaalia. ■

KÄRPÄSEN LASTENTALO Kiekkostenkatu 3

Lastentarhapaikoista oli suuri pula sotien jälkeen. Kenraali Mannerheimin Lastensuojeluliiton Lahden Osasto otti vastatakseen Kärpäsen lastentalon rakentamisesta, koska kaupungin varat eivät siihen riittäneet. Päiväkoti on edelleen liiton omistuksessa.

Lahtelainen arkkitehti Unto Ojonen piirsi 1954 suunnitelmat taloa varten. Se valmistui 1957. Rakennus on ajalleen tyyppillisesti kodikkuutta henkivä, suhteiltaan sopusointuinen, keltaiseksi rapattu, tiilikatteinen talo. Vuosien varrella siihen on tehty joitakin sisäisiä muutoksia, mutta ulkoasultaan rakennus on säilynyt erittäin hyvin, mihin on syytä tulevaisuudessakin kiinnittää huomiota. ■

KÄRPÄSENMÄEN PIENTALOALUE

Harjunalustankatu, Kaivotontinkatu, Näköharjuntie, Kiekkostenkuja, Sukulaistentie, Sääskenkatu, Turhalankatu, Piennarpolku, Takalankadun pohjoispuoli, Kalliorinteenkatu, Sääskenuja, Sääskenpolku, Lepistönkatu, Salilankatu, Salilanpolku, Sippolankatu, Kaunismaantie

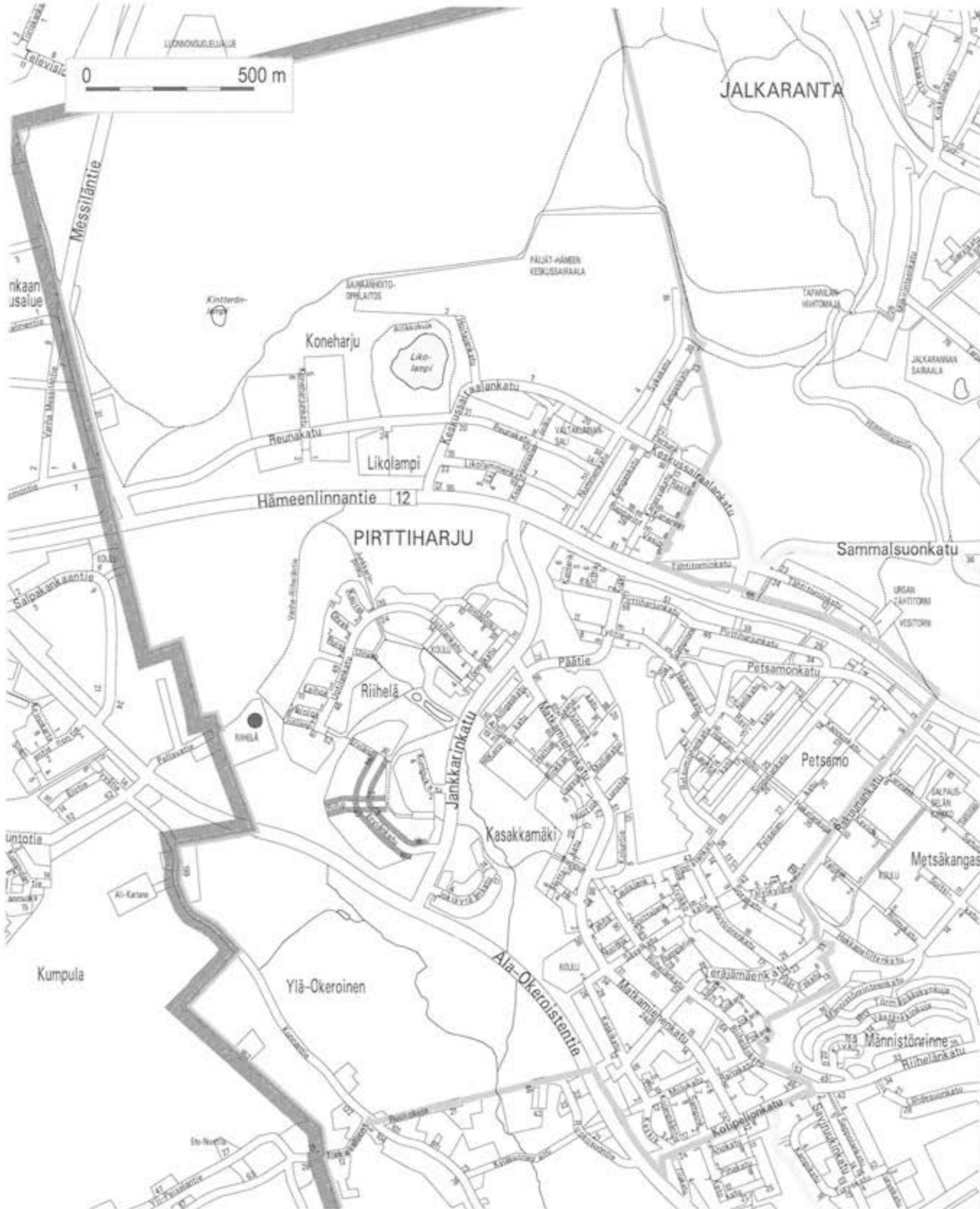
Kaupungin liepeille kehittyi 1900-luvun alkupuolella mökkiasutusta, joka oli sijoittunut vapaasti maaston muotoja mukaillen. Näiden alueiden asukkaat nauttivat kaupungin palveluista, mutta olivat vapaita asemakaavoituksesta ja sen määräyksistä. Lukuisia tällaisia alueita liitettiin Lahteen vuonna 1933, mukana Kärpäsenmäki.

Kärpäsenmäellä on vielä jäljellä vanhaa rakennuskantaa. Teiden linjaus on suureksi osaksi säilynyt, muun muassa Sääskenkatu, joka on ikivanha Jalkarantaan johtava maantie. Sen sijaan katuleveydet ovat muuttuneet, ja uudisrakentamisen mittakaava on myös paikoin rikkonut miljöötä. Vehmaat puutarhat ja kauniisti etelään viettävä rinne tekevät kuitenkin alueesta viihtyisän.

Uudisrakentamisen mittakaavaan on syytä kiinnittää huomiota. Vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa Kärpäsenmäki mainitaan arvokkaana kohteena. ■

SÄÄSKENKADUN ALKUPÄÄTÄ

PIRTTIHARJU

ASUINRAKENNUS PIHAPIIREINEEN Vanha-Riiheläntie

Riihelä on vanha perintötila, josta on tietoja jo 1500-luvulta. Tila oli vuoteen 1885 Riihelän suvun hallussa. Asikkalalainen maanviljelijä Esa Uotila osti tilan 1910.

Hirsinen pääarakennus on vuodelta 1878. Sitä korjattiin ja laajennettiin vuonna 1920 rakentamalla osin kolmikerroksinen siipi sekä terassi. Suurikokoinen sementtitiilinen navetta on vuodelta 1929. Pihapiirissä on myös todennäköisesti 1920-luvun lopussa rakennettu sementtitiilinen autotalli, 1930- ja 1940-luvun vaihteeseen

sa rakennettu aitta, hieman myöhemmin pystytetty sementtitiilinen kuivuri, maakellari, vanha aitta, joka on siirretty muualta, sekä hirsinen paja, joka on todennäköisesti 1800-luvun loppupuolelta. Lisäksi pihassa on vanhoja puita, erityisesti vaahteroita, omenapuita sekä suuri kuusi.

Päärakennuksessa toimi kenttäsairaala vuoden 1918 sodan aikana.

Rakennukset ja pihapiiri ovat säilyneet hyvin. Päärakennuksessa ei ole tehty 1920-luvun jälkeen oleellisia muutoksia. Vuosikymmenien kuluessa syntyneitä tasapainoista kokonaisuutta on syytä vaalia näistä lähtökohdista käsin. ■

ASUINALUE Käpykylä, Riihelä

Lahden kaupunki osti Riihelän alueen vuonna 1974, jolloin päätettiin myös sen toteuttamisesta asunotomessukohteena.

Riihelän asuinalueen perusrakenne päätettiin kaupunkisuunnitteluviraston arkkitehdin Raimo Airamon vuonna 1974 laatimassa osayleiskaavassa sekä kaavarungossa, josta järjestetyn kutsukilpailun voitti arkkitehti Tuomo Hahl. Suunnitelma valmistui 1976. Siinä edellytettiin myös maisemasuunnitelmaa, jonka laati arkkitehtiylioppilas Ulla Priha. Lopullinen asemakaava valmisteltiin kaupungin asemakaavoitusosastolla vuonna 1976. Käpykylä on rakentunut loivasti viettävään rinteeseen kahden ristikkäisen pääkadun varteen. Alueella on sekä omakotitaloja että rivitaloja. Niiden lomaan on kehitetty pieniä yhteispihoja.

Talojen ja korttelirakenteen suunnittelusta järjestettiin arkkitehtikilpailu vuonna 1976. Voittaneet arkkitehdit Kari Virta ja Matti Rotko suunnittelivat Puu-Käpylän modernin version, jossa puurakentaminen on nostettu

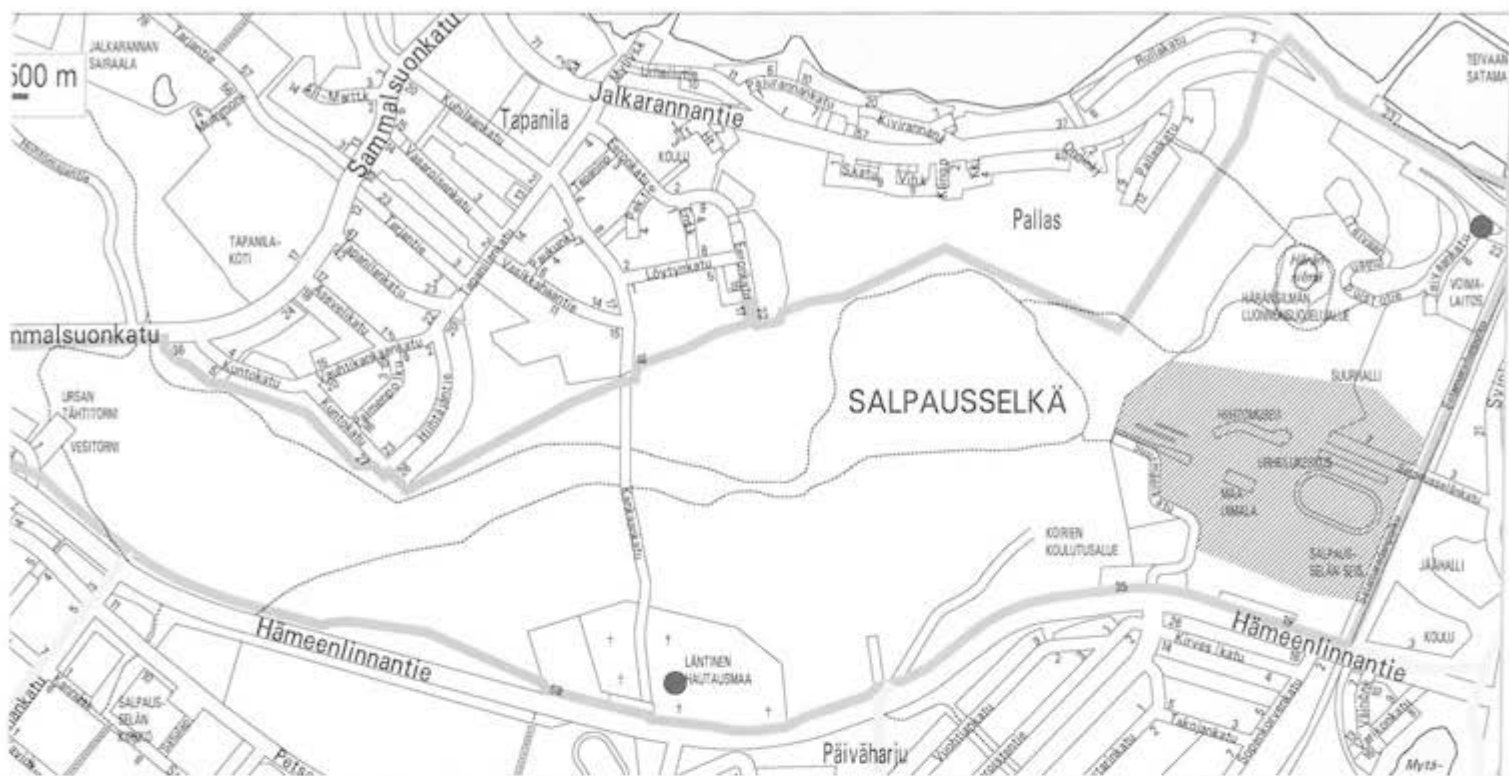
uuden arkkisijoitettu rinteeseen kattomuoto

Käpykylä

sä oli asunotomessukohteena.

Vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa Käpykylä on mainittu arvokkaana kohteena. ■

KUVA EI
OLE
KÄPYKYLÄSÄ
VAAN MUUALTA
RIIHELÄSTÄ

SALPAUSSELKÄ

ASUINRAKENNUS *Jalkarannantie 24*

Rauhalan huvila lienee rakennettu 1870-luvun lopulla. Vuoden 1877 karttakonstruktiossa huvilaa ei näy. Mikäli ajoitus pitää paikkansa, rakennuttaja on ollut kapteeni August Fellman. Rauhalan tila kuului Kartanon maihin, jotka Fellman osti Theodor Sederholmilta 1868. Sederholmin suku omisti maat kahdeksan vuotta, mutta ne vaihtoivat omistajaa suvun kesken useaan otteeseen.

Fellman perusti Vesijärven uuden höyrysahan Pikku-Vesijärven rantaan vuonna 1874. Sahan hoitajana oli Mathias Löfström, jonka kerrotaan asuneen Rauhalassa ja perustaneen sinne puutarhan 1870-luvulla. Myöhemminkin huvilassa asui Fellmanin tehdaslaitosten johtoa. Lahden kaupunki osti Rauhalan 1960-luvulla, ja sen jälkeen huvila alkoi rappeutua. Sitä käytettiin muun muassa varastona ja työmaaparakkina.

Rauhalassa on alunperin ollut ristipääty, joka on purettu lahonneena 1970-luvun puolivälissä. Huvilaa on jatkettu ja sen yläkertaan on rakennettu huone 1900-luvun ensikymmenellä. Pihaterassi ja kuisti lienee rakennettu samassa yhteydessä.

Lahtelainen arkkitehti Pauli Lindström osti Rauhalan vuonna 1988 ja alkoi korjata sitä suurelta osin entistään. Työt valmistuivat 1990. Osia vanhasta sisustuksesta on edelleen jäljellä, muun muassa kaksi uunia sekä kattomaalauksia, jotka on entistetty 1999.

Rakennuksella on suuri kulttuurihistoriallinen arvo. Se on ikänsä puolesta harvinaisuus Lahdessa. Vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa rakennus mainitaan arvokkaana kohteena. ■

ASKO FEROLA

STADIONIA VUONNA 1981

URHEILUKESKUS

Suomalaiset urheilijat saavuttivat kaksoisvoiton Holmenkollenin kisoissa Norjassa 1922. Voitonhuumassa perustettiin jo samana vuonna Lahden Hiihtoseura, joka ryhtyi professori Lauri "Tahko" Pihkalan rohkaisevana kehittämään hiihtokeskusta Lahteen. Paikka valittiin otollisen maaston vuoksi - Salpausselän rinteet muistuttivat Holmenkollenia. Ensimmäiset Salpausselän hiihdot järjestettiin vuonna 1923, ja varsinaisesti Salpausselän kisat alkoivat 1926.

Lahden ensimmäinen hyppyrimäki valmistui joulukuussa 1922 norjalaisen insinöörin Robert Pehrsonin piirustuksen mukaan. Sen jälkeen hyppyreitää on rakennettu useita, ja niiden paikatkin ovat vaihdelleet. Nykyisen suurmäen K 115 suunnittelivat arkkitehdit Sulo Järvinen ja Erik Liljeblad. Se valmistui 1972 ja palkittiin vuoden 1971 betonirakenteena. Vieressä olevat pienemmät mäet K 90 ja K 64 suunnitteli arkkitehti Väinö Castren 1977 ja 1978. Suurmäen monttu toimii kesällä maauimalana ja sen katsomo auringonotto-rinteenä. Montussa on myös kaupungin toiseksi suurin vedenottamo.

Stadionin alkuperäisistä rakennuksista on jäljellä enää arkkitehti Carolus Lindbergin vuonna 1922 suunnittelema sauna. Se siirrettiin vuonna 1976 stadionin itä laidalle. Sauna on kärsinyt vuosien saatossa taitamattomista korjauksista ja muutoksista. Lindberg piirsi myös kauniin kisaportin, joka purettiin 1958. Vuonna 1947 valmistui insinööri Urho Kaiposen suunnittelema toimisto- ja kilpailukeskusrakennus, josta tehtiin kopio vuonna 1997 alkuperäisen osoittauduttua korjauskelvottomaksi.

Urheilun alueen käyttösuunnitelma on vuodelta 1975. Siinä arkkitehdit Sulo Järvinen ja Erik Liljeblad määrittivät alueen yleispiirteet ja toiminnalliset yhteydet. Arkkitehtien Esko Koivisto ja Pekka Salminen sekä rakennusarkkitehti Juhani Siivolan yleissuunnitelma on vuodelta 1977. Siinä hahmoteltiin stadionin toiminnot talvi- ja kesäkäytössä. Samoien suunnittelijoiden piirtämä pääkatsomo rakennettiin 1977. Katsomon alla on muun muassa 140 metrin juoksurata. Pääkatsomo sai vuoden 1977 betonirakennepalkinnon.

SIUNAUSKAPPELI Hämeenlinnantie 57

Läntisen hautausmaan kappelin suunnitteli lahtelainen arkkitehti Tauno Niemioja vuonna 1955. Kappeli valmistui samana vuonna.

Rakennus toimi myös kirkkona ennen Salpausselän kirkon valmistumista. Se edustaa 1950-luvulla suosittua jyrkkälappeista, keskiajan kivikirkoista muotoaineisia saanutta kirkkotyyppiä, joista Lahdessa on useita esimerkkejä. Ajalle tyypillisiä ratkaisuja ovat myös ulkoseinien karkea roiskerappaus, keltainen tiili ja musta liuskekivi sekä tiilikatto. Rakennus sijoittuu kauniisti ympäröivälle kirkkomaalle mäntyjen lomaan. Sisäarkkitehtuurissa on korostettu valoa ja pelkistyneisyyttä. Alttariseinä avautuu metsään.

Kappelia on korjattu 1976 ja 1998.

Rakennuksen alkuperäispiirteet ovat vaalimisen arvoisia. Vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa kappeli on mainittu arvokkaana kohteena. ■

LAHDIN KAUPUNGINMUSEON KUVA-ARKISTO

Stadionin pohjoislaidalla olevan vuonna 1981 valmistuneen suurhallin piirsi arkkitehti Kosti Kuronen vuonna 1978. Sen konstruktio perustuu teräskaariin. Hallin laajennuksen suunnitteli arkkitehti Erik Liljebblad vuonna 1994.

Mäkihyppykatson jatkeeksi rakennettiin vuonna 1989 hiihtomuseo arkkitehti Esko Hämäläisen suunnitelman pohjalta. Rakennukseen sijoitettiin myös tv- ja radiokeskus ja selostamot. Pekka Salmisen piirtämä museo-
rakennuksen laajennus valmistui 2000. Siihen sijoitettiin matkailuinfo, kahvila ja ravintola. Museon sisäänkäynti siirrettiin laajennukseen aikaisempaa näkyvämmälle paikalle. Laajennusosa sai puuverhoilun, jolla haluttiin erottaa rakennus stadionin massiivisesta betoniarkkitehtuurista.

Hiihtostadion on Museoviraston ja ympäristöministeriön luokituksessa valtakunnallisesti arvokas. Se on merkittävä myös rakennustaiteellisesti sekä osana lahtelaista kulttuuri- ja urheiluhistoriaa. Stadion on kaupunkikuvallisesti tärkeä kaupunkirakenteen läntisenä rajaajana. Sen sijainti pääkadun visuaalisena jatkeena on ainutlaatuinen. Vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa stadion mainitaan arvokkaana kohteena. ■

0 500 m

JALKARANTA

Vesijärvi

JALKARANTA

Lahtelainen arkkitehti Uno Alanco suunnitteli 1907 perustetulle Lahden Purjehdusseuralle paviljonkirakennuksen vuonna 1909. Se rakennettiin Vesijärven Myllysaareen, joka jo vanhastaan oli lahtelaisten kesäviettäpaikka. Paviljonki valmistui 1910. Rakennus syntyi lahjoituksin, joita tekivät lahtelaiset teollisuusmiehet. Esimerkiksi puutavaran luovuttivat tehtailija Ferdinand Frigrén ja isännöitsijä Lennart Fellman.

Rakennusta muutettiin jonkin verran jo 1920-luvulla, muun muassa lasittamalla pohjoisen avoveranta. Väinö Louhion suunnitelmien mukaan lasitettiin eteläinen veranta vuonna 1934. Lahtelainen arkkitehti Juhani Boman laati seuraavan korjaussuunnitelman vuonna 1985, ja rakennustyöt saatiin päätökseen 1986. Tuolloin muun muassa paviljongin länsipuolelle tehtiin kapea lisätila laitoskeittiölle. Korjaukset noudattivat talon alkuperäistä henkeä. Saareen rakennettiin silta 1980.

Rakennus edustaa Lahdessa harvinaista puujugendia. Se on myös rakennustyyppinä kaupungissamme ainutlaatuinen. Purjehdusseuran paviljonki oli Lahden ensimmäinen kesäravintola ja ainoa lajissaan aina Enonsaaren ravintolan perustamiseen saakka vuonna

PURJEHDUSSEURAN PAVILJONKI Myllysaari

PAVILJONKI VUONNA 1910

1915. Saarelta on löytynyt myös rautakautinen hauta. Seuran kommodori Johan Kemp istutti 1930-luvulla paviljongin ympärille kaikki Suomessa viihtyvät jalopuulajit. Kempin puita on vieläkin löydettävissä Myllysaaresta. Nekin ovat kulttuurihistoriallisesti arvokkaita. Vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa Myllysaari mainitaan arvokkaana kohteena. ■

ASUINRAKENNUS PIHAPIREINEEN Köllinkatu 5

Ala-Köllin tila on syntynyt Köllin kantatilan jakaannuttua 1800-luvun puolivälissä. Talo oli 1800-luvun loppupuolelta aina vuoteen 1915 asti Evert Virrala, joka rakennutti vuonna 1900 nykyisen päärakennuksen. Kalle Villehard Kölli osti tilan takaisin sukuun 1915. Tilan vanha päärakennus oli samanlainen kuin Ylä-Köllin vanha, nyt Hollolan kotiseutumuseossa oleva päärakennus.

Talon maat myytiin Lahden kaupungille 1970, jäljellä on päärakennus ja navetan kivijalka. 1800-luvun lopulta peräisin oleva vilja-aitta on siirretty 1975 Padasjoen Virmailaan.

Päärakennus on säilynyt hyvin. Sen ikkunat on vaihdettu vanhan mallin mukaan. Alkuperäinen väri lienee ollut valkoinen punaisin nurkkalaudoisin. Rakennuksen alkuperäispiirteet ovat vaalimisen arvoisia. ■

ASUINRAKENNUS PIHAPIIREINEEN *Jalkarannantie 71*

Ylä-Köllin talo on vanha sukutila. Sen ensimmäiset Kölli-sukuiset omistajat tunnetaan 1600-luvun lopulta. Kölli jaettiin kahdeksi tilaksi 1800-luvun puolivälissä.

Tilan vuodelta 1863 peräisin oleva päärakennus on Hollolan kotiseutumuseossa. Talousrakennukset puret-

tiin Ylä-Köllin palvelutalona rakennettaessa. Jäljellä on Köllin perheenjäsenen hallussa edelleen oleva Oma koti, Suomen Kuvalehden vuonna 1927 tilaajiansa kesken arpoma talo, jonka voitti Ylä-Köllin silloinen isäntä Sakari Kölli. Rakennuksen on suunnitellut arkkitehti Elias Paalanen. Se käsittää keittiön ja kolme huonetta. Talon edessä on kuisti, joka on alunperin ollut avoin, mutta se on myöhemmin lasitettu.

Suomen Kuvalehti lahjoitti talon yhteydessä myös runsaasti sisustusta, mutta se on väistynyt uudemman tieltä.

Rakennus pihapiireineen on arvokas muisto vanhoista jalkarantalaloista. Ylä-Kölli muistetaan myös lahtelaisesta monitoimimiehestä, opettajasta Villehad Vuorisesta, joka syntyi tilalla vuonna 1849. ■

ASUINRAKENNUS PIHAPIIREINEEN *Jalkarannantie 75 ja 79*

MANNU BÄSK

JAAKKOLAN PÄÄRAKENNUS

ENTINEN KAUPPATALO

Jaakkola on vanha sukutila, jonka menneisyyttä voi seurata 1600-luvun lopulta saakka. Nykyinen päärakennus on vuodelta 1900. Sitä on rakennettu useassa vaiheessa, viimeksi sodan jälkeen. Navetta on vuodelta 1916, mutta sen talliosa on vanhempi. Pihassa on myös luhtisolalla varustettu aitta, jonka vanhimmat osat saattavat olla peräisin 1700-luvulta, myöhemmät vuodelta 1916. Rannassa on 1950- ja 1960-luvun taitteessa rakennettu sauna, jonka on suunnitellut maanviljelijä Uolevi Jaakkola.

Aikaisemmin samassa pihapiirissä, mutta nyt eri osoitenumerossa sijaitsee rakennus, jossa vuodesta 1923 aina 1950-luvun lopulle toimi sekavarakauppa ja alussa myös puhelinkekus. Rakennus on pystytetty 1918-1920. Pihapiirissä on myös vanha saunarakennus. Jaakkolan päärakennuksen ja kauppatalon välissä on vuonna 1975 rakennettu tiilinen asuintalo.

Jaakkolan vanhan pihapiirin ja kauppatalon alkuperäispiirteet ovat säilyneet hyvin, ja niitä on edelleenkin syytä vaalia. ■

ASUINRAKENNUKSET *Sammalsuonkatu 8 ja 8a*

Sammalsuonkadun kaksi yksilöllistä omakotitaloa suunnitteli helsinkiläinen arkkitehti Juhani Kivikoski vuonna 1966.

Talot on sijoitettu jyrkkään rinteeseen osittain yksi-, osittain kaksikerroksisina. Pintamateriaaleina ovat puunatiili ja betoni. Rakennusten muuten eleettömän arki-

kitehtuuriin aktivoivat voimakkaat puiset räystäskaaret, joiden muoto toistuu parvekkeissa. Talot eivät ole aivan identtiset, vaan niiden elementtejä on hieman varioitu.

Rakennukset ovat esimerkkejä 1960-luvun korkeatasoisesta omakotirakentamisesta, ja niiden alkuperäisiä suunnitteluperiaatteita kannattaa vaalia. ■

TAPANILAN PIENTALOALUE *Tarjantien alku Sammalsuonkadulle asti, Tapanilankadun loppupää, Asevelikatu, Vauhtikankaankatu, Paimenpolku, Hiihtäjätie*

Lahden kaupunki sai vuonna 1940 Ruotsista lahjoituksena 27 asuintaloa. Ne pystytettiin entisen Tapanilan tilan pelloille. Rakennukset suunniteltiin Suomessa yliarkkitehti Urho Orolan ja arkkitehti Jalmarin Peltosen johdolla, mutta kokoonpano- ja työpiirustukset laadittiin Ruotsissa. Alueelle sijoitettiin lisäksi arkkitehtiopiskelija Paavo Salmisen suunnittelema talo. Alue rakentui 1940 - 1941 ja se osoitettiin karjalaisille. Kun osa heistä palasi kotiseuduilleen, tyhjät talot luovutettiin aseveliperheille ja sotainvalideille.

Alueen rakennuskanta on pienimittakaavaista ja maastoon luontevasti istuvaa. Tiestö mukailee loivia rinteitä. Alunperin peltomaalle rakennettu alue on nyt sängen rehevä ja viihtyisä.

Rakennusten ja ympäristön alkuperäistä ilmettä, tyyppitalojen vaatimatonta luonnetta, pientä mittakaavaa ja säännöllistä rytmiä kannattaa vaalia. Osalle aluet-

RAIMO NISKANEN

ta, Vauhtikankaankadun pohjoispuolelle, Asevelikadulle, Tapanilankadulle ja Tarjantielle on laadittu suojelukaava 1983. Alueelle on samana vuonna tehty myös rakentamishojeisto. ■

TAPANILAN KUNNALLISKOTI *Sammalsuonkatu 17*

Tapanilan kunnalliskoti perustettiin vuonna 1931, jolloin Launeen kunnalliskoti lakkautettiin. Uuden kunnalliskodin käyttöön saatiin kaupungin vuonna 1930 ostaman Tapanilan tilan päärakennus, talousrakennuksia sekä puutarha ja pellot. Näistä on jäljellä päärakennus ja pieni aitta, muut rakennukset purettiin vuonna 1965. Kunnalliskoti oli osittain luonteeltaan työlaitos, ja pelto- ja puutarhavijely muodosti hoidokeille työvelvoitteen.

Tilan päärakennus on pystytetty kahdessa vaiheessa. Vanhempi osa on todennäköisesti 1800-luvun lopulta. Sitä jatkettiin 1920-luvun alussa kookkaalla poikittaisella siivellä. Tämän osan avokuisti suljettiin kunnalliskodin muuttaessa taloon.

Kunnalliskodin uudisrakennus valmistui 1937. Kaupunginarkkitehti Kaarlo Könönen suunnitteli vuonna 1936 osin kaksi-, osin kolmikerroksisen rapatun lisä-

rakennuksen, jolle arkkitehti Irma Kolsi kaupungin suunnitteluosastolta suunnitteli kolmikerroksisen jatko-osan vuonna 1954. Se valmistui seuraavana vuonna. Rakennusosia yhdistää Kolsin piirtämä käytävä. Könösen suunnitelma on vielä klassistinen rakennus, joka muodollaan viestii julkista tehtäväänsä. Kolsi piirsi selvästi kodikkaamman, kerrostalomaisen hoitorakennuksen.

Tapanila-kotia on laajennettu huomattavasti myöhemminkin, ja vanhin rakennus on poistettu vanhusten käytöstä. Vuonna 1974 Tapanilan tilan vanhaan päärakennukseen siirtyi Steiner-päiväkotii.

Ennen 1960-lukua valmistuneet rakennukset muodostavat mielenkiintoisen, ajallisesti kerrostuneen kokonaisuuden, joka on rakennustaiteellisesti, kulttuuri- ja sosiaalhistoriallisesti arvokas. ■

ULKOILUMAJA *Hiihtomajantie 98*

Kaupunginarkkitehti Valter Karisalo suunnitteli vuonna 1964 ulkoilumajan Tapanilaan. Se valmistui seuraavana vuonna.

Ulkoilumaja on edustava esimerkki aikansa betoni-arkkitehtuurista. Se on matala, hallitusti muotoiltu kaksikerroksinen rakennus, jonka ensimmäinen kerros on varattu suurelle eteisaulalle sekä saunoille ja pukuhuoneille ja toinen kerros ravintolalle keittiöineen. Rinteesen sommiteltu rakennusmassa maastoutuu kauniisti mäntymetsään.

Vuonna 1978 kaupunginarkkitehti Erik Liljebad suunnitteli majan luoteispuolelle pienen asunnon käsitävän laajennuksen.

Rakennus on arvokas rakennustaiteellisesti ja rakennustyyppinä. ■

HUVILARAKENNUS

Honkapirtinkatu 9

Ainolan nimellä tunnettu huvila rakennettiin Vesijärven rantaan vuosien 1906 ja 1910 välillä. Suunnittelijaa ei ole kyetty selvittämään. Rakennus tehtiin ns. pikkuhuvilaksi arkkitehti Eliel Saarisen vuoden 1901 paikkeilla suunnitteleman Merilä-nimisen huvilan kaakkoispuolelle. Merilä tunnettiin myöhemmin myös nimellä Honkapirtti. Se paloi 1948.

Vuodesta 1904 tila kuului professori Jaakko Karvoselle, josta myöhemmin tuli arkkitehti. Hän rakennutti pikkuhuvilan todennäköisesti vastaanottotiloiksi puolisoleen, hammaslääkäri Anna Robina Karvoselle, joka oli ensimmäisiä Lahden seudulla hammashoitoa tarjonneita lääkäreitä. Huvilaan tehtiin alunperin ainoastaan olohuone ja keittiö sekä ullakko makuutiloineen. Järven puolella oli avokuisti. Rakennusta on myöhemmin laajennettu ja kuistin päälle on rakennettu parveke. Kuisti on lasitettu.

1920-luvun alussa toimitusjohtaja Gunnar Ähfelt-Arjamo ensin vuokrasi ja sitten osti pikkuhuvilan. Hän antoi huvilalle nimen Ainola ensimmäisen, varhain edesmenneen vaimonsa mukaan.

Ainola on rakennettu aikansa tyyppilliseen huvilatyylisiin. Siinä on havaittavissa vaatimattomia jugendpiirteitä. Alkuperäisarkkitehtuuri on vaalimisen arvoista. ■

HUVILARAKENNUS

Kiikkulankatu 33

Helsingiläisen rakennusmestarin Vilho Lekmanin suunnittelema Korpikoti-niminen huvila valmistui 1905. Lekman työskenteli tuohon aikaan Nyström - Petrelius - Penttilän arkkitehtitoimistossa. Huvilan rakennutti helsinkiläinen tuomari Anton Wuorinen, joka lahjoitti sen jo vuonna 1911 Pikku- ja Kiertokoulujen opettajain ja opettajatarten Liitolle, nykyiselle Alkuopetuksen Opettajain Liitolle, jonka omistuksessa se on edelleen.

Huvilassa oli kaksi kerrosta sekä mansardikerros. Vuonna 1915 Vilho Lekman suunnitteli mansardikerrokseen huoneita, ja katonlappeseen puhkaistiin ikkunat. Rakennuksen itäisivulla ja pohjoispäädyssä on suuri terassi. Alunperin rakennus on ollut punamullattu, mutta jo ainakin 1920-luvulla se maalattiin vaaleaksi. Ulkoarkkitehtuurissa on viittauksia kansallisromantiikkaan. Se on verraten yksinkertaista, massoitteeltaan

ja detaljoinniltaan hieman hapuilevaa. Kansallisromantiikka on ilmeisempää sisätiloissa. Suuri kaksikerroksinen sali takkasyvennyksineen, hirsiseinineen, portaikkoineen ja toisen kerroksen sisäparvineen on erityisen komea. Rakennus on huvilaksi poikkeuksellisen suurikokoinen.

Huvila on rakennustaiteellisesti ja kulttuurihistoriallisesti arvokas. ■

PAJURINTEEN HUVILA-ASUTUS

Pajurinteén huvila-asutus Jalkarannantien molemmin puolin on rakentunut pääasiassa 1910-luvun ja 1930-luvun välisenä aikana. Se syntyi kaavoittamattomalle maalle Vesijärven tuntumaan jyrkkään pohjoisrinteeseen. Alueen alkuperäisiä asukkaita ja rakentajia olivat lähinnä läheisen Osakeyhtiö Pallaksen työläiset, mutta järvenrantaan pystytettiin myös muun muassa kesähuviloita. Jalkaranta liitettiin Lahden kaupunkiin vuonna 1933. Se kaavoitettiin 1950, mutta kaava ei toteutunut.

Vanhan, suhteellisen pienikokoisen ja vaatimattoman rakennuskannan sekaan on 1980-luvulta lähtien pystytetty uudisrakennuksia, joiden mittakaava poikkeaa usein suurestikin alkuperäisestä. Myös piharakennuksia on hävinnyt lukuisasti. Jalkarannantien ja Vesijärven rannan välistä huvila-asutus on lähes kokonaan kadonnut lukuun ottamatta kuutta Pajurannankadun, Nummisenkujan ja Urheilutien huvilaa.

Alueen ehjin ja autenttisin miljöö lienee Nummisenkujan ja Pajurannankadun risteyskosen tienoilla, jossa on Mäkelän ja Nummisen huvilat sekä ns. Puutarhurin mökki. Tukkukauppias Uuno Mäkelän ja kauppias Anna Mäkelän häälahjaksi saama huvila on rakennettu ennen vuotta 1920, ja sitä on laajennettu 1933 lähteläisen

rakennusmestarin Oiva Kolsin vuonna 1932 laatimin piirustuksin. Tuolloin rakennettiin muun muassa suuri lasiveranta sekä suurennettiin kamarin ikkunaa. Samalla tehtiin talon lautaverhous. Kolsi suunnitteli samassa yhteydessä lisäksi saunarakennuksen sekä uimakopin, jotka ovat säilyneet. Vanhojen puiden ja perennojen valtaamaan puutarhaan kuuluu myös aurinkoportti, joka on arkkitehti Annikki Kärenmäen alkuperäisen mukaan suunnittelema kopio.

Mäkelän huvilan vieressä on heidän puutarhurilleen todennäköisesti 1932 ostama hirsimökki, jossa on harvinaisen näyttävät vuorilaudat.

Nummisen huvila on valmistunut 1921. Sen rakensi uunimuurari, myöhemmin kunnallisneuvos Kalle Numminen veljensä, riihimäkeläisen rakennusmestarin Hjalmar Nummisen piirustuksin. Tontilla oli jo tuolloin sauna, joka on valmistunut heti vuoden 1916 jälkeen. Asuinrakennuksessa on sangen kauniit mittasuhteet ja se on säilynyt hyvin. Tontilla on runsaasti vanhoja koivuja, lehmuksia, koiranheisipuita, leppiä ja tuomia.

Pajurinteén alkuperäisilmettä, rakennusten ja tiestön mittakaavaa, piharakennuksia sekä vanhaa kasvillisuutta kannattaa vaalia. Alueelle laadittiin suojelukaava vuonna 1986 ja rakentamishjeisto 1984.

MÄKELÄN HUVILA

Lähteläinen arkkitehti Kaarlo Könönen suunnitteli Lahden hiihtoseuran majan Rautakankareelle 1950. Majasta tuli perinteinen turvekattoinen hirsimökki pikkuruutuisine ikkunoineen. Siinä oli tupa, makuuhuone, keittiö ja sauna pesu- ja pukuhuoneineen.

Vuonna 1965 lähteläinen arkkitehti Lauri Saarinen piirsi laajennus- ja muutossuunnitelmat. Tupaa laajennettiin kolme metriä etelään päin. Katemateriaali muutettiin huovaksi ja ikkunat yksiruutuisiksi. Sisätiloja muutettiin myös jonkin verran.

Rakennus on tyyppinsä harvinainen edustaja Lahdessa. Vuonna 1996 laaditussa yleiskaavassa se mainitaan arvokkaana kohteena. ■

HIHTOMAJA *Rautakankare*

HAASTATTELUJUT:

Ahroth, Virpi, perushoitaja, Lahti, 27.7.2000
 Airamo, Raimo, yleiskaava-arkkitehti, Lahti, useita haastatteluja
 Andersson, Esko, toimitusjohtaja, Sysmä, 10.8.2000, 11.8.2000
 Anjala, Risto, suunnittelupäällikkö, Lahti, 17.8.2000
 Björminen, Leila, eläkeläinen, Lahti, 20.9.2000
 Boucht, Aino, rouva, Lahti, 11.8.2000
 Brotherus, Anja, ekonomi, Helsinki, 18.9.2000
 Brotherus, Johannes, diplomi-insinööri, Helsinki, 18.9.2000
 Forsius, Arno, lääketieteen ja kirurgian tohtori, Lahti, 19.1.2000
 Frigren, Mary, rouva, Lahti, 25.8.2000
 Hakala, Sylvia, rouva, Lahti, 26.1.2000, 2.8.2000
 Hakkarainen, Maija-Leena, erikoissairaanhoitaja, Jyväskylä, 27.1.2000
 Hankkio, Antti, yleiskaava-arkkitehti, Lahti, useita haastatteluja
 Havén, Heikki, kehittämisspäälikkö, Helsinki, 11.8.2000, 17.8.2000
 Havén, Pekka, mylläri, Lahti, 11.8.2000
 Heinonen, Kaisa, rouva, Lahti, 7.9.2000
 Helin, Seija, rehtori, Lahti, 3.1.2000
 Hirola, Tuula, siivooja, toimistoapulainen, Lahti, 7.6.2000
 Honkanen, Mia, rouva, Lahti, 31.5.2000, 5.6.2000
 Huovila, Lea, tekstiilipettaja, Lahti, 6.6.2000
 Hurmalainen, Reijo, lehtori, Lahti, 25.1.2000
 Huvila, Pirjo, suunnittelija, Helsinki, 24.2.2000, 15.8.2000
 Jaakkola, Kari, yrittäjä, Lahti, 6.9.2000
 Jaakkola, Mikko, maanviljelijä, Lahti, 1.2.2000
 Joenpolvi, Vilho, eläkeläinen, Lahti, 10.8.2000
 Kallula, Tapio, maanviljelijä, Lahti, 29.3.2000
 Karvinen-Jussilainen, Anne, kaavoitusarkkitehti, Nastola, 23.2.2000
 Kaufmann, Eric, johtaja, Lahti, 16.8.2000
 Kettunen, Jorma, rakennuslupapäällikkö, Lahti, useita haastatteluja
 Knuuttila, Kalle, agronomi, Lahti, 25.8.2000
 Korhonen, Arvo, taluspäällikkö, Lahti, 25.5.2000
 Korpi, Kari, tutkija, Hämeenlinna, useita haastatteluja
 Kumpulainen, Risto, yrittäjä, Hollola, 10.9.2000
 Kuusela, Uuno, metsuri, Lahti, 23.5.2000
 Käremäki, Annikki, arkkitehti, Hollola, 22.9.2000
 Kölli-Ruohela, Kikka, askartelunohjaaja, Lahti, 21.9.2000
 Laaksonen, Pauli, Lahti, 15.3.2000
 Lahti, Vieno, postivirkkäläinen, Lahti, 15.5.2000
 Lantta, Pentti, majuri, Lahti, useita haastatteluja
 Leikola, Juhani, professori, Helsinki, 29.8.2000
 Liikanen, Jaakko, tehtaanjohtaja, Lahti, 11.5.2000
 Liimatainen, Kaherva, koulutusshiiteeri, Lahti, 30.8.2000
 Lindfors, Saara, rouva, Lahti, 6.9.2000, 12.9.2000
 Lindqvist, Alice, pääkirjanpitäjä, Asikkala, 9.10.2000, 13.10.2000
 Lindström, Pauli, arkkitehti, Lahti, 31.8.2000, 14.9.2000
 Liski, Kaarlo, isännöitsijä, Lahti, 26.7.2000
 Luukko, Liisa, pankkitoimihenkilö, Padasjoki, 19.7.2000
 Lyytikäinen, Jorma, konservattori, taidemaalari, Lahti, 21.11.1997
 Moisander, Tyne, rouva, Orimattila, 10.8.2000
 Motti, Esko, maanviljelijä, Lahti, 5.6.2000
 Mustakallio, Marja, arkkitehti, Lahti, 13.1.2000
 Mustonen, Jarttu, taiteellinen johtaja, Lahti, 29.8.2000
 Mäkelä, Eero, maanviljelijä, Lahti, 2.2.2000
 Mäkelä, Marja, filosofian maisteri, Lahti, 18.9.2000, 27.9.2000
 Mäkelä, Urho, maanviljelijä, Lahti, 15.2.2000, 2.8.2000
 Niemelä, Anne-Mari, projektiasistentti, Lahti, 6.9.2000
 Nieminen, Auvo, rehtori, Lahti, 14.8.2000
 Niemi, Tauno, arkkitehti, Lahti, 14.12.1999, 25.1.2000, 15.8.2000
 Nikula, Matti, maanviljelijä, Hollola, 7.6.2000
 Nurmi, Paula, sisustusarkkitehti, Lahti, 19.4.2000
 Oikkonen, Raimo, rehtori, Lahti, useita haastatteluja
 Oksanen, Annu, konttoripäällikkö, Växjö, 31.8.2000
 Paavola, Aili, neiti, Lahti, 9.2.2000
 Partanen, Marja, Lahti, 3.9.1999, 7.1.2000
 Parviainen, Helena, tutkija, Lahti, 30.8.2000
 Peippo, Martti, artisti, Lahti, 29.8.2000
 Peltola, Teuvo, Asikkala, 7.2.2000
 Peranko-Kunnas, Pyry, toimitusjohtaja, Lahti, 15.2.2000, 9.10.2000
 Perttu, Esa, rakennusarkkitehti, Helsinki, 4.5.2000
 Pietäinen, Lea, rouva, Hollola, 31.5.2000
 Pohjola, Virve, osastosihteeri, Lahti, 7.1.2000
 Puranen, Markus, toiminnanjohtaja, Lahti, 10.8.2000
 Päivärinne, Pekka, asemakaava-arkkitehti, Lahti, useita haastatteluja
 Pöppönen, Lauri, autonkuljettaja, Lahti, 7.6.2000
 Raudanpää, Marja, kuvataiteilija, Lahti, useita haastatteluja
 Rautava, Liisa, lentoemäntä, hum. kand., Helsinki, 24.8.2000, 17.10.2000
 Reijonen, Maija, lastenhoitaja, Lahti, 26.7.2000

Romppanen, Tuomo, johtaja, Lahti, 17.8.2000
 Routo, Riku, toimitusjohtaja, Lahti, 21.3.2000
 Saarinen, Petteri, tekninen suunnittelija, Lahti, 25.8.2000
 Saarnisto, Marketta, tutkija, Helsinki, useita haastatteluja
 Salmi, Esa, yrittäjä, Lahti, 31.5.2000
 Sarmanto, Matti, arkistonhoitaja, Helsinki, 24.3.2000, 24.8.2000
 Savolainen, Kari, tutkija, Lahti, 31.10.2000
 Sievänen, Sirkku, kanslisti, Lahti, 12.5.2000
 Siikaniemi, Päivi, tutkija, Lahti, useita haastatteluja
 Siivola, Eila, lehtori, Lahti, 31.7.2000, 10.8.2000
 Sirkki, Anja, piirtäjä, Hollola, 16.2.2000, 28.7.2000
 Simelä, Eila, matkailuopas, Lahti, 8.5.2000
 Sirola, Kyllikki, rouva, Lahti, 30.9.1999
 Sivonen, Markku, rakennuslupapäällikkö, Lahti, useita haastatteluja
 Sölkänen, Saara, emäntä, Lahti, 6.6.2000
 Särkkä, Helena, kiinteistökirjanpitäjä, Lahti, useita haastatteluja
 Taitto, Pekka, maanmittausteknikko, Lahti, 18.8.2000
 Tasanko, Hilka-Liisa, rouva, Lahti, 1.8.2000
 Tasanko, Lea, emäntä, Lahti, 13.9.2000
 Teperi, Ritva, puistopuutarhuri, Lahti, 30.11.1999
 Thelén, Matti, rautatieläinen, Lahti, 6.6.2000
 Tuominen, Jorma, kauppias, Lahti, 18.8.2000
 Tupala, Maija, opettaja, Helsinki, 30.8.1999, 8.9.2000
 Tupala, Viima, rouva, Lahti, 30.8.1999
 Uotila, Matti, yrittäjä, Lahti, 24.5.2000
 Waltari, Eijas, rakennuslakimies, Lahti, useita haastatteluja
 Vartiainen, Onerva, kauppatieteiden maisteri, Lahti, 30.8.2000
 Vikman, Hannu, Tampere, 13.9.2000
 Vilppunen, Pirkko, pankkitoimihenkilö, Lahti, 8.8.2000
 Virtanen, Taito, Lahti, 15.3.2000
 Virto, Salla, arkistonhoitaja, Helsinki, 23.3.2000
 Vuorelma, Esko, toimitusjohtaja, Lahti, 13.1.2000, 31.5.2000
 Vuorelma-Aho, Kristiina, toimitusjohtaja, Lahti, 13.1.2000
 Yrjölä, Jyrki, alakattoasentaja, Lahti, 6.6.2000

PAINAMATTOMAT LÄHTEET:

Arkkitehtitoimisto Sipponen - Teerenmaa, Lahti
 Piirustusarkisto
 Elinkeinoelämän keskusarkisto, Mikkelin
 Lahden Polttime Oyn arkisto
 Hollolan kunnanarkisto, Hollola
 Kuntakokousten pöytäkirjat
 Hämeenlinnan maakunta-arkisto, Hämeenlinna
 Hollolan tuomiokunnan arkisto
 Asiakirjat lohkomisista
 Asiakirjat tilusjärjestelystä
 Hollolan ym. käräjäkunnan perukirjat
 Lainhuudatusasiain pöytäkirjat
 Pesäkirjoituskirjat
 Iitin tuomiokunnan arkisto
 Lainhuudatusasiat
 Lahden raastuvanoikeuden arkisto
 Lahden kaupungin perukirjat
 Hämeen maanmittaustoimisto, Lahti
 Kartta-arkisto
 Kansallisarkisto, Helsinki
 Lääkintöhallituksen I arkisto
 Apteekintarkastajien pöytäkirjat
 Piiriliikkeen tarkastuspöytäkirjat
 Metsähallituksen I arkisto
 Saapuneet kirjeet
 Kesko Oy, Helsinki
 Piirustusarkisto
 Koiskalan kartanon arkisto, Lahti
 Piirustusarkisto
 Tuominen, Irja, Muistelmia ja valokuvia Lahden kaupungissa sijaitsevan
 Koiskalan kolmesataa kaksikymmentä (1970) vuotta vanhan herraskar-
 tanon elämästä. 1971 päivätty käsikirjoitus.
 Lahden kaupunginarkisto, Lahti
 Aluelitostoitokunnan pöytäkirjat
 Kaupunginhallituksen sopimukset
 Kunnallisivkailijat ry:n arkisto
 Lahden kaupunginmuseo, Lahti
 Historiallisen museon arkisto
 Aenius, Juha, Hennalan kasarmialueen vaiheita. Suomen historian
 prosemiaarityö. Joensuu yliopisto, 1994. Moniste.
 Harjukadun länsiosan rakentamishojeisto. Lahden kaupunki, kaup-
 kisuunnitteluvirasto, Moniste.

Hiltunen, Tuula. Lahden Purjehdusseuran paviljonki. Taidehistorian harjoitustyö. Helsingin yliopisto, avoin korkeakoulu. 1988. Moniste.

Järvenkylä, Kari - Toimela, Kaisa. Kirkkokatu 7 rakennusanalyysi. Moniste.

Kaloinen, Kimmo. Lahden kansanopisto. Taidehistorian proseminariesitelmä. Helsingin yliopisto. 1977. Moniste.

Karhu, Salla. Elsa Arokallion Johanna-koti Lahden Kariniemessä. Taidehistorian seminaarityö. Jyväskylän yliopisto. 1997. Moniste.

Kariniemen pientaloalueen rakentamishojeisto. Lahden kaupunki, kaupunkisuunnitteluvirasto. 1985. Moniste.

Kariniemenranta, puistaloalue. Rakentamishojeet. Lahden tekninen virasto. 1994. Moniste.

Kittelän rakentamishojeisto. Lahden kaupunki, kaupunkisuunnitteluvirasto. 1985. Moniste.

Koskinen, Heli - Salo, Erja. Osakeyhtiö Mallasjuoman inventointi. Museovirasto. 1996. Moniste.

Kunnallisneuvos K. T. Numminen muistelee. Haastattelu 1952. Lahti-Seuran haastattelusarja. Käsikirjoitus.

Kunnas, Veikko. Lahden Rauta- ja Metalliteollisuustehtäas Oy. Teollisuusinventointi. 1989. Moniste.

Kämpö, Tuija. Itä-Hämeen Kotiteollisuusyhdistys 1908 - 83. Päivämätön käsikirjoitus.

Kärpäsenmäen rakentamishojeisto. Lahden kaupunki, kaupunkisuunnitteluvirasto. Moniste.

Könönen, Hannu - Könönen, Nina. Niikilän muuntoasema. Rakennushistoriallinen tutkielma 1999. Moniste.

Lagerstam, Kirsi-Marja. Vilho Penttilän suunnittelema ja vuonna 1899 valmistunut Lahden yhteiskoulun vanha koulurakennus. Taidehistorian praktikumtyö. Helsingin yliopisto, avoin korkeakoulu. 1991. Moniste.

Lahden kaupungin omistamien kiinteistöjen palovakuutusasiakirjat.

Lahden kaupunginmuseon Lahden kulttuurilautakunnalle 24.11.1986 antama lausunto Möysän päiväkodin rakennuksesta.

Lahden rakennuskaava 2010. Ehdotus. Lahden tekninen virasto / maankäyttö. CI/1996. Moniste.

Laine, Anu. Sope Oyn ja Väkiopuu Oyn tehdaskiinteistöjen suojele. Sopenkorven teollisuusalue. Lahti. Taidehistorian kursssityö. Helsingin yliopisto. 1998. Moniste.

Lindström, Pauli. Rauhalassa 09.02.1991. Käsikirjoitus.

Mannio, Helena. Henkilötietoja taiteilija Hannes Malistosta. Päivämätön moniste.

Museoviraston rautatierakennusten 10.10.1997 päivätty suojelesitys.

Myllypohjan vanhan omakotialueen rakentamishojeisto. Lahden kaupunki, kaupunkisuunnitteluvirasto. Moniste.

Mäkelä, Reino. Tutkija Riitta Niskaselle osoitettu 15.1.2000 päivätty kirje.

Niemi, Maarit. Inventoidut asuntoaluekokonaisuudet. Lahti. 1997 - 1998. Moniste.

Nieminen-Laito, Raija. Ihmisilä lähteen äärellä. Päivämätön moniste.

Niskanen, Riitta. Salpausselän koulun rakennusvaiheet. 1998. Moniste.

Nurminen, Simo. Huhmarannan lastenkoti 70 v. 1997. Moniste.

Pajurinteen rakentamishojeisto. Lahden kaupunki, kaupunkisuunnitteluvirasto. 1984. Moniste.

Parikka, Liisa. Korpikoti, hirsihuvi vuodelta 1905. Taidehistorian proseminariesitelmä. Helsingin yliopiston avoin yliopisto, Lahti. 1997. Moniste.

Pyhättömän länsiosan rakentamishojeisto. Lahden kaupunki, kaupunkisuunnitteluvirasto. Moniste.

Rakennuslupakortisto.

Rakennuspiirustusarkisto.

Rope, Anne-Maj. Anttilänmäki, miljötarkastelu. 1997. Moniste.

Ruotsinkatu ja Suomenkatu, rakentamishojeisto. Lahden kaupunki, kaupunkisuunnitteluvirasto. 1986. Moniste.

Savolainen, Karl. Wivi Lönnin vuonna 1910 Lahteen suunnittelema Asunto-osakeyhtiö Kotila. Helsingin yliopiston avoimen korkeakoulun taidehistorian praktikumtyö 1991. Moniste.

Sikaniemi, Päivi. Millerin talon vaiheita. 1990. Moniste.

Sovinen, Marja-Leena. Vanhojen teollisuusrakennusten suojele ja uusikäyttö Rauma-Repolan entisellä teollisuusalueella Lahdessa. Helsingin yliopiston avoimen yliopiston taidehistorian proseminariesitelmä 1995. Moniste.

Taka-Lotilan miljööselvitys. Lahden tekninen virasto. Maankäyttö. 2000. Moniste.

Tapanilan puutaloalueen rakentamishojeisto. Lahden kaupunki, kaupunkisuunnitteluvirasto. Moniste.

Tolonen, Irma - Pyhälä, Susanna. Enonsaaren inventointi. 1995. Moniste.

Tornator Oyn inventointi. Museovirasto. 1996 ja 1997. Moniste.

Tupala, Pirkka. Lahden kulttuurihistoriallisesti merkittävien kohteiden kaavaselvitys. 1997. Käsikirjoitus.

Wegelius, Marita. Lahden kaupungin ensimmäinen lastentarha ollut yhtäjaksoisesti samassa talossa jo lähes 50 vuotta. 5.11.1980 päivätty moniste.

Vepsäläinen, Liisa. Läpsuuden koti. Päivämätön moniste.

Vesijärven asema. Lahden muotoiluinstituutin peruskorjauskurssin raportti. 1995. Moniste.

Vitanieniemi, I. V. Vanhan kartanon muistoja. 1964. Moniste.

Vuorikko, Aarto. Piirteitä vanhan Järvenpään kylän historiasta. Päivämätön moniste.

Radio- ja tv-museon arkisto

Selvitys Radiomäen rakennushistoriasta. Moniste.

Radiomäen rakennusten piirustukset

Lahden rakennusvalvontavirasto, Lahti

Piirustusarkisto

Lahden seurakuntayhtymä, Lahti

Piirustusarkisto

Lahden tekninen virasto, Lahti

Kartta-arkisto

Piirustusarkisto

Lahden Vientikerma Oy, Lahti

Arkisto

Nastolan kunnanarkisto, Nastola

Kuntakokousten pöytäkirjat

Peranko-Kunnas, Pyry, yksityisarkisto, Lahti

Päijät-Hämeen koulutus konserni, Lahti

Kiinteistöyksikkö

Piirustusarkisto

Räsänen, Kauko, yksityisarkisto, Espoo

Uno Alancön arkisto

Sivola, Eila, yksityisarkisto, Lahti

Valtion taidemuseo, Helsinki

Kuvataiteen keskusarkisto

Uno Alangon (Uno Alanco) arkisto

VR-yhtymä, Helsinki

Kiinteistöyksikkö

Piirustusarkisto

PAINETUT LÄHTEET JA KIRJALLISUUS:

- Aalto**, Elissa ja Alvar: Ristin kirkko. Helsinki 1980.
- Aaltonen, Esko. Länsi-Suomen yhteismylyt. Yhteiskuntahistoriallinen tutkimus. Kansatieteellinen arkisto VI. Toim. T. I. Itkonen, Kustaa Viikuna. Forssa 1944.
- Achté, Kalle. "Ensimmäiset Salpausselän hiihdot v. 1923". Hollolan Lahti 3/1997.
- Ainamo, Raimo - Leivo, Seppo. "Eskoislestadiolaisuus Lahdessa ja sen ympäristössä". Päijät-Hämeen tutkimusseuran vuosikirja 1983. Toim. Heikki Mantere. Lahti 1983.
- A. K. (Albert Koivisto). "Rakennusteollisuuden tuotannosta Lahdessa ja sen ympäristössä 1918 - 1924". Rakennustaito 23 - 24/1924.
- Alanen, Aulis J. Suomen maakaupan historia. Jyväskylä 1957.
- Anttila, Olavi. 75 vuotta sosialidemokratiaa Lahdessa. Turenki 1975.
- A. V. M. (A. V. Mattila). "Kun Lahteen perustettiin ensimmäinen synnytyslaitos". Hollolan Lahti 3/1957.
- Arkkitehteja / Architects. Architecten 40-vuotissynttelyn julkaisu. Helsingin kaupungin taidemuseo. Helsinki 1982.
- Arvelin, Markku. "Pysyvän hammaslääkärikunnan muodostuminen Lahteen". Hollolan Lahti 4/1987.
- Borg-Sundman**, Margit. Uusia uria aukomassa. Porvoo 1969.
- Borg-Sundman, Margit. Rajoja ja rajanylityksiä. Porvoo 1971.
- Böök, A. Th. "Ilmarinen". Lahden uusi haulitehdas". Suomen Urheilulehti 8/1908.
- Diplomi-insinöörit ja arkkitehdit** 1965. STS:n ja TtF:n julkaisema matrikkeli. Helsinki 1965.
- Diplomi-insinöörit ja arkkitehdit 1973. STS:n ja TtF:n julkaisema matrikkeli. Tapiola 1973.
- Diplomi-insinöörit ja arkkitehdit 1991. Jyväskylä 1991.
- Ekman-Salokangas**, Ulla. "Lahti Päijät-Hämeen sanomalehtikeskuksena". Lahden historia 2. Toim. Jouko Heinonen ja Päivi Siikaniemi. Savonlinna 1992.
- Elinkeinoilmoitukset 1906 - 1951. Piirteitä Lahden historiaan IX 1977. Lahden museo- ja taidelautakunta. Lahti 1978.
- Elinkeinoilmoitukset 1952 - 1975. Piirteitä Lahden historiaan X 1977. Lahden museo- ja taidelautakunta. Lahti 1978.
- Erlivuori, Jukka. Rautapudista kauppahuoneeksi. Starckjohann-Telko Oy 120 vuotta. Lahti s.a.
- "Esan talo on Lahden vanhin jugendtalo". Etelä-Suomen Sanomat 4.7.2000.
- Forsius**, Arno. Lahden kaupunginsairaala 1910 - 1985. Piirteitä Lahden historiaan XV 1985. Lahden museolautakunta. Lahti 1985.
- Forsius, Arno. "Lotilan vaivastalon alkuvaiheet". Talonpojat ja työ, Hollolan kotiseutukirja II. Lahti 1988.
- Forsius, Arno. "Launeen huuhtomatupa ja pesulaitos". Hollolan Lahti 2/1988.
- Forsius, Arno. "Honkapiirtti, entinen Merilä". Päijät-Hämeen tutkimusseuran vuosikirja 1990. Toim. Esa Hassinen. Lahti 1990.
- Forsius, Arno. "Tapanilan vanhainkoti 60 vuotta. I osa". Hollolan Lahti 2/1991.
- Forsius, Arno. "Tapanilan vanhainkoti 60 vuotta. II osa". Hollolan Lahti 3/1991.
- Forsius, Arno. Sosiaali- ja terveydenhuollon kehitys Hollolassa ja Lahdessa vuosina 1866 - 1985. Vammala 1993.
- Forsius, Arno. "Sairaalalanmäen vaiheita". Hollolan Lahti 4/1994.
- Ginström**, Egidius. Helsingin Osakepankki puolen vuosisadan taipaleella. Helsinki 1962.
- Hallila**, Aimo. Lahden historia. Lahti 1958.
- Halmé, Aira Helena. Elämäni eväät. Helsinki 2000.
- "Harjulan nuoris- ja lastentalo, Fennian arvokas lahjoitus". Lahti 29. I. 1949.
- Hausen, Marika. Lahden kaupungintalo. Kukkila 1988.
- Hausen, Marika - Mikkola, Kirjo - Amberg, Anna-Liisa - Valto, Tytti. Eliel Saarisen Suomen aika. Suomen rakennustaiteen museo, Keuruu 1990.
- Heikkilä, Markku. "Lahden seurakunnat ja uskonnollinen elämä". Lahden historia 2. Toim. Jouko Heinonen ja Päivi Siikaniemi. Savonlinna 1992.
- Heikkinen, Antero. Hollolan historia III. Lahti 1975.
- Heikkinen, Antero. "Kouluolot, yhdistystoiminta. Salpausselän kisat". Lahden historia. Toim. Jouko Heinonen. Hämeenlinna 1980.
- Heinonen, Jouko - Palmgren, Ulla. Lahden rakentaja. Lahden teknisen toimen historia. Jyväskylä 1998.
- Heiskanen, Merja. "Keinutuolinmatosta kansallispukuihin - Helmi Vuorelma Oy 1909 - 1984". Päijät-Hämeen tutkimusseuran vuosikirja 1984. Toim. Heikki Mantere. Lahti 1985.
- Heiskanen, Merja. "Lahden hiihtostadion". Hollolan Lahti 1/1989.
- Helamaa, Erkki. 40-luku, korsujen ja jälleerakentamisen vuosikymmen. Suomen rakennustaiteen museo. Helsinki 1983.
- Helander, A. Benj. Tornator-yhtiön vaiheita 1908 - 1932. S.I. 1975.
- Helin, Pekka. "Asumisen arkkitehti". Hilding Ekelund (1893 - 1984), arkkitehti. Suomen rakennustaiteen museon monografiasarja. Vammala 1997.
- Hellsten, Anneli - Markku, Seppo. "As. Oy Pankinportti 1950 - 51". Lahtea jälleerakentamassa. Toim. Virpi Tervonen. Lahti 1998.
- Hellsten, Anneli - Markku, Seppo. "Launeen ja Kärpäsen lastentalot 1954 - 56". Lahtea jälleerakentamassa. Toim. Virpi Tervonen. Lahti 1998.
- Hellström, Th. (Thure). "Huonerakennukset". Valtionrautatiet 1912 - 1937 II. Helsinki 1937.
- Helsingin jakoalueen puhelinluettelo 1940. Helsinki 1940.
- Henntonen, Maarit. Elsi Borg 1893 - 1958 arkkitehti. Suomen rakennustaiteen museon monografiasarja. Helsinki 1995.
- Hoffman, Kai. K-kaupan historia. Jyväskylä 1983.
- Hosiaisuoma-Karppinen, Aili - Suutari, Mauno. Opintieillä Orimattilassa 1800- ja 1900-luvulla. Hämeenlinna 1995.
- Hoving, Victor. Enso-Gutzeit Osakeyhtiö 1872 - 1958 I. Helsinki 1961.
- Husso, Eijakristina. "David Frölander-Ulf, arkkitehti ja sisustaja". David Frölander-Ulf, arkkitehti ja sisustaja. Näyttely 25.8. - 3.10.1999. Suomen rakennustaiteen museon näyttelyvihkonen, S.I., s.a.
- "Huvilapalsta". Lahti-lehti 4.6.1929.
- Hölttä, Erkki. Kariniemen laidalta Vesijärven asemalle. Piirteitä Lahden historiaan XVIII 1995. Lahti 1995.
- Insinöörimatrikkeli** 1969. Insinööriliitto. Tampere 1969.
- Janhunen**, Jalmar. "Entinen hämäläiskylä nykyajan Lahden kaupunki". Rakennustaito 20 - 21/1934.

- Jetsonen, Sirkka-Liisa. "Koulut 1950-luvun rakennustehtävänä". Jälleenrakentamisen aika. Näkökulmia 1940- ja 1950-luvun arkkitehtuuriin. Toim. Sirkka-Liisa Jetsonen. Teknillisen korkeakoulun arkkitehtiosaston julkaisuja 1994/12. Helsinki.
- Jetsonen, Sirkka-Liisa. "Realismia vai unelmia - 1950-luvun julkisesta rakentamisesta". Sankaruus ja arki - Suomen 50-luvun miljöö. Vantaa 1994.
- Jokinen, Teppo, Erkki Huttunen liikelaitosten ja yhteisöjen arkkitehtina 1928 - 1939. Jyväskylä Studies in the Arts. Jyväskylä 1992.
- Jokinen, Teppo, Erkki Huttunen 1901 - 1956. arkkitehti. Suomen rakennustaiteen museon monografiasarja. Helsinki 1993.
- Järvinen, Olli. Lahden Säästöpankki 1911 - 1961. Lahti 1961.
- Järvinen, Olli. Lahti ennen meitä. Kylä- ja kauppalakauden vaiheita. Hämeenlinna 1965.
- Järvinen, Olli. Kestävyyttä Lahdessa. Lahden Seurahuoneen ja Lahden Teollisuusseuran historia. Lahti 1974.
- Kaija + Heikki Siren, arkkitehdit. Toim. Erik Bruun ja Sara Popovits. Helsinki 1976.
- "Kansallis-Osake-Pankin Lahden konttorin uusi huoneisto". Lahti 30.3.1913.
- "Kansallis-Osake-Pankki". Arkkitehti 5 - 6/1966.
- Karjalainen, Ella. Lahden työväenopisto 1920 - 1980. Lahti 1985.
- Kaupunkirakenteen kehitys Lahdessa vv. 1878 - 1938. Päijät-Hämeen seutukaavaliitto. Julkaisu 7/81. Lahti 1981.
- Kaupunkirakenteen kehitys 1878 - 1983. Lahden kaupunkisuunnitteluvirasto B 11/1984. Lahti 1984.
- Kautto, Jussi - Holmila, Ilkka - Turtainen, Jukka. Suomalaista kaupunkiarkkitehtuuria. Suomen rakennustaiteen museo ja ympäristöministeriö. Helsinki / Hanko 1990.
- Klami, J. Keskinäinen Vakuutusyhtiö Suoja vv. 1908 - 1957. Lahti 1958.
- Kontkanen, Marita. Metsäpellon ja Västeräsin omakotiasutus 1940 - 1990. Tutkimuksia XXIII/1991. Lahden museolautakunta. Lahti 1991.
- Kotimaisen teollisuuden albumi. Helsinki 1913.
- Kuusi, Sakari. Hollolan pitäjän historia. Yhdistetty ja korjattu painos. Kukkola 1980.
- Kuvataiteilijat 1991. Suomen Taitelijaseura. Jyväskylä 1991.
- Kääpä, Rudolf. "Orimattilan kotiseutumuseohankkeen vaiheita". Orimattilan kirja II. Lahti 1953.
- Könönen, Terho A. 100 vuotta sahausta Lahdessa. Lahden saha 1869 - 1969. Joensuu 1969.
- Laajarinne, Arvo. Tallinpassi. Lahti 1984.
- Laapotti, Marjukka. Lahden paikannimistö. Toim. Päivi Sikanemi ja Unto Tupala. Lahti 1994.
- "Lahden - Heinolan rautatie vihittään tänään tarkoitukseensa erinäisin juhlallisuuksiin". Etelä-Suomen Sanomat 10.9.1932.
- Lahden Hiihtoseura 1922 - 1982. 60-vuotisjuhlajulkaisu. Heinola 1982.
- Lahden kaupungin kunnalliskertomukset 1906 - 1980.
- Lahden kaupungin sähkölaitos 75 vuotta. Lahti 1982.
- Lahden Liikeapulaisyhdistys 1908 - 1933. Toim. Jalmari Niemi. Lahti 1934.
- Lahden lyseo 1921 - 1971. Päätoim. Olli Järvinen. Lahti 1971.
- Lahden osoite- ja liikehakemisto 1935 - 1936. Lahti 1936.
- Lahden Osuuskauppa 1907 - 1957. Helsinki 1957.
- "Lahden Purjehdusseuran paviljonki. Eilen tarkoitukseensa vihitty". Lahti 16.7.1910.
- Lahden seudun maamieskoulu 1909 - 1959. Toim. Erkki Mattila, Paavo Lemola ja Einari Teräväinen. Lahti 1959.
- Lahden Seudun Meijeriosuuskunta. Vuosikertomus 1982. Lahti 1983.
- "Lahden työväentalosuunnitelma toteutumisvaiheeseen". Hollolan Lahti 1/1956.
- Lahden Yksityinen Tyttölyseo 1908 - 1958. Lahti 1958.
- "Lahdessa rakennetaan enemmän kuin koskaan ennen". Etelä-Suomen Sanomat 2.8.1928.
- "Lahdesta". Lahden Lehti 30.1.1906.
- Lahtelaista perinnettä lahtelaisten kertomana. Julk. Lahden Säästöpankki. Lahti 1981.
- Lahti. Lahti-Seuran julkaisu. Helsinki 1949.
- Lahti ennen ja nyt. Toim. Johanna Nummela. Lahti 1980.
- Lahti radiokaupunkina. Lahden kaupunginmuseon esittelyvihkonen. Lahti 1993.
- Lahti. Raittikiylästä maakuntakeskukseksi. Teksti Jouko Heinonen. Hämeenlinna 1985.
- Lahtinen, Tauno Juhana. Lahden Teollisuusseuran viisi vuosikymmentä. Lahti s.a.
- Lantta, Pentti. "Kasakoiden ja santarmien ajasta Lahdessa 80 vuotta". Etelä-Suomen Sanomat 28.4.1991.
- "Lastentalo Läuneellä valmistunut". Hollolan Lahti 5/1956.
- Latva, Jorma. "Lahden urheilutalo ja sen laajennus". Hollolan Lahti 2/1998.
- Latva, Jorma J. "Asunto-osakeyhtiö Asematori 1951". Lahtea jälleenrakentamassa. Toim. Virpi Tervonen. Lahti 1998.
- Latva, Jorma J. "Ammattikoulukompleksi 1953 - 56". Lahtea jälleenrakentamassa. Toim. Virpi Tervonen. Lahti 1998.
- "Läuneen Lähteen asuintalo puretaan". Etelä-Suomen Sanomat 10.10.1990.
- Lehonkoski, Pekka. Lanjarullista pakkaustuotteisiin. Enso-Gutzeit Oy Lahden tehtaat 100 vuotta. Imatra 1987.
- Lehonkoski, Pekka. Osakeyhtiö Tornatorin Lahden rullatehdas vuosina 1887 - 1952. Enso-Gutzeit Oy historia- ja perinnejulkaisuja 8. Imatra 1991.
- Levander, Miia. "Piirrettiä Lahden sotilaskodin vaiheita". Tampereen rykmentti 1918 - 1938. Lahti 1938.
- Lilius, Henrik. Suomalaisen koulutalon arkkitehtuurihistoriaa. Kehitysilinjoiden tarkastelua keskiajalta itsenäisyyden ajan alkuun. Suomen Muinaismuisto-yhdistyksen Aikakauskirja 83. Toim. Lars Pettersson. Vammala 1982.
- Länsiharjun koulu 125 vuotta. Toim. Rauno K. Kurki. Lahti 1996.
- "Läpi kaupunkia ja kyliä. Lahti". Rauhan side 2/1983.
- "Maanalainen käymälä Kauppatorille". Etelä-Suomen Sanomat 16.7.1950.
- Makkonen, Leena. Martta ja Ragnar Ypyä. Suomalaisen modernismin kolme vuosikymmentä. Abacus 7. Vantaa 1998.
- Malkavaara, Mauri. Ristinkirkko. Alvar Aalto loi kirkon keskelle Lahtea. Lahti 1998.
- Mallipiirustuksia kansakoulurakennuksia varten maalla. Helsinki 1892.
- Mantere, Heikki. "Lahden kouluolojen kehityksestä". Hollolan Lahti 3/1981.
- Mantere, Heikki. Lahden kaupunginorkesterin kolme vuosikymmentä 1950 - 1980. Lahti 1983.
- Mantere, Heikki. "Puhelin 100-vuotias Päijät-Hämeessä". Etelä-Suomen Sanomat 28.9.1987.
- Menluoto, Markku - Leskinen, Seppo. "Lahden varikon historiaa ja nykyäpäivää". Resiina 2/1990.
- Meurman, Otto-I. Viipurin arkkitehdit Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran toimitteita 2. Lappeenranta 1976.
- "Mukkulan seurakuntakeskus vihittään sunnuntaina. Uudelta kirkolta odotetaan piristystä seurakuntaelämään". Etelä-Suomen Sanomat 19.2.1993.
- Mustakallio, Sinikka. Raute 1908 - 1998. Helsinki 1998.
- Mäkelä, Anneli. Nastolan historia II. Jyväskylä 1982.
- Mäkelä, Anneli. Nastolan historia III. Jyväskylä 1991.
- Mäkinen, Eino. Lahti. Lahti 1955.
- Niemi, Jalmari. Hollolan Säästöpankki 1848 - 1948. Lahti 1948.
- Niemi, Jalmari. Lahden liike-elämän vaiheita. Lahti 1954.
- Niemi, Jalmari. Lahden Purjehdusseura 1907 - 1957. Lahti 1957.
- Nieminen, A. W. Itä-Hämeen Maanviljelysseuran rakennusneuvonta 1909 - 1929. Toimintakertomus 20-vuotiskaudelta. Helsinki 1929.
- Nieminen, A. V. "Maaseudun rakennustoiminnan kehitys Lahden ympäristössä viime vuosikymmenien aikana". Rakennustaiteo 20 - 21/1934.
- Nieminen, Kaarlo. Lahden kauppalan historia. Lahti 1920.
- Nikula, Riitta. "Rakennustaiteen 1920- ja 1930-luku". Ars Suomen taide 5. Päätoim. Salmi Sarajas-Korte. Keuruu 1990.

- Niskanen, Aino. Osuusliike rakentaa. Ajankuvia arkkitehtuurista. Helsinki 1987.
- Niskanen, Riitta. "Lahden taiteilijaseura 45 vuotta". Tulen tekijät. Toim. Sirpa Lappalainen, Heikki Rahikainen ja Tapani Räsänen. Lahti 1993.
- Niskanen, Riitta. "Rakennusmateriaalina valo - Starckjohannin liiketalo Lahdessa". Päijät-Hämeen tutkimusseuran vuosikirja 1995. Toim. Esa Hassinen. Lahti 1996.
- Niskanen, Riitta. "Lahden Eteläinen kansakoulu". Anttilanmäen ala-asteen koululehti 1996.
- Niskanen, Riitta. "Ehdotus 10 pennin käymälää varten Lahden kaupparille". Oteita torin mukavuuksilaitosten historiasta". Päijät-Hämeen tutkimusseuran vuosikirja 1996. Toim. Esa Hassinen. Lahti 1997.
- Niskanen, Riitta. "Puhelinyhdistyksen talo". Hollolan Lahti 4/1997.
- Niskanen, Riitta. "Luojan suuressa ateljeessa". Päijät-Hämeen tutkimusseuran vuosikirja 1997. Toim. Esa Hassinen. Lahti 1998.
- Nordberg, Mauri. Uhrin ansiosta lippu liehuu. Päijät-Hämeen sotainvalidit 1940 - 1984. Lahti 1988.
- "Nybyggnad för Kansallis-Osake-Pankki i Lahti". Arkitekten 9/1913.
- Nygrén, Helge. "Helsingin olympialaiset". Suomi 75. Itsenäisen Suomen historia 3. Päätoim. Jukka Tarkka. Vantaa 1992.
- "Olympiamitalisti Ove Andersenin jalanjäljillä Joutjärven ympäri". Uusi Lahti 16.8.2000.
- "Oma koti piirustuksia Suomen Kuvalehden lukijoille". Suomen Kuvalehti 33/1927.
- "Oma koti Suomen Kuvalehden suurlahja lukijoilleen v. 1927". Suomen Kuvalehti 46/1926.
- "Oma koti. Viimeinen tilaisuus päästä mukaan!". Suomen Kuvalehti 9/1927.
- "Ortodoksinen varuskuntakirkko Hennalassa". Harjukirkon viesti 1/1984.
- "Oy Hakatornit". Arkkitehti 10 - 11/1960.
- "OY Starckjohann & CO AB:n liiketalo, Lahti". Arkkitehti 2/1951.
- "O.Y.Tornator 25-vuotias". Lahti 30.3.1913.
- Palomäki, Antti.** Uudisraivausta asutuskeskukseen, siirtoväen ja rintamamiesten asuttaminen Lahden kaupunkiin vuoden 1945 maanhankintalain nojalla. Tutkimuksia XXVIII/1997. Lahden kaupunginmuseo. Lahti 1997.
- Parmela, Heikki. "Lahden vanhat elokuvateatrit". Hollolan Lahti 1/1990.
- Peippo, Helena - Toivonen, Raimo. Esko Järvinen Oy 1932 - 1991. Hiihtomuseon julkaisuja n:o 2. Lahti 1992.
- Penttilä, Vilho. "Rakennusosasto Berliinin teollisuusnäyttelyssä". Suomen Teollisuuslehti 23/1896.
- Piiriteitä Lahden kehityksestä. Julkaistu Pietarin hygienistä näyttelyä varten kesällä 1913. Lahti 1913.
- Putkonen, Lauri. Päijät-Hämeen kulttuurihistorialliset kohteet. Täydennys selvitys 1983. Päijät-Hämeen seutukaavaliiton julkaisu A 14. Lahti 1984.
- Puutarhavihvelyn ja puistojen historiaa Lahden seudulla. Lahden Puutarhaseura ry. 1908 - 1998. Toim. Juha Mäkinen. Lahti 1998.
- "Pyhän Kolminaisuuden kirkon ikoneista". Harjukirkon viesti 4/1984.
- Päijät-Hämeen toimintami- ja toimialaluettelo I. Piiriteitä Lahden historiaan XIII 1979. Lahden museo- ja taidelautakunta. Lahti 1979.
- Päivärinne, Satu. "Launeen kirkko 1953". Lahtea jälle rakentamassa. Toim. Virpi Tervonen. Lahti 1998.
- Rainisto, Sami.** "Vanha koulu Joutjärven rannalla". Etelä-Suomen Sanomat 10.8.1998.
- Raittila, Pekka. "Eskoislestadiolaisuus Suomessa". Suomen kirkkohistoriallinen seura. Vuosikirja 1984. Helsinki 1984.
- Rakennettu kulttuuriympäristö. Valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt. Julk. ympäristöministeriö ja Museovirasto. Museoviraston rakennushistorian osaston julkaisuja 16. Helsinki 1993.
- "Rakennusteollisuuden tuotannosta Lahdessa ja sen ympäristössä 1918 - 1924". Rakennustaito 23 - 24/1924.
- "Rakennustoimi Lahdessa w. 1910". Lahti 12.3.1911.
- "Rakennustoimi Lahdessa v. 1911". Lahti 20.8.1911.
- "Rakennustoiminta Lahdessa v. 1913". Lahti 23.11.1913.
- Rautateiden arkkitehtuuri. Asemarakennuksia 1857 - 1941. Suomen rakennustaiteen museon ja Alvar Aalto -museon näyttelyluettelo. Helsinki 1984.
- Rissanen, Eeva. "Sylvia-koti - Camphill-liikkeen toimintaa Lahden Renkomäessä". Päijät-Hämeen tutkimusseuran vuosikirja 1987. Toim. Heikki Mantere. Lahti 1987.
- Ruohoniemi, Pentti. Lahden rakennusmestariyhdistyksen historia. 75-vuotisjuhlijulkaisu. Lahti 1984.
- Ruotsalainen, Aaro. "Kunnallinen rakennustoiminta Lahdessa vv. 1919 - 1924". Rakennustaito 23 - 24/1924.
- Saalaiste, Frans.** Askon Tehtaat Oy 1918 - 1948. Lahti 1948.
- Saarikangas, Kirsi. "Järjöpöytä ja tarkoituksenmukainen pohjaratkaisu". Hilding Ekelund (1893 - 1984), arkkitehti. Suomen rakennustaiteen museon monografiasarja Vammala 1997.
- Saarikoski, Jaakko. "Iloinen vanha koti". Suomen Kuvalehti 48/1954.
- Salmi, Eemeli. "Piiriteitä Lahden teollisuus- ja liike-elämän kehitysvaiheista". Lahden osoite- ja liikehakemisto 1935 - 1936. Lahti 1936.
- Salmi, Pekka. "Puun rytmiä ja dynamiikka". Arkkitehti 4/2000.
- Savolainen, Kari. "Hollolan pitäjän Lahden kartanon uusi päärakennus ja sen ympäristö vuosisadan vaihteessa". Päijät-Hämeen tutkimusseuran vuosikirja 1995. Toim. Esa Hassinen. Lahti 1996.
- Schildt, Göran. Inhimillinen tekijä. Alvar Aalto 1939 - 1976. Keuruu 1990.
- Seppälä, Pekka. "Hollolan Lahden kylän Eteläinen (Anttilanmäen) koulu 85 vuotta". Hollolan Lahti 4/1995.
- Seppälä, Pekka. "Lahden kaupungin Anttilanmäen kansakoulu IV". Hollolan Lahti 1/2000.
- "Seurakunnan kuulumisia". Harjukirkon viesti 6/1986.
- Siikaniemi, Päivi. "Lahden kansanopiston varhaisin asu". Päijät-Hämeen tutkimusseuran vuosikirja 1995. Toim. Esa Hassinen. Lahti 1996.
- Siikaniemi, Päivi. "Sähkölaitoksen kytkinasema ja telan virastotalo 1949". Lahtea jälle rakentamassa. Toim. Virpi Tervonen. Lahti 1998.
- Siikaniemi, Päivi. "As. Oy Suojalinna, Hollolankatu 1 - Paasikivenkatu 2". Hollolan Lahti 1/1998.
- Silenius, Leena. "Niemenkadun kivitalo on melkein paratiisi vieläkin". Etelä-Suomen Sanomat 3.8.1998.
- Simonen, Seppo. Osakeyhtiö Mallasuoma 1912 - 1962. Helsinki 1961.
- Siren, Heikki. "Konserttitalo, Lahti". Arkkitehti 5/1957.
- Suomalaisten Teknikkojen Seuran nimikirja 1896 - 1936. Toim. Y. Talvitie. Helsinki 1936.
- Suomen insinöörejä ja arkkitehtejä 1948. STS:n ja TFI:n julkaisema matrikkel. Vaasa 1948.
- Suomen kartanot ja suurtilat III. Toim. Eino Jutikkala ja Gabriel Nikander. Helsinki 1945.
- Suomen liike-elämän arkkitehtuuria. Suomen arkkitehtiliitto. Helsinki 1959.
- Suomen lääkärit 1997. Suomen lääkäriliitto. Forssa 1998.
- Suomen maatilat I - II. Toim. Felix Jonasson, Akseli Kivialho ja K. Kivialho. Porvoo 1931.
- Suomen omakotiasutus I. Hämeen lääni. Turku 1970.
- Suomen pienviljelijät II. Hämeen lääni. Turku 1967.
- Suomen rakennusmestarien albumi-matrikkel I. Toim. E. Ikkäläinen. Helsinki 1907.
- Suomen rakennusmestarien matrikkel 1905 - 1930. Toim. Aug. Tolonen. Suomen Rakennusmestariunion julkaisu. Helsinki 1930.
- Suomen sukutilat I - II. Toim. K.T. Jutila. Helsinki 1939.
- "Suomen suurin Arava-talo Lahteen". Lahti 9.2.1950.
- Suomen teollisuus ja kauppa I. Helsinki 1922.
- Suomen teollisuus ja kauppa II. Helsinki 1924.
- Suomen teollisuus ja kauppa III. Helsinki 1928.
- Suomen teollisuus ja kauppa IV. Hämeenlinna 1929.
- Suomen teollisuus ja kauppa V. Helsinki 1936.
- Susitaival, Paavo. Suomen puusepänteollisuuden vaiheita. Suomen Puusepänteollisuuden Liiton julkaisu N:o 7. Lahti 1950.
- "Suuri ja jalo lahja". Hämäläinen 4.4.1891.

Suuri maatilakirja V. Kuopio 1964.

S.V. (Sulo Vuorio). "von Hausen suku jätti Mikkulan". Hollolan Lahti 1/1960.

Tervo, Jaakko. "Salpausselän hiihtokisojen synty ja vuoden 1926 kilpailujen ennakkovalmistelut". Hollolan Lahti 1/1999.

Tiirismaan yhteiskoulu 1972 - 1973. Lahti 1973.

Tuomi, Timo. "Lahden kaupunkisuunnittelua ja rakentamista 1945 - 65. Amerikkalaisuus myyttinä ja todellisuutena". Happy Days Are Here Again. Amerikan Ilimiötä ja ajankuvaa Lahdessa 1945 - 1965. Lahden kaupunginmuseon näyttelyluettelo. Toim. Päivi Siikaniemi. Kukkila 1990.

Tuomi, Timo. "Lahden kaupunkikuvan ja arkkitehtuurin kehityspiirteitä". Lahden historia 2. Toim. Jouko Heinonen ja Päivi Siikaniemi. Savonlinna 1992.

Tupala, Unto. Kun Lahti rakennettiin. Lahden ydinkeskustan rakentuminen kauppalan ajoista nykypäivään. Lahti s.a.

Tupala, Unto. Lahden rakentaminen jatkui. Vuoden 1879 lisäysmaakaavan ja vuoden 1905 laajennuskaavan alueiden rakentuminen kauppalan ajoista nykypäivään. Pieksämäki 1998.

Tupala, Unto. "Korttelin nro 27 vanhoja rakennuksia". Hollolan Lahti 1/1999.

Turpeinen, Oiva. Päijät-Hämeen Puhelinyhdistys 1906 - 1981. Lahti 1981.

Turpeinen, Oiva. Lahden Yhteiskoulu 1896 - 1996. Jyväskylä 1996.

"Tämänkeväinen rakennustoiminta Lahdessa". Etelä-Suomen Sanomat 13.3.1928.

"Upon tie putkislängystä kotimaisen keltiön koneistajaksi". Asko 3/1988. Asko 70 v. Upo 50 v. juhlanumero.

"Uusi elokuvateatteri Lahteen". Etelä-Suomen Sanomat 15.12.1928.

Valanto, Sirkka. Suomen rautatieasemat vuosina 1857 - 1920. Museovirasto, rakennushistorian osaston julkaisuja nro 11, 1/1982. Helsinki 1982.

"Valopihojen vaiheita". Yrittävä Häme 7/1969.

Valtionrautatiet 1862 - 1962. Toim. K. J. Immonen. Helsinki 1961.

Vanhakoski, Erkki. "Työluettelo". Hilding Ekelund (1893 - 1984), arkkitehti. Suomen rakennustaiteen museon monografiasarja Vammala 1997.

Vehviläinen, Olli. Oy Lahden Polttimo Ab 1883 - 1983. Tampere 1983.

Veijovuori, Matti. "Mitä Kannaksen venäläishuviloille tapahtui itsenäisessä Suomessa?". Museoviesti 1/1996.

Vesikansa, Jyrki. Puuseppää aina tarvitaan. Iskun historia 1928 - 1998. Lahti 1998.

Vihola, Teppo. Lahden historia 3. Lahden talouselämän historia. Jyväskylä 1996.

"Viisi uutta laitosta vihittiin Lahdessa juhlapäivänä". Hollolan Lahti 5/1955.

Vilén, Paula. "Kansallispuikujen helmat hulmunneet Vuorelman kulmassa jo 70 vuotta". Etelä-Suomen Sanomat 31.8.1998.

Wilkman, Pentti. "Aikuiskoulutuskeskus". Hollolan Lahti 2/1998.

Viluksela, M. (Martti). "Uudet radat". Valtionrautatiet 1912 - 1937 II. Helsinki 1937.

Vuorinen, Villehad. Vanha Hollola ja Lahti. Lahden museolautakunta. Päijät-Häme I. Lahti 1987.

Väsänen, Eila. "Vahingossa säilynyt talo". Etelä-Suomen Sanomat 18.6.2000.

Yrittäjiä ja yrityksiä Lahden seudulla. Lahti 1966.

HENKILÖNIMET

- Aalto, Alvar** 10
Aalto, Jaakko 97
Aaltonen, Aarre 20
Aarnio, Leevi 27
Aarti, Paavo 127
Ahola, Juho 31
Ahola, Lauri 147
Airamo, Raimo 179
Alanco, Uno 22, 26, 32, 33, 37, 95, 153, 185
Ali-Mäkelä, Urho 141
Andersen, Martin 120
Angervo 95
Anjärvi 171
Arokallio, Elsa 53, 147
Artell, Eelis 24
Asikainen, Jaakko 124
Avonius (myöh. Asko-A), August 124
Blåfield, Antti 46, 127
Blåfield, Tapio 17
Boman, Juhani 61, 91, 185
Borg, Elsi 101
Borg, Kaarlo 51
Borg, Kim 101
Borg (myöh. B-Sundman), Margit 101
Brusila, Karl 38
Bäckström, Erkki 123, 163
Castrén, Erik 148
Castren, Väinö 182
Caween, Alfred 9, 10, 38
Ekengren, Emil 145
Ekelund, Hilding 158
Eklund, Runar 27, 41
Ekström, Artturi 46, 70, 71, 87, 118, 145, 159
Erkko, J. H. 141
Erno, Mika 49
von Essen, Didrik 111
Fabritius, Emil 22, 43
Federley, Karl Birger 61
Fellman, August 51, 58, 131, 180
Fellman, Lennart 185
Finne, Gunnar 15
Forstman, Eino 13
Forstadius, Karl 31, 95
Frigren, Anders Enok 17, 77, 113
Frigrén, Ferdinand 77, 79, 111, 185
Frölander-Ulf, David 111
Granholm, Bruno 40
Gripenberg, Ole 16
Grönn, Veikko 29
Haarla, Rafael 63
Hahl, Tuomo 179
Haila (Nestor J.) 139
Hakala, Atle 130
Hakuli, Esa 83
Hänstén, Lauri 142
von Hausen, Margit 89
von Hausen, Rolf 89
Havén, Matti 171
Hedman, Helge 26
Heininen, Uno Alfred 34
Helander, Arne 124, 125
Helin, Henrik 26, 32, 162
Hellsten, Anneli 72
Hellström, Thure 40, 108
Hirvonen, Matti 75
Hokka, Einari 63
Hollo, Heikki 16
Holtinen, Maarit 151
Hulme, Arvo 145
Huovila, Fanni 135
Huovila, Robert 79
Huttunen, Erkki 17, 112
Häkli, Bernhard 46
Häkämies, Oskari 120, 126, 147
Hälvä, Iipo 60
Hämäläinen, Esko 60, 183
Ikonen, Majja 107
Jaakkola, Uolevi 186
Jalonen, Nestor 95
Janhunen, Jalmari 36
Jokinen, Ilmari 143
Jung, Valter 22, 43
Jusén, Gösta 21
Järvi, Jorma 58, 147
Järvinen, Martti 16
Järvinen, Sulo 13, 182
Kaalamo, Elis 32, 37
Kajala, Liisa 60
Kaiponen, Urho 127, 182
Kajala, Olavi 18
Karikoski, Huugo 107
Karisalo, Valter 46, 51, 85, 90, 117, 118, 120, 142, 149, 176, 188
Karjalainen, Erkki 127
Karkulahti, Mauri 53, 57
Karvonen, Anna Robina 189
Karvonen, Jaakko 189
Katajamäki, Antti 73
Kauppi, Pekka 61
Kemp, Johan 185
Keskiaho, Tuomo 59
Kivi, Aleksis 122
Kivikoski, Juhani 187
Kivinen, Vilho 70
Knjaseff 94
Koivisto, Albert 22, 38, 43, 44, 63
Koivisto, Eero 66, 182
Koivula, Abel 172
Koivula, Matilda 172
Koivula, Reino 82
Kolsi, Irma 30, 32, 42, 43, 52, 69, 71, 78, 85, 121, 148, 149, 150, 176, 188
Kolsi, Oiva 34, 38, 44, 46, 49, 71, 75, 82, 118, 190
Kolsi-Mäkelä, Majja 43
Koponen, Matti 99
Korhonen, Ahti 51
Korhonen, Toivo 83
Kourula, Kustaa 71
Kummila, Hilpi 43
Kurkela, Jaakko 147
Kurkela, Yrjö 120
Kuronen, Kosti 183
Kuusela, Ilmari 105
Kyöstilä, Albin 103
Kärenmäki, Annikki 190
Köllil, Kalle Villehard 185
Köllil, Sakari 186
Könönen, Kaarlo 11, 12, 13, 17, 22, 28, 29, 31, 33, 35, 39, 43, 44, 46, 48, 52, 53, 54, 64, 69, 72, 86, 87, 117, 118, 121, 135, 149, 159, 162, 163, 188, 191
Laine, Emil 71
Laisaari, Olavi 83
Lankinen, Jalmari 56
Lanu, Olavi 60
Lapinleimu, Veikko 81, 124
Lappalainen, Seppo 51
Laurila, John 11
Lehtinen, Pauli 163
Lehtovuori, Kalle 38, 39
Leidenius, Albert 40
Leiskallio, Pauli 29, 52, 64, 94, 118, 145, 147, 159
Leistén, Veikko 22
Lekman, Vilho 189
Lepikkö, Arvi 14, 49, 52, 64, 120, 124, 134
Lieto, Olavi 39
Liljeblad, Erik 13, 63, 151, 153, 182, 183, 188
Liljequist, Bertel 124, 125
Lille, W. O. 26, 56, 69
Lindahl, Karl 37
Lindberg, Carolus 52, 70, 147, 159, 162, 165, 182
Lindfors, Teuvo 75
Lindgren, Armas 9, 10
Lindqvist, Ernst 123
Lindroos, Erik 46, 52, 157
Lindroos, Helge 76
Lindström, Pauli 31, 180
Linkovuori, Risto 158
Liukka, Hilja 41
Louhio, Jouko 37, 44, 77, 81, 124, 163
Louhio, Väinö 25, 34, 44, 76, 77, 78, 81, 185
Lotila, Karl Fredrik 73
Louko, Raimo 69, 108
Lounas, Antti Wilho 25
Lukander, Reino 90
Lundström, Antti Wilho 25, 43
Luostarinen, Pertti 151
Lyytikäinen, Armas 39
Lyytikäinen, Otto 23
Löfström, Helmer 175
Löfström, Mathias 180
Lönni, Wivi 22
Mälsto, Hannes 32
Malmio, Veikko 13
Markku, Seppo 72
Marola, Juho Alfred 156
Marola, Tyne Maria 156
Martikainen-Ypyä, Maritta 13
Mattila, Jouko 54
Mattsson, Henrik 77
Melanen, Pentti 176
Mellin, Albert 9
Meurman, Otto-Iivari 29, 52, 70, 71
Mikkola, Väinö Arvid 165
Miller, Karl 27
Motti, Uuno Nikolai 171
Muononen, Majja 41
Mukkainen, Lauri 89
Murén, Edvard 94
Muroma, Arvo 21, 23, 25
Mustakallio, Marja 112
Myyntinen, K. 95
Myyrinmaa, Viljo 33
Mäkelä, Anna 190
Mäkelä, Kalle (Uusitorppa) 99
Mäkelä, Kalle (Yli-Mäkelä) 140
Mäkelä, Uuno 190
Mäkinen, Toivo 70
Niemi, Johan Arndt 38
Nieminen, August (A.V.) 28, 31, 105, 107, 121, 135, 156, 173
Niemioja, Tasino 32, 33, 45, 46, 47, 63, 64, 87, 103, 104, 107, 115, 119, 120, 134, 145, 163, 172, 183
Numminen, Hjalmar 190
Numminen, Kalle 190
Nupponen, Erkki 39, 153
Nyberg, Frans 23
Nyberg, Karl 63
Nyberg, Sylvia 151
Nykänen, Juho 44
Nylander, Knut 61
Ojonen, Unto 18, 21, 26, 30, 32, 34, 37, 39, 45, 47, 48, 55, 56, 58, 59, 60, 64, 69, 119, 123, 124, 125, 134, 177
Orola, Urho 187
Paalanen, Elias 186
Paasikivi, J. K. 58
Paatela, Jussi 16
Paatela, Toivo 16, 28
Paatola, Toivo 34, 63
Pajamies, Lauri 86
Palmgren, K. 149

Palmqvist, Väinö Gustaf 39
 Papinaho, Pentti 119
 Parikka, Kari O. 163
 Parkkonen, Esko 141
 Pehrson, Robert 182
 Peippo, Jussi 35
 Pekkarinen, August 173
 Pekkarinen, Vilma 173
 Peltonen, Jalmari 43, 131, 187
 Peltonen, Juho 31
 Penttilä, Vilho 15, 19
 Pernaja, Antero 167
 Pesonen, Matti 107
 Petäjä, Keijo 72
 Pietilä, Reima 91
 Pihkala, Lauri "Tahko" 182
 Pinomaa, Kaarlo 52
 Pitkänen, Matti 61
 Priha, Ulla 179
 Pulka, Aili 129
 Pulka, Niilo 129
 Pullinen, Laila 15
 Päivärinne, Satu 11, 157
 Pöyry, Olli 16, 41, 64
 Raito, E. J. 121
 Rajala, Ossi 60
 Rajanen, Oskari 38, 39
 Rantala, Tuula 21
 Rantalainen, Pauli 109
 Rantanen, Kirsti 91
 Raviniemi, Veikko 47
 Rekola, Vilho 53, 68, 76, 127
 Revell, Viljo 15
 Rickman, Rafael 61
 Rosenberg, Karl 73
 Roth, Paul G. 68, 71
 Rotko, Matti 179
 Ruohoniemi, Pentti 64
 Ruotsalainen, Aaro 72
 Rönelholm, Harry 111
 Saarinen, Eliel 10, 11, 23, 30, 32, 189
 Saarinen, Juho 108
 Saarinen, Lauri 64, 191
 Sadeniemi, Yrjö 24
 Sajonmaa, Eija 59
 Sajonmaa, Olli 59
 Salervo, Toivo 51
 Salmenkivi, Jorma 65, 151
 Salmenlinna, Antti 20
 Salmi, Mauri 123
 Salminen, Paavo 187
 Salminen, Pekka 66, 182, 183
 Salo, K. A. 63
 Salomaa, Pauli 75, 87, 177
 Sariin, Hanna 95
 Sariin, Hjalmar 95
 Saxelin, Into 15
 Schilkin, Michael 85
 Schwartzberg, Henrik 44
 Sederholm, Theodor 180
 Seeck, Herman 81
 Semeri, Veli-Pekka 113
 Siivola, Vilhelm 126
 Simolin, Elias 20
 Simonen, Arto 17
 Sipilinen, Arto 67
 Sipponen, Heikki 59, 115, 159
 Siren, Heikki 12
 Siren, Kaija 12
 Sirkkunen, Paavo 79
 Souto, Seppo 24, 163
 Stenbäck, Carita 151
 Svinhufvud, Ellen 108
 Svinhufvud, P. E. 108
 Söderström, G. V. 93
 Taitto, Olli 104
 Tallo, Gábor 151
 Tarjanne, Onni 30
 Tarkka, Virpi 75

Tarumaa, Sirkka 68
 Tasanko, Abel 145
 Tavast, Kaarlo 35, 69, 148, 149, 162
 Teerenmaa, Jorma 17, 169
 Teräsvaara, August 34, 44
 Thelén, Otto 172
 Tiitola, Heikki 23, 44
 Toivola, Veikko 21, 45, 53, 127
 Torvonen, Erkki 120, 121, 135
 Topelius, Sakari 151
 Tuominen, Hjalmar 173
 Tuominen, Uno 54
 Tuompo, Eino 42, 52, 57
 Turenko, Sulo 64, 94, 139, 140
 Tuukkanen, Bruno 37
 Tähtinen, Jaakko 14
 Ungern, Jari 161
 Uotila, Esa 179
 Uotila, Paavo 25, 31
 Uronen, Markku 101
 Vaahto, Antti 28
 Vahtera, Olli 90, 122
 Waskinen, Yrjö A. 20
 Vesanen, Jorma 31
 Vesanen, Leo 147, 172
 Viertiö, Yrjö 118
 Viertokangas, Aini 42
 Wigström, Georg 35, 36
 Wikman, Claes 34
 Vikström, Eino 81
 Virkkunen, Erkki 20, 45
 Virta, Evert 185
 Virta, Frans August 162
 Virta, Kari 179
 Virtanen, Annikki 65
 Wuolle, Bernhard 43
 Wuolle, Matti 20, 24
 Vuorelma, Helmi 43, 101
 Vuorelma, Jorma 49, 64, 91
 Vuorinen, Anton 189
 Vuorinen, Villehad 186
 Wuorio, Salomon 15
 Vähäkallio, Väinö 17, 22, 29
 Yppä, Ragnar 13
 von Zweyberg, Georg Adolf 31, 33
 Åberg, Hjalmar 51
 Åhfelt-Anjamo, Gunnar 189

RAKENNUKSET, PAIKANNIMET JA OSOITTEET

Åarnela 61
 Ahjokatu 4 163
 Ahola 137
 Aholan talo 17, 31, 33
 Ahtiala 99, 107, 108
 Ahtialan koulu 107
 Ahtialan rautatieasema 104, 108
 Ahtialan terveystalo 108
 Ahtialantie 118
 Ahtialantie 9 117, 118
 Ahtialantie 29-33 118
 Ahtialantie 165 109
 Aikuiskoulutuskeskus 65, 67
 Ainola 189
 Ainonkatu 70
 Ajokatu 145
 Ajokatu 175 145
 Ajokatu 185 145
 Ajokatu 188 145
 Ajokatu 191 145
 Ajokatu 195 145
 Ajokatu 197 145
 Ajokatu 208 145
 Alakatu 147
 Ala-Kölli 85
 Ala-Okerointentie 151 173
 Alasenjärvi 99, 101
 Alatori 10, 13, 14, 21
 Aleksanderinkatu 9
 Aleksanderin tori 9
 Aleksanterinkatu 12, 14, 15, 17, 38, 68, 69
 Aleksanterinkatu 2 12
 Aleksanterinkatu 4 13
 Aleksanterinkatu 8 13
 Aleksanterinkatu 10 15
 Aleksanterinkatu 11 14
 Aleksanterinkatu 13 16
 Aleksanterinkatu 14 17
 Aleksanterinkatu 15 16
 Aleksanterinkatu 16 17
 Aleksanterinkatu 26 68
 Aleksanterinkatu 28 68
 Aleksanterinkatu 29 18, 26
 Aleksanterinkatu 30 69
 Aleksanterinkatu 31 18, 26
 Aleksanterinkatu 33 69
 Aleksanterinkatu 34 69
 Aleksanterinkatu 37 69
 Alijuhakkalan tie 150
 Ali-Juhakkalan tila 150
 Ali-Mäkelä 140, 141
 Angervola 95
 Antila (Ahtiala) 109
 Anttila (Asemantausta) 152
 Anttilänmäen koulu (ala-aste) 153
 Anttilänmäen pientaloalue 152, 155
 Apilakatu 10 135
 Arvonkatu 2 109
 Asemakatu 2 41
 Asemantausta 43
 Asemapäällikön talo 40
 Asevelikatu 187
 Asikkalankatu 75, 82
 Asikkalankatu 39 82
 Askonkatu 2 73
 Askonkatu 3 124
 Askonkatu 5 124
 Aurakatu 147
 Aurakatu 11 148
 Berliini 19
 Brucknerhaus 12
 Elian kirkko 28
 Elokuvateatteri Juko 42
 Elokuvateatteri Kuva-Pirtti 16
 Eläinsairaala 34
 Elävien Kuvien Teatteri 31
 Enonkärki 95
 Enonlahti 95
 Enonsaari 94, 95
 Enso 167
 Erkonkatu 9, 24
 Ervilänjoki 171
 Eskolanmäentie 2 104
 Eteläinen kansakoulu 153
 Etelä-Rajakatu 9
 Etelä-Suomen Sanomien talo 24
 Etelätie 147
 Fagerholmin talo 16
 Fellmaninkatu 21
 Fellmaninkatu 1 21
 Fellmanin pelto 57
 Hakaportintie 42 101
 Hakatornit 57
 Hakostentie 77 137
 Harjantekijänkatu 155

Harjukatu 9, 10, 17, 28, 29, 30, 31
 Harjukatu 2 29
 Harjukatu 28 29
 Harjukatu 31 10
 Harjukatu 32 30
 Harjukatu 36 30
 Harjukatu 38 31
 Harjukatu 40 31
 Harjukatu 46 32
 Harjukatu 48 32
 Harjunalustankatu 177
 Harmaakatu 115
 Haulitehdas 63
 Heikinpellontie 44 105
 Heikkilä 137
 Heinlammintie 87
 Heinola 108
 Heinolantie 118
 Heinolan Vanhatie 119
 Heinolan Vanhatie 25 119
 Helkala 166
 Helsingin Olympiakylä 158
 Helsingintie 52 159
 Helsingintie 283 168
 Helsinki 57, 58, 60, 73, 86, 97, 165
 Hennala 165
 Hennalan kasarmialue 165
 Hennalankatu 167
 Hennalankatu 282 167
 Hennalankatu 290 167
 Hepolammintie 41 97
 Hiihtomajantie 98 188
 Hiihtäjätie 187
 Hildénin talo 37
 Hiljankuja 6 121
 Hirsimetsäntie 97 -103 118
 Hollola 73, 121, 133, 152, 159, 171
 Hollolankatu 56, 57
 Hollolankatu 1 56
 Hollolankatu 2 12
 Hollolankatu 3 56
 Hollolankatu 5 57
 Hollolankatu 7 57
 Hollolankatu 9 58
 Hollolankatu 12 28
 Holmenkollen 182
 Honkapirtinkatu 9 189
 Honkapirtti 189
 Hopearinne 123
 Huhmarannankatu 3 120
 Huhmarannan lastenkoti 120
 Huhmaranta 120
 Huovila 135
 Huovilankatu 155
 Hvitråsk 30
 Hyvinkää 151
 Häme 166
 Hämeenkatu 9, 24, 25, 26, 37, 38, 39
 Hämeenkatu 1 24
 Hämeenkatu 5 24
 Hämeenkatu 8 25
 Hämeenkatu 17 22
 Hämeenkatu 18 39
 Hämeenkatu 19 37
 Hämeenkatu 21 25
 Hämeenkatu 32 81
 Hämeenkatu 34 26
 Hämeenlinnantie 162
 Hämeenlinnantie 3 58
 Hämeenlinnantie 57 183
 Iinarisentie 1 119
 Isännänkatu 150
 Itä-Hämeen tietopuolinen
 karjanhoitokoulu 131
 Itä-Rajakatu 9
 Jaakkola 186
 Jalkarannantie 190
 Jalkarannantie 1 54
 Jalkarannantie 2 55

Jalkarannantie 10 60
 Jalkarannantie 24 180
 Jalkarannantie 71 186
 Jalkarannantie 75 186
 Jalkarannantie 79 186
 Jalkaranta 177, 190
 Janhusen talo 36
 Joenpohjanlahti 99
 Johanna-koti 53
 Johannankatu 8 53
 Jokimaa 169
 Jokimaaninkatu 6 169
 Jokiranta 168
 Jokitie 147
 Joutjärven kirkko 119
 Joutjärvi 127
 Joutjoentie 120
 Joutjärven pientaloalue 120
 Joutjärvi 127
 Joutsaarenkuja 22 121
 Joutsaari 121
 Juhakkalan harju 32
 Jukolankatu 132, 133
 Jukon talo 42
 Jussila 137
 Juustilankatu 13 82
 Jyriävä 165
 Järvenpää 127
 Kaarlonkatu 78
 Kahvakatu 120
 Kahvisaari 79
 Kaivotontinkatu 177
 Kaikkosten kanava 61
 Kalliorinteekatu 177
 Kangasmäki 139
 Kannaksenkatu 20 65
 Kannaksenkatu 22 65
 Kannaksen yhteislyseo (yläaste ja
 lukio) 65
 Kansakoulukatu 159
 Kansakoulukatu 5-13 158
 Kansakoulukatu 8-14 158
 Kansatalo 68
 Karhovi 47, 48
 Karhoviinpuisto 48
 Kariniemenkatu 52, 53
 Kariniemenkatu 2 52
 Kariniemenkatu 22 53
 Kariniemenkatu 24-28 53
 Kariniemenkatu 35-43 53
 Kariniemenkuja 61
 Kariniemen pientaloalue 52
 Kariniemi 53, 60, 61
 Karinportti 48
 Karjala 28, 113
 Karjalan Kannas 61, 65, 101
 Karjalankatu 69, 70
 Karjalankatu 1-11 70
 Karjalankatu 2-22 70
 Karolinankuja 1-3 118
 Kasakkamäentie 1 176
 Kaunismaantie 177
 Kauppakatu 18, 46, 69, 70, 81
 Kauppakatu 3 18
 Kauppakatu 26 46
 Kauppakatu 31 81
 Kauppakatu 37 81
 Kauppatori 9, 13, 14, 15, 16, 23
 Kaupunginkirjasto 12, 65, 67
 Kaupungintalo 9, 10, 11, 30, 36
 Kaupungintalon puisto 11
 Kaupunginteatterin 59, 65, 66, 67
 Keijutie 41-43 150
 Kelohongantie 83
 Keltainenkatu 115
 Kerinkallion pientaloalue 135
 Kerintie 154
 Kerintie 1-31 154
 Kesäkatu 115

Kesä-Lahden kirkko 10, 63, 71
 Kesäniemi 101
 Kiekkostenkatu 3 177
 Kiekkostenkuja 177
 Kikkulankatu 33 189
 Kiiskilänkatu 103
 Kilpäläntie 1 90
 Kirjavakatu 115
 Kirjavakatu 115
 Kirkkokatu 9, 43
 Kirkkokatu 2 19
 Kirkkokatu 4 10
 Kirkkokatu 5 20
 Kirkkokatu 7 20
 Kirkkokatu 11 21
 Kirkkokatu 14 66
 Kirkkokatu 16 67
 Kirkkokatu 21 43
 Kirkkokatu 31 67
 Kirsiökatu 7 107
 Kisapuisto 60
 Kittelänkatu 155
 Kittelän pientaloalue 155
 Kittelän talo 155
 Kiveriö 83
 Kiveriön koulu (ala-aste) 83
 Kivi-Kotila 22
 Kivilinna 131
 Kivimaan koulu (ala-aste) 85, 176
 Kivinenä 101
 Kivistönmäki 81, 97
 Koiskalan kartano 108, 111, 113
 Koiskalantie 111, 113
 Koivula 172
 Kolkankatu 52
 Kolkankatu 14 53
 Kolmenkorttelinkatu 2 173
 Komolantie 171
 Konserttitalo 12
 Korpikoti 189
 Korpiusentie 83
 Korvenrannantie 176 130
 Kotipellontie 10 171
 Kroonillisten tautien sairaala 32
 Kujalan kartano 131
 Kujalan maatalousoppilaitos 131
 Kukonaronkatu 19-20 107
 Kulosaaren yhteiskoulu 58
 Kunnaksen koulu (ala-aste) 104
 Kunnantie 171
 Kuokkamaantie 87
 Kuovinkuja 147
 Kuru 15
 Kutojan mökki 142
 Kuusela 105
 Kuusisto 145
 Kuusistonkatu 133
 Kuusitie 120
 Kyllikentie 83
 Kyläkatu 141
 Kyläkatu 26 141
 Kyläkatu 140 151
 Kyläkunnantie 139, 140, 171
 Kymijärvi 113, 126
 Kymintie 68, 70
 Kymintie 1 68
 Kymintie 9-35 70
 Kymintie 14-28 70
 Kymintien pientaloalue 70
 Kyntömiehenkatu 147
 Kytölä Selkätie 221 99
 Käkösalmen maalaiskunta 113
 Käkösalmi 113
 Käpykylä 179
 Kärpänen 177
 Kärpäsen koulu (ala-aste) 176
 Kärpäsen lastentalo 177
 Kärpäsenmäen pientaloalue 177
 Kärpäsenmäki 177

ALEKSANTERINKATU 4:N HISSI

Köllinkatu 5 185
Lahden hiittomuseo 183
 Lahden kansakoulu 26
 Lahden kansanopisto 32, 33, 69, 153
 Lahden kartano 51, 180
 Lahdenkatu 9, 12, 24, 52, 81
 Lahdenkatu 4 51
 Lahdenkatu 6 51
 Lahdenkatu 8 52
 Lahdenkatu 8-18 52
 Lahdenkatu 10 52
 Lahdenkatu 13 12
 Lahdenkatu 14 52
 Lahdenkatu 18 52
 Lahdenkatu 26 48
 Lahdenkatu 62 85
 Lahden kauppa 19, 20, 26, 73, 160, 169
 Lahden kultaseppäkoulu 81
 Lahden kunnallissairaala 32
 Lahden kylä 9, 61, 152, 155, 156
 Lahden kylän koulu 58
 Lahden lasten ja nuorten kuvataideoppilaitos 72
 Lahden lyseo 51
 Lahden Maamieskäsityökoulu 118
 Lahden mieskotiteollisuusopisto 118
 Lahden paloasema 117
 Lahden Pyhän Kolminaisuuden kirkko 28
 Lahden rautatieasema 40, 154
 Lahden Seudun Maamieskoulu 107, 173
 Lahden taidekoulu 33
 Lahden taidemuseo 42
 Lahden taideteollinen oppilaitos 33, 65
 Lahden Tyttökoulu 30
 Lahden työväenopisto 13, 58
 Lahden yhteiskoulu 10
 Lahden yksityinen tyttölyseo 72
 Laitakatu 117
 Lanu-puisto 60
 Lappeenranta 40
 Lasitie 17 172
 Launeenkatu 147
 Launeenkatu 51 148
 Launeenkatu 76 149
 Launeen kirkko 157
 Launeen kulkutautisairaala 149
 Launeen kunnalliskoti 149, 188
 Launeen lastentalo 148
 Launeen lähde 148
 Launeen pientaloalue 147
 Launeen pumppuasema 148
 Launeen seurakuntatalo 157
 Launeen sivukirjasto 149
 Launeen vaivaistalo 149
 Launeen väliaikainen koulu 148
 Leantie 154
 Leantie 2a 153
 Leantie 4-22 154
 Lehtola 130
 Lehtovuorentie 142
 Leipzig 81
 Lepistökatu 177
 Lepolankatu 75
 Lepolankatu 11-13 75
 Lepolankatu 18-22 75
 Levon hautausmaa 129
 Levon siunauskappeli 129
 Linja-autoasema 54
 Linjakatu 155
 Linnaistentie 33 131
 Lintulankuja 171
 Lintulantie 171
 Lintz 12
 Lippokatu 1 91

Lohikäärmehuvi 61
 Lotila 124
 Lotilan kansakoulu 73
 Lotilan vaivaistalo 73
 Lounaankatu 2 72
 Lovisankatu 34, 35
 Lovisankatu 1 34
 Lovisankatu 8 34
 Lovisankatu 46, 81, 124
 Luther-kirkko 27
 Lähteenkatu 147
 Lähteen koulu 148
 Lähteenpolku 147
 Länsiharjun koulu 58, 159
 Länsi-Rajakatu 9
 Läntinen hautausmaa 183
 Läntinen siunauskappeli 183
 Läntinen koulu 159
Maarilankatu 9
 Mannerheiminkatu 15 40
 Mannerheiminkatu 17 40
 Mannermaankatu 70
 Manttaali 121
 Margariintehtas 61
 Mariankadun puisto 10
 Mariankatu 9, 10, 14, 20, 22, 23, 30, 36
 Mariankatu 2 30
 Mariankatu 6 36
 Mariankatu 11 36
 Mariankatu 21 16
 Mariankatu 23 23
 Marola 156
 Marolankatu 14
 Matkain 127
 Matkainmäki 127
 Mattilanmäenpolku 3 63
 Mattilan talo 24
 Maunula 113
 Merilä 189
 Mestarinkatu 22 163
 Metelinmäki 63
 Metsä-Hennalan tila 165
 Metsä-Huovi 135
 Metsäpellon pientaloalue 87
 Metsäpellontie 87
 Metsäpelto 87
 Milenin talo 25
 Miljoonakylä 158
 Milkin talot 158
 Millerin talo 27
 Moisala 109
 Moisankatu 4 154
 Motti 171
 Mukkula 81, 91
 Mukkulan kansakoulu (ala-aste) 91
 Mukkulan kartano 89
 Mukkulankatu 75
 Mukkulankatu 1-5 75
 Mukkulankatu 2 75
 Mukkulankatu 2-12 75
 Mukkulan kirkko 90, 91
 Mukkulan seurakuntakeskus 91
 Mukkulan yhteiskoulu (yläaste ja lukio) 90
 Muotoiluinstituutti 65
 Mustakallio 64
 Mustankallion hautausmaa 63
 Mustankallion siunauskappeli 63
 Mustankalliontie 64
 Mustankalliontie 1-19 64
 Mustankalliontie 2-28 64
 Mustankalliontie 30 64
 Mustankalliontie 30-52 64
 Mustankalliontie 32 64
 Mustankalliontie 34 64
 Mustankalliontie 36-38 64
 Mustankalliontie 40 64
 Mustankalliontie 42 64

Mustankalliontie 44-46 64
 Mustankalliontie 48-50 64
 Mustankalliontie 52 64
 Mustankallionkatu 147
 Mykkyri 113
 Mylypohja 115
 Mylypohjankatu 115, 118
 Mylypohjan koulu (ala-aste) 115
 Mylypohjan omakotialue 115
 Myllysaari 185
 Myllytie 147
 Mytjäinen 120, 161, 162
 Mytjäsentien pientaloalue 160
 Mytjäsentien varikko 161
 Mytjärvi 160, 161
 Mäkelän huvila 190
 Mäkelän talo 77
 Männikkö 145
 Mäntsäläntie 147
 Mäntymäen lastenkoti 103
 Mäntymäki 103
 Möysä 117, 118
 Möysän koulu (ala-aste) 121
Nastola 45, 103, 104, 107, 108, 111, 115
 Nastolankatu 68
 Neljänkaivonkatu 47 156
 Niemenkatu 61, 77
 Niemenkatu 16 76
 Niemenkatu 18 76
 Niemenkatu 45 75, 82
 Niemen lastenseimi 78
 Niemen paloasema 61
 Niemi 76, 77
 Nikkilänkatu 147
 Nikkilän muuntoasema 145
 Nikkilän tila 145
 Nikolainkatu 9
 Nikulanpuisto 147
 Nikulan tila 168
 Nilsä 119
 Norja 182
 Nostavantie 171
 Nummisen huvila 190
 Nummisenkuja 190
 Nurmikatu 147
 Näkkimistöntie 142
 Näkkimistöntie 71 142
 Näköharjuntie 177
 Närekatu 147
Ohrapääntie 95 105
 Oikokatu 69
 Oikokatu 1 33
 Oikoportti 69
 Ojansuuntie 171
 Okeroisten mylly 171
 Okeroistentie 162, 163
 Oksakatu 17 83
 Olavinlinna 18
 Oma Koti 186
 Omenapellontie 78
 Onnelantie 70, 71
 Onnelantie 6 71
 Onnelantien pientaloalue 71
 Onnelantien rukoushuone 71
 Opinkatu 4 104
 Orimattila 12, 137, 139, 142
 Orimattilankatu 142
 Orimattilankatu 13 139
 Orimattilankatu 79 140
 Orimattilankatu 86-204 142
 Orimattilankatu 93 142
 Orimattilankatu 94 142
 Orimattilankatu 351 143
 Orimattilankatu 419 143
 Orimattilan kirkko 140
 Ortodoksinen kirkko 28, 36
 Osakkeen ranta 95
 Oskarin piha 38

LAHDEN UUSI APTEEKKI VUONNA 1977

- Paasikivenkatu** 59
 Paasikivenkatu 1 55
 Paasikivenkatu 2 56
 Paasikivenkatu 6 57
 Paasikivenkatu 10–16 57
 Paavola 70, 72
 Paavolan talo 108
 Padasjoki 185
 Paimenpolku 187
 Pajakatu 163
 Pajamäki 109
 Pajukatu 134
 Pajukatu 1–19 134
 Pajukatu 12 134
 Pajurannankatu 190
 Pajurinne 190
 Pajurinteon huvila-asutus 190
 Pajusillankatu 147
 Pankinportti 16
 Pappila 24
 Patomäen kartano 150
 Pavi 97
 Pekanmäki 125
 Pekantie 123
 Pekantie 33 127
 Pellavapellontie 2 108
 Pellonkulma 55, 56
 Pelto-Kauppi 171
 Peitosen talo 31
 Pennala 143
 Peräkatu 115
 Pesäkallion tanssilava 97
 Pieksämäki 40
 Piennarpolku 177
 Pietari 61, 161
 Pihapuisto 48
 Pikku-Vesijärven puisto 60
 Pikku-Vesijärvi 180
 Pitkäkatu 117
 Pohjanakanpolku 83
 Pohjois-Rajakatu 9
 Polvikatu 118
 Polvikatu 1–17 118
 Porvoonjoentie 150
 Porvoonjoentie 1–7 150
 Porvoonjoentie 2–8 150
 Porvoonjoki 168
 Puhelinyhdistyksen talo 29
 Puistokatu 33
 Puistokatu 3 33
 Puistokatu 5 33
 Punainenkatu 115
 Purjehdusseuran paviljonki 185
 Pursimiehenkatu 5 78
 Puu-Kotila 22, 38
 Puu-Käpylä 179
 Puustellintie 123
 Puustellintie 2 127
 Puutarhurin mökki 190
 Pyhän Nikolauksen kirkko 165
 Pyhättömän itäosan pientaloalue 117
 Pyhättömän länsiosan pientalo-
 alue 64
 Pyhätön 117
 Pysäkkikatku 11 103
 Pääjärvenkatu 9, 44
 Pääjärvenkatu 9–11 44
 Päivärinne 145
 Päivärinteekatu 17–21 177
 Pätilänkatu 122
 Pöllöntie 147
Radiomäki 35
 Rahkakatu 147
 Rajakatu 9, 49
 Rajakatu 2 49
 Rajakatu 4 49
 Rajakatu 7 49
 Rajala 137
 Rajasen talo 9, 22, 38, 39
 Rauhala (Enonsaari) 95
 Rauhala (Salpausselkä) 180
 Rauhamaa 145
 Rauhankatu 21, 24
 Rauhankatu 1 29
 Rauhankatu 8 24
 Rauhankatu 9 25
 Rauhankatu 17 22
 Rauhankatu 18 21
 Rautakankare 191
 Rautakankareen hiihtomaja 191
 Rautatienkatu 17, 23, 31, 33, 34, 37,
 38, 39
 Rautatienkatu 1 41
 Rautatienkatu 7 31
 Rautatienkatu 10 33
 Rautatienkatu 12 31
 Rautatienkatu 13 37
 Rautatienkatu 14 37
 Rautatienkatu 18 38
 Rautatienkatu 20 39
 Rautatienkatu 24 15
 Rautatienkatu 26 23
 Ravikeskus 169
 Rekola 142
 Rekolankatu 125
 Renkomäen koulu (ala-aste) 142
 Renkomäki 151
 Riihela 179
 Riihimäki 161
 Rinnetie 125
 Rintalantie 123
 Rintalantie 3 123
 Ristinkirkko 9, 10
 Ristolantalo 137
 Ristolantalo 151
 Ritaniemenkatu 10 89
 Rostin talo 131
 Rumpukatu 103
 Ruolan asuinalue 122
 Ruolankatu 122
 Ruotsi 10, 187
 Ruotsinkatu 86
 Rykmentinkatu 166
 Ryyliintie 107
 Ryyliintie 21 108
 Rättäri 105
Saimaankatu 18, 26, 68
 Saimaankatu 9 68
 Saimaankatu 10 18
 Saimaankatu 12 68
 Sairaalanmäki 31
 Salalammintie 26 101
 Salalampi 101
 Sallinkatu 177
 Sallinpolku 177
 Salmi 28
 Salpausselkä 169, 182
 Salpausselän kirkko 175, 183
 Salpausselän koulu
 (yläaste ja lukio) 58
 Sammalsuonkatu 187
 Sammalsuonkatu 8 187
 Sammalsuonkatu 8a 187
 Sammalsuonkatu 17 188
 Sammonkatu 46, 47
 Sammonkatu 6 46
 Sammonkatu 8 46
 Santamäki 40
 Sarkatie 120
 Saunapellonkatu 155
 Saunatie 87
 Sauvakatu 103
 Savion talo 20
 Savonkatu 46, 81
 Seestan kartano 99, 105, 109, 130
 Seurahuoneen talo 17
 Seurakuntatalo 20, 24
 Sibeliuksenkatu 8 12
 Sibeliustalo 61
 Siesta 94, 95
 Siivolankatu 5 126
 Siltala 143
 Siltalankuja 133
 Sininenkatu 115
 Siperia (Koiskala) 112
 Siperia (Venäjä) 63
 Siperianhaara 113
 Siperianpolku 113
 Siperiantie 112, 113
 Sippolankatu 177
 Sipura 109
 Sipurantie 24 109
 Sisätautisairaala 32
 Sivakkakatu 103
 Soanlahti 28
 Sointula 97
 Sompakatu 103
 Sopenkorpi 162
 Sopenkorvenkatu 162
 Sopenkorvenkatu 8 162
 Sopenkorvenkatu 13 163
 Sopenkorven pientaloalue 162
 Sopenkorven teollisuusalue 162
 Sortavala 28
 Stadion 182, 183
 Steiner-päiväkoti 188
 Ståhlberginkatu 59
 Sukkakatku 103
 Sukulaistentie 177
 Suojalinna 55, 56
 Suomenkatu 86
 Suomen Pankin talo 23
 Suomen vapaa evankelis-luterilainen
 kirkko 49
 Suopuisto 83
 Suopuistontie 83
 Suorankulmankatu 147
 Supankatu 64
 Supankatu 2–32 64
 Svinhufvudinkatu 59
 Sylvia-koti 151
 Sylvia-talo 151
 Syrjäntie 171
 Sysmä 137
 Sähkölaitos 42, 43
 Säynätsalo 167
 Sääksenkatu 177
 Sääksenkujat 177
 Sääksenpolku 177
Taide- ja muotoilukoulu Taika 72
 Takalankatu 177
 Taka-Lotilan pientaloalue 133
 Takojankatu 5 163
 Talaanrannankatu 123
 Talaanrannankatu 6 123
 Talaanrannankatu 8 123
 Talonpojankatu 150
 Taivikintie 147
 Tammikatu 134
 Tammikatu 1–13 134
 Tammikatu 7–9 134
 Tapanilankatu 187
 Tapanila-koti 188
 Tapanilan kunnalliskoti 149, 188
 Tapanilan pientaloalue 187
 Tapanilan tila 187, 188
 Tapanilan ulkoilumaja 188
 Tapparakatu 2–8 158
 Tapparakatu 15 148
 Tapparakatu 22 157
 Tarjantie 187
 Telan talo 42
 Tenavankatu 118
 Tenavankatu 2–20 118
 Tenavan pientaloalue 118
 Terjojen yhteislyseo 65
 Teräksen talo 16

Tietotie 78
 Tiirismaan koulu (yläaste ja lukio) 72
 Tiikkakalliontie 171
 Tilakatu 4 172
 Torikatu 1 15
 Torikatu 3 23
 Tuhtokatu 2 90
 Tulitikkutehdas 61
 Tuominiemi 94
 Tuomisen talo 25
 Tuomiston tila 93
 Tupala 140
 Tupalankatu 14 140
 Turhalankatu 177
 Turku 9
 Turunyräs 172
 Tuulensuu 94, 95
Urhelukeskus 182, 183
 Urheilutalo 60
 Urheilutie 190
 Ursankatu 4 72
 Uuden Apteekin talo 31
 Uudenmaankatu 155
 Uusi hautausmaa 63
 Uusikaupunki 15
 Uusitorppa 99
Vaaniankatu 52
 Valamo 28
 Valokatu 139
 Valopolku 139
 Valorannan huvila 95
 Valtatie 12 125
 Vanamontie 147
 Vanha Ahtialantie 93 115
 Vanha Koiskalantie 113
 Vanha-Riiheläntie 179
 Vapaudenkatu 9, 22, 23, 163
 Vapaudenkatu 2 21
 Vapaudenkatu 4 22
 Vapaudenkatu 8 22
 Vapaudenkatu 9, 23
 Vapaudenkatu 10 23
 Varikonkatu 160
 Vartio-oja 139
 Vaskirannankatu 13 94
 Vaskirannankatu 15 93
 Vauhtikankaankatu 187
 Veljeskoti 18, 69
 Venetsia 139
 Vesijärven rautatieasema 61
 Vesijärvenkatu 9, 40, 41, 43, 44, 46, 47
 Vesijärvenkatu 3 124
 Vesijärvenkatu 7 41
 Vesijärvenkatu 11 42
 Vesijärvenkatu 13 43
 Vesijärvenkatu 16 42
 Vesijärvenkatu 20 17
 Vesijärvenkatu 21–25 44
 Vesijärvenkatu 27 46
 Vesijärvenkatu 31 47
 Vesijärvenkatu 38 45
 Vesijärvenkatu 40 47
 Vesijärvenkatu 40–48 47
 Vesijärvenkatu 42 47
 Vesijärvenkatu 44–46 47
 Vesijärvenkatu 48 47
 Vesijärvenkatu 52 48
 Vesijärven satama 61, 79, 161
 Vesijärvi 61, 93, 94, 95, 185, 189, 190
 Vesitorni 82
 Vesitorninkatu 64
 Vesitorninkatu 1–17 64
 Vesitorninkatu 2–14 64
 Vesitorninkatu 16–20 64
 Vesitorninkatu 19–21 64
 Vierula 145
 Viherkatu 115

Viipuri 9, 13, 25, 28, 31, 56, 165
 Viipurintie 122, 123
 Viipurintie 16 123
 Viipurintie 16–30 123
 Viipurintie 18 123
 Viipurintie 22 123
 Viipurintie 26 123
 Viipurintie 30 123
 Vilhola 126
 Villa Niemenmaa 101
 Virkapirtti 94
 Virmalla 185
 Vuohitankatu 162
 Vuoksenkatu 9 73
 Vuorenrinteentie 99
 Vuorikadun koulu (ala-aste) 26
 Vuorikatu 27, 36, 37
 Vuorikatu 13 26
 Vuorikatu 27 27
 Vuorikatu 29 30
 Vuorikatu 31 37
 Vuorikatu 37 27
 Vähäsaari 79
 Vähätalo 159
 Väinönkatu 160
 Välimäki 145
 Västerås (Ruotsi) 11, 86
 Västerås (Lahti) 86
 Vääksyn kanava 61
Yhdyskatu 120
 Yhdyskatu 23 120
 Yhdysvallat 23
 Yli-Mäkelä 140, 141
 Ylinen Viipurintie 9
 Yli-Sippala 172, 173
 Yläkatu 147
 Ylä-Kokkola 109
 Ylä-Kölli 185, 186
Äestäjänkatu 147
 Ämmälänkatu 133
 Ämmälän kyläkeskus 137, 142
 Ämmälän tila 127

YRITYKSET, YHDISTYKSET JA YHTEISÖT

Aktiebolaget Tornator 166
 Alkuopetuksen Opettajain Liitto 189
 Arkkitehtitoimisto Aalto & Kokko 26
 Arkkitehtitoimisto Baeckman & Löfström 175
 Arkkitehtitoimisto von Essen - Kallio - Ikkäläinen 31
 Arkkitehtitoimisto Lappalainen 19
 Arkkitehtitoimisto Lappi-Septälä & Martas 81
 Arkkitehtitoimisto Nyström - Petrelius - Penttilä 19, 189
 Arkkitehtitoimisto Ojonen - Sipponen - Teerenmaa 81
 Arkkitehtitoimisto Salmenkivi & Havas 68, 69
 Arkkitehtitoimisto Salminen & Varala 27

Arkkitehtuuritoimisto Rudolf Lanste 36
 Arkkitehtuuritoimisto Paatola & Lindroos 63
 Asko Oy 124, 125
 Asunto-osakeyhtiö Asematori 41
 Asunto-osakeyhtiö Hämeen-nurkka 37
 Asunto-osakeyhtiö Karhovi 47, 48
 Asunto-osakeyhtiö Karinpotti 48
 Asunto-osakeyhtiö Kotila 22
 Asunto-osakeyhtiö Kulmala 17
 Asunto-osakeyhtiö Lahti 13
 Asunto-osakeyhtiö Naapuri 18
 Asunto-osakeyhtiö Pellonkulma 55
 Asunto-osakeyhtiö Perhetalo 24
 Asunto-osakeyhtiö Saimaan-kulma 68
 Asunto-osakeyhtiö Salpaus 26
 Asunto-osakeyhtiö Suojalinna 56
 Asunto-osakeyhtiö Veljeskoti 69
Bröderne Hermann 44
Eri Oy 119
 Enso-Gutzeit Oy 167
 Enso Oyj 166
 Esko Järvinen Oy 163
 Esso 41
 Etelä-Suomen Sanomat 24
Fennia Fineri Oy 76, 78
Harjuian setlementti 78
 Haulitehdas Ilmarinen 63
 Helmi Vuorelma Oy 43
 Helsingin Osakepankki 16
 Helsingin yliopiston tutkimus- ja koulutuskeskus 33
 Hitachi Oy 163
 Hollolan kotiseutumuseo 185, 186
 Hollolan Säästöpankki 14, 22
 Häkli Oy 46
 Hämeen piirirakennustoimisto 131
Imatran Voima Oy 145
 Insinööritoimisto Louhio ja Aatila 61, 76, 77
 Insinööritoimisto Zitting & Co 43
 Instrumentarium Oy 127
 Isku Oy 63, 81
 Itä-Hämeen Maanviljelysseura 24, 107, 131, 135, 173
 Itä-Hämeen maatalousseura 131
Johannes Granathin Pelti- ja Vaskisepänlake 43
 Joutjärvi Oy 123, 127
 Jovi Oy 127
Kansallis-Osake-Pankki 15, 29
 Kauppahotelli 31
 Kauppiaitten Teollisuus Oy 61
 Kenraali Mannerheimin Lastensuojeluliitto 177
 Keskinäinen Vakuutusyhtiö Suoja 56
 Kesko Oy 117, 154
 Keskusosuusliike Hankkija 154
 Kontiotuote Oy 94
 Kouluhallitus 58, 142
 Kuvalainen, P. konepaja 44
 Kulutusosuuskuntien Keskusliitto 42, 57, 75, 177
 Kumpulainen, T. J., puusepänlake 119
 Kutomo ja Neulomo Oy 81
 Käsi- ja pienehtoisuustalo OY 45
Lahden Auto Oy 46
 Lahden evankelis-luteriläinen seurakunta 20, 24
 Lahden helluntaiseurakunta 29
 Lahden Hevosystävien Seura 169
 Lahden Hiihtoseura 182, 191
 Lahden Hyväntekeväisyysyhdistys 120
 Lahden insinöörikomennuskunta 165
 Lahden kaupungin kansakoulunopettajien asuntotoimikunta 49

Lahden kaupunginmuseo 27, 51, 58, 118
 Lahden Keskinäinen Puhelin-yhdistys 29
 Lahden Kunnallisvirkaajat ry 94
 Lahden Kuvaamataiteilijain Kerho 176
 Lahden Lasitehdas 61, 112
 Lahden Liikeapulaisyhdistys 121
 Lahden luterilainen evankeliumiyhdistys 27
 Lahden mieskuoro 25
 Lahden NNKY 22
 Lahden Osuuskauppa 42, 120, 145, 147
 Lahden Paita- ja Esilinatehdas 117
 Lahden Polttimo Oy 77, 79
 Lahden Purjehdusseura 185
 Lahden Puukalusto Oy 81
 Lahden Puuseppätehdas 124
 Lahden Rauta- ja Metalliteollisuustehdas Oy 44
 Lahden Rautateollisuus Oy 44, 45, 163
 Lahden Rintamamiesveteraanit ry 93
 Lahden Ruumisarkkitehdas 63
 Lahden Saha Oy 83, 120
 Lahden Sahan VPK 61
 Lahden Seudun Meijeriosuuskunta 73
 Lahden sosialidemokraattinen työväenyhdistys 68
 Lahden sotilaskotiyhdistys 165
 Lahden Suojeluskunta 33
 Lahden Säästöpankki 39
 Lahden Talo Oy 42
 Lahden teatteri 34
 Lahden Teollisuusseura 17, 18
 Lahden Tunnustuksellinen Luterilainen Seurakunta 49
 Lahden Työväentalo Oy 95
 Lahden Urheilutalo-Säätiö 60

Lahden Uusi Apteekki 31
 Lahden Vanhankotiyhdistys 53
 Lahden Vesisamolijat 79
 Lahden Vientikermahteatit (myöh. L. Vientikerma Oy) 34, 155
 Lahti (lehti) 34
 Lahti Energia 81
 Lahti Oy 61
 Lahtis Bränneri Aktiebolag 77
 Lahtis Persienne & Markisfabrik 63
 Lahtis Ångsåg - Lahden Höyrysaha 61
 Launeen seurakunta 157
 Lehmann & Co 35
 Lehti, K.Y. 47
 Mallasjuoma Oy 44, 77
 Merivaara Oy 127
 Metsähallitus 93
 Missio-kauppa 20
 Muikkulan tiiliruukki 165
 Museovirasto 35, 40, 152, 161, 165, 183
 Niemen oluttehdas 76
 Niemen Saha Oy 75, 79
 Nobel Standard Oy 41, 162
 Nupponen, huonekaluliike (Mikko & Pojat Oy) 157
 Ostin tiiliruukki 165
 Orimattilan Kutomo 12, 13
 Osakeyhtiö Pallas 190
 Oskari Rajanen Oy 38
 Pelastakaa Lapset ry 103
 Pietarin Sotilaspiirin 5. Sotilasrakennuskomissio 165
 Pikku- ja Kiertokoulujen opettajain ja opettajarten Liitto 189
 Postipankki 13
 Postivirkamiesliitto 49
 Putkiteos Oy 127
 Puutalo Oy 61, 83, 87
 Päijät-Hämeen konservatorio 12
 Päijät-Hämeen kouluskonserni 59

Rakennusliike B & K 156
 Rakennustoimisto Vilho Rekola 22
 Raute Oy 44, 45
 Ravintola Keula 69
 Ravintola Tirra 35
 Ravintola Torvi 35
 Saarion Virvoke Oy 25
 Schauman Wood Oy 76
 Seurahuone 17, 18, 31
 Shell Oy 41
 Sinuhe Ky 16
 SOK 163
 Sope Oy 163
 Sopenkorpi Oy 163
 Sosiaalihalitus 72
 Splintfabrik Hjalmar Lohtander 44
 Starckjohann Oy 13, 14, 21
 Suomen kommunistisen puolueen Lahden piirijärjestö 97
 Suomen Kuvalehti 186
 Suomen Pankki 23
 Tampereen Osake-Pankki 23
 Tampereen rykmentti 165
 Teatteriravintola 34
 Tehdastalo-yhtymä 87
 Tielaitos 107
 Torntalo Oy 23
 Tornator Oy 167
 Työväenyhdistysten Keskusliitto 68
 UPM Kymmene 76
 Upo Oy 124, 125, 134
 Uusi Paita- ja Esilinatehdas 25
 Vakiopuu Oy 163
 Valio 73
 Valtion Koskivoimatoimisto 145
 Valtionrautatiet 40, 108, 124, 161
 Vesijärven uusi höyrysaha 180
 Viipurin Musiikkiopiston Omakotisäätiö 12
 Ympäristöministeriö 35, 40, 152, 161, 165, 183

